A PETŐFI KÖR vitái

hiteles jegyzőkönyvek alapján

I.

Két közgazdasági vita

A PETŐFI KÖR VITÁI

I.

Két közgazdasági vita

A PETŐFI KÖR VITÁI
szerkesztőbizottsága:
Bácskai Vera, Bohó Róbert,
Hegedűs B. András főszerkesztő,
Litván György, Rainer M. János

A KELENFÖLD KIADÓ
a SZÁMÍTÁSTECHNIKA-ALKALMAZÁSI VÁLLALAT
vállalkozása.

A POLITIKATUDOMÁNYI FÜZETEK
az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Politikatudományi
Tanszékcsoportjának könyvsorozata.

A PETŐFI KÖR vitái

hiteles jegyzőkönyvek alapján

I.

Két közgazdasági vita

KELENFÖLD KIADÓ - ELTE

Szerkesztette, a dokumentumokat
összeállította és a jegyzeteket írta:
Hegedűs B. András, Rainer M. János.

ISBN ~~953~~ 553 203 2 (összkiadás)
ISBN ~~953~~ 553 204 0 (I. kötet)

R 2

Felelős kiadó: Havass Miklós, a SZÁMALK vezérigazgatója
Felelős szerkesztő: Dr. Kis Katalin
Műszaki szerkesztő: Beleznai László
Borítóterv: Gáspár Bálint
A szedés a Kelenföld Kiadó TEX-rendszerén készült
Megjelent 1989-ben, 13 (A/5) ív terjedelemben
Nyomta a Széchenyi Nyomda, Győr 89. K–1386
Felelős nyomdavezető: Nagy Iván igazgató

TARTALOMJEGYZÉK

A JEGYZŐKÖNYVEK ELÉ (Hegedűs B. András)

Az iratok sorsa 7

Petőfi Kör – a reformmozgalom fóruma 1956-ban 9

Két közgazdasági vita – ötvenhat tavaszán 33

JEGYZŐKÖNYVEK

A marxista politikai gazdaságtan időszerű kérdéseiről és a második ötéves terv irányelveiről

(A vita első része – 1956. május 9.) 37

(A vita második része – 1956. május 22.) 61

Jegyzetek 98

Vita hazánk természeti-gazdasági adottságairól – 1956. június 20. . 103

Jegyzetek 164

FÜGGELÉK

Dokumentumok

Nagy Tamás: A nemzeti jövedelem termelése és felhasználása *(Szabad Nép, 1956. ápr.24.)* 167

Lányi Kamilla: Hozzászólás Nagy Tamás: A nemzeti jövedelem termelése és felhasználása című cikkéhez *(Kiadatlan kézirat 1956. tavaszáról)* 173

Hegedűs András miniszterelnök feljegyzése a Petőfi Kör közgazdasági vitájáról 178

Ember Mária két tudósítása a Petőfi Kör közgazdasági vitájáról *(Magyar Nemzet, 1956. május 13. és május 24.)* 179

Meghívó a Petőfi Kör vitaestjeire 181

Varga Domokos: Nincs veszteni való időnk *(Irodalmi Újság, 1956. október 20.)* 183

Markos György: Mérték és arány *(Irodalmi Újság, 1956.május 5.)* 185

Markos György: Ember tervez – ember végez *(Irodalmi Újság, 1956. június 2.)* 189

A felszólalókról 195

Névmutató 201

A JEGYZŐKÖNYVEK ELÉ (Hegedűs B. András)

Az iratok sorsa

E sorok írója, 1956 tavaszától a Petőfi Kör egyik titkára, első pillanattól kezdve feladatának tekintette a dokumentumok őrzését, gyűjtését és némiképpen rendezését is. Nem volt ez „munkakörileg" előírt feladatom, hiszen munkakörünk sem volt. Mi vitt rá a papírok elraktározására? Először tán az oly' sok értelmiségiben meglévő gyűjtőszenvedély, a minden teleírt papíros és dokumentum iránti vonzódás, majd hamarosan a felismerés, hogy valakinek meg kell őríznie mindazt, ami egyszer talán történelmi forrásanyaggá válhat. Így történt, hogy eltettem manjdnem mindent, ami írott szöveg volt: a meghívókat, a jegyzőkönyveket éppen úgy, mint számos hozzászóló céduláit stb. Nem voltam azonban hivatásos irattáros. Ha valami hiányzik, akkor most joggal panaszkodhatom, hogy gyűjtési szenvedélyem olykor alább hagyott.

Mindazonáltal sikerült megőriznem a legtöbb vita hiteles jegyzőkönyvét, a vezetőségi ülésekről készített hivatalos feljegyzéseket (ezek nagy részét én is készítettem) és más dokumentumokat.

1956. novemberétől-decemberétől kezdődően a dokumentumok gyűjtése új értelmet nyert. Tisztségemet elfújta a történelem, a gyűjtés szenvedélye azonban miért is csökkent volna. Valamikor 1956. december elején megkerestem a felperzselt és kiégett Köztársaság téri DISZ irodákban egykor egyetlen irodaszobánkat: az udvaron még térdig ért a felgyújtott iratok pernyéje, a szobákba kibombázottak költöztek – nyilvánvaló, hogy minden dokumentum elpusztult a pártház ostroma folyamán. Ekkor azonban már egyértelművé vált, hogy a dokumentumok összegyűjtése nem egyszerű hobby. Tánczost a jugoszláv követség kapuja elől már Romániába szállították, Nagy Balázs emigrált. Valami befejeződött a magyar történelemben. Reményeink kudarcot vallottak, saját történelmünk kibeszéletlen, megemésztetlen és elemzés nélkül maradt. A hobbyból kötelesség lett: egyszer majd be kell mutatni a kortársaknak és az utókornak, hogy kik is voltunk, mi inspirált bennünket, mit tettünk, hová és merre akartuk fordítani a magyar társadalom és történelem szekerét. Meg talán fel is akartunk készülni, ha megidéznek a történelem ítélőszéke elé. Erre a tárgyalásra azonban mindmáig nem került sor. Védekezésünket nem a történelem, hanem a bíróság előtt adhattuk csak elő, az összegyűjtött dokumentumok ott nem álltak rendelkezésre. Talán itt az ideje a perújrafevételnek.

1956-57 fordulóján még volt lehetőség, hogy a hiányzó iratok egy részét beszerezzem. A jegyzőkönyvkészítők, a vitavezetők még rendelkezésemre álltak. 1957 elején azonban szigorodott a helyzet. Egymás után tartoztatták le a többi közt azokat is, akik a Petőfi Kör vitáiban részt vettek, és a letartóztatásokkal együtt járó házkutatások során mindent elkoboztak, ami 1956. októbere politikai előzményeivel kapcsolatos volt vagy lehetett – a magán-feljegyzéseken, noteszeken s naptárokon kívül még a nyomtatott sajtótermékeket is. Így az 1956. március 15-ét megelőző „begyűjtési kampány" idején egy nagy bőröndbe csomagoltam mindazt, ami kapcsolatos volt az elmúlt év eseményeivel, és nagybátyám, Hegedűs László építészmérnök (elhunyt 1970-ben) lakásához tartozó pincében helyeztem el „magánlevéltáramat". A mai olvasó bizonyára groteszknek tartja akkori aggályoskodásomat, de azt, hogy most rendelkezésre állnak e dokumentumok, mégis annak a ténynek köszönhetem: így 1958. október 17-én éjjel, letartóztatásomkor, a házkutató közegek nem lelték meg ezeket az egyáltalán nem titkos, ám mégis rejtőzni kényszerülő írásokat.

Petőfi Kör – a reformmozgalom fóruma 1956-ban

„A DISZ Petőfi Körének vitái tettekre, értelmiségi tettekre kész gárda arculatát mutatták meg." (Szabad Nép, 1956. június 24.)[1]

„A Petőfi Körben és körülötte kezdett egy másik politikai centrum kialakulni, mely szemben állott az ország igazi központjával..." (Gerő Ernő, 1956. július 18.)[2]

„A Petőfi Kör szerepe a magyar közéletben rendkívül pozitív, nagy misszió volt az idén tavasszal teret engednie a vélemények gátszakadásának..."(Lukács György, 1956. október 9.)[3]

„A Petőfi Kör vitaestjei a fiatal értelmiség tekintélyes, messzehangzó fórumaivá váltak". (Hollós Ervin, 1956. október 11.)[4]

„A magyar kommunista írók, újságírók, egyetemisták, a Petőfi Kör fiataljai, munkások, parasztok ezrei, a hazug vádak alapján bebörtönzött régi harcosok az első sorokban küzdöttek a Rákosi-féle önkényuralom és kalandorpolitika ellen." (Kádár János, 1956. november 1.)[5]

„Sok bajt okozott az a demagóg agitáció, az eszmei zűrzavar és tájékozatlanság, amelyet az értelmiség egy része főleg az írók és az úgynevezett Petőfi Kör tevékenysége idézett elő. Ezek az értelmiségi körök rendkívül kétes szerepet játszottak azzal, hogy a „szabadság" és „demokrácia" jelszavát hangoztatva galádul mocskolták be a népi demokrácia vívmányait." (Gh. Gh. Dej, 1956. december 16.)[6]

„Nagy Imre, Losonczy és az értelmiség egy része a Petőfi Körben abból indult ki, hogy a régebben elkövetett hibákat azzal lehet eltüntetni, ha szabad kibontakozást engedélyeznek az anarchisztikus, kispolgári és ellenforradalmi erőknek." (Walter Ulbricht, 1957. január 30.)[7]

„A „sztálinizmus" elleni harc világszerte a revizionizmus takarója volt. Nálunk ... ez a jelszó a Petőfi Kör emlékezetes vitáiban merült fel és fontos szerepet játszott az ellenforadalom ideológiai előkészítésében." (Révai József, 1957. március 7.)[8]

„Lenin mondta, hogy a kispolgári ellenforradalom veszélyesebb, mint Kolcsak és Gyenyikin együttvéve. Ennek a rétegnek a képviselői voltak a hangadók a Petőfi Kör vitáin." (Kállai Gyula, 1957. május 5.)[9]

„Ismeretes, hogy Trockij burzsoá intellektuel volt, ugyanúgy, mint ahogy burzsoá intellektuelek voltak a Petőfi Kör vezetői is." (Lu Ting-ji,

a Kínai Kommunista Párt propagandaosztályának vezetője, 1957. október 11.)[10]

„Lukács a sztálinizmus elleni harc hamis jelszavát már a Petőfi Kör filozófiai vitáiban összekötötte a leninizmus dogmatizálása ellen folytatandó harc jelszavával." (Szigeti József, 1957. november.)[11]

„... a Nagy Imre és társai által létrehozott illegális szervezet ... illegális tevékenységébe bevonta Tánczos Gábort és a később nyugatra szökött Nagy Balázst, és rajtuk keresztül a Petőfi Kört az ellenséges elemek gyülekező helyévé, a párt és az állam elleni támadások fórumaivá tették." (Ítélet Nagy Imre és társai bűnperében, 1958. június 15.)[12]

A kezdetek

Meghökkentően rövid a Petőfi Kör története:néhány hónap, az előzményekkel együtt sem több másfél esztendőnél.

Illő visszaidézni a feledésbe merült kezdeteket.

Miután 1953-ban Nagy Imre lett a miniszterelnök, nyilvánvalóvá vált, hogy az általános társadalmi, politikai és gazdasági válság nem kerülte el a párt ifjúsági szervezetét, a Dolgozó Ifjúság Szövetségét, a DISZ-t sem. Vezetése – ha nagyon lassan is –, de kezdte felismerni a részleges megújulás szükségességét. A fiatal értelmiség is megkísérelt élni az új szakasz által teremtett, valamivel szabadabb légkör lehetőségével: 1954 folyamán a Magyar Nemzeti Múzeum néhány fiatal munkatársa helyi vitakört szervezett a társadalom, az irodalom, a politika, a művészet – az olvadással felszínre került – kérdéseinek megbeszélésére. Baráti kapcsolataik folytán Lakatos Istvánt, a párton kívüli, Baumgarten-díjas, a megszüntetett Újhold köréhez tartozó költőt kérték fel a múzeumi viták programjának kidolgozására. Lakatos – bölcsészi hajlamainak megfelelően – a felvilágosodás kori Bessenyei Györgyhöz nyúlt vissza, és az ő „Egy magyar társaság iránt való jámbor szándéká"-t[13] újraolvasva fogalmazta meg a Bessenyei Körnek keresztelt klub céljait. Lakatost a felvilágosodásba vetett hit, a jámbor szándék vezérelte, a megérett és akkor talán még megoldható problémáknak nyílt szóval való megvitatása, a feledésre ítélt értékek újrafelfedezése, reform, társadalmi és szellemi megújulás lebegett a szeme előtt. A DISZ vezetői számára azonban túlságosan liberálisak voltak soha meg nem tagadott nézetei: a felvilágosodás és a Galilei Kör hagyományainak nyílt vállalása irritálta a sztálini dogmatizmusban megcsökött ifjúsági funkcionáriusokat, és már a kezdet kezdetén manipulatív óvintézkedésekbe fogtak. A Nemzeti Múzeum zárt

aulája is Vasvári és Petőfi szellemét idézhette: a DISZ vezetése ugyan hivatalból magát tekintette a forradalom örökösének, de idegenkedett a felvilágosodás szellemét előhívó Bessenyei nevétől, és nem gondolva a következményekkel, először Vasvári Pálról akarta elnevezni, majd Petőfiről nevezte el a fiatal értelmiségeik vitakörét.[14]

A DISZ vezetése „mederbe akarta terelni" a maroknyi fiatal értelmiségi spontán kezdeményezését. Kis ügynek kijáró hatalmas buzgalommal próbálták megnyerni és elnyerni Lakatost; megyőzték a névváltoztatás szükségességéről majd 1955. március 25-én a DISZ budapesti bizotsága által kijelölt tagokból, Lakatos István tagságának formális magatartásával megalakult a Kossuth Klubban a Petőfi Kör szinte kizárólag párttagokból álló új vezetősége.

Az 1954/55 fordulójának belpolitikai helyzetéből következett, hogy a Bessenyei Kör működését is aggodalommal szemlélte a rákosista vezetés, amely minden új és minden elsorvasztott régi értékekkel szemben kóros bizalmatlanságot tanúsított. A vezetés mindenben a Nagy Imre-féle jobboldali elhajlás jelét látja, retteg a nemzeti, népi, polgári és antidogmatikus gondolatoktól. Hiába támadják azonban teljes erővel a megújhodás minden apró megnyilvánulását, még az újabb rákosista restauráció előtt vagyunk, a gleichschaltolásra irányuló lehetőség már nem a régi: a Petőfi Kör kijelölt vezetőségébe az 53-as júniusi út hívei is bekerülnek, és a Rajk-perek idején „ébertelensége" miatt méltatlanul leváltott Tánczos Gábort[15] nevezi ki a DISZ a Petőfi Kör titkárának. A párt belső válsága ekkortájt válik nyílttá: de az még nem nyilvánvaló, hogy a párttagok egy része éppen erkölcsi és ideológiai elkötelezettsége folytán már elszakadóban van a Rákosi nevével azonosult pártvezetéstől, és nem kívánja követni az állandóan változó „vonalat". A Tánczost kinevező (kvázi őt rehabilitáló) vezetők nem tudják, hogy Tánczos ugyanazzal a "tisztító szenvedéllyel"[16] és erkölcsi elszántsággal fogja megszervezni és a kibontakozó reform szolgálatába állítani az új vitafórumot, mint amivel tíz esztendővel azelőtt vetette magát bele az ifjúsági mozgalmakba.

És itt kell szólni Tánczos személyéről és szerepéről, arról, hogy a Petőfi Kör Tánczos Gábor nélkül nem lett volna azzá, amivé lett, s ma nem beszélhetnénk történelmi szerepéről, ha nem Tánczos lett volna a vezetője. Tánczosra, erre a középosztályból érkező fiatalemberre már kisdiák korában hatnak a népi írók: a katolikus gimnázum és a zsidó család az asszimiláció és a magyarság tudatos vállalását együtt közvetíti. Törvényszerű, hogy a deportálásból hazatérő tizenhét éves ifjú Baján MADISZ-titkár, hamarosan a legfiatalabb Győrffy-kollégisták[17] egyike Budapesten, a középiskolásokat tömörítő kommunista Diákszö-

vetség egyik vezetője. Egyformán otthonosan mozog a népi értelmiség és a népi kollégisták, illetve az értelmiségi-polgári származású diákok között. Az 1953 után, először az írók körében fellángoló felháborodás őt is magával ragadja, majd szisztematikusan végiggondolja katarzisának ideológiai és gyakorlati konzekvenciáit, a maga helyét és helyzetét a politikai arénában, és alkatának megfelelően elfogadja a napi politikai harc kihívását. Kapcsolatteremtő képessége, csapatszervezésre hivatott adottsága, feltétlen odaadása a vállalt ügy iránt, lobogó, gyakran túláradó szenvedélyével sajátosan összhangban álló fegyelme, erkölcsi elszántsága és önfeláldozása valóban alkalmassá tették a rábízott, elvállalt, majd radikálisan átalakuló feladat elvégzésére. Ezekben az években Tánczos maga is radikálisan átalakult. Amíg őrizte a párt igazába vetett vallásos hitét, magában kereste a hibát, és azonosulni igyekezett azzal a hatalommal, amely vele sem volt kegyes, 1953 után fokozatosan vizsgálja felül politikai nézeteit, és azonosul Nagy Imrével és politikájával. Éppen ezért tudja megőrizni kommunista világnézetét és azt a magatartásformát, amely alkalmassá tette őt arra, hogy a legkülönbözőbb értelmiségi és vezetői csoportokkal és rétegekkel teremtsen kapcsolatot.

Miután a Bessenyei Kört Petőfi Körré szervezték, kerek egy éven át – 1955 a dogmatizmus feléledésének éve – említésre méltó esemény nem történt. Néhány fiatal történész, közgazdász és fizikus beszélgetése, Illyés Gyula Dózsa-drámájának megvitatása a szerző jelenlétében, szovjet ösztöndíjasok baráti találkozója, Király István beszámolója a szovjet irodalmi életről – valójában csak mint a jelentős viták előzménye érdemel említést. A XX. kongresszus mágikus hatása szabadította fel és szabadította el a fiatal pesti értelmiség mozgalmát: míg 1956 március 28-án csak néhányan jelentek meg az új ötéves tervvel és a fiatal közgazdászokkal foglalkozó, Antos István vezette ankéton, alig hat héttel később, május 9-én már több százan szorongtak a Kossuth Kluban, hogy valójában ugyanezekről a kérdésekről késhegyre menő vitát folytassanak.

A XX. kongresszust követő pezsgés szervezeti változásokat is hozott. Mivel az 1955-ben megalakult vezetőség alig fejtett ki érdemi tevékenységet, valóban szükség volt egy munkaképes testület megalakítására. Ekkor alakult meg a titkárság (Tánczos Gábor, Hegedűs B. András, Nagy Balázs, Pécsi Kálmán) és a vitákon elnöklő, felszólaló, a titkársággal aktív politikai és szervezési kapcsolatban is álló „mag", nevezetesen Bohó Róbert filozófus, Csatári Dániel történész, Fekete Ferenc közgazdász, Győrffy Sándor történész, Kázmér Sándor mérnök, Máté György mérnök, Pataki Ferenc pszichológus és Sánta Ferenc író. Az újjáalakult vezetőség egyúttal – a DISZ vezetőinek nyomására – megszüntette az ala-

pító Lakatos István tagságát azzal az indoklással, hogy „nem vett részt a munkában". Lakatos elvtelen kiakolbolításának a tudomásulvétele volt a vezetőség kibővítésének és újjászervezésének szégyenteljes ára.

A XX. kongresszus után

A Kör arculata a tavaszi vitákon formálódott: szédületes gyorsasággal vált reformmozgalommá, a fiatal magyar értelmiség, elsősorban a fővárosi értelmiség centrumává. Ez az értelmiség akkor már a Nagy Imre nevéhez fűződő szocialista megújulási program következetes megvalósításáért szállt síkra, és mélységesen hitte, hogy (mint 1953-ban az országgyűlésen meghirdették) van lehetőség a hibák kijavítására, a bajok forrásainak feltárására, a válság szövevényes okainak elemzésére, a bűnök leleplezésére. Sajátos reformizmusát áthatotta az újjászületés pátosza, a hit a szocialista társadalmi rendszer jobbításában és a marxizmus reneszánszában, a megyőződés, hogy fel lehet és fel kell számolni a sztálinizmust, és vissza lehet és kell térni a marxizmus igaz ügyéhez, hogy a XX. kongresszus nemcsak lehetővé teszi, hanem meg is követeli a változások következetes végrehajtását. A maguk katarzisát mélyen átélő fiatal kommunista értelmiségiekben élt a felvilágosodásra jellemző bizalom, hogy ha egy jó ügy mellé csatlakozók felismerik ügyük és önmaguk vétkeit, képesek és hajlandók a vezeklésre, lehetséges együttesen „jóvátenni a jóvátehetetlent."[18]

De a fiatal kommunista értelmiségnek az 1956-tal tetőző esztendő az erkölcsi megtisztuláson túl politikai és szakmai iskola is volt: a reformért és tisztulásért politikai harcban akart és tudott megvívni, felismerve, hogy a reform és a tisztult nézetek győzeleméhez népi és nemzeti összefogásra van szükség, hogy a vörös és háromszínű zászót egyaránt beszennyező vezetéstől meg kell szabadulni, és akkor a nép és a nemzet képes és hajlandó a reformmozgalom támogatására. Tömörülésükben nagy szerepet játszott az, hogy hosszú évek elszigeteltsége után (amit sokan talán nem is mindig észleltek tudatosan) ismét alkalom nyílt a cselekvésre, a politikai tevékenységre, hogy újra közösségre leltek, ahol megszólalhattak, és ahol régi és új barátaikkal együtt megvitathatták nézeteiket. Ezt az újjászerveződő, de nagyon is laza közösséget a politikai vezetés makacs ellenállása, változásra való képtelensége, bizonytalansága és az önkritika merev elutasítása nemcsak bőszítette, hanem egyre jobban össze is kovácsolta.

A Petőfi Kör ennek a reformista politikai áramlatnak legnyilvánvalóbb kifejeződése, fóruma és gyújtópontja lett. Mégsem volt szervezet a szó szociológiai vagy akár formális értelmében, és főleg nem volt megszervezett, hiszen nem is rendelkezett a szervezettséghez szükséges belső és külső jegyekkel. A Petőfi Kör lazított a sztálinizmus szigorúan hierarchikus és vertikálisan tagolt szervezetrendszerén, és lehetővé tette, hogy ne csak egy munkahely, egy párt- vagy ifjúsági alapszervezet, olykor egy-egy foglalkozási csoport (pl. az írók) találkozzanak, hanem létrehozta a fiatal értelmiség horizontálisan tagolt fórumát, ahol különböző foglalkozású csoportok és szakmák képviselői jöttek össze és vitatkoztak, ahol pártonkívüliek, sőt volt pártagok is megjelenhettek, és olykor meg is szólalhattak, s ahol – ha esetlegesen is –, de kialakulhatott a főváros és a vidék[19] és még ritkábban az értelmiség és egy-egy munkás vagy paraszt találkozása.

De emocionális tradíciók, így a baloldali mozgalmakban megszokott közös éneklés is kovásza volt az összejöveteleknek. Nem véletlen, hogy a Petfői Kör első, létszámban kisebb, de már politikai súlyú megmozdulásai között a MEFESZ és a NÉKOSZ volt vezetőinek baráti találkozóját kell említenünk. A „személyi kultusz" terrorjának évei után itt nyílt először lehetőség e szervezetek egykori vezetőinek találkozására úgy, hogy ne essék rájuk a politikai gyanú árnyéka. És ebben a hangulatban másképpen hangzott más volt az „üzenete" a NÉKOSZ-isták indulójának: „holnapra megforgatjuk az egész világot"; és csak ezen hónapok furcsasága, hogy a kör jugoszláv irodalmi estjén a magyar-jugoszláv barátságot éltető mozgalmi dalok újból forradalmi érzést keltenek, és sok jelen lévő funkcionáriust irritálnak. A kör ugyanis kezdettől fogva egyesítette, sőt újraegyesítette a baloldali ifjúsági mozgalmakban nevelődött különböző csoportokat, elsősorban a volt népi kollégistákat és a nagyrészt fővárosi, zömében értelmiségi-kispolgári származású fiatal értelmiségieket.[20] Tánczos meg is fogalmazza[21], hogy ez az „egység erősebb, mint valaha, mert a XX. kongresszus eszméi iránt közös lelkesedésre, alkotó szándékú reagálásra támaszkodik." A résztvevők – akiknek jelentékeny része közvetlenül emlékezett a szárszói találkozásokra, a Királyi Pál utca és az Apponyi tér népi kollégiumaira, a budai hegyek illegális találkozóira vagy gödi Dunapartra[22] – egyre tudatosabban élték át még nem olyan rég volt ifjúságuk internacionalista és hazafias élményeit. És apáik-nagyapáik hagymányai útján így kapcsolódtak a Pilvaxhoz, a Társadalomtudományi Társaság termeiben vitázó galileistákhoz vagy a Centrál kávéház egykori intellektueljeihez.

A tavaszi viták

De valójában a közgazdasági vitával kezdődött. Ekkor alakult ki a viták lefolytatásának addig szokatlan rendje: nincs a felülről jövő eligazításokba belefáradt hallgatóságot terhelő bevezető előadás. Mivel az ország, s így az értelmiség problémái valóban – miként akkor mondták – az utcán hevertek, elegendő volt a témakör meghatározása. Kézenfekvő volt, hogy a tervezés és a közgazdaság gyakorlati és elméleti kérdéseivel kellett kezdeni a viták sorozatát.[23] A felszólalásokra és a szakértő vitavezetőkhöz intézendő kérdésekre nem kellett buzdítani a hallgatóságot. A vitákat sohasem lehetett idejében berekeszteni, és mindig számosan akadtak elégedetlenkedők, akiknek már nem jutott szólásra idő. A vitavezetők kiválasztása is magától kínálkozott: az adott szakma két-három, a fiatal értelmiség körében tekintéllyel bíró, kommunista reprezentánsa, olyan, akitől nem idegen a megújulás szelleme, aki kész együttműködni a reformokért, olyan, akit esetleg a megelőző években rehabilitáltak. A vitavezetők között többen voltak vezető funkcionáriusok, mint a pártellenzékhez tartozók, és bizonyosan nem ült az elnökségben párton kívüli vagy a pártól kizárt személy. így lett minta az első (közgazdasági) vita elnökségének összetétele: a NÉKOSZ-ista Szabó Kálmán, akkor az Országos Tervhivatal főosztályvezetője, Nagy Tamás, minden marxista közgazdász oktatója és a rehabilitált Donáth Ferenc, akkor a Közgazdaságtudományi Intézet nagy tekintélyű igazgatóhelyettese. (A történészek vitáját is három kommunista történész irányította, Győrffy Sándor, Mód Aladár, Zsigmond László.)

Miként a vita menete, a résztvevő köre is spontánul alakult. Mint Pesten mindig mindennek, az első vita érdekességének is hamar híre ment. Nem kellett a meghívással bajlódni. A Kör tagsági jegyét is inkább a megjelenés korlátozása érdekében kellett bevezetni, és nem a szervezethez való tartozás igazolására. A megjelenés ellenőrzésére azonban sohasem kerülhetett sor: a kör valóban demokratikusan működött, újabb és újabb szakmák képviselői árasztották el a méreteikben egyre nagyobb termeket. Ezeknek a szakembereknek – politizáló, elkötelezett, magukat nagyrészt marxistának valló szakembereknek – volt mondanivalójuk a maguk szakterületének ügyeiről-bajairól: reformot akartak! Mert a reform kimunkálását szolgálta a monolitikus rendszer és a dogmává kövült ideológia megbontása, uram bocsá' revíziója. Az épülő reform egy-egy téglája volt (lehetett volna) a válságból kivezető utak és az új módszerek keresése, valamint a régi, mert jobbnak bizonyult módszerekhez való visszatérés. És a reformot segítette az addig nem ismert, tőlük elzárt külföldi példák adaptálása is. A reform érdekében először – ahogy

a történelemben valószínűleg mindig – a letűnő régit kellett elemezni és bírálni. A letűnő régi, ebben az esetben a megelőző évek gyakorlata, azonban körömszakadtáig védte a maga pozícióit, és mi több, hatalmi helyzetből védte. A hibák és bűnök (e kifejezést sem igen lehetett a vitákon használni) feltárása, a megszüntetendő módszerek meghatározása, a kultúrában és a vitákban érintett más szakterületeken, az új irányok kijelölése – a pozitív reformprogram előkészítését szolgálta. És bár azt elhangzott javaslatok, bírálatok, nézetek néhány hónap alatt nyilvánvalóan nem tudtak egységes nemzeti programmá összeforrni, kitűnt, hogy 1956-ban létezett olyan magyar értelmiség, amely megújult intellektuális és morális szenvedéllyel hajlandó volt az ilyen program (és részprogramok) kidolgozásáért és megvalósulásáért munkálkodni.

És itt kell szólni a Petőfi Kör és Nagy Imre, illetve a Nagy Imre személye köré tömörültek kapcsolatáról. Amikor a Nagy Imre-per főtárgyalásán Tánczos Gábort tanúként hallgatták ki, Tánczos "bevallotta", hogy a Petőfi Kör vitáin Nagy Imre nézeteit képviselték. Az elsőrendű vádlott tagadta a személye és a kör közötti kapcsolatot. Tánczos vallomásában előadta, hogy a Petőfi Körben a júniusi párthatározatot és Nagy Imre kormányprogramját tekintették útmutató programnak, amivel aztán Nagy Imre is hangsúlyozottan egyetértett. Ilyenformán utolsó találkozásukon mégis egyetértés alakulhatott ki a halálba menő és a börtön felé tartó vádlott között. A program elsősorban valóban az 1953-as határozat volt, a hozzá való visszatérés, illetve megvalósítása, az útját torlaszoló akadályok eltávolítása. Ez a program fő vonásaiban alkalmas volt az 1953 utáni válság megoldására a reform eszközeivel, de nyilvánvalóan teljességgel alkalmatlannak bizonyult az október 23-a utáni gyökeresen más helyzetben. A Petőfi Kört és Nagy Imrét az eszmeiség kötötte össze; szervezeti kapcsolatuk egyáltalán nem volt, személyi is minimális. Eleve nem lehetett rendszeres kapcsolata a DISZ keretében működő vitakörnek egy, a pártból kizárt vezető politikussal. Nagy Imre szívesen beszélgetett politikai barátaival, néhány újságíróval, íróval, közgazdásszal, arra viszont nem törekedett, hogy politizáló fiatalokkal is eszmét cseréljen.

Igen jellemző, hogy a 60. születésnapját ünneplő vendégsereg is túlnyomó részt a középkorúakból, negyvenesekből állt, és nem a Petőfi Kör fiatalabbjaiból. Nagy Imre körének fiatalabb tagjai, akiket a kör egyes vezetői jól ismertek a háború utáni mozgalmi életből, és néhányukkal baráti kapcsolatuk is volt, természetesen hatottak a kör vezetőire, tanácsaikra odafigyeltek. Ugyanilyen típusú kapcsolat kötötte a volt fiatal

NÉKOSZT-istákat a NÉKOSZ tisztelettel övezett veteránjaihoz – elsősorban a karizmatikus vonásokkal rendelkező Kardos Lászlóhoz – is.

A reformjavaslatokat erre a koncepcióra, az 53-as határozatra és programra építették a felszólalók, még ha a párthatározat szövegét[24] akkor az irattárak mélye rejtette is. És a szakemberek egymás után álltak elő nézeteikkel.

A második ötéves terv téziseit bírálva a tervezés demokratizmusát követelték a közgazdászok, kétségbe vonták a terv realitását és a beruházások arányait boncolgatták. Nemcsak a „vas és acél országa" jelszót bírálták, hanem elvileg is felvetették a beruházások ingyenességének, valamint a hitel- és kamatpolitikának a problémáit. Jelentkeznek az egyoldalú iparosítás kárvallottjai, és a korszerűségre hivatkozva emelnek szót a kemizálás és az aluminiumipar fejlesztése, sőt az idegenforgalmi beruházások fontossága mellett. Az autarchia elvi elutasítása éppen úgy szóba került, mint a sztálinista gazdaságpolitika egyik rákfenéje, a volumenszemlélet.

A statisztika kapcsán nemcsak a nyilvánosság politikai színezetű követelése hangzik el, hanem a reálbérindexnek, a háztartás-statisztikának, az életszínvonal mérhetőségének szakmai kérdéseiről is számot adnak a vezető statisztikai szakemberek. A nyilvánosság számadási kényszere a szakmai kérdésekben így már az első alkalommal a viták egyik alapvető meghatározója lesz.

És a bérpolitikát, az érdekeltségi rendszert, a nyereség és jutalmazás viszonyát sem a fiatal értelmiség alulfizetettségének bírálatán keresztül vitatják meg. Megannyian beszélnek – természetesen a kor színvonalán – a minimumbérek bevezetésének szükségességéről, a béraránvokról és az eredmény és jövedelem kapcsolatáról. Már felmerül a külkereskedelem részleges önállóságának gondolata is; legalább a nélkülözhetetlen anyagimportban kapjanak önálló rendelkezési jogot a vállalatok.

Amikor a tervszámok sokaságát bírálják, egyes közgazdászok már tudják, hogy a mutatók mennyiségének csökkentése mit sem ér a gazdaságpolitika fő irányainak és elveinek végiggondolása nélkül, hogy a „fontolva csoszogó" tüneti kezelés nem oldja meg a bajokat, továbbá elméletileg is el kell szakadni a hadikommunizmus típusú gazdálkodástól[25]. És amikor az új ipari forradalom magyarországi megvalósulásának elkésettségét kifogásolják, már a technológiai résből következő gondolatok fogalmazódnak meg bennük, azzal is összefüggésben, hogy elemző műszaki-gazdasági számítások nélkül nem lehet tudni, merre kell haladni az iparnak és a beruházáspolitikának.

Markos György érdeme, hogy leszámol a földrajzi nihilizmus dogmatizmusával[26] is, de szól a természeti adottságok szerepéről. Enélkül ugyanis nem lehetséges a regionális tervezés és az ország természeti adottságainak kiaknázása. A reform érdekében először a politikai és ideológiai falakat kellett ledönteni, hogy fel lehessen vetni a matematikai közgazdaságtan, az ökonometria hasznosságát vagy azt, hogy elengedhetetlen a hazai erőforrásokkal való rablógazdálkodás megszüntetése, és annak a koncepciós pernek a jóvátétele, amelyben Pap Simont a MAORT tudós-vezérigazgatóját és szakértőtársait elítélték.[27]

A társadalomtudományi vitákat is áthatották a szakmai kérdések. Miként a közgazdászoknak le kellett számolniok a politikai gazdaságtan dogmatikájával, a történészeknek elsősorban napi politika és a párttörténetírás előírásai által meghatározott történelemszemlélettel kellett szembefordulniok. Ez a szembenézés, ami sokaknál szigorú önvizsgálatot követelt, ugyanúgy jelentette József Attila és a kommunista párt kapcsolatának vizsgálatát, mint az árulónak tekintett Rezi Károly[28] perújrafelvételét, a nem kommunista haladó múlt szinte teljes felülvizsgálatát, mind Bajcsy-Zsilinszky Endréét, mind a szociáldemokratákét és a radikálisokét. És a rehabilitáció – amely akkor természetesen elsősorban a politika és az erkölcs szférájához kapcsolódott – így lett szakmai kérdés is, hiszen ahogy Rajknak és társainak, tudományos igazságot kellett szolgáltatni Jászi Oszkárnak, Károlyi Mihálynak[29], továbbá a magyar és egyetemes történelem megannyi szereplőjének, epizódjának és korszakának is. A történészek nem csupán a korlátolt rákosista nacionalizmust bírálták (amely demagóg kuruckodó szólamokkal a nemzeti szabadságharcok egysíkú sorozatává egyszerűsítette a magyar történelmet), hanem azt is, hogy a magyar történelem számos fordulópontja, így a 67-es kiegyezés és Trianon is elemzés nélkül maradt. És nemcsak a primitív és skolasztikus tankönyvek kapcsán merült fel a legújabbkori egyetemes történelem revíziójának szükségessége, hanem a második világháború értékelése miatt is, hogy csak Roosevelt és Tito nevét említsük. És nem maradt el a tankönyvek mellett a pedagógiai módszerek és az oktatási rendszer bírálata sem, ami azután az őszi pedagógiai vitákban teljesedett ki. A történészek vitáját már nagyfokú erkölcsi feszültség, a nemzeti felelősség érzése és vállalása hatotta át, annak felismerése, hogy a felelősséget nem egyedül az íróknak kell vállalniok. Annak kimondására, hogy nem csupán hibákat követtek el, hanem olyan történelmi bűnöket is, amelyekből messzemenő következtetéseket kell levonni, valószínűleg itt került sor először nagyobb nyilvánosság előtt.

Ha a történészek vitájának legdrámaibb és a jelenlévők számára legemlékezetesebb eseménye a tudományba visszatérő Kosáry Domokos[30] és a nem csupán tudománypolitikai hatalmához makacsul ragaszkodó Andics Erzsébet szenvedélyes összecsapása lett, akkor a filozófusok találkozójának csúcspontja a hetvenegy éves Lukács György, a Petőfi Kör doyenjének nyilvános visszahelyezése volt az őt megillető posztra. Ekkorra azonban már annyian jelentek meg a vitákon, hogy szinte szétfeszítették a Kossuth Klub falait: a tömeg a szivarozó Lukács vezetésével átsétált – egyesek látomása szerint tüntetően átvonult – a Kiskörúton keresztül a Közgazdasági Egyetemre. A résztvevők száma hólabdaszerűen nő; a megelőző viták hallgatósága a következő vitán is megjelenik, és hozzájuk újabbak kapcsolódnak. Spontán születik meg a szakmák már említett horizontális kapcsolata, a viták egyre inkább interdiszciplinárissá válnak.

A Lukácsot ünneplő ezres tömeg, talán a filozófiatörténetben egyedülállóan, a maga ügyének tekintette Lukács személyét, az ideológia és a filozófiai szakma, sőt intézményrendszer részkérdéseit, és az 1949-ben meghurcolt[31] és most diadalmasan visszatérő Lukácsnak elhitte, hogy talán a magyaroknak van a világon a legtöbb tennivalójuk, hogy visszaállítsák a marxizmus tekintélyét. Ezen az optikán keresztül akkor nem is tűntek elvontnak az olyan szakkérdések, mint az objektív igazság, a szocialista realizmus, *Az ember tragédiája* vagy Hegel és Blum-tézisek értékelése, vagy hogy a dogmatikus dialektikus materializmus hogyan telepedett rá az elméleti fizikai kutatásokra.[32]

Az 1953-ban feltárt általános válság persze elsősorban politikai válság volt; politika okozta a társadalom és a gazdaság minden szférájára kiterjedő válságjelenségeket, amelyeket a vezetés 1953-1956 között sem tudott megoldani. Mivel a válságot csak politikai eszközökkel lehetett (volna) megoldani, érthető, hogy a megújhodni akaró értelmiség, amelynek egyre nagyobb része tette magáévá a Nagy Imre nevéhez kapcsolódó reformeszméket, elsősorban a politikában kereste a gyógyulás és a gyógyulás útját. Rákosi 1955. márciusi restaurációja után a „júniusi út", az „új szakasz", az 1953-as kormányprogram minden eszméje és nagyrészt félresörpört gyakorlata szinte automatikusan Nagy Imrét jelentette: az ésszerűbb gazdaságpolitika, az életszínvonal és a fogyasztás növelése, az erőltetett iparosítás visszafogása, az emberibb és hatékonyabb agrárpolitika, a jogrend helyreállítása, a kritika engedélyezése a kultúrában, a nemzeti hagyományok felélesztése, a külföldre tekintés lehetősége, az oktatási reform stb. programját.

És mivel a válság, az önvizsgálat, a kiútkeresés talán legfontosabb momentuma morális volt – hiszen a „törvényesség megsértése"-ként eufemizált gyilkosságok és kegyetlenkedések nagyobb mértékben háborították fel a Petőfi Kör-i viták tömegeit, akiknek túlnyomó része erkölcsi megfontolásból és ideológiai meggyőződésből csatlakozott annak idején a kommunista mozgalomhoz, mint a tervgazdálkodás tévedései vagy a dogmatikus ideológia ma már csak megmosolyogtató ostobaságai – a társadalmi válságot következésképpen csak politikai síkon lehetett megközelíteni.

Az egész társadalmat és az egész munkásmozgalmat érintő politikai problémák összefonódtak a vitákon az egyes szakmák és tudományágak az egyes foglalkozások és érdekcsoportok speciális kérdéseivel. A vitákon szakmák és értelmiségi rétegek fogalmazták meg vagy fogalmazták újra szakterületük sérelmeit, követelték az egyes szakmák kiválóságainak erkölcsi s jogi rehabilitációját, fedeztek fel újra feledésre ítélt értékeket, kerestek kiutat az adott szakma válságából és így tovább.

Nyilvánvaló, hogy a sokak számára ma is „lekottázhatatlan crescendo-hangulatban"[33] a kommunista értelmiség lelkiismeret-vizsgálata és önkritikája volt a legszembetűnőbb. A vitákon először csak utalásszerűen, majd június közepétől, váratlan robbanásként nevén is nevezve, Rákosi Mátyás volt minden bűn és hiba első számú felelőse. A pártszervezetek és pártaktívák zárt keretein kívül először Gergely Erzsébet, az illegális kommunista mozgalom harcosa mondta ki ezres nyilvánosság előtt, hogy „a párt érdeke lennne, ha Rákosi és Gerő elvtárs önként lemondanának a vezetésről". Révai, Horváth Márton, Darvas József, Andics Erzsébet és néhány más rákosista vezető ellen a vitákon elhangzott bírálat csak színezte az új vezetést kívánó reformkommunisták fő követelését.

És amilyen jellegzetes, hogy kikre zúdult a vádak össztüze, olyan jellemző, hogy kik és kiknek követeltek igazságot. Azon a – már legendássá vált – baráti találkozón, amelyen a volt partizánok és illegális pártmunkások jöttek össze a budapesti fiatal értelmiségiekkel, a felszólalók egymás után követelték a sztálini és rákosista kirakatperekben kivégzettek és megszenvedettek erkölcsi, valamint jogi-politikai rehabilitációját. A kör egyre szélesedett: míg Hajdú Gyula, 1919-ben Baranya megye kormánybiztosa, a 19-es öregek becsületének helyreállítását követelte, a pártból a Szovjetunióban kizárt Szerényi (Sas) Sándor[34] az illegális KMP volt első titkára a külföldi frakcióharcok következtében szovjet börtönökbe kerültek rehabilitásáért szállt síkra, Rajk Lászlóné, a férje „tiszta, harcos kommunista élete emlékének helyreállításához" kérte a gyűlés segítsé-

gét. És míg az egyes szónokok csoportok, párttörténeti szakaszok becsületének visszaadását követelték egyre növekvő szenvedéllyel, szigorúan megmaradva a kommunista mozgalom keretei között, Ujhelyi Szilárd, a debreceni Márciusi Front Rákosi börtönéből szabadult harcosa elsőnek mondta ki, hogy nem egyes személyeknek, nem egyes csoportoknak, nem egyes korszakoknak kell igazságot szolgáltatni, hanem a megsértett nemzetnek kell a becsületet visszaadni, „itt egy egész népet kell rehabilitálni..." A Petőfi Kör-i viták politikai és eszmei tartalmát valójában összegezte, mintegy összefoglalva a megelőző három vita tanulságait.

És röviden, de szólni kell azokról is, akik az őszinte önbírálat hangján vetettek számot cselekedeteikkel. Elegendő, ha Mihály András áll itt példaként, aki nyilvánosan követte meg a Rajk-perben kivégzett Szalai András emlékét, amiért nem elegendő indok alapján "nyilvánosan gazembernek" nevezte őt, vagy éppen Losonczy Géza, aki az ártatlanul elszenvedett börtönévek után is szükségesnek tarotta, hogy egy Szabad Népben közölt cikke miatt „szégyenkezéssel kérjen bocsánatot Bartók Béla halhatatlan emlékétől."[35]

A morálon és a politikában talán néha káros moralizáláson túl ugyanis itt húzódott meg az azóta áthághatatlan fallá magasodott határvonal a megújulást és változást őszintén kívánó reformerek s a változó pártvonal napi jelszavait szajkózók között. A bűnökkel való szembenézés, az elkövetett bűnök vállalása és elemzése nélkül nem lehetett vállakozni a válság megoldását célzó, a társadalom és a gazdaság részterületeire is kiterjedő, szakmai problémákat is érintő bírálat és elemzés elvégzésére.

A Petőfi Kör és a politikai válság kiéleződése 1956 nyarán

1956. június végére pattanásig feszült a politikai helyzet. Mindenki Rákosi (és Gerő!) menesztéséért kiáltott, ami akkor egyet jelentett azzal, hogy Nagy Imre visszatérését kívánták. A vitákat is egyre inkább áthatotta ez a politikai követelés. Egyre kevésbé lehetett elválasztani a szakmák speciális ügyeit általános kérdéseitől. Nemigen volt fontos felszólalás, amelyet ne szőtt volna át a politika. Nagy Imrét kívánták, hiszen ő volt az egyetlen karizmatikus vezető, akinek politikájában bízni lehetett, aki kiszabadította a börtönbe zárt ártatlanokat, hazaengedte az internáltakat, és véget vetett a kitelepítésnek, és aki 1955-ben nem volt hajlandó az önkritika rituáléjára.

Elméleti dolgozatait és a Központi Vezetőséghez beterjesztett vitairatait valószínűleg csak nagyon kevesen olvasták a Petőfi Kör-i vitázók

közül.[36] A szűk körben terjedő, kézről kézre adott gépiratos másolatokból a szocializmus megújításában szilárdan bízó kommunista forradalmár gondolatait és a rágalmazókkal szemben védekező gyakorlati politikus érveit lehetett (volna) megismerni. A gyűlésezőket inkább másfél éves kormányzásának tettei és erkölcsi példája vonzották. Hívei a pártellenzékként köréje tömörülő és őt zászlóvá avató párttag értelmiségiek, pártfunkcionáriusok, rehabilitáltak és kizárt tagok, politizáló állampolgárok voltak. A pártellenzék laza konglomerátumát leginkább a sztálinizmus tagadásának eszméje fogta össze, és a kívánalom, hogy ki kell javítani a hibákat, meg kell találni a megújhodás lehetőségét. Indulataikban, radikalizmusukban, kritikai elszántságukban és megfogalmazott terveikben ugyan különböztek; de azt tudták, hogy Nagy Imre nélkül a válságot megoldani nem lehet.

(Tömören foglalja össze mindezt egy cédula, amit az egyik őszi vita elnöksége kapott: "Nagy Imre elvtárs politikája helyes. Ez tény! Miért kérik önkritikáját? Úgy látszik, a KV-ben vannak, akik félnek tőle, és ezzel akarják lekicsinyíteni. Miért nem lehet újra miniszterelnök? Miért nem kapja vissza a Közgazdaságtudományi Egyetemen tanszékét?")

A két gazdasági jellegű vita után a történészek és filozófusok szakmai és politikai jellegű vitája, majd az egyértelműen a politikától áthatott „partizántalálkozót" követően ilyen légkörben került sor a sajtóvitára június 27-én délután a Tiszti Házban. Ha nem is lehetett hat-hét ezer résztvevőre számítani, a párt Központi Vezetősége három tagjának megjelenése, az elnökségben helyet foglaló Hollós Ervin és más momentumok jelzik a feszültséget. Miután a zsúfolásig megtelt Tiszti Ház kapuit bezárták, a tömeg betöri a főkaput. A HM kivonuló tiszti járőre szimpátiája jeléül végigtapsolja a vitát. Lukács György itt találkozik először a börtönből alig három hónapja kiengedett Szakasits Árpáddal. Az MDP Központi Vezetőségét képviselni próbáló Horváth Márton, Nógrádi Sándor és Vas Zoltán képtelen szót érteni a hallgatósággal.

De még a sajtóvitát sem egyedül a politikai izzás jellemezte. A sajtószabadság és a tájékoztatás demokratizmusának általános elvein túl – amelyekről olyan kommunista újságírók szóltak, mint Csatár Imre, Fekete Sándor, Kuczka Péter, Méray Tibor, Nagy Péter, Nemes György, Tábori András, Tardos Tibor – elsősorban Losonczy Géza előadásában esett szó az újságkiadás szakmai bajairól, a lapok példányszámáról, a nyomdai és papírhelyzetről, a lapok struktúrájáról stb. Itt is, mint minden szakmában, elhangzott a követelés: a meghurcolt kommunista és nem kommunista újságírókat helyezzék vissza a szerkesztőségi munkába.

És Déry Tibor harminc éve inkriminált, önéletrajzából[37] kicenzúrázott és 1989-ig közzé nem tett felszólalása itt túllépett a napi harc szintjén. Déry „az egyénnek a szocialista társadalom kötelességei által korlátozott szabadságát" hiányolta, s ezt a hiányt nevezte meg valamennyi – gazdasági, lelki és társadalmi – baj forrásaként. Déry is hitte, hogy kijavíthatók a szocializmus „szerkezetbeli hibái", de azt is felismerte, hogy a hibák okát a szerkezetben és „eszméink rendszerében" kell keresni. A félreértések elkerülése végett ugyanakkor leszögezte hogy a vizsgálatot szigorúan marxista-leninista módszerrel kell elvégezni. Felszólalását nem bocsátották meg, hiszen amikor személyükben is támadta a párt ideológiai vezetőit, magatartásuk és színeváltozásaik jellemzésével a rákosista közszereplők zseniális rajzát adta.

A vezetés megváltoztatásáért folyó harcot átmeg átszőtték a politikai szerkezet reformját is célzó javaslatok és követelések; szakmai társaságok létrehozását kívánták, tudományos intézetek alakítását, újságot, folyóiratot, a nullához képest nagyobb utazási szabadságot, az ifjúsági szervezet reformját és a rétegszervezetek visszállítását. Mindezek egy politikai reform kezdetének és kezdetlegességének jelei.

Losonczy Géza csak a hajnali órákban kap szót: méltatlanul elfeledett programatikus beszédében egy új sajtópolitika körvonalait rajzolja meg, és a Nagy Imre-kérdés megoldását sürgeti. Hajnali fél három van, amikor az elnöklő Huszár Tibor kijelenti, hogy a „DISZ Petőfi Kör vezetősége eddig kiérdemelte a (jelenlevő) elvtársak bizalmát", és a leghatározottabban megigéri, hogy néhány napon belül folytatják a vitát.

Másnap Poznanban a munkások tüntetését a karhatalom szétlövi. Rákosi számára kapóra jön a "poznani provokáció figyelmeztetése", és rendkívüli ülésre hívja össze a Központi Vezetőséget, amely – a párttörténetben valószínű egyedülálló – határozatban[38] ítéli el a párt ifjúsági szervezete irányítása alatt álló és nem is országos vitakör tevékenységét. És bár a párthatározat szövege és a sokezres nyilvánosság előtt lezajlott események közötti szakadék nyilvánvaló, bár a Központi Vezetőség számos tagja részt vett a különböző vitákon, Rákosinak még ekkor sem kell különösebb erőfeszítést tennie, hogy a KV elfogadja a határozatot. A Petőfi Kör vezetőségét a DISZ vezetése önbírálatra szólítja fel és hangsúlyozza, hogy a pártvonalhoz való megfelelő igazodás, a rend és fegyelem biztosítása esetén a Kör folytathatja munkáját. A Kör vezetői ellen nem indítanak eljárást. Hogy az azóta hivatalosan is megerősített „négyszázas"[39] lezartóztatási listán hányan és milyen helyezéssel szerepeltek a Kör szervezői és szónokai közül, az más kérdés. De 1956-ban nem lehet a régi módszerekkel dolgozni, és már nem fogadják meg a

Budapesten átutazó Enver Hodzsa[40] tanácsát, aki a fő hangadók agyonlövetését ajánlja. A Petőfi Kör korábban meghirdetett pedagógiai vitáját csak technikai okokra hivatkozva halasztják el, és bár országszerte megindul az egy hangra komponált tiltakozó áradat a Petőfi Kör „népellenes demagógiája" ellen, Sipos Gyula az Irodalmi újságban szóhoz jut, és megbírálja a Tolna megyei pártlap[41] túllicitáló cikkét. A kör vezetősége napokig tartó vita után a pártvezetés számára elfogadhatatlan bűnbánatot nem mutató nyilatkozatot fogalmaz, amely elmulasztja egyetértését kifejezni a KV határozatával, de hitet tesz a „szocializmus szabadsága" és a XX. kongresszus eszméi mellett.

A történeti irodalom azon sohasem dokumentált megállapítása, miszerint a Belügyminisztérium betiltotta a Petőfi Kört, utólagos és célját tekintve nem is egészen érthető kitalálás.

A legeslegutolsó rákosista roham azonban már sikertelen volt; alig három héttel a sajtóvita után az SZKP elnöksége váratlanul Budapestre küldi Mikojánt, hogy leváltsa Rákosit. A korabeli legendák szerint arra is hivatkozik, hogy a Petőfi Körben a pártot éltették – valóban skandálták a sajátosan megfordított jelszót: „Vesszen Rákosi! Éljen a Párt!"

56 őszén

Ezt követően és a nyári szünet után, látszólag magától értetődő természetességgel folytatja munkáját a Kör. Szeptemberben és októberben ismét hat jelentős vita zajlik le, amelyek, ha nem is érték el a sajtóvita tömegméreteit és szenvedélyességét, de jelöik az értelmiség változatlan elégedetlenségét, azt, hogy az alapvető problémákat a „tiszta lap" illúzióját meghirdető Gerő-Hegedűs féle vezetés sem tudja megoldani. Az őszi vitákon már a kibontakozás programjára kíváncsiak az értelmiség tömegei, de a párt és a DISZ vezetése is – mivel maga erre képtelen – a válságból kibontakozást mutató, pozitív programot követel. Nagy Balázs, a Kör egyik titkára, Marxra hivatkozva magyarázza a történeti elemzés elkerülhetetlenségét, a bírálat fontosságát: „Nem vájkálás a múlt hibáit feltárni" – mondja, nyilvánvalóan utalva Farkas Mihály akkor közismert szóhasználatára, és hosszan sorolja azokat a konkrét javaslatokat, amelyek a Kör vitáin hangoztak el. A reformprogramok előkészítését szolgálta az őszi vitákat megelőző bevezető előadások meghonosítása:Gyenes Antal, Péter György, Jóboru Magda, Kis Árpád, Pap Gábor és a művészettörténész Somogyi Árpád vezeti be a vitákat, amelyeken bizottságok alakultak, hogy a szakmai javaslatokat egységbe foglalják.

A politikai program megfogalmazása azonban valóban nem volt és az adott struktúrában nem is lehetett a Petőfi Kör feladata. Nagy Imre emberi és politikai magatartásából, pártszerűségéből következik, hogy bár megjelenését és megszólalását a Petőfi Körben egyre nagyobb hévvel követelték, Nagy Imre nem e fórum előtt kívánta először kifejteni programadó nézeteit. Meghívása süket fülekre talált: Nagy Imre és a Petőfi Kör közvetlen találkozása nem jött létre.

Az őszi viták a pedagógia és az iskola jegyében kezdődnek. A történelem és a filozófia oktatásának csődje logikusan vezetett a pedagógia és az oktatásügy általános problémáihoz. Nem csoda hát, hogy a pedagógusok és az oktatási szakemberek többször is összeültek: először a népi kollégiumok ügyének újraértékelését kellett napirendre tűzni. Az 1948-49-ben felszámolt mozgalom vezetői és tagsága számára ugyanúgy nem hegedt be a Révai kritikája ütötte seb, mint ahogy még elevenen élt Lukács, Déry Tibor és mások adminisztratív és ideológiai[42] meghurcoltatásának emléke. Ebben az összefüggésben is felmerült a sztálinista perek kérdése, de a diákönkormányzat, a kollégiumi autonómia és az iskolai demokratizmus is terítékre került. És megint: a népi kollégisták (és a leginkább meghurcolt Kardos László), valamint a pedológia vádjában elmarasztalt Mérei Ferenc visszatérésének szükségessége mellett szó esett az iskolarendszer belső arányairól és struktúrájáról, a lélektannak mint önálló tudománynak a fontosságáról, a továbbtanulási és a felvételi rendszer megváltoztatásáról, a tudománypolitika irányairól és demokratizmusáról, a gyermekek egy részének hátrányos helyzetéről, valamint az oktatásügy financiális helyzetéről – a pedagógusok fizetésétől kezdve az iskolaépítés elhanyagolásáig.

A tavaszi közgazdasági viták folytatását jelentette, amikor Péter György bevezető előadásában ismertette reformelképzelései közzétételének kálváriáját, ekkor jelenik meg a nagyobb nyilvánosság előtt a gazdasági mechanizmus később sommásan revizionizmusnak bélyegzett fogalma. Péter az egyes gyárakra korlátozott kísérletek helyett alaposan előkészített ugrást javasolt, mondhatnánk, hogy a gazdaságirányítás új rendszerének kidolgozását szorgalmazta, és a szocialista külföld pozitív elméleti példáit hívja segítségül. A vitán előadják, hogy adminisztratív és hatalmi kapcsolatok helyett gazdasági kapcsolatoknak kell a népgazdaságot működtetnie (piacról még ne essék szó), mert a fejetlenségen, a hiányzó, majd feleslegessé halmozódó készletek átkán csak így lehet segíteni. És ha harminc évvel később kezdetlegesnek is tűnik a bürokratikus centralizmus, a vállalat önállóság, az egyéni és össztársadalmi érdekek és az értéktörvény fogalmainak kezelése – a jelenlevők számára a gondola-

tok egyrészt felrázóan újak voltak, másrészt mégis hiányérzetet keltettek, mert a gyökeres reform teljes programja még nem bontakozhatott ki.

A szakmai és politikai kérdések összefonódását, elválaszthatatlanságát, szétbogozhatatlanságát mutatják az agrárgazdasági viták is. Tavasszal még egyedülálló merészségnek tűnik, amikor Lányi Kamilla felveti a begyűjtés megszüntetésének lehetőségét, ősszel Vas Zoltán már a zsírdézsmán gúnyolódik. De a búza-vetésterület nagyságának megkérdőjelezése még ősszel is eretnekségnek hat, akkor, amikor a merev szövetkezeti formák átalakításának szükségessége már mindenki előtt természetes, és nyilvánvaló, hogy az alcsonyabb típusú szövetkezetek nem alacsonyabb rendűek. Az agrárszakemberek tudják, hogy a kiutat az intenzív gazdaságfejlesztés jelenti, amelyben a termékszerkezetet nem a főhatóságokra tagolt bürokratikus központok, hanem a gazdasági érdekek határozzák meg. És mindez összhangban volt a műszaki értelmiségiek önmegvalósítást követelő hangjával, akik a műszaki vitán – mai kifejezéssel élve – innovatív és modernizációs gazdaságpolitikát kívánnak, természetesen hangot adva a szakmáik és ágazataik által determinált csoportérdekeknek is.

A Petőfi Kör országos fórummá alakul. Küldöttségek és egyének keresik fel: a legkülönbözőbb nemzeti és társadalmi ügyek várnak itt megoldásra, a vidéken addig alig megmozduló értelmiség is megkísérli a fővárosi példa követését, újabb és újabb csoportok ostromolják, hogy teremtsen fórumot számukra. Így kerül sor – jelezve a kisebb szakmák megújulási és önelemzési szándékát – az iparművészek vitájára. Október 20-án délután a zsűrizés igazságtalanságait, a szocreál egyéniségromboló hatását, a szakmai klikkeket stb. bírálják Ferenczy Noémivel az élükön. Varsóban ekkor már tetőzik a politikai válság. Szegeden gyűléseznek az egyetemi diákok, hogy megalakítsák a DISZ-től független szervezetüket, a Gerő és Hegedűs vezette delegáció Jugoszláviában időzik. A fiatal értelmiség sem fogja fel a válság eszkalációját, nem is sejti, hogy a történelem éppen ezekben az órákban lép túl a személyek és csoportok partikuláris problémáin. Mégis, a hivatások önszervező erejét is bizonyítja, hogy október 23-án este, a fővárosban végigsöprő tüntetéssel mit sem törődve, a Gólyavárban még összeülnek vitázni az orvosok. A polémiát csak a közeli rádió épületéből áthallatszó fegyverropogás akasztja meg: a kritika fegyverét visszavonhatalanul a fegyverek kritikája váltja fel.

Október 23. után

A tüntetés gondolata a Petőfi Kört – miként Nagy Imrét és barátait – felkészületlenül érte. A Kör vezetősége csak a 22-én este és éjjel tartott vitán döntött úgy, hogy az elkerülhetetlenül kibontakozó tömegmozgalomban részt vesz, mert jelszavaival befolyásolni akarja a tüntetést. A vezetőség, miután egyre-másra kapta a híreket az egyetemi ifjúság radikalizálódó hangulatáról, nem fogadta el a beterjesztett politikai határozati javaslatot, amely mintegy felirattal fodult volna a pártvezetéshez, hanem a másnap, a 23-i napilapokban[43] megjelent pontokban foglalta össze álláspontját. Ennek alapján születtek meg azután a tüntetésen hangoztatott Petőfi Kör-ös jelszavak. Ezek nem érik el az egyetemisták pontjainak hőfokát: csupán Rákosi kizárását követelik a pártból, javasolják a Központi Vezetőség ülésének összehívását és Nagy Imre bevonását a munkába. Kérik a DISZ-t, hogy foglalkozzon az ifjúsági mozgalom demokratizálásával stb. A határozat és a jelszavak fogalmazása mellett ugyanis fontosabbbnak tűnő feladatra összpontosul a Kör vezetésének figyelme: a DISZ másnapra összehívott Központi Vezetőségi Ülésén a DISZ megújítását tervezik, néhányan javasolni kívánják, a leszerepelt vezetés felváltását[44], régi volt NÉKOSZ-ista vezetőkkel és más rehabilitáltakkal. A Kör vezetőségének néhány tagja ugyan részt vesz az egyetemisták gyűlésein, sőt – éppen a DISZ vezetőinek kérésére – még Szegedre is leutaznak, de az államhatalom összeomlásának és/vagy a fegyveres felkelésnek a lehetősége fel sem merül ezen vezetőségi ülésén.

A politikai helyzet téves megítéléséből következik, hogy október 23-án délelőtt Tánczos a DISZ KV ülés előkészítésével foglalkozik, és így egyik helyettese, Hegedűs B. András és két társa, Csatári Dániel és Gergely Mihály író kísérel meg tárgyalni a pártközpont illetéseivel. Miután délelőttre a tüntetés elkerülhetetlensége nyilvánvalóvá vált, az egyetemistákat a belügyminiszteri tilalom sem rettentette vissza, a Kör delegációja ésszerű kompromisszumot javasol: a túlzó jelszavak elfojtása érdekében biztosítsanak hangszórós autókat, hogy a Petőfi Kör jelszavai uralhassák az utcát, a Bem téri gyűlésen Kádár János beszéljen a pártvezetés nevében, és végül garanciát kérnek, hogy a karhatalom nem fog fegyveresen beavatkozni. A KV két osztályvezetője (Köböl József és Orbán László) fogadja a háromtagú küldöttséget, és a javaslatokat – felhatalmazás hiányára hivatkozva – elutasítják. Míg a Kör vezetősége október 22-én felismeri, hogy a diákság jelszavai, tüntetés melletti elkötelezettsége és a DISZ-ből való kilépése egyértelműen túlmegy a Kör politikai elképzelésein, a párt felső vezetése képtelen a helyzet komolyságát felfogni. Egyedül Köböl vállalkozik arra, hogy kimegy az ELTE diákgyűlésére. Az itt

szerzett néhány élmény hatására egyetlen hangszórós kocsit[45] biztosít, de ennek szerepe azután persze minimális lesz a százezres tömegben. Október 23-án a Kör politikai tevékenysége és szerepe lényegében véget ért. Mérsékelt magatartása, a tüntetés radikalizálódó jelszavainak elvetése, másfelől végleges szembefordulása a vezetéssel mindkét oldalról elutasítást váltott ki, egyúttal ekkor töltötte be utolsó közvetítő szerepét is.

Október 24-én a Nagy Imre-kör belső politikai viszálya és a rendkívüli állapot hatására a Petőfi Kör de facto működésképtelenné válik. Tánczos és két helyettese ugyan ott téblábolnak a pártközpontban, de az eseményeket semmiféleképpen sem befolyásolják, buzgalmuk inkább szimbolikus jellegű. Október 24-én kora délután a Rádióban – hasonló szózatokkal összhangban – Tánczos[46] a harc beszüntetésére szólítja fel az ifjúságot, és a Kör vezetősége nevében bizalmáról biztosítja a Nagy Imre-kormányt. Néhány nap múlva súlyos szemrehányások érik kapituláns beszéde miatt, amelyet a Kör vezetőségének tudta nélkül fogalmazott meg és olvasott fel.

A Kör érdemi politikai tevékenységet nem fejtett ki a forradalom napjaiban: szervezet és politikai platform híján semmilyen módon nem tudta a folyamatokat befolyásolni. Az a peremkerületi munkástanácselnök, aki begyalogolt Pestre, hogy a Kör vezetőségétől útmutatást kérjen, nem találhatta meg a Kör szétszóródott vezetőit, és a maga bölcsebb tapasztalataira kellett hagyatkoznia. A reformkommunisták áramlatában résztvevők indulataik, tapasztalataik, szenvedélyeik, vágyaik és félelmeik szerint viselkedtek: magatartásukat az individualitás és nem az összetartás jellemezte.

November 3-án délután kísérlet történt a Petőfi Kör koalíciós alapokon történő újjászervezésére. A Nagy Imre-kormányt támogató fiatal értelmiségiek – Kardos László javaslatára a Recskről szabadult Jónás Pál közgazdász elnökletével – tervbe vették a Kör munkájának folytatását. A Kör erre a célra helyiséget kapott az Országos Tervhivataltól, a Szikra Kiadó munkatársainak javaslatára pedig átvette a szerveződő Gondolat Kiadót, valamint hetilapot és folyóiratot tervezett kiadni. A részben koalíciós alapokon újjászerveződő Kör nyilatkozatot fogalmazott meg, amelyben hitet tett a Nagy Imre-kormány politikája és a konszolidáció mellett. Munkája folytatásához nemcsak az szolgált volna biztositékul, hogy a munkásság november 5-én folytatni kívánta a munkát, hanem az is, hogy a Kör szellemét meghatározó értelmiségiek nagy része spontánul egyöntetűen reagált a gyorsan változó eseményekre, és kész volt a kibontakozást szolgálni. E terveket másnap hajnalban az ágyúk tüze tette semmivé.

November 4-én Tánczos jugoszláv diplomaták hívására csatlakozott a menedéket kérő Nagy Imre-csoporthoz. Sajátos módon ez volt a Petőfi Kör vezetőjének első érdemi személyes találkozása Nagy Imrével. A Budapesten maradt vezetőség nem látta reális reményét annak, hogy újjászervezze tevékenységét.[47] Így a Kör betiltására ezúttal sem került sor: az újjászerveződő struktúrában nyilvánvalóan nem volt helye.

Jegyzetek

1 „A szellem napvilága." A Szabad Nép szerkesztőségi cikke.

2 A Politikai Bizottság beszámolója a MDP KV ülésén, miután Gerő Ernőt első titkárrá választotta. Szabad Nép, 1956. júl. 19.

3 Lukács György válaszai az ifjúság kérdéseire az Eötvös Loránd Tudományegyetem ankétján. Magyar Nemzet, 1956. okt. 10.(E.M.)

4 Hollós Ervin, a DISZ Központi Vezetőségének titkára: „A DISZ megújhodásáért!" Szabad Ifjúság, 1956. okt. 11. (Vezércikk)

5 Kádár János rádióbeszéde, amely az MSZMP alakuló nyilatkozatát ismerteti. Népszabadság 1956. nov. 2.

6 Gh. Gheorghiu-Dej, a Román Munkás Párt első titkárának vitazáró beszéde a Magyar Autonóm Tartomány pártkonferenciáján. (Testvérpártok a magyarországi eseményekről. Kossuth, 1957.)

7 Walter Ulbricht, a NSZEP Központi Bizottsága első titkárának beszámolója a KB 30. ülésén, Új Németország, 1957, 3-4 sz.

8 Révai József: „Eszmei tisztaságot!" Népszabadság, 1957. márc.7.

9 Kállai Gyula, az MSZMP KB titkára, művelődésügyi miniszter előadása az országos pedagógus pártaktíván. Köznevelés, 1957. máj. 15. (melléklet).

10 A Kínai KP propagandaosztályának vezetője a jobboldali burzsoá intellektuelek szerepéről a reakciós felkelésekben... Népszabadság, 1957. okt. 12.

11 Szigeti József: „Még egyszer a Lukács-kérdésről". Társadalmi Szemle, 1957. 7-8. sz.

12 Az Igazságügyminisztérium közleménye a Nagy Imre és társai ellen lefolytatott büntetőeljárásról. Népszabadság, 1958. jún. 17.

13 In: Bessenyei György válogatott művei. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1953.

14 Petőfi természetesen inkább lehetett volna egy forradalom jelképe, mint Bessenyei. Az elnevezés megváltoztatásakor azonban valószínűleg nem ez játszott szerepet: Bessenyei kevéssé volt ismert, nem szerepelt a közismert haladó hagyományok között, és nem illett bele az akkori sémákba, míg Vasvari neve valószínűleg a NÉKOSZ soha meg nem alakult Vasvári Akadémiája miatt vált aggályossá azok számára, akik semmit sem felejtettek, és mindent gyanakvóan számon tartottak.

15 Tánczos 1947 őszétől 1951 januárjáig a Diákszövetség, a MINSZ, illetve a DISZ funkcionáriusa. Az apparátusból azért távolítják el, mert vétett az éberség ellen

és nem leplezte le a „trockista kémtevékenység" miatt letartóztatott felettese, Becski Hanna hibáit.

[16] A Művelt Nép 1956. okt. 14-i számában jelent meg Tánczos „Tisztító szenvedéllyel" c. cikke.

[17] A Győrffy István Kollégiumnak csupán másfél hónapig volt tagja, 1948. február 1-jétől megszűnéséig, március 15-ig. A Kollégiumhoz való tartozás, majd a népi kollégiumi mozgalom meghatározó szerepet játszott egész életében.

[18] Benjámin László: Így vagyunk c., Haraszti Sándornak ajánlott verséből.

[19] A Dolgozó Ifjúság Szövetsége Központi Vezetőségének IV. ülését 1956. május 21-től 23-ig tartották. A határozatot az Új Március 1956. júniusi számának melléklete közölte. („Bővítsük a Petőfi Kör tevékenységét és alakítsunk hasonló köröket a nagyobb vidéki városokban is. Ezzel is megteremthetjük a lehetőséget, hogy a fiatal értemiségiek nyílt fórumokon vitassák meg szakmai, politikai problémáikat.")

[20] Nem volt szervezet, és nem volt szervezett! Kik voltak hát a „petőfikörösök"? A viták résztvevőit jelenléti ívek híján nem tudjuk elemezni. Jobb híján mindazokat nyilvánítjuk szereplőinek, akik a vitákon aktívan részt vettek (felszólaltak, elnököltek, vitát vezettek), vagy a vezetőség és a szervezés munkájában közreműködtek. Röviden egy kis társadalomstatisztikai izelítő: 270 szereplőnél sikerült a fontosabb adatokat azonosítani. Átlagéletkoruk 36 év, jól mutatva, hogy nem diákokról, hanem fiatal értelmiségiekről van szó, akiknek valamivel több mint egyharmada 29 éven aluli volt. Bár 1956-os párttagságukat nem könnyű rekonstruálni, bizonyos, hogy legalább is több mint 80 százalékuk volt a Magyar Dolgozók Pártja tagja. Politikai „származásukat" tekintve a legnagyobb csoportot kétségtelenül az antifasiszta- illegális mozgalomban részt vettek alkotják, közel egyharmaduk volt illegális múlttal rendelkező, ezek fele megjárta Horthy és Szálasi börtöneit is. (1956. november 4. után körülbelül ugyanennyi résztvevőt börtönöztek be vagy internáltak.) A másik pregnáns csoport, a volt népi kollégistáké: kereken egynegyedük volt NÉKOSZ-ista. Nem érdektelen, hogy a 270 személyből utóbb legalább 103-an az MSZMP tagjai lettek. A 270 személy szociostruktúrájának beható elemzését később végezzük majd el.

[21] Tánczos Gábor: „Gondolatok a fiatal magyar értelmiségről." Új Hang, 1956. 5. sz.

[22] Lásd: Szárszó, 1943. Dokumentumok. Kossuth, 1983. A Bolyai Kollégium a Királyi Pál u. 12., a Győrffy István Kollégium a felszabadulás után az Apponyi (ma Felszabadulás) tér 1. sz. házban volt. Gödön találkoztak vasárnaponként az OIB (Országos Ifjúsági Bizottság) által vezetett szociáldemokrata és illegális kommunista fiatalok.

[23] Szakemberek gyűltek össze, ellentétben Friss István 1957-ben hangoztatott vádjával, miszerint: „az ún. közgazdasági vitákon a résztvevők és felszólalók többsége nem volt közgazdász." Friss István: Népgazdaságunk vezetésének néhány gyakorlati és elméleti kérdéséről. Előadás az MSZMP KB Politikai Akadémiáján, Kossuth, 1957.

[24] Az MDP KV 1953. június 28.-i határozata a párt politikai irányvonalában és gyakorlati munkájában elkövetett hibákról s az ezek kijavításával kapcsolatos feladatokról csak 33 évvel később jelent meg legálisan a Propagandista 1986. májusi számában.

[25] Liska Tibor szóhasználata és gondolata a Petőfi Kör 1956. szeptember 26-i vitáján.

[26] Vö. többek között: Markos György: „Mérték és arány" Irodalmi újság, 1956. máj. 5. (Lásd a Függelékben!)

[27] Regényes feldolgozását adja Galgóczy Erzsébet: Vidravas (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984) c. könyve.

[28] Rezi Károly (1909-1942) újpesti kommunista munkás, a letartóztatása után halálra kínozták. Ma utca őrzi emlékét Újpesten.

[29] A történelemtudománnyal foglalkozó vitán (máj. 30-jún. 1.) merült fel először az addig agyonhallgatott két „18-as" értékelése.

[30] Kosáry Domokost 1949-ben távolították el a történettudományi intézet éléről, és fosztották meg a tanítás lehetőségétől is. 1949-1956 között szabadúszó, az Országos Könyvtári Központ munkatársa, majd könyvtáros, 1954-től igazgató a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Könyvtárában.

[31] Lásd teljes részletességében: Irodalom és demokrácia. Az irodalmi (Lukács-vita dokumentumai (1949-1951). Szöveggyűjtemény. I-II. kötet. MTA – Lukács Archívum 1982.

[32] A Lukács György által fogalmazott „Tézistervezet a magyar politikai és gazdasági helyzetről és a KMP feladatairól (Blum-tézisek)" 1956 tavaszán teljesen ismeretlen volt a magyar pártközvélemény előtt is. A Párttörténeti Közlemények csak 1956 októberében közölt belőle részleteket. A teljes szöveget lásd uo.: 1975. 4. sz. – lásd még: Lukács György: Curriculum vitae. Magvető. 1982. (171-226. o.) és Sziklai László: Proletárforradalom után. Kossuth, 1986. Lukács György felszólalását a Petőfi Kör vitáján ugyancsak közli a Curriculum vitae c. gyűjtemény.

[33] Hoch Róbert kifejezése. ("A folyamatosság és változás dilemmái." Világosság, 1985. nov. 6. o.)

[34] Szerényi Sándor 1929-1931 között volt a KMP KB első titkára. 1931-től a Szovjetunióban élt. 1933-ban koholt vádak alapján bebörtönözték, és 1947-ben tért haza. Felszólalásakor még nem rehabilitálták.

[35] Vö. Losonczy Géza:"Az Operaház legyen a népé!" Szabad Nép, 1950. febr. 5.

[36] Nagy Imre: Vitairatok és beszédek, 1955-1956. Párizs, Magyar Füzetek 1984.

[37] Déry Tibor: Ítélet nincs. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1969.

[38] Az MDP Központi Vezetőségének határozata. Szabad Nép 1956. júl. 1.

[39] Berecz János: Ellenforradalom tollal és fegyverrel. Kossuth, 1969. 66. o. (Eszerint négy-ötszáz személy letartóztatása várható.)

[40] Enver Hoxha: The Krushchevites. Memoir. Tirana, 276. o. („Have some of the leaders of these counterrevolutionaries shot to teach them what the dictatorship of the proletariat is.")

[41] Sipos Gyula:„Tolnai túllicitálás." Irodalmi Újság, 1956. júl. 14. „Félre a párt és népellenség demagógiával." Tolnai Napló, 1956. júl. 6.

[42] Lukácsra vonatkozóan lásd a 32. jegyzetet. – Déryt a Felelet c. regénye ürügyén bírálták. Lásd id. életrajzát (36. jegyzet).

[43] „A Petőfi Kör határozata." Teljes szövegét a Szabad Ifjúság közli. A Szabad Nép október 23-i számának második kiadása is csupán kivonatosan ismerteti.

[44] Első titkárnak Tőkés Ottót, elnöknek Losonczy Gézát javasolták volna. Utóbbira vonatkozóan vö. Nagy Imre és bűntársai ellenforradalmi összeesüvése. (A Fehér Könyv V. kötete), 1958. 33. o.

[45] A Petőfi Kör szerepéről a tüntetésben hitelesen beszélt Bohó Róbert a magyar televízió Velünk élő történelem c. műsorának első adásában. 1986. október 16-án.

[46] Magyar Nemzet 1956. október 16-án.

[47] A vezetőség egyes tagjainak közszereplése vagy féllegális és illegális tevékenysége nem mond ellent e megállapításnak.

* * *

A forrásművel nem jelzett hivatkozások csak kéziratos anyagokban találhatók. A Petőfi Kör 1956. július 8-i határozata e kézirat lezárása (1986) után jelent meg. Lásd: Jöjjön el a te országod. Petőfi Sándor politikai utóéletének dokumentumaiból. (Szerk. Margócsy István) Bp. Szabad Tér 1988. 307. o.

Világosság, 1989. 1. szám

Két közgazdasági vita – ötvenhat tavaszán

E bevezető nem szándékozik az itt közzétett két közgazdasági vita teljeskörű elemzését adni, hiszen a korabeli és hiteles szöveg valóban önmagáért beszél. Csupán néhány mozzanatra szeretném az olvasó figyelmét ráirányítani. Az akkori kortársakét azért, hogy emlékeiket felidézzék, az utókorét, hogy jobban megértse e minden vonatkozásban sajátos szöveget, a szöveg környezetét és a körülményeket.

A közgazdasági vita – tárgyát tekintve a politikai gazdaságtan elméleti kérdéseit és a második ötéves terv irányelveit tárgyaló ankét – valójában a Petőfi Kör *első* nagy érdeklődést kiváltó vitája volt. Az érdeklődést a Kossuth Klubban megjenetek nagy száma jelzi: az emeleti előadóteremből kiszorult a hallgatóság, megtelt a hall, sőt a lépcsőház is. A vitát nem sikerült berekeszteni, folytatni kellet két hét múva. Ez már önmagában szokatlan volt az értekezletekbe, ankétokba belefásult budapesti értelmiség körében. De szokatlan volt a vita módszere is. Nem hangzott el bevezető előadás, a vita *in medias res* kezdődött, ha Győrffy Sándornak a vitát bevezető felszólalása nyilvánvalóan jelzi is, hogy ő felkészült az elsőként való szereplésre. Győrffy a Petőri Kör vezetőségének is tagja volt, kérdéseinek és bírálatának címzettje pedig régi népi kollégista barátja, Szabó Kálmán, akkor az Országos Tervhivatal főosztályvezetője. A vitának ez a szokatlan módszere – kétségtelenül Tánczos Gábor leleménye – azután meghatározta a további viták menetét is, és kiváltotta a Petőfi köri vitákkal szemben kezdettől fogva bizalmatlan és a vitákat gyanakvással figyelő ifjúsági és párt-funkcionáriusok neheztelését. Belekapaszkodva e sajátos formába, úgy vélték, hogy a vitáknak keretet szabó bevezető előadás hiánya teszi, tette az eszmecseréket olykor „parttalanná". Funkcionáriusi tudatuk objektív „korlátai" miatt nem ismerték fel (hogy ezt a marxi tételt kiforgassam): nem a viták újszerű formája, hanem az 1956 tavaszára alapjaiban megváltozott társadalmi-politikai helyzet döntötte el és határozta meg a viták légkörét és mondanivalóját.

Az olvasónak nem kell külön felhívni a figyelmét a viták nyelvezetére, szóhasználatára: a kor megszokott zsargonjában szól talán kivétel nélkül mindenki. A dogmák megkérdőjelezése a dogmák nyelvén történik, de már megtörténik. Talán ez az első nyilvános fórum, ahol egy teremben találkoznak a gyakorlati gazdaságpolitika vezetői, a tudományos intézetek vezető és nem vezető kutatói, az egyetemi oktatók és a gyakorlat műszaki és gazdasági szakemberei. A dogmatikus nyelvezetet mély indulatok fűtik. A fiatal marxista-leninista értelmiség, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen és a szovjet egyetemeken végzett fiatal

diplomások, a hazai ifjúsági mozgalomból kinőtt értelmiségiek, a népi kollégista hagyományaikban meggyalázottak együtt kérik számon önmagukon és a vitavezetőkön, hogy mi történt az országban, hol hibázták el a gazdaságpolitikát, mi nem érvényes már a marxista-leninista politikai gazdaságtan tantételei közül.

Ne feledjük: csak hetekkel vagyunk a Szovjetunió Kommunista Pártja 20. kongresszusa után. Hruscsovnak a kongresszus zárt ülésén elmondott, Sztálint leleplező nagy beszéde még csak szóbeszéd tárgya, a vita résztvevőinek zöme bizonyosan nem olvasta. Rákosi hatalma rendíthetetlennek látszik, még érvényben van a Nagy Imrét elítélő 1955 márciusi és áprilisi határozat, mely szerint Nagy Imre „jobboldali elhajló" és a jobboldali elhajlás a „főveszély". Ez a fő oka annak, hogy a bírálat még óvatos, Rákosi és Gerő neve még nem fordul elő, Nagy Imre említése még anatéma alá esne. A hangnem és szóhasználat másik oka is nyilvánvaló: a fiatal marxista értelmiség csak a maga szóhasználatát tudja alkalmazni, még a felületen kapirgál, de olykor a lényegre talál.

A bírálat – s ez is a kor sajátos liturgiájának része – néha kérdések formájában hangzik el. „Álkérdések" voltak ezek a javából, hiszen a fiatal Kornai Jánonak már bizonyára volt véleménye a polgári közgazdaságtan klasszikusairól, amikor kérdését Nagy Tamáshoz intézte. És ebben a légkörben különösen bátornak tűnik Lányi Kamilla frontális támadása Nagy Tamás *Szabad Nép*-beli cikke ellen: a felszólaló, ha körülírt megfogalmazásban is, de a Magyar Dolgozók Pártja gazdaságpolitikájának alapjait kérdőjelezte meg. És talán Nagy Tamás életének is fordulópontja lehetett ez a vita: itt elhangzott önértékelése cikkéről, továbá állásfoglalása a megújulásra kényszerülő gazdaságpolitika és gazdaságelmélet mellett talán meghatározta későbbi reformközgazdászi működését is.

Szólni kell minden Petőfi köri vitán lényegi szerepet betöltő vitavezetőkről is. *Nagy Tamás* 1956-ban szinte minden háború utáni magyar közgazdász elméleti tanítómestere, a marxista közgazdaságtudományi egyetem megszervezője és első kurátora, a politikai gazdaságtan professzora. Hívő és tudós marxista egyszemélyben, akit ugyancsak megpörkölt, megégetett az önkény, akit személyisége és tudása is arra predesztinált, hogy a szocialista megújulás hívévé váljon. Ellenzékinek akkor semmiképen sem lett volna mondható.

A három vitavezető közül bizonyára *Donáth Ferenc* volt a legtekintélyesebb. A harmincas évek eleje óta az illegális kommunista párt tagja, legendákba vesző és az ötvenes évek elején mélyen elhallgatott kommunista diákmozgalmak szervezője, vezetője, a Márciusi Front egyik alapítója. Ha mindezt a vitán megjelent fiatalabbak akkor talán nem

is tudták pontosan, azzal bizonyára tisztában volt mindenki, hogy Donáth 1954-ben szabadult Rákosi börtönéből, hogy Haraszti Sándorral, Kádár Jánossal, Kállai Gyulával, Losonczy Gézával, Újhelyi Szilárddal és másokkal együtt tartóztatták le, hogy súlyos börtönévei előtt egyik szervezője volt a 45-ös földreformnak és letartóztatásakor épp Rákosi Mátyás titkárságát vezette.

Az olvasónak talán feltűnik majd Donáth rezervált magatartása a vitában: Donáth – szabadulása és rehabilitálása után – nem fogadott el semmilyen vezető állami vagy párttisztséget. Valószínűleg ez volt első nagyobb szereplése a nyilvánosság előtt. Megnyilvánulásaiból kiérződik politikai állásfoglalása, de ekkoriban Donáth is a még *szűken* értelmezett szocialista megújulás híve. És talán azt sem árt itt megemlíteni, hogy – mint ezt mértékadó visszaemlékezésekből tudjuk – Donáth ekkor még nem tartozott a pártból kizárt Nagy Imre köréhez.

Szabó Kálmán a legfiatalabb a vitavezetők között. Az egyetemről a tervhivatal vezető posztjába került fiatal közgazdászt a népi kollégiumok nevelték. A 20. kongresszus előtt készített második ötéves terv előterjesztését „hivatalból" kénytelen védeni, de szavaiból kiérződik megannyi kétely – ez határozza meg szerepét és magatartását a vitán.

A közgazdasági vita egyik kiemelkedő felszólalója *Markos György* volt. Markos György egyetemi tanár az illegális kommunista mozgalom harcosa, aki Sopronkőhidáról Rajk Lászlóval és Rajk Júliával vesz részt a „vándorló fegyház" gyalogmenetében és aki 1953 után az első sorokban küzd a megújulásért. Aktivitása tehát nem véletlen, miként az a tény sem, hogy ő lesz a júniusi közgazdasági vita vezetője. A vita nehézkes címe is a kort jellemzi, az pedig szándékos változtatás, hogy ezen a vitán Markos rövid bevezető előadást tart. Ekkor ugyanis már túl vagyunk a Petőfi Kör – itt közölt – közgazdasági vitáin (1956. május 9. és 22.) kívül a történész, a filozófiai vitán és lezajlott az ún. partizántalálkozó is, ahol a részvevők Rákosi és Gerő leváltását követelték. A „gazdaságföldrajzi" vita kísérlet volt a viták „mederbe terelésére", arra, hogy szűkebb körben, inkább szakmai kérdésekről essék szó. És ha a politikailag kevéssé feltűnő cím ezútal lehetővé tette, hogy ismét a Kossuth Kluban rendezzék meg a vitát (miután a filozófusok és a partizántalálkozó részvevői számára szűknek bizonyultak a klub termei) a valóban szakmai problémák vitáját is a politika hatotta át.

Összefonódtak itt a morális és etikai töltetű politikai megnyilvánulások a szakmának – a politikától megintcsak el nem választható – lényegi és részletkérdéseivel.

A viták természetesen személyek között (is) folynak, az eltérő nézeteket és áramlatokat személyek testesítik meg. A pártot, mint bírálhatatlan intézményt és az eszmét (ideológiát) a maga egészében nem érintik. De a személyeket ért bírálat még csak a második vonalat éri: alig néhány hét múlva a valóságos főszereplők nevét harsogják a vitázók.

A viták hevében életre szóló döntések születnek, emberi és politikai sorsok dőlnek el. Egy-egy felszólaló állásfoglalása és megnyilvánulása visszafordíthatatlanná és megváltoztathatatlanná tesz életutakat.

A kiélezett vita és a viták egy-egy kiélezett pillanata egyúttal a Petőfi Kör vezetőinek és a vitavezetőknek is belső konfliktust okoz és olykor próbára teszi taktikai képességüket. A Kör vezetése féltve a kör puszta létét (hol meggyőződésből, hol taktikai okokból) igyekszik visszafogni az „előreszaladókat". Mindebben kifejeződik a Kör ambivalenciája – az intézményüket féltő reformereknek a legalitáshoz való ragaszkodása és ugyanezen személyeknek a radikálizálódó eszmék iránti növekvő szimpátiája.

A két vita két kardinális kérdés körül forgott. A részvevő elméleti és gyakorlati szakemberek az első ötéves terv nyilvánvaló kudarca után kétségbe vonták a második ötéves terv előirányzatainak realitását. Másrészt, de ettől gondolatilag és politikailag elválaszthatatlanul, kezdték kétségbe vonni a sztálini politökonómia megannyi dogmáját, Sztálin vulgáris alaptörvényeitől a munkásosztály abszolút elnyomorodásának már akkor nevetségessé vált tételéig.

Az estébe-éjszakába nyúló két vita egy szakma ébredésének és kiútkeresésének jelentős megnyilvánulása volt. Ha az olvasó hátralapoz e kötet végére, azonnal észreveszi, hogy a vitázók fiatalok voltak, és még az „öregek" is negyvenes éveikben jártak. Még volt – vagy lett volna – idejük a megújulásra. Szembetűnő az is, hogy a részvevők által használt pártzsargon nem véletlen: a felszólalók szinte kivétel nélkül a párt tagjai, sokan az illegalitásból jöttek, sokan a háború után lettek kommunisták, marxisták, és ekkor még őszintén hittek a szocializmus magyarországi megújításának lehetőségében. És az is szembetűnő, hányan lesznek a hatvanas és későbbi években a megújuló reform, az „új gazdasági mechanizmus" elméleti és gyakorlati irányítói.

Csak arra kérhetjük az olvasót: igyekezzék a kor hangulatába helyezkedve olvasni e megszövegezésükben meglehetősen avitt, ám mégis aktuális és tanulságos dokumentumokat.

JEGYZŐKÖNYVEK

A marxista politikai gazdaságtan időszerű kérdéseiről és a második ötéves terv irányelveiről

Vitavezetők:

DONÁTH FERENC,
NAGY TAMÁS,
SZABÓ KÁLMÁN.

Elnök: TÁNCZOS GÁBOR

1956. V. 9. Az ankét első része

GYŐRFFY SÁNDOR: A második ötéves tervvel[1] kapcsolatban fel kell vetni az életszínvonal kérdését. Elméleti kérdés: tudományosan tudjuk-e már mérni. Ezen a téren nagyon szomorú tapasztalataink vannak. 1949-től 1953-ig minden évben megállapítottuk, hogy az életszínvonal emelkedett, a Statisztikai Hivatal megállapította, utólag kiderült, hogy ez a megállapítás nem épült eléggé tudományos alapokon, és később korrigálni kellett. Megállapítottuk, hogy ebben az időszakban inkább csökkent, mint emelkedett az életszínvonal. Nem tudom, hogy az első ötéves terv[2] egész időszakára vonatkozólag meg tudjuk-e állapítani tudományosan, hogyan is áll ez a kérdés. Az utóbbi időben különböző információkat lehetett hallani arról, hogy 5 %-kal emelkedett, hogy 10 %-kal emelkedett, sőt arról is, hogy 20 %-kal. Legutóbb egy információadáskor a Politikai Bizottság egyik tagja[3] először említett 1954-re vonatkozó adatot, azt, hogy 1954-ben 15 %-kal emelkedett az életszínvonal, és hogy ez a kalandor gazdaságpolitika eredménye volt. A konzultáció végén, mikor arról volt szó, milyen nehéz emelni az életszínvonalat, szerepelt az az adat, hogy 1949-től 1953-ig csökkent, 1953-ban 3,5 %-kal emelkedett és 1954-ben 4,5 %-kal emelkedett.

A második ötéves terv 25 %-os emelkedést irányoz elő, Csehszlovákia 30 %-ot. Egyesek szerint, ha nálunk 100, náluk 150-160 az arányszám. Világos, hogy egyes országok, amikor a kapitalizmusból a szocializmusba lépnek át, változnak a körülmények. A szocializmus idő-

szakára az-e a jellemző, hogy nő az életszínvonal-különbség, vagy pedig csökkennie kell. Csehszlovákia és Magyarország viszonylatában nagy különbség-növekedésnek vagyunk tanúi. Igen nagy különbség volt az első ötéves tervben, és ezt a második ötéves terv még nagyobb arányúvá teszi. Mennyire lehet tudományosan megállapítani, megszabni az ütemet, helyes, törvényszerű-e, hogy a különbségek bizonyos esetekben fokozódnak? Véleményem szerint indokolt, hogy az NDK-ban politikai okokból nagyobb legyen az életszínvonal emelkedésének üteme, mint Lengyelországban, Magyarországon, Bulgáriában, de vajon fennáll-e ez a politikai szempont Csehszlovákiával is?

Mennyire látszik biztosítottnak az első ötéves terv alapján ez a 25 %? Az első ötéves tervben 50 %-ot irányoztunk elő. Helyes lett volna, ha a Társadalmi Szemlében, a Közgazdasági Szemlében komoly tanulmányok jelentek volna meg az első ötéves terv tapasztalatairól, hogy ezeket a most folyó vitában felhasználhassuk.

A következő kérdés a beruházások nagyságának a kérdése. Először 50 milliárd forintot, majd 85 milliárdot akartunk beruházni, megvalósítani csak 67 milliárdot sikerült. Mi indokolja, hogy most nyugodtan merünk tervezni 80 milliárdot? Hogyan állunk a nemzeti jövedelem arányai szempontjából? Az első ötéves terv idején többet ruháztunk be, mint Csehszlovákia és Lengyelország. A beruházások aránya komoly előrelépést mutat a második ötéves tervben. A III. Kongresszus[4] megállapította, hogy nagy aránytalanság keletkezett az ipar és a mezőgazdaság között. Hruscsov elvtárs arról beszélt, hogy a népi demokráciák most nagyobb erővel tudják könnyűiparukat fejleszteni, felmerül a kérdés, hogy a mezőgazdaság 27 %-os termelésemelését az előirányzott beruházás reálissá teszi-e? Terv- és nyersanyag-lehetőségek – a kőolajnál és az alumíniumnál nincsenek-e nagyobb lehetőségek a termelésre? Ami a kenyérgabonát illeti, nem lehetne-e arra számítani, hogy a Szovjetúniótól kaphatunk?

KÁDÁR IVÁN: Helyes-e olyan formában megvitatni a második ötéves terv irányelveit, mint most történik? Helyesebb lett volna a második ötéves tervet olyan formában megvitatni, hogy minden jelentősebb üzem a maga ötéves tervét vitatja meg. A mostani megvitatás bizonyos általánosságokon nem nagyon mehet túl, mert egyszerűen hiányzik a konkrét tények ismerete. A megtermelt termékek negyven százaléka a külkereskedelmen megy keresztül, ugyanakkor az irányelvekben két mondat szerepel a külkereskedelemről.

Felmerült a gazdasági alaptörvény[5] fogalmának jogosultsága. Egy sor tudományágban – a biológiától a hőtanig – a sztalini mű[6] után megpróbáltak alaptörvényt konstruálni: kevés sikerrel. Különböző tör-

vényeket neveztek ki alaptörvénynek, majd rájöttek arra, hogy ezek nem alaptörvények. Kérdés, hogy a politikai gazdaságtanban miért van szükség alaptörvények felvetésére? Helyes-e az alaptörvényt az imperializmus korszakára konkretizálni? Az értéktöbblet-törvény nagyon általános. Indokolt-e megkülönböztetni az imperializmust az általános válságtól[7]? Helyes-e általános válságnak nevezni azokat a fő jellemzőket, megállapításokat, tényeket, amelyeket propagandánkban tettünk Sztálinnak a XVI. Kongresszuson tartott beszámolója[8] alapján?

Felmerül az ellentmondások kérdése a szocializmusban. Eddig azt mondottuk, hogy csak akkor lehet ellentmondás, ha gazdaságpolitikai hibákat követünk el. Nem helyes ezt mondani. Az egyéni érdek és társadalmi érdek között vannak ellentmondások akkor is, ha jó a gazdaságpolitika.

Lehet-e beszélni arról, hogy a szocializmusban van valamilyen fő ellentmondás, amely magában foglalja a többi ellentmondás egy részét?

KORNAI JÁNOS: Helyes-e a marxizmus megjelenése óta létező polgári közgazdászokat és elméleteket vulgáris elméletnek nevezni, és helyes-e az a tanítási módszer, amelyet alkalmazunk, hogy egyedül negatívumaikat, korlátaikat, rosszindulatú ferdítéseiket emeljük ki. Mi az, amit ezekből fel lehetne használni, hogyan kell ezekkel foglalkozni?

PÁRNICZKY GÁBOR: Nagyon érdekes cikket írt a Szabad Népben Varga Edit[9]. Valamint mond azonban, amit csak kijelent és nem bizonyít. Azt mondja: annak ellenére, hogy mi a vasércet igen messziről hozzuk be, a kohókokszot is, ennek ellenére gazdaságosabb nekünk itthon termelni hengerelt árut, acélipari termékeket, mint késztermékeket külföldről behozni. Milyen számítások vannak e mögött? A matematikában már Sztálin műve előtt is beszéltek alaptörvényekről.

Az életszínvonalat nem lehet egyetlen dokumentummal mérni. Reálbér-indexet szoktak emlegetni.

LÁNYI KAMILLA: Olyan körülmények között, amikor az államvezetés feladatai nagyobb hányadukban gazdasági feladatok, a demokratizmus, a tömegek aktivitása kibontakoztatásának elengedhetetlen feltétele, hogy a tömegek belelássanak a gazdasági munkába, megismerjék gazdaságunk szerkezetét, lehetőségeit. A Szabad Nép és az egyéb sajtóorgánumok nem adtak elegendő segítséget a dolgozóknak ahhoz, hogy érdemben hozzászólhassanak a második ötéves terv irányelveihez. A dolgozóknak alig van tudomásuk arról, ami a közgazdaságban történik. Az emberek számára mindegy, hogy 2 millió tonna vagy 20 millió tonna szén.

A XX. kongresszus[10] óta az első cikk, amely közgazdaságunk alapvető kérdéseivel foglalkozik.

Nagy Tamás elvtársnak a Szabad Nép április 24-i számában megjelent elvi cikke, a nemzeti jövedelemről[11]. Véleményem szerint ez a cikk nem elégítette ki az előbbiekben vázolt jogos igényt. Nem felel meg a valóságnak a cikknek azon állítása, mely szerint a dolgozók jövedelme 1949 óta, ha nem kielégítően és egyenletesen is, de állandóan emelkedett.

Köztudomású és érvényes párthatározatok is leszögezték, hogy 1950/53-ig a reálbérek nem emelkedtek, hanem csökkentek. Az iparcikkek és az élelmiszerek árai nőttek. Az 1951-es ár- és bérrendezés[12] a bérek szintjét néhány százalékkal az árakénál alacsonyabban állapította meg. 1953 óta lényeges intézkedések történtek a fizetésemelésre, az élelmiszerek és az iparcikkek fogyasztói árának és a békekölcsönjegyzés normáinak csökkentésével[13]. Ez a két tényező kb. 2 milliárd forint megtakarítást jelent. Az árleszállítás hatásából 1955-re kevés maradt meg, főleg az élelmiszerek és háztartási áruk árai mutatkoztak maradandónak. Ugyanakkor azonban a békekölcsönjegyzés normái lényegesen felemelkedtek. Új adónemek, 1 %-os kereseti adó, gyermektelenségi adó jött, 1955-ben belépett a fizetésekbe a nyugdíjjárulék. 1955-ben a normarendezés nem átmeneti bércsökkenést eredményezett, amely megüti a 15-20 %-ot. Ha Nagy Tamás ezek után azt mondja, hogy a jövedelmek rendszeresen emelkedtek, akkor nyilván egyetért azzal is, hogy 1949-53-ig is emelkedtek. Azt mondja továbbá, hogy a felhalmozásnak nem szabad veszélyeztetnie a jelenlegi életszínvonalat, és arányainak megállapításánál mérlegelni kell az életszínvonal jelenlegi emelkedését. Az életszínvonal jelenlegi emelkedése nem elegendő – mondották az egyszerű dolgozók. – Nagy Tamás elvtárs nem kívánja levonni a következtetéseket 1949-53-as hibáiból. A parasztságnak a városokba özönlését úgy tárgyalja, mint abszolút pozitív tényezőt. Ugyanakkor tudjuk, hogy ez a folyamat együtt járt azzal, hogy földek maradtak parlagon, csökkentek a vetésterületek. 1953 után a parasztok nagy számban visszamentek a falura. 1954-ben a visszaáramlás nagyobb volt, mint a parasztok faluból való eljövetele. Nagy Tamás az 1953/54-es évet úgy festi le, mint amelyben csak az általános hanyatlás, az ipar egy helyben topogása volt jellemző. A közgazdászok nagyon jól tudják, hogy egy helyben topogásról egy év vonatkozásában igen nehéz beszélni, annál is inkább, mert súlyos áldozatok árán nagyarányú átcsoportosításokat kellett végrehajtani, ezekkel szemben ismeretes ellenállás mutatkozott. Az átcsoportosítás lényeges eredmény volt – állapítja meg Nagy Tamás. Az a csodálatos, hogy az 1955. év eredményei között sorolja fel. Köztudomású, hogy 1954-ben hajtották végre. Nagy Tamás a köte-

lező beadás[14] rendszeréről úgy beszél, mint az egyetlen módról, amellyel a parasztság hozzájárul a közös társadalmi kiadásokhoz. A közgazdászok felvethetik azt a kérdést, nem lehet-e a mezőgazdaság árutermelő jellegéhez jobban igazodó, a parasztság számára kevésbé terhes, intenzív mezőgazdasági kultúra kialakulását kevésbé fékező formát találni. A kötelező beadás egyelőre a mezőgazdaság elmaradottsága konzerválójának szerepét tölti be.

Helytelennek tartom az olyan agitációt a munkásság körében, mely szerint a mezőgazdaság tényleges helyzetét figyelembevevő másfajta gazdaságpolitika a város kiéheztetésére, a munkások és alkalmazottak életszínvonalának csökkentésére vezetne. Ez a szemlélet csak azt eredményezheti, hogy tovább mélyülnek az ellentétek a város és a falu, a munkásság és a parasztság között, a mezőgazdaság erőszakolt naturális jellege pedig még sokáig fékezni fogja az ipar fejlődését.

Fájdalmas és megbotránkoztató volt, hogy Nagy Tamás személyében olyan tudós, akit képesnek tartottunk arra, hogy élen járjon ennek a sok tekintetben válságba jutott tudománynak a megtiszításában, olyan tudomány létrehozásában, amely nem a határozatokból értesül a meglévő helyzetről és nem is a meglévő helyzet magyarázatára szorítkozik, – a XX. Kongresszus utáni első cikkét a Kongresszus szellemével sok tekintetben szembenálló módon írta meg.

ROSTA: A közlekedési beruházások nincsenek arányban a kívánalmakkal. Egyáltalán nem megnyugtató a közlekedési dolgozók számára, hogy még a második ötéves terv végére sem tűnnek el a tehervagonok a személyforgalomból. Fel kell vetni a pálya állapotának kérdését is. Azt mondották, hogy a statisztika titkossága terén lesznek változások. Van-e remény arra, hogy az index-számok mellett abszolút számokhoz is hozzájuthatnak azok, akik tervezői munkával foglalkoznak, s az átlagemberek is?

DITRÓI ÁKOS: Hogyan történik az életszínvonal mérése? Világosítsuk fel erről az embereket. Nem volna-e helyesebb reálbéreket számolni és rétegenként kimutatni a változásokat? Helyes lett volna az irányelvek közgazdasági szakaktíva előtt. Egyetlen olyan cikk, vagy brosúra sem kapható Magyarországon, amely Jugoszlávia gazdasági helyzetét ismertetné.

CSANÁDI GYÖRGYNÉ: Az ötévesterv-vitához: a tervszámok lehet, hogy reálisak; nincs módomban erről véleményt mondani, mert nem ismerem a többi felmerülő összefüggést. De a legreálisabb terv megvalósulása is a hogyanon múlik, a gazdaságvezetés helyes módszerein. Úgy

gondolom, amíg a munkások nem érzik közvetlenül érdekeltnek magukat a tervek teljesítésében, míg olyan bér-, ár- és mutatórendszerünk van, amely nem hangolja eléggé össze az egyén, a vállalat és az egész népgazdaság érdekeit, addig csak szólam az, hogy minden biztosíték megvan a termelés emelésére.

Ezzel összefüggésben szeretném felvetni az árutermelés és az értéktörvény kérdését a szocializmusban. Véleményem szerint a „Közgazdasági problémáknak" az a megállapítása, hogy az árutermelés egyedül a két tulajdon létezése miatt marad fenn a szocializmusban, eléggé egyoldalú. Az az érzésem, hogy ezenkívül más okok is vannak, többek között a termelőerők adott színvonala, amely nem teszi lehetővé még a szükségletek szerinti elosztást, hanem csak a munka szerinti elosztást és más tényezők is, pl. az átmeneti gazdaság bonyolult szerkezete – teszi szükségessé az áru, érték és pénzformának a fennmaradását.

Az értéktörvény[15] felhasználása a szocializmusban. Véleményem szerint erről a kérdésről többet beszélünk, mint amennyire e törvény adta lehetőségekkel élünk. Pedig a szocializmus olyan gazdasági rendszer, amelyben már nincs meg a profitra való törekvés, mint a termelés fejlesztésének legfőbb ösztönzője, de ugyanakkor még szükségszerűen megvan az egyén és nemcsak az egyén, hanem a szocialista vállalat anyagi érdekeltségének hajtóereje, amely akár az egyént, akár a vállalatot – több termelésre ösztönzi. Feltételezem, hogy sokkal jobban lehetne támaszkodni az értéktörvény technika fejlesztő funkciójára, (egyéni és társadalmi érték közötti különbözet), minek következtében az a vállalat, amely az önköltséget, akár a technikai újítások, vagy más okok miatt a társadalmi átlag alá szorítja, maga rendelkezzen az ezáltal elért nyereség nagy részével. Ezt a nyereséget a vállalat részben közvetlenül a dolgozók közötti szétosztásra használhatná fel.

Az értéktörvény és árutermelés kategóriáinak bátrabb felhasználása szorosan összefügg a decentralizálás kérdésével. Nagyon keveset tudunk Jugoszlávia gazdasági életéről. Szeretném megkérdezni, vajon hogyan vált be ott az ún. vállalati önigazgatás rendszere?

Másik kérdés, hogy vajon mi az az optimum, ami a centralizált vezetési módszerek szempontjából egészségesnek mondható?

A politikaigazdaságtan-oktatásunkban az egyik leghomályosabb kérdés az abszolút elnyomorodás[16] kérdése, miután a tankönyv által leírt módszer igen vitatható, ezért mi különböző „elméleti konstrukciókkal" igyekezhetünk hihetővé tenni ezt a kérdést. Véleményem szerint olyan értelemben lehet ma az egész tőkés rendszerben a munkásosztály abszolút elnyomorodásáról beszélni, hogy a szükségletek növekedése a termelőerők

fejlődésével sokkal gyorsabb üteművé vált, mint amilyenek e megnövekedett szükségletek kielégítésének lehetőségei. (Példa: amerikai munkás közlekedési költségei stb.)

Szeretném megkérdezni, hogyan értékeli Nagy Tamás elvtárs eddigi tanításunkat a kapitalizmus általános válságáról. Milyen hatása van a tőkés újratermelésre az állammonopólista kapitalizmusnak? Helyes volt-e általánosítani azt, amit az 1929-33-as válság időszakának konkretizálásával kapcsolatban a válságról és az utána következő időszakról mondottak? A nemzetközi munkamegosztással kapcsolatban felvetődött az a kérdés, hogy nekünk nem szükséges olyan terményeket előállítani, amelyek itthon nem rentábilisak. A lengyel szénre gondolok. Ennek nyomai nem jelentek meg a második ötéves tervben.

MÁTÉ GYÖRGY[17]: Az irányelvek alapvető gazdasági arányok meghatározására épülnek. De ahhoz, hogy az arányokhoz érdemben hozzá tudjunk szólni, ismernünk kellene az első ötéves terv részletes eredményeit, népgazdaságunk jelenlegi helyzetét. Erről csak részleges tájékoztatásunk van. Az irányelvek megvitatását hasznos lenne azzal elősegíteni, hogy illetékes gazdasági vezetőszerveink előkészítik és közzéteszik gazdasági helyzetünk tényeken alapuló, mélyreható elemzését.

Az alapos elemzésre nemcsak népgazdasági, hanem gyári, üzemi terveink helyes elkészítéséhez is szükség van. A gyári tervezésnél ugyanis egyrészt a gyár munkájának elemzéséből, másrészt a gazdasági szükségletekből kellene kiindulni.

Jelenlegi helyzetünk elemzésének hiánya hibákat okozhat a népgazdasági tervben és gyári terveinkben. Gyári tervezésünk elsősorban annak vizsgálatára épült, hogyan tudjuk teljesíteni termelési (mennyiségi) feladatainkat. Ez is fontos. Ha azonban közelebbről vizsgálnánk meg gyárunk helyzetét, kitűnnék, hogy a közeli években fő feladatunk a rentabilitás biztosítása, a gazdaságos termelés. Ha ezt a kérdést állítottuk volna az elemzés és a tervezés középpontjába, nyilvánvalóan számos más műszaki és gazdasági probléma is felvetődött volna, amelyekre a gyári tervjavaslatoknak felelnie kellene.

Elvi követelmény, hogy éljünk az elemzés módszerével, és ismertessük a dolgozókkal a legfontosabb eredményeket és hiányosságokat. Ha a munkások és a műszakiak ismerik gazdasági eredményeinket, a gyáruk és üzemük gazdaságossága, megtakarításaik és veszteségeik közötti összefüggéseket, minden bizonnyal ösztönözve érzik magukat arra – mint erről már számtalanszor meggyőződhettünk, – hogy mindent elkövessenek a gazdaságosabb termelésért.

Az irányelv-tervezet egész sor nagy fontosságú műszaki fejlesztési célkitűzést állapít meg, ezek lehető legjobb megvalósítását mielőbb meg kell kezdeni. Egész tervezési munkánk központi kérdése a műszaki fejlesztési feladatok helyes meghatározása, mert ez biztosítja tartalékaink leghatékonyabb felhasználását. Mi szükséges ehhez? Minden egyes tudományág és iparág területén ismernünk kell, melyek azok a műszaki eljárások, amelyeknek alkalmazása most a legidőszerűbb, melyek azok az erőforrásaink, amelyeknek mozgósítása – az eddigieknél lényegesen jobban támaszkodva a tudományos kutatás eredményeire – a leggazdaságosabb a technikai fejlődés terén.

Az irányelv-tervezet felveti például a gépcsaládok kialakításának szükségességét, s ez gyárunkban különösen fontos. A tervezés rövid négyhetes időszaka alatt azonban alig volt lehetőség arra, hogy felkutassuk az összes ismert és fontosabb gyártmányainkhoz hasonló szerszámgép-gyártmányokat, tanulmányban összegezzük sajátosságaikat, és ezek alapján meghatározzuk, hogy gyártmányaink szerkezeti fejlesztését milyen irányban készítsük elő, milyen változatokat alakítsunk ki.

Azt is felveti az irányelv-tervezet, hogy növelnünk kell a gépipar szerszámozását. Ez felveti a kérdést, milyen mértékben lendítsük fel és hogyan korszerűsítsük szerszám-, készülék- és mérőeszközgyártásunkat, nemcsak a gépipar termelékenységének fokozása, hanem exportunk fejlesztése érdekében is.

Mindezeknek a kérdéseknek helyes eldöntésére lehet és kell is időt biztosítani, mert ha jól megszervezzük és mozgósítjuk tudományos apparátusunkat, tudományos és társadalmi szervezeteinket, szakszervezeteinket, három-négy hónap alatt hatalmas tartalékokat tudnánk feltárni. Várjuk, hogy a Műszaki Fejlesztési Tanács[18] ezirányban kedvező lépést tegyen.

A terv-irányelveknek a sajtóban, tudományos és társadalmi intézményeinkben és hozzátehetjük, nem utolsósorban a DISZ Petőfi Körében lefolyt vitái mutatták, hogy közvéleményünk érdeklődése és aktivitása egészségesen növekedett. Az egészséges, alkotó szellemű javaslatok nagy száma bizonyította, milyen hatalmas anyagi tartalékokat vagyunk képesek mozgatni, hogy a tömegeknek a XX. kongresszus eszméi nyomán egyre szélesebben kibontakozó aktivitása milyen nagy erőforrásokat képes föltárni. A tervjavaslat vitája tehát nem pusztán ilyen, vagy amolyan szakmai vita egyes gazdasági intézkedésekről, hanem széleskörű politikai jelentősége van.

A tervezés nagy iskola és erőpróbánk a XX. Kongresszus eszméinek érvényesítéséért. A vita szélesedése, a munkások és műszakiak növekvő aktivitása a biztosíték arra, hogy ezt az erőpróbát sikerrel fogjuk állni.

MÓD ALADÁRNÉ: Győrffy elvtárs azt mondotta: a Központi Statisztikai Hivatal többízben adott jelentést arról, hogy az életszínvonal emelkedett. A valóság ezzel szemben az, hogy a Statisztikai Hivatal életében első ízben 1953 tavaszán foglalkozott a dolgozók életkörülményeire vonatkozó számítással. Miért szerepel mégis ez a nézet? Azért, mert a Statisztikai Hivatal évről-évre adott ki jelentéseket, amelyekben rendkívül bizakodóan beszámolt arról, hogy a szén, vas, acél termelése hogyan emelkedett. Nem lehet csodálni, hogy az ártatlan olvasó ezt a maga számára úgy fordította le, hogy emelkedett az életszínvonal. Sajnos az az igazság, hogy a termelés emelkedett, és a dolgozók életkörülményei mégsem emelkedtek megfelelően. Hogy a Szabad Nép milyen cikket írt, az más kérdés, ezekért a KSH nem tud felelősséget vállalni. Amikor kiszámítottuk az életszínvonal-adatokat, eljuttattuk illetékes helyre.

Felmerült a kérdés, lehet-e tudományosan megállapítani az életszínvonalat? Igenis meg lehet állapítani. A Statisztikai Hivatal ugyan nem életszínvonal-számításokat végez, hanem a munkások és alkalmazottak reálbérét, reáljövedelmét, és a parasztok reáljövedelmét számítja ki, és ezek az adatok lényegében helyesen tükrözik a valóságot. Ez sajnos nem áll ellentétben azzal, amit Győrffy állapít meg, hogy ezen a területen nagy zűrzavar van, többek között azért, mert nagy hiány van megfelelő ismeretterjesztő irodalomban. Itt egy csomó alapvető fogalom van, ezeket ki-ki teljesen szabadon cseréli fel, a maga számára fordítja le, ha reáljövedelmet olvas, akkor életszínvonalat gondol.

Erre vonatkozólag írtam egy cikket a Szabad Nép számára, sajnos a mai napig nem jelent meg. Ebben nagyjában igyekeztem megvilágítani, hogy számításainkban lényegében három dolog szokott szerepelni. Ami a bajt okozza az, hogy a hivatalos jelentésekben, hol az egyik, hol a másik szerepel és soha sem lehet tudni, mikor melyikről van szó. Ez nem egészen rajtunk áll. A dolgozók életkörülményeit lényegében a munkások és alkalmazottak egy keresőre eső reálbérével szoktuk jellemezni. Ez az a mutató, amelyről elhangzott, hogy most kb. 5-6 %-kal haladja meg az 1949-es színvonalat. Ez a mutató csak azt fejezi ki, hogy egy ember, aki dolgozott 1949-ben és dolgozik ma is, mennyivel többet keres reálértékben. Egy másik mutató, amely az egy főre eső reáljövedelmet mutatja, azt is mutatja, hogy milyen mértékben emelkedett a foglalkoztatottság. A körülmények tudniilik azáltal is javulnak, ha

egy családban egy ember többet keres, vagy többen keresnek. Magyarországon a keresők száma rendkívüli mértékben emelkedett, és ennek következtében az össz munkásnépesség életkörülményei lényegesen jobban emelkedtek. Az egy főre eső reáljövedelem kb. 24 %-kal emelkedett. Nincs tehát semmi ellentmondás aközött, hogy egyszer 24 %-os, s egysze 6 %-os emelkedésről beszélünk.

Gyakran elhangzik, hogy 1954-ben igen súlyos hiba volt, hogy a dolgozók reálbére, jövedelme, vagy életszínvonala 15 %-kal emelkedett, ugyanakkor amikor a nemzeti jövedelem 4-5 %-kal csökkent[19]. Ezt mint komoly hibát szoktuk elkönyvelni. Pedig ez a két adat önmagában nem ad megfelelő képet. Ha összefüggésében nézzük, és azt vizsgáljuk, hogy mi történt 1949 és 1954 között, akkor a kép egészen más, és semmiféle lazaságról beszélni nem lehet. 1949-54 között a nemzeti jövedelem 50 %-kal emelkedett, és az 1954-es nagyszabású fogyasztás-emelkedés mellett is a dolgozók fogyasztása nagyjából, a nemzeti jövedelem csökkenése mellett csak 24 %-kal emelkedett. Ha összességében vizsgáljuk, azt mondhatjuk, hogy javult a helyzet.

FEKETE FERENC: A vita nagyban hozzájárulhat az elméleti munkában megnyilvánuló dogmatizmus és a gyakorlati tevékenységben jelentkező sablonszerűség leküzdéséhez. Látnunk kell, hogy a marxista ideológia gazdasági oldalának a XX. Kongresszus által jellemzett előtérbe kerülése egyáltalán nem áll szemben a politika elsőbbségének lenini elvével. Ezért a közgazdasági kérdéseket továbbra is politikai szempontból, a párt vezető szerepe és tömegkapcsolatai erősítésének, a munkás-paraszt szövetség és a népi demokratikus államhatalom megszilárdításának szempontjából kell felvetni. Nem lenne helyes, ha a gazdasági feladatokat elszakítanánk politikai vonatkozásaiktól.

A gazdaságpolitika elsődlegességét cikkeink vulgárisan vetették fel, és úgy állítják fel Hruscsovnak erre vonatkozó tételét, mintha revíziójáról jelentené a politika elsődlegessége lenini elvének. A marxista ideológia gazdasági oldala azért kerül előtérbe, mivel a politikai célt ma elsősorban az egy főre jutó termelés növekedésével és ennek alapján a dolgozók életszínvonalának emelésével tudjuk szolgálni. Egy csomó kérdést földhöz ragadva vetünk fel és nem a munkás-paraszt szövetség megerősítése, nem a népi demokratikus hatalom erősítése szempontjából tárgyalunk. Lényegében a második ötéves terv is eszköz e politikai feladatok megoldására. Rendkívül aggasztó, hogy az életszínvonalat, mint kategóriát egyszerűen gazdasági kérdéssé zsugorítjuk, pedig legalább olyan politikai kérdés. Az osztályok egymáshoz való viszonya, a tömegekkel való kapcsolat, – a párt és a Statisztikai Hivatal jelentései

mindig utaltak egy csomó helyes mutatóra. Éppen ezek a mutatók keltették azt a benyomást, hogy az életszínvonal nőtt, holott az ellenkezője volt igaz. Nem értek egyet azzal, hogy sokakban a termelés növekedésének számai az életszínvonal emelkedésének látszatát keltették. Ez nem áll a tömegekre. Voltak tolmácsok, akik így fordították le, ezek között igen nagy számban voltak közgazdászok, s nem ártana jónéhánynak, ha önkritikát gyakorolna a rossz tolmácsolás miatt.

Hogyan tudjuk megfogni az anyagi érdekeltséget, megjavítani a gazdasági vezetést? Mi az érdekek fogalmát és láncolatát a szocializmus viszonyai között rendkívül sematikusan értelmeztük. Azt mondottuk, hogy van egyéni érdek, amelyet a szocialista bérezés megold, s van még ezenkívül az össznépi, társadalmi érdek. Lekerült a szemhatárról az érdekek egy közbeeső csoportja, az üzemi kollektív érdekek csoportja. Lebecsültük, hogy kollektív érdekek vannak, s kialakulhatnak bizonyos ellentmondások egyes vállalatok között. Lebecsültük a szocialista és átmeneti gazdaság között az elosztás és a forgalom szférájának szerepét.

A vállalati kollektíva érdekeltsége az össznépi és a személyes, egyéni érdekek mellett olyan fontos láncszeme az érdekek sorozatának, amelyet eddig a közgazdasági és a filozófiai irodalom, valamint a gazdaságpolitika nem részesített kellő figyelemmel. Nagy jelentőségű és ezidáig ugyancsak elhanyagolt közgazdasági probléma a szocializmusbeli elosztási viszonyoknak és értékkategóriáknak a termelésre gyakorolt hatása.

Nagy Tamásnak a nemzeti jövedelemről a Szabad Népben megjelent cikke[20] igen sok szempontból és erősen kifogásolható. Megkerüli a nemzeti jövedelemmel kapcsolatosan az egyszerű dolgozókban és a közgazdászokban elevenen élő alapkérdéseket, mint pl. a nemzeti jövedelem és a reáljövedelem első ötéves tervbeli alakulásának, a nemzeti jövedelem és a hazai külkereskedelmi helyzetnek összefüggése. Tehát a cikk „steril", nem válaszol a „kényes" kérdésekre, így nem felel meg a kommunista propaganda céljának. A cikk „szempontcikk" is, túl sok dolgot szorított bele a szerző, de a megfelelő kifejtéssel legtöbbször adós maradt. Nem precízen foglalkozik a cikk a jobboldali elhajlás kérdéseivel sem; pontatlan formulázásaival olyan nézeteket nyilvánít „jobboldalinak"[21], amelyek az MDP III. Kongresszuságnak határozataiban szerepelnek.

A Közgazdasági Társaság létrehozásának szükségességét nemcsak a vita résztvevőinek igen nagy száma, hanem a második ötéves terv végleges kimunkálása és propagandája is aláhúzza.

SZABÓ KÁLMÁN: A statisztikai számítás hazánkban más országokhoz viszonyítva elég fejlett. Nem tartom azonban megnyugtatónak még azt a számítási módszert sem, amelyet Mód elvtársnő ismertetett, és amelyet használunk. Maga a fogyasztás alakulása, a reálbér, a reáljövedelem alakulása mint index eléggé fejlett, de elméleti, gyakorlati tartalmát tovább kell fejleszteni. A népi demokráciák között a felhalmozás-fogyasztás arányát össze lehet hasonlítani, ha elfogadják azokat a módszereket, amelyekben megállapodtunk, és amelyek lényegében a Szovjetunió metodikájára épülnek. A fogyasztási alap és az egy főre eső fogyasztás öszsehasonlítása azonban egyáltalán nem lehetséges még az elfogadott egységes módszer szerint sem. Az, amire egy ilyen tárgyalás eljuthatott, hogy a nemzeti jövedelem felfutásának a nemzeti jövedelemből a felhalmozás és fogyasztás arányának növekedését össze lehessen hasonlítani. Magának a színvonalnak az összehasonlítására ezek a módszerek még nem elégségesek. A közgazdászoknak még igen sok tennivalójuk van ezen a területen is. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a második ötéves tervben szereplő mutatók viszonylag nem helyesek, és nem fejezik ki azt, amit ki kell fejezni a mi körülményeink között.

Az eddigi rövid történelmi időszak nem elég arra. hogy következtetést vonjunk le arra a törvényszerűségre, hogy az életszínvonal nivellálódik a szocializmust építő országokban. Feltehető, hogy hosszabb távlatban van ilyen tendencia, mert az elmaradottabb színvonalról induló országokban az életszínvonal növekedésének üteme gyorsabb kell hogy legyen, viszonylag, de nem merem állítani, hogy ez mint törvényszerűség már most megállapítható, mert ennek ellentmondó tényezők is vannak. Ami Csehszlovákia és Magyarország között a második ötéves terv irányelveiben szereplő fogyasztási alap növekedésének összehasonlítását illeti, látni kell, hogy maga az összehasonlítás is elég labilis, bár ha Csehszlovákia alkalmazza azt a módszert, amelyben megállapodtunk, akkor lehet összehasonlítást csinálni. Ez a megállapodás azonban nem arra vonatkozott, hogy minden ország belsőleg is használja, csak arra fogadtuk el, hogy nemzetközi tárgyalásoknál egységes nyelven lehessen beszélni. Csehszlovákiával kapcsolatban van több különbség. A mezőgazdasági termelés tervezett előirányzata náluk nagyobb, mint Magyarországon. A felhalmozás aránya Csehszlovákiában 4-5 %-kal magasabb és arányának növekedése nem akkora, mint nálunk. Ezenkívül meg kell vizsgálni, hogy hol jobb a külkereskedelmi helyzet. Sematikus volna azt mondani, hogy nő a különbség. Ez elsősorban objektív okokon múlik. Csehszlovákiában sem teljesítették az első ötéves tervnek az életszín-

vonal emelésére vonatkozó előirányzatait. Hogy kettőnk között elmaradásban mi a különbség, nem tudom hirtelen megmondani.

Felvetődött a kérdés, mennyire látszik biztosítottnak az életszínvonal, a reálbérek, illetve a parasztok reáljövedelmének 25 %-os emelése. Ez függvénye az egész ötéves terv realitásának. Az a véleményem, hogy a reáljövedelem előirányzata még biztosítottabbnak mondható, mint a terv felhalmozási hányadának alakulása. Az életszínvonal emelését jelentő előirányzatokat ugyanis viszonylag nagyobb mértékben alapoztuk meg komoly tartalékokkal, mint a felhalmozás növelését. Nem mondom, hogy ott nincsenek igen jelentős tartalékok, de tény, hogy az életszínvonal emelkedését igen jelentős fogyasztásialap-tartalékokkal terveztük meg. Ha ezeket a tartalékokat a korábbi években szokásos tartalékokra redukálnánk, akkor igen jelentős százalékkal nőne meg az előirányzat. Azért nem szerepelnek ezek a tartalékok, mert a párt és a kormány feltétlenül és minden körülmények között biztosítani akarja, hogy a reálbér, illetőleg reáljövedelem rendszeres emelkedése a második ötéves terv időszakában ténylegesen megvalósuljon, amennyire csak lehetséges rendszeresen, minden évben. Nyilvánvaló, hogy egy rossz,katasztrófális év nem lehet kihatás nélkül a munkások és parasztok életszínvonalára, de tény,hogy a pártnak és a kormánynak elhatározott szándéka – és a terv számítási anyagaiban is szerepel – hogy életszínvonal emelésének ezt az előirányzatát teljesíteni, sőt túlteljesíteni akarja. Ezt a 25 %-ot nem lehet túlzott előirányzatnak tekinteni, ez tapasztalatainkat figyelembe véve reális.

Győrffy elvtárs felvetette, hogy helyes lett volna, ha az irányelvtervezet megjelenésének időszakában tanulmányok jelentek volna meg. Szükség lett volna rá, hogy megjelenjenek, s átfogó elemzést adjanak az ország helyzetéről. Az irányelvekbe azonban ilyen részletes helyzetelemzés nem fér bele. Szükség lenne arra, hogy az elmúlt tíz év, vagy legalább az elmúlt 5-6 év gazdaságtörténetét igen magas igényekkel megírják tudósaink, közgazdászaink. Hasznos lett volna az irányelvtervezet megjelenésekor helyzetelemző cikket adni. Ez a referátum megtörténik a KV ülésen, ahol az irányelv-tervezetet jóváhagyják.

Mi indokolja a 80 milliárd beruházást? A szükségletekhez kevés, nem telik több. A cikk-cakkos évek után egyrészt a felhalmozás színvonala 1955-ben, de 1956-ban is viszonylag alacsony, másrészt pedig a termelés színvonala sem olyan magas, mintha nem történt volna a nehézipar egy-két területén olyan beruházásleállítás, amelyet most sietve be kell fejezni, és amelynek kihatását érezzük akár a villamosenergiatermelés, akár a szénbányászat területén.

Az a meggyőződésem, hogy a felhalmozódásnak az a növekedése, amely a tervben szerepel – a nemzeti jövedelem 21-22 %-a – egészségesnek mondható, ha az egész terv szolid alapokon áll, és ha megvalósítjuk a második ötéves terv e fő célkitűzéseit, és a jelenlegi helyzetből – amelyben 3-4 harapófogóban is van a gazdasági élet – előremegyünk, a következő években meggyorsulhat mind az életszínvonalemelkedés, mind pedig a felhalmozáshányadát emelnünk kellene.

A második ötéves terv megvalósulása esetén az ipari és mezőgazdasági termelés közötti aránytalanság csökkenni fog. Az iparnak mindig meg kell előznie a mezőgazdasági termelés emelkedését. A konkrét elemzés dönti el, hogy milyen arányokban. Az aránytalanság az ipar és a mezőgazdaság között csökken, de nem lesz minden, a mezőgazdasági termeléssel kielégíthető igény teljesen kielégítve.

A könnyűipari termelés elég lesz a növekvő igényeknek. Nagyobb problémát jelent annak megoldása, hogy a kiskereskedelmi forgalmon belül az iparcikk-forgalom a ruházati és általában a könnyűipari cikkforgalom lényegesen meghaladja az élelmiszerforgalom érezhető és lényeges emelését. Közgazdasági problémát jelent ennek oly módon való biztosítása, hogy a munkások és parasztok életszínvonalára előirányzott emelést is a kitűzött mértékben teljesítsük. Egyes, a kiskereskedelem területén dolgozó elvtársak felvetették, vajon nem túl sok-e az iparcikk, amit mi beterveztünk, éppen a könnyűipari termelés 25 %-os felfutására és a gépipar eredményeire alapozva.

Ami a kőolajat illeti, igen jelentős az előirányzat, és még így sem tudjuk biztosítani teljes szükségletünket. Szó van róla, hogy Bulgáriából is kapunk kőolajat. Igen jelentős kőolajkészleteink vannak, de a felkutatottság nem elég nagymérvű. Az alumíniumnál a felfutást döntően meghatározza villamosenergia-szükségletünk és más országok helyzete.

Felvetődött az a kérdés, gazdaságosabb-e itthon termelni hengerelt acélt,mint behozni, van-e erre megalapozott számítás? A gazdaságossági számítás tudományos értékéhez általában bizonyos kétség fér az árrendszer és egyéb torzítások miatt. A szocialista tábor országaiban igen jelentős hengereltáru hiány van, ezt az igényt ki kell elégíteni, hogy minél kevésbé szoruljanak a kapitalista országokra. Hengereltacéltermelésre szükség van Magyarországon. Van egy vasmű, amelyet részben felépítettünk. Az össztábor érdekeit szem előtt tartva meg kellett vizsgálni, vajon az gazdaságosabb-e, hogy ezt a művet, legalábbis első lépcsőjét befejezzük, vagy pedig valahol másutt most kezdenénk beruházást kedvezőbb feltételekkel. A hengereltacél-szükséglet igen nagy foka, amelyet mindenképpen ki kellett elégíteni, valamint a szocialista

tábor érdekei olyan döntéshez vezettek – és a magyar kormány ezt el is fogadta, – hogy a Sztálin Vasmű[22] első lépcsőjét felépíti. A jelenlegi megállapodások szerint Magyarország azon túl, hogy idén Sztálinvárosban a második nagykohót felállítja, nyersvastermelő kapacitását nem bővíti tíz éven belül éppen azért, mert Magyaroszág koksz- és vasércbázisa igen szegény. A második és harmadik ötéves tervben nyersvastermelésünk csak a jobb kihozatal révén fog emelkedni, és újabb hengerdei kapacitás belépése miatt növekszik a kohászat termelése, nem utolsósorban azért, mert Csehszlovákiának pl. igen nagy problémái vannak a második ötéves tervben, és a kohászati termelési felfutásban szerepelnek a csehszlovák bérmunkában hengerelt termék rádolgozott értékei is. A koksz-szén döntő részét Lengyelországból és Csehszlovákiából kapjuk.

A magyar ipar felfutásának ütemét döntő mértékben befolyásolja az tényező, hogy amíg nyersanyagbázisunkat kellőképpen ki nem építettük, addig iparunk fejlődését igen nagymértékben, sőt az első ötéves terv idején egészségtelen mértékben az importanyagok határozzák meg. Az elmúlt hat év alatt adósságnövekedésünk egyik alapvető oka az volt: rákényszerültünk arra, hogy a felfutó ipari termeléshez importanyagokat hozzunk be, nem utolsósorban 1953 után kapitalista relációból, elsősorban azért, mert korábban a kokszot Lengyelország és a Szovjetunió biztosította számunkra, de 1953 után, amikor az összes népi demokrácia kezdett rátérni az életszínvonal fokozottabb emelésére, akkor minden népi demokrácia élelemért akart kokszot és fát adni – Romániára és Lengyelországra gondolok – ennek az lett a következménye, hogy miután nálunk is felmerült az életszínvonal fokozottabb növelésének a kérdése, tehát ahhoz, hogy az ipari termelés egyszinten tartását biztosítsuk, igen sok tekintetben kapitalista piacokra kellett szorulnunk, ami egyben bizonyos tartozások növekedését is maga után vonta.

A második ötéves tervben az a törekvésünk, hogy amennyire lehet csökkentsük a nyersanyagimport növekedését. Bizonyos tekintetben a munkaigényesség felé tartunk. Ezen még lehet tovább javítani. Azon lehet vitatkozni, hogy ez a legoptimálisabb színvonal-e, vagy lehet még jobb is.

Az irányelv-tervezetnek a KV által való elfogadása azt jelenti , hogy ezután az egyes minisztériumok és tanácsi szervek az irányelvek alapján megcsinálják a maguk ötévesterv-javaslatát. A Minisztertanácsnak van egy határozata, hogy 340 ipari és mezőgazdasági állami vállalatot kell bevonni a tervmunkába oly módon, hogy ezek megcsinálják a maguk ötéves tervét, amelyek részei lesznek az illető minisztérium ötévesterv-

javaslatának. Amikor ez meglesz, őszre, részletes törvényt dolgoznak ki és ezt az országgyűlés megtárgyalja.

Felvetették, hogy az irányelv-tervezetet nem lett volna-e helyes közgazdászokkal előzetesen megvitatni. A tervezetet elég széles körben 120-150 szakember és felelős gazdasági vezető vitatta meg. Kétségtelen, hogy ebben a megvitatásban nem vettek részt a Közgazdaságtudományi Intézet munkatársai. A tervjavaslat végleges kidolgozásához az elmondottak alapján még nagyobb körben kell bevonni közgazdászokat, mérnököket.

A második ötéves terv helyes végrehajtása és megvalósíthatósága nagymértékben függ attól, hogyan sikerül gazdasági vezetésünknek megoldania az anyagi érdekeltség és a társadalmi összérdek összhangjának biztosítását.

NAGY TAMÁS: Kevésbé ismerem az új ötéves tervet, mint Szabó elvtárs. Ha ő azt mondja, hogy az ötéves tervben igyekeztek a lehetőség szerint biztosítani, hogy a tervezett 25 %-os életszínvonalemelés megvalósuljon, akkor ez számomra bizonyos mértékű megnyugvásfélét jelent. Semmi okunk sincs arra, hogy Szabó elvtárs jóhiszeműségében kételkedjünk. De azért mégis valamit meg szeretnék mondani: ennek az életszínvonal-emelkedésnek a biztosítottsága óriási mértékben függ attól, hogy a mezőgazdasági termelés tervezett emelkedése bekövetkezik-e, mert ha nem következik be, akkor ez az életszínvonal-emelkedés nem tartható, nem fog megvalósulni. Én ugyan nem ismerem jól az ötéves tervet, de igen komoly kételyeim vannak atekintetben, hogy a mezőgazdasági termelés tervezett emelkedését meg tudjuk valósítani.

Másik megjegyzésem: ez a terv biztosan nem túlfeszített, biztosan nem irreális terv, ha megvannak a politikai előfeltételei. A döntő kérdés,hogy ez a terv megvalósul-e, a 25 %-os életszínvonal-emelkedés megvalósul-e, az nyilvánvalóan nem a tervező szervek által beépített tartalékok kérdése, hanem a politika kérdése. Ezt az ötéves tervet és számait, meg vagyok győződve róla, jelentékenyebben meg lehet valósítani akkor, ha építeni lehet a munkásosztály, a parasztság, az értelmiség lelkes, odaadó munkájára. De, hogy ez a lelkes, odaadó munka mennyire fog kibontakozni, az nyilván döntő mértékben attól függ, hogy milyen lesz az ország politikai fejlődése. Ezért, bár helyesnek tartom, hogy egyes termelőüzemekben megvitassák a saját ötéves tervüket, nem formálisan, hanem igazából – sokkal nagyobb szkepszissel nézem azt, hogy van-e értelme az irányelv-tervezet megvitatásának a jelenleg nyilvánosságra hozott adatok alapján? Én ugyanis nem vagyok teljesen járatlan a szakmában, de ezeknek az adatoknak az alapján nem tudok komo-

lyan hozzászólni, és nyilván még sokkal kevésbé tudnak hozzászólni olyanok, akik nem foglalkoztak közgazdasággal. A döntő azonban nem az, hogy az üzemekben és másutt az ötéves tervet vitassák, ez lehet jó, lehet rossz, a döntő az, hogy az üzemekben és mindenütt megvitassák azokat a politikai feltételeket, amelyek az ötéves terv teljesítéséhez, vagy túlteljesítéséhez szükségesek, magyarul mondva: megvitassák azokat a kérdéseket, amelyek a kollektív vezetés megerősítésére, a párton belüli demokrácia kiterjesztésére, az országon belüli demokrácia kiterjesztésére, a XX. kongresszus szellemének magyarországi alkalmazására szükségesek.

A Szabad Népben megjelent cikkemet[23] nem akarom különösképpen védelmezni. A kritikák sok tekintetben jogosak. Ez a cikk valójában 1955 decemberében íródott. Sok vita, beszélgetés, sőt alkudozás után látott napvilágot. Világos, ha az ember ír egy cikket a XX. kongresszus előtt, aztán szóbakerül az a kérdés, hogyan kell annak helyesen kinéznie a XX. kongresszus után – közgazdászok nem egészen úgy írnak, ahogy gondolják, hanem úgy is, hogy a lehetőségeket, az adott helyzetet mérlegelik. Ha most utólag visszagondolok minderre, az a véleményem, hogy miután a viszonyok megváltoztak, helyesebb lett volna azt mondani, hogy a cikk ne jelenjék meg.

A cikk fő hibája először az, hogy mint kiderült, sok elvtársban azt a benyomást keltette, hogy én védeni akarom a gazdaságpolitikában elkövetett hibákat. Ilyen szándék bennem sohasem volt és ma sincs. Másik hibája,hogy nem hívta fel eléggé a figyelmet a nemzeti jövedelem termelésének és elosztásának alapvető, igazi problémáira. Azért mondom, hogy nem hívta fel eléggé, mert szakmailag kicsit beavatottabb olvasók számára azért valamennyire felhívta. A cikk nem beszélt sokat a külkereskedelemről, de a reá vonatkozó három-négy mondatból, amely pozitív formában vetette fel a munkamegosztás kérdését, és a Hruscsov-idézetet[24] tartalmazta, azért aki egy kicsit érti a dolgot, tudta, hogy a szerző itt nem azt akarta mondani, hogy nálunk ezen a téren minden rendben van. Teljesen igaz, hogy ma már nem helyes ilyen suba alatt írni, arra az álláspontra kell helyezkedni, hogy vagy megírom, amit helyesnek tartok, vagy nem írom meg a cikket.

Felvetették, hogy a cikk jobboldali elhajlásnak minősített olyasmiket, amik a III. kongresszus határozatalából folynak. Ez kétségtelenül szellemes megállapítás volt. Én ebben a cikkben nem jobboldali elhajlásról beszéltem, hanem jobboldali nézetekről, és mindenki tudja, hogy ez nem egészen ugyanaz. Nem beszéltem arról, hogy az 1954-es ipari termelési visszaesés a jobboldali elhajlásnak volt a következménye, to-

vábbá nem beszéltem arról sem, hogy a termelőszövetkezetekkel kapcsolatban valamiféle jobboldali nézetek is lettek volna. Más jobboldali nézetekről beszéltem. Elég sokat forogtam közgazdászok társaságában, állítom, hogy olyan jobboldali nézetek, amelyekről én beszéltem, valóban léteztek. Mégis miért volt hiba – és ebben a bírálatnak igaza van – ezt ebben a cikkben felvetni? Azért, mert nem világos a cikkből, hogy a jobboldali nézet kifejezés kire, mire vonatkozik, sőt az összefüggésből olyan értelme van, amit én nem akartam neki tulajdonítani. Jobboldali nézetekről 1953 után ugyan lehet beszélni, s nézetem szerint bizonyos kérdésekben helyes beszélni. Ilyen kérdés, hogy tényleg léteztek nálunk oly teoretikusok, gyakorlati emberek, akik tagadták a termelőeszközök termelése fejlesztésének szükségességét. Jobboldali nézetekről beszélni azonban 1953 után és ugyanakkor nem beszélni az 1953 utáni igen ártalmas baloldali szektás nézetekről – ez a cikknek rossz hangsúlyt ad, olyan hangsúlyt, mintha a cikk bizonyos oldal ellen íródott volna.

Nem írtam, hogy az életszínvonal állandóan emelkedett. Azt írtam, hogy nem kielégítően és nem egyeneletesen, s miután előzőleg szó volt arról, hogy az 1953 júniusi határozat és a kongresszus megmutatta, hogy túliparosítottunk, túl sokat halmoztunk fel, ennek káros hatásai voltak az életszínvonalra, úgy gondoltam, hogy minden olvasó számára világos.

Mód elvtársnő felszólalt az életszínvonal statisztikája kérdésében. Úgy tudom – és vannak bizonyos tapasztalataim is – hogy 1953 óta a Statisztikai Hivatalban komoly törekvés van arra, hogy az életszínvonalat jelző különböző mutatószámokról lelkiismeretes, igaz adatokat közöljön. Ezért azokat a számokat, amelyeket a cikkben megírtam és amelyeket a KSH-tól kaptam, elfogadom. Csak tudni kell – és persze a cikk erről nem beszél – hogy a számítás mögött mi rejlik. A közölt adatok azt tartalmazzák, hogy az egy keresőre eső reálbér a munkásoknál és alkalmazottaknál 1955-ben 6 %-kal volt nagyobb, mint 1949-ben. Mi rejlik e mögött a szám mögött? Ez először is átlagszám, amelyen belül lehetséges, hogy egyes kategóriák reálbére ennél sokkal jobban emelkedett és másoké süllyedt, sőt lehetséges, hogy nagy tömegeknél süllyedt bizonyos százalékkal. Ez a szám nem tartalmazza, nem is tartalmazhatja 1949 óta a fogyasztási cikkek nem csekély részében bekövetkezett minőségi romlást. Ez a reálbérindex úgy készül, hogy mindig a fogyasztás jelenlegi struktúráját veszi figyelembe, és azt számítja vissza, hogy a jelenlegi fogyasztás mennyibe került volna régen. Csakhogy a fogyasztás jelenlegi struktúrája csomó olyan elemet tartalmaz, amely kényszerjellegű. Ha az emberek nem jutnak húshoz, és ezért kénytelenek megvenni

a drágább szalámit, de a szalámi maga nem drágult az elmúlt három év alatt, akkor az indexben ez nem fog emelkedést jelenteni, valójában azonban mégis olyan tényező, amely a reálbéreket csökkenti.

Kifogásolták, hogy azt írtam: a felhalmozásnak nem szabad veszélyeztetnie a jelenlegi életszínvonalat. Minél többet veszünk el a nemzeti jövedelemből felhalmozásra, annál rosszabbul alakul a fogyasztás, az életszínvonal a jelenben. Nem szeretem azokat az érveléseket, amelyek azzal kecsegtetnek, hogy minél többet halmozunk fel, annál jobb dolgunk lesz a jövőben. Ha felhalmozást olyan iparágak fejlesztésére fordítjuk, amelyek nagyon nagy befektetéseket igényelnek, későn hoznak eredményt, és nem felelnek meg az ország gazdasági és természeti adottságainak, akkor az ilyen nagyarányú felhalmozás a jövőben sem hozza meg a maga gyümölcseit.

1954-et nem mint az általános hanyatlást állítottam be az ipart illetően, hanem úgy, hogy az átcsoportosítás éve volt, hozzávettem, hogy ez nem ment simán, aztán, miután az átcsoportosítást elvégezték, 1955-ben emelkedett a termelés.

– Az 1949-53 közötti időszak gazdaságpolitikai hibáiból nem kívánom levonni a következtetéseket – mondották. Le akarom vonni. Volt más cikkem is, amiben levontam, lesz még más cikk is, amiből ki fog tűnni, hogy ez az impresszió nem volt helytálló.

Szó esett a gazdasági alaptörvényről. Véleményem szerint a politikai gazdaságtanban el kell vetni a gazdasági alaptörvény fogalmát, mert nem jogos, nem célszerű. Először azért nem, mert nézetem szerint nem lehet egy termelési mód fejlődésének valamennyi főoldalát és főfolyamatát egyetlen törvényben összesűrítve megformulázni, másodszor azért nem, mert egy ilyen törvény megformulázása nem segít bennünket hozzá az illető termelési mód belső összefüggéseinek jobb megértéséhez. E tekintetben nagy különbség van a gazdasági alaptörvény és a maxvelli egyenletek[25] között, néha kételyem van aziránt is, hogy itt egy alaptörvényről van szó, egyenletrendszerről van itt szó. Harmadszor az alaptörvényből nem vezethetők le a gazdasági törvények, nem igaz az, hogy az alaptörvény meghatározza a többi gazdasági törvényeket. Ha mindazt, amit eddig elmondottam, elvetem, nem marad más, mint az, amit alaptörvény címén ismerünk, s amely a kapitalizmus nagyon fontos összefüggéseire derít fényt. Igen helyes, s a kapitalizmusban döntő kérdés, hogy felismerjük, hogy ott a termelés célja a profit. Döntő kérdés, hogy a szocializmusban a termelés célja nem a profit, hanem a szükségletek minél jobb kielégítése. Marx, Engels és Lenin ezt mondották, de nem formulázták meg alaptörvényként.

Tegyük fel, hogy jogos az alaptörvény megfogalmazása. Akkor felmerül a kérdés, helyes volt-e, helytálló volt-e, ahogyan Sztálin konkrétizálta az értéktöbblet-törvényt, a modern kapitalizmus viszonyaira. Nem volt helyes. Nem helyes először is azt mondani, hogy a modern kapitalizmusban a termelés célja a maximális profit, hiszen ez volt a célja a monopóliumok előtti kapitalizmusban is. A tankönyv megformulázza az értéktöbblet-törvényt, azt mondja, hogy a kapitalizmusban a termelés célja a profit, és ezt a munkások kizsákmányolásával és a termelés növelésével érik el. Ez rendben is van. De a sztálini maximális profit törvényéből kimaradt az, hogy a maximális profitot a termelés növelésével érik el. Ez kimaradt, és nem véletlenül. Alá akarja támasztani azt a helytelen sztálini koncepciót, hogy a vezető kapitalista országokban a termelés nem növekedik, hanem csökkeni fog, hogy a kapitalizmusban már nem lehet számítani a termelés növelésére. Még ha valaki ragaszkodik is az alaptörvény fogalmához, akkor sem lehet helyesnek tekinteni az értéktöbblet-törvénynek Sztálin által adott konkrétizálását.

Itt van az általános válság kérdése. A kapitalizmusban nagyarányú változások történtek annak kövekeztében, hogy a Szovjetunió és egy csomó más ország leszakadt a kapitalizmus rendszeréről, és a gyarmati rendszer válságba került, szétesőben van. Ha ezeknek a változásoknak a jellemzésére azt a kifejezést használjuk, hogy ez a kapitalizmus általános válsága, ez kifejez valamit. A kapitalizmus nézetem szerint is válságban van, nem kell azt hinni, hogy olyan nagyon közel van a halálhoz, olyan nagyon erőtlen – tehát az általános válság kérdéseinek tárgyalása helyes. Nem helyes az, hogy az egész oktatás különválasztva tárgyalja az imperializmust és külön az általános válságot, az imperializmust Lenin alapján tárgyalja, az általános válságot pedig Sztálin által megállapított jellemző vonások alapján, amelyek nem egészen helyesek, és a komolyan vitatható, hogy éppen azok-e mind. Legfőbb ideje, hogy az imperializmus és az általános válság tárgyalását olvasszák össze, és kíséreljék meg a monopolkapitalizmus valóságos jelenlegi helyzetének megfelelő mélyreható elemzését.

A szocializmus ellentmondásai. Nem az a feladatunk, hogy kutassuk, hogyan lehetne legjobban megformulázni a szocializmus fő ellentmondásait. A lényeges az, hogy kutassuk a szocialista gazdasági és társadalmi rendszerben rejlő tényleges ellentmondásokat, és ne leplezzük őket, úgy ahogy ez általában szokásban volt – Nagy Tamás előadásait, cikkeit is beleértve. Sok mindenféle ellentmondás van a szocialista gazdasági rendszerben. Csak az ellentmondások egy csoportjára szeretnék kitérni. Van Marxnak útmutása arra vonatkozóan, hogy a szocializmus

olyan társadalom, amely még nagyon magán viseli a kapitalizmus anyajegyeit. A szocializmus olyan társadalom,amely még egy kicsit a kapitalizmus is. Ennek a gondolatnak a következményeiről nem sokat lehet hallani. Sokat beszélünk arról, hogy a szocializmusban szükségszerű az áru, pénz, kereskedelem, az anyagi érdekeltség, de keveset beszélünk arról, hogy ezzel kapcsolatban szükségszerű ellentmondások keletkeznek, hogy ezeket az ellentmondásokat okosan, ügyesen kell megoldani, de nem lehet eltüntetni. Még kevesebbet beszélünk arról, hogy ha nem számolunk a szocializmusnak azzal a jellegével, hogy egy kicsit kapitalizmus is, akkor még súlyosabbak lesznek az ellentmondások.

Helyes lényegében az egész polgári közgazdaságtant vulgárisnak nevezni, de abban az értelemben,hogy ebben a politikai gazdaságtanban túlnyomó hallatlan erővel jelentkezik a kapitalizmust mindenáron védelmezni törekvés. Ezt nem szabad összecserélni azzal, hogy helyes-e ezeknek a modern polgári közgazdászoknak csak a hibáit tárgyalni. Csak vulgárisan tárgyaljuk hibáikat is. Nem tudnám megmondani, hogy mit tanulhatunk ezektől. Éveken keresztül elszoktunk attól, hogy a burzsoá közgazdászokat komolyan tanulmányozzuk. Nehéz kérdés, hogyan lehet felhasználni. A matematikai iskola például nagyon jó vizsgálatokat végzett a kereslet és kínálat és az árak összefüggésében. Ennek alapján bizonyos mértékig képes volt valamennyire jósolni a tekintetben, ha például a cukor árát leszállítják 20 %-kal, és a jövedelem elosztása változatlan marad, akkor hogyan emelkedik a cukorfogyasztás. Ezek a vizsgálatok számunkra is érdekesek. A keynesizmus[26] a modern burzsoá gazdaságtan uralkodó irányzata. Biztos, hogy élesen marxista-ellenes Keynes maga. Meg kell bírálni egyszer egészen mélyrehatóan a keynesizmust. Ahhoz, hogy jó elemzést adjunk, nemcsak bírálni kell. Keynes rámutat olyan összefüggésekre is, a modern kapitalizmus gazdaságában rejlő olyan összefüggésekre, amelyekből lehet valamit tanulni, amelyeket meg lehet vizsgálni, s amelyeknek tudomásulvétele alapján jobban meg tudjuk ismerni a modern kapitalizmust.

Arra van szükség, hogy 30-40 év dogmatikus beidegződése után megkezdődjék végre a modern kapitalizmus gazdasági jelenségeinek igazi marxista elemzése, amely nem tételekből indul ki, hanem továbbfejleszti Lenin tételeit is. Hosszú idő mulasztását kell pótolni. Ez nem fog egy-két év alatt menni. Nem könnyű egy megmerevedett állapotban lévő tudományt újra élővé tenni.

Beszéltek itt a statisztikai adatok titkosságáról. Jogosan vetették fel, hogy nemcsak a közgazdászoknak, hanem a nagy nyilvánosságnak is adjanak adatokat. Lengyelországban hónapokkal ezelőtt sajtócikkek

jelentek meg élesen felvetve ezt a kérdést. Úgy látszik most már nálunk is van bizonyos hajlandóság arra, hogy ezen a téren előrelépjünk. A Közgazdasági Kiadó valószínűleg a harmadik negyedévben statisztikai zsebkönyvet ad ki.

A jugoszláv gazdaságvezetés módszereit csak felületesen ismerjük. Tettünk javaslatot, hogy küldjenek ki tanulmányútra. Itt vagyunk.

Sztálin legutolsó művében[27] és annak nyomán a politikai gazdaságtani tankönyv csökkenti az árutermelés és az értéktörvény jelentőségét a szocializmus viszonyai között. Ez nem egészen véletlen. Minél inkább igyekszik valaki teoretikus alapot teremteni egy túlzottan centralizált, bürokratikus jellegű gazdasági irányítás számára, annál jobban igyekeznie kell arra, hogy az árutermelést és az értéktörvényt háttérbe szorítsa. Sztálin azt mondja, hogy a szocializmusban kizárólag azért van árutermelés, mert léteznek kolhozok. A gondolat az: ha nem lennének kolhozok, nem lenne árutermelés, pénz, kereskedelem. Azt hiszem ezzel nem lehet egyetérteni. Ez a kérdés elbagatellizálása. Olyan felvetése ez a kérdésnek, hogy csak a kolhozok visszfénye jelentkezik az árutermelésben, amely kellemetlen dolog, csak azért, mert a kolhozok léteznek. Nem hiszem, hogy ez a valóság. Nézetem szerint olyan szocialista társadalomban is megmaradna az áru, a pénz, és a kereskedelem – a külkereskedelemtől most eltekintek –, ahol nem volnának kolhozok. Bonyolult munkamegosztáson alapuló társadalom a szocialista társadalom, amely amellett az anyagi érdekeltség széleskörű alkalmazására kell, hogy épüljön. Ez objektíve szükségessé teszi az áru, a pénz és a kereskedelem fennmaradását még akkor is, ha nincsenek kolhozok. Ilyen társadalomban a munkások létfenntartási, fogyasztási cikkeiket olyan bérért kell, hogy megszerezzék, amely nem függhet kizárólag a teljesített munkaórák számától. Nem lehet tehát egyszerűen egy utalványt adni, nem lehet egyszerűen ráírva egy fogyasztási cikkre, hogy 4 órai munka rejlik benne, ára kell, hogy legyen, bér és árpolitikát kell folytatni, figyelembe kell venni a keresletet és kínálatot és akkor a fogyasztási cikkek már áruk. Ha egyszer a munkások, az alkalmazottak bért kapnak, ha egyszer az anyagi érdekeltség elve szükségszerű és a társadalom bonyolult munkamegosztású, akkor elkerülhetetlen, hogy az egyes állami vállalatokat ne úgy szervezzék meg, mintha elkülönült árutermelők volnának. Ezen nem segít azt mondani, hogy csak áruforma. Nincsenek a magántulajdon alapján elkülönült tulajdonosok, de vannak más alapon elkülönülő kollektívák, amelyeknek megvan a külön csoportérdekük.

Mindebből szerintem következik: hogy az értéktörvény szerepének az a nagyarányú korlátozása, amely bizonyos mértékig megvan a Szovjetunióban is, de nálunk még sokkal nagyobb mértékben – amennyiben a mi központi irányításunk még centralizáltabb, még bürokratikusabb – az értéktörvénynek ez a túlzott korlátozása a gazdaságnak nem javára, hanem kárára válik.

Csak egy csomó tapasztalat, a jugoszláv tapasztalatok felülvizsgálása alapján és sok kudarc után dönthető el az a kérdés, hogy mi az optimum, hogyan lehet a legjobban összeegyeztetni a központi irányítást az értéktörvény szélesebb hatóerejével, hogyan tudunk megteremteni olyan rendszert, amelyben a központi irányítás a legjobban érvényesül, ugyanakkor megszabaduljunk a kapitalizmusban megnyilvánuló hátrányoktól. Ez gyakorlatilag nagyon nehezen eldönthető kérdés, és a közgazdasági kutatómunka jelentős része erre is irányul. Ebben az irányban kell haladni, az egyes vállalatoknál az anyagi ösztönzés tekintetében a nyereségnek jóval nagyobb szerepet kell adni; ami ma van, az tarthatatlan. Nézetem szerint ha bizonyos feltételek fennforognak, a nyereséget döntően az anyagi ösztönzés, a premizálás tényezőjévé kell tenni, és nyilvánvalóan szükség van arra, hogy a minél nagyobb nyereségben ne csak a vállalat vezetői legyenek érdekelve, hanem az egész kollektíva.

Marx soha nem beszélt elnyomorodási elméletről. Ez a kifejezés egy vitában született a revizionista és akkor ortodoxnak nevezett szociáldemokraták között. De ha nem is beszél Marx elméletről, kétségtelen, hogy úgy látta és le is szögezte: a kapitalizmus különböző tendenciái arra az eredményre vezetnek, hogy a munkásosztály helyzetének a kapitalizmusban állandóan rosszabbodnia kell. Ez volt Marx véleménye a XIX. század közepénél valamivel később.

Nem lehet a marxizmus alapjaihoz tartozónak tekinteni egy olyan kérdésnek igennel vagy nemmel való eldöntését, amely arra vonatkozik, hogy Marx a kapitalizmusban működő bizonyos tendenciák végeredményét helyesen vagy helytelenül látta-e. Ez nem tartozik a marxizmus alapjához.

Lenin 1921-ben azt mondja, hogy a munkások a kapitalizmusban évről-évre szegényebbek lesznek. De nem szokták Lenint idézni abból az időből, amikor már megcsinálta az imperializmus elemzését[28], az orosz szociáldemokrata párt programtervezetét, és ebben bizonyos dolgokat átvételre javasol, mint helyeseket. Ezek között szerepelnek a munkásosztály helyzetére vonatkozó adatok is. Ezekben a tételekben a munkásosztály relatív elnyomorodásáról és időnként abszolút elnyomorodásáról van szó. Ezután a program azt mondja, hogy a kapitalizmusban a

létbizonytalanság állandóan nő, azzal kezdi, hogy a szakadék a gazdagok és szegények között állandóan nő a kapitalizmusban. Semmit nem mond arról, hogy a munkásosztály helyzetének egyre rosszabbnak kell lennie.

Feltétlenül fel kell adni azt az állítást, hogy a kapitalizmusban a reálbérek állandóan csökkennek. Ez tarthatatlan, nemcsak úgy, hogy évről-évre. Ha ez az állítás igaz, akkor azt jelentené, hogy minél fejlettebb egy kapitalista ország, annál alacsonyabbak a reálbérek. A munkásosztálynak sikerült bizonyos eredményeket elérnie a XIX. század második felében a nyugat-európai államokban és az USA-ban, ahol ez folytatódott 1900 után is.

Sokkal határozottabban kell hangsúlyozni, hogy a kapitalizmusban nagyon erős tendenciák hatnak a reálbérek lenyomása irányába, de a munkásosztály harca, a Szovjetunió és a szocialista tábor létezése is igen komoly ellentendencia, és ennek eredménye, hogy ha nagyon szerényen, igen kemény harcok árán is, de azért a termelőerők fejlődése alapján a munkásosztály a kapitalizmusban képes – hangsúlyozom, nagyon szűk keretek között – a maga számára bizonyos eredményeket kiharcolni. A munkásosztály abszolút helyzetében van egy relatív elem.

Óriási károkat okozott és okoz az abszolút elnyomorodás elméletének hirdetése. Mi nem vagyunk rászorulva olyan eszközökre, hogy úgy állítsuk be az amerikai munkások helyzetét, mintha az valami pokol lenne. Ebből csak az következhet, hogy elveszítjük meggyőző hitelünket. Ha propagandánk ehelyett azt mutatná meg, hogy Amerikában milyen hihetetlenül fejlettek a termelőerők, milyen hihetetlen fényűzésben él az uralkodó osztály és a köréje csoportosuló nem is kis középrétegek, és ehhez képest, ebből a munkásosztály milyen keveset kap, milyen óriási szakadék ez – ez sokkal meggyőzőbb, okosabb lenne.

A második világháború után még nem tört ki a kapitalizmusban komoly túltermelési válság. Nem tudom, hogyan fog kinézni az a visszaesés, amelyről úgy gondolom, hogy jövőre az Egyesült Államokban bekövetkezik. A modern burzsoá államnak nagyon sok eszköz áll rendelkezésére a gazdasági életbe való beavatkozásra. Nem ismerjük ezeknek az eszközöknek hatásosságát, nem ismerjük, milyen mértékben képesek a kapitalista gazdaságra hatni, nem ismerjük, mert nem folyt erre kutatás. Varga Jenő 1945-46-ban megjelent könyve[29] elég halványan vetette fel azt a kérdést, hogy a burzsoá állam képes a tervszerűség bizonyos elemeit belevinni a gazdaságba. S mégis mit kapott érte?[30] Ez nem bátorított, nem adott kedvet a közgazdászoknak ezzel a kérdéssel való foglalkozásra. Majdnem elölről kell kezdeni ennek a kérdésnek tu-

dományosan tárgyilagos vizsgálatát. Amíg ez nem bontakozik ki, addig azt lehet csinálni, hogy az ember bírálja a tankönyv túl kategórikus megfogalmazását, amely tagadja a szabályozás minden lehetőségét, de hogy mi a valóság, mire képes a burzsoá állam és mire nem, azt pedig nem tudjuk megmondani. Ha arra a következtetésre jutnánk, hogy a nagyon mély válságokat ki lehet küszöbölni, ettől a marxizmus nem dőlne össze.

A vita bizonyítja a legvilágosabban, hogy igen nagy szükség van egy közgazdasági társaság létrehozására. A gondolatot már három évvel ezelőtt felvetettük. Most eléggé megérett.

V. 22. Az ankét második része

BIRÓ GERD: A második ötéves terv irányelveinek kidolgozásánál figyelembe vették-e már a XX. kongresszusnak azt a tanulságát, hogy nagy mértékben előtérbe kerül az életszínvonal emelkedése. Tudjuk, hogy a reálbérek egy főre eső emelkedését összesen 25 %-kal irányoztuk elő, és szó volt arról, hogy mind a Szovjetunióban, mind a többi népi demokráciában ez az előirányzat magasabb. Ugyancsak szó volt arról, hogy számos kapitalista országban, a második világháborút követően rendkívül komoly elnyomorodás volt tapasztalható, ugyanakkor most vannak kapitalista országok, ahol ennek az elnyomorodásnak egy része visszamegy. Példa erre Franciaország, ahol a második világháborút követő években jelentős elnyomorodás volt. Úgy néz ki, hogy ezt nem vesszük eléggé tekintetbe második ötéves tervünk irányelveinek kidolgozásánál, nem vettük eléggé tekintetbe, hogy hadiversengés helyett egyre inkább előtérbe kerül a gazdasági versengés, nemcsak az ipari kapacitás, hanem az életszínvonal terén is. Ismeretesek problémáink. Antos elvtárs[31] arra a kérdésre, nem lehetne-e nagyobb mértékben emelni az életszínvonalat, azt válaszolta, hogy nincs meg a mezőgazdasági termelési fedezet erre. Felvetném a kérdést, nem, lehetne-e a mezőgazdasági árutermelésnek azt a részét, amelyre elsősorban szükség lenne az életszínvonal nagyobb arányú emeléséhez, az állattenyésztést és az ehhez szükséges takarmánybázist az előirányzottnál nagyobb mértékben emelni. Ha a reálbérek nagyobb mértékben emelkednek, akkor nem a kenyérgabona, hanem a zsír és hússzükséglet emelkedik jobban. Nem lehetne-e ezt az előirányzatot nagyobb mértékben emelni olymódon, hogy néhány más helyen csökkentjük a beruházásokat? Gondolok elsősorban a szénbányászatra. Világos, hogy a munkaigényes gépipart, vegyipart olyan mértékben kell fejleszteni, ahogyan a terv előirá-

nyozza, de sokkal kevésbé világos az, hogy miért kell a szénbányászatot ilyen nagymértékben, 32 %-kal fejleszteni, amikor tudjuk, hogy minden tonna kitermelt szén után emelkedik az önköltség. Importált bányafával termelünk, ugyanakkor elégetjük azt a szenet, amelynek rendkívül kicsi kalóriaértéke a vegyiparban jobban hasznosítható lenne.

Hónapok óta beszélünk az idegenforgalom emeléséről. Ugyanakkor a szálloda-kapacitás felét sem éri el a háború előttinek. Ennek ellenére csak 25 %-kal irányoztuk elő a szállodai kapacitás fejlesztését, ami azt jelenti, hogy a második ötéves terv végén, tizenhat évvel a háború után, még lényegesen alacsonyabb lesz a szállodai kapacitás, mint a háború előtt.

A Statisztikai Hivatal nyújtson nagyobb segítséget a közgazdászoknak abban, hogy tájékozódhassanak az ország kérdéseiben – az adatok nyilvánosságra hozatalával. Felmerül a kérdés, mit tett ezen a téren a Statisztikai Hivatal? A Szovjetunióban olyan messzire mentek, hogy az új Büntető törvénykönyv a gazdasági kémkedés fogalmát is megszünteti. Ebből is érthető az az irányzat, hogy a gazdasági számok túlnyomó része ma már nem tekinthető bizalmasnak. Ugyanakkor még ma is rendkívül nehéz hozzájutni ezekhez a számokhoz.

RÉVÉSZ GÁBOR: Az ötéves terv irányelveinek összefüggéseivel kapcsolatban meg kell mondanom, hogy nem stimmelnek a számok. A nemzeti jövedelem a tervezet szerint 42 %-kal nő, ugyanakkor a felhalmozás aránya 29 %-ról 22 %-ra csökken. Az összfogyasztás 34-35 %-os emelkedésével, a reálbér 25 %-kal emelkedik, ugyanakkor az áruforgalom 35 %-os emelkedéséről beszél.

TIHANYI LAJOS: Mi biztosítja szervezetten, hogy az országokban száz és száz helyen óriási buzgalommal folyó viták és az ebben elhangzott javaslatok, amelyek nem a helyi problémákra vonatkoznak, eljutnak az illetékesekhez és döntés történik? Szabó elvtárs azt a választ adta, hogy igyekszik biztosítani, hogy a reálbérek emelkedése nagyobb legyen. A reálbérek emelkedése politikai és hitelkérdés. Az irányelveknek ki kellene mondaniok, hogy a reálbér emelkedésének évről-évre egyenletes mértékben kell történnie. Itt van a cikkek minősége. Az irányelvek szerint javítani kell, de ez a megállapítás teljesen általánosságban mozog. Le kellene szögezni, hogy az iparban a minőség javítását tervszámokkal kell biztosítani. Például a pneumatikok futási idejénél számszerűen kellene kimondaniok a javítás szükségességét, de mindenütt meg kell szabni típusonként.

A külkereskedelem, népgazdaságunk rentábilitása döntő mértékben az export-import jó intézésétől függ. Ugyanakkor az export-import területén nincs az újítási és találmányi rendelethez hasonló rendelet. Ha valaki javaslatot tesz, hogyan lehet az importot csökkenteni, ezt elfogadják, és X tárca behozatala egy újítási javaslat folytán csökken, de ugyanezért a megtakarított összegért bányamozdonyt hoznak be, a külkereskedelem azt mondja: semmiféle megtakarítás nincs, relatív a megtakarítás, nem jutalmazom. Vagy az történik, hogy kiszámolják – a valutaárfolyamok titkosak – hogy mi jár az újítónak, és fizetnek valamit. Az újítómozgalom óriási fejlesztő erő és éppen ezen a döntő területen nem tud kellőképpen érvényrejutni. Ki kellene mondani, hogy a javaslattevőt nem jutalom, hanem meghatározott összeg illeti meg, továbbá, hogy ez a díj egyformán megilleti abszolút és relatív megtakarítás esetén is. Betekintési és fellebbezési jogot kellene biztosítani ezen a területen. Be kellene venni az irányelvekbe, hogy közérthető egyértelmű rendeletekkel biztosítani kell mindazoknak a díjazását, akik külkereskedelmünket akár az export fokozásával, akár az import csökkentésével segítik. A külkereskedelem sokszor hoz be olyan terméket, amelyet hazailag sokkal olcsóbban tudnánk gyártani. El kellene érni, hogy a külkereskedelem az illetékes szakterületek legszélesebb fórumai előtt vitassa meg legkomolyabb problémáit.

Itt van az árrendszer kérdése. A gyakorlati életben az ember sokszor találkozik lehetetlen árakkal. A cikkek ára nem mindig azonos az értékkel. Sokkal magasabb árat állapítottunk meg olyan cikkeknél, amelyekből hiány van, hogy a fogyasztást visszaszorítsuk. Olyan cikkeknél is előfordul az értéktörvénytől való eltérés, amelyekből nincsen hiány. Egyik üzemünkben azt javasolták, hogy oldószerként foltbenzin helyett középbenzint használjanak, a kettő lényegileg azonos termék, azonos költséggel, tehát nem jelent hasznot a népgazdaságnak, hogy mit használnak. Hasznos volt azonban a vállalatnak, amely másfél milliót takarított meg, miután a forgalmiadó-kulcs igen nagymértékben különbözik. Ugyanakkor a népgazdaság semmiféle nyereséget nem kapott. Felül kellene vizsgálni az árrendszert és kiküszöbölni a hibákat.

GYŐRFFY SÁNDOR: Meg akarjuk mondani őszintén, hogy Szabó elvtárs válaszai nem elégítettek ki bennünket. Az alapvető kérdés az volt: nem lehetne-e nálunk is, mint a többi népi demokráciában 30 %-kal emelni az életszínvonalat. Ez a 30 % annál is inkább felmerül, mert nálunk a 25 % is a legkevésbé látszik megalapozottnak. Csehszlovákia pl. az életszínvonal 30 %-os emelését a fogyasztási cikkek a kiskereskedelmi forgalom 50 %-os emelésével óhajtja biztosítani. Mi

pedig a 25 %-ot a kiskereskedelmi forgalom 35 %-ával, tehát nálunk 10, Csehszlovákiában 20 pont a különbség. Az az alapkérdés merül fel, hogy a többi népi demokrácia terveit figyelembe véve nem lehetne-e valamit javítani az arányokon, mindenekelőtt a beruházások arányain és a kiskereskedelmi forgalom, a fogyasztási cikkek arányán, illetőleg ennek érdekében nem lenne-e lehetséges a mezőgazdasági termelés előirányzatainak, a B szektor[32], a könnyűipar előirányzatainak bizonyos emelése. A beruházások összegét nemigen lehetne növelni, mert 80 milliárd is elég feszítettnek tűnik. Lehet azonban változtatni az elosztáson. Ha a nehézipar fejlesztését 29 helyett 25 milliárddal is biztosítani tudnánk, a könnyűiparnál két milliárd beruházással már 25 %-kal tudnánk emelni a termelést, egy harmadik milliárddal már el lehetne érni a 135 százalékot. Ugyanez a kérdés merül fel a mezőgazdaságnál is. Lengyelországban az irányelvek először az életszínvonal emelésében 25 százalékot írtak elő. A vita során annyi javaslat érkezett be, részint tartalékok feltárására, részint módosításokra, hogy 25 helyett 30 százalékot lehetett betervezni. Jó lenne követni ezt a lengyel példát.

Hruscsov elvtárs arról beszélt: nincs szükség arra, hogy a népi demokratikus országok a nehézipar minden ágát fejlesszék, a szocialista tábor léte megteremti a feltételeket ahhoz, hogy jelentős anyagi eszközöket szabadítsanak fel a mezőgazdaság és a könnyűipar fejlesztésére, és ezen az alapon egyre inkább kielégíthessék anyagi és kulturális életszükségleteiket. Nem lehetne-e a XX. kongresszus szellemét nálunk is egy kicsit jobban érvényesíteni? Ha a többi népi demokráciák terveit tanulmányozzuk, azt látjuk, hogy egy kicsit jobban érvényesítik. Erre annál is inkább szükség van, mert az első ötéves terv idejéből ismeretesen rossz tapasztalataink vannak. Tudjuk, hogy a megelőző ötéves terv időszakában a SZU-ban 45 %-kal emelkedett az életszínvonal, Csehszlovákiában, az NDK-ban, Bulgáriában 30-35 %-kal, nálunk pedig mint ismeretes, mindössze 5 százalékkal emelkedtek a reálbérek. Hogyan néz ki ez az összefüggés magyar-csehszlovák viszonylatban? 1949-ben, ha a magyarországi életszínvonalat 100-nak vesszük, a csehszlovákiai legminimálisabb számítással is 120-ra volt tehető. 1955-re ez az arány már így módosul: 105-150 és 1960-ra 130:190 lesz. Ez nem felel meg annak az alapvető törvényszerűségnek, amely kell hogy jellemezze a szocialista táboron belül az egyes országok közötti életszínvonal-különbség kiegyenlítődésének általános törvényszerű tendenciáját.

Csak sajnálni lehet, hogy a második ötéves terv vitájánál a III. kongresszus idevonatkozó megállapításai nem eléggé kerülnek szóba sem a Szabad Nép-ben, sem a Társadalmi Szemlében, sem a Közgaz-

dasági Szemlében. A III. kongresszuson arról volt szó, hogy meg kell kezdeni az aránytalanságok felszámolását a magyar gazdasági életben. Az aránytalanságok teljes, vagy részleges felszámolásáról van szó a referátumban. Felvetődik a kérdés: nem nőnek-e az aránytalanságok például az ipar és a mezőgazdaság vonatkozásában, vagy a nehézipar és a könnyűipar vonatkozásában? A B szektor fejlesztése időnként meghaladja az A szektort – mondotta Rákosi elvtárs. Azóta kiderült, hogy ez túlzásnak minősíthető, bár erre is van példa. A 60-40 százalék arány az aránytalanságok csökkentését, vagy inkább növelését jelenti-e? Ezen annál is inkább lehetne változtatni, mert 1-2 milliárdnak a nehéziparból a könnyűiparba való átvitelével 58-46-ra lehetne változtatni az arányt.

A mi irányelveink nem tartalmaznak olyan részletes utalásokat, mint a csehszlovák, vagy az NDK irányelvek. Ha a termelési kedvet valóban fel tudnánk fokozni a munkásosztályban és a dolgozó parasztságban, nem 30, hanem 35 %-os életszínvonal-emelést is el lehetne érni, persze most a legdöntőbb kérdés az arányok kérdése. Öt év alatt a lakosság összesen nyolcmilliárd Ft békekölcsönnel járult hozzá a felhalmozási alaphoz. Ennek nemzetgazdasági szinten a tízszerese a nyolcvan milliárd. Joggal merül fel a kérdés, hogy mire költjük a milliárdokat? Az első ötéves terv idején sok szó esett arról, hogy ne együk meg a jövőnket, azt a tyúkot,amely a jövőben majd aranytojást fog tojni[33]. Úgy gondolom, hogy azt a tyúkot mi nem ettük meg. Most nemcsak az aranytojásokkal, hanem a rendes tojásokkal is problémák vannak, 300 napból jó ha 60 napon át lehet tojást kapni a Közértben. Tyúkja válogatja. Vannak olyan tyúkok, amelyek rendes és aranytojást is tojnak, de úgy látszik vannak olyanok is, amelyek egyiket sem tojnak.

Magyarország az alumínium hazája. Nem tudom teljesen megérteni, hogy alumíniumtermelésünket, alumíniumiparunkat miért csak 45 százalékkal fejlesztjük, ugyanakkor a nyersvasat 165 százalékra. Mi az oka annak, hogy a szocialista táboron belül mi fejlesztjük legjobban a nyersvastermelést, a Szovjetunió csak 152 százalékra, Csehszlovákia csak 146 százalékra. Siroky elvtárs[34] rámutatott arra, hogy egyes elvtársak úgy kerülgetik a HUKO (az ő Sztálinvárosuk)[35] kérdését, mint a macska a forró kását, ez nem helyes. Utána elmondja, hogy ezt nem érdemes tovább építeni, mert csak részben van hozzá Csehszlovákiának saját nyersanyaga. Kiderült, hogy a vasérctelepek nem tudják megfelelően ellátni saját nyersanyaggal. A kohászati termelés távlati tervének kidolgozásakor túlbecsülték szükségességét, és a HUKO építésével kapcsolatban gazdasági veszteségek állnak ugyan elő, de hozzáteszi: helytelen

volna azokhoz a hibákhoz, amelyeket a HUKO építésekor elkövettünk, további komoly hibákat fűzni.

Ha a szocialista tábornak hengerelt acélban hiánya van, mi az oka annak, hogy olyan országra nyomják nagyobb mértékben a kohászatot, ahol nincs vasérc, és olyan országra pedig, ahol van vasérc, nem ilyen arányban?

Az alumíniumtermelés fokozásának gátja a villamosenergia-hiány. Nem értem teljesen, hogy a villamosenergia fejlesztést miért 154 százalékkal tervezzük, ugyanakkor, amikor a Szovjetunió 188 százalékkal, és mindenütt sokkal magasabbra tervezik az egy főre eső villamosenergia mennyiségét. Csehszlovákia és a Szovjetunió is kétszeresen túl fogja haladni Magyarországot 1960-ra. Miért csak 25 %-kal tervezzük emelni a kőolajat, amikor a Szovjetunió 91 %-kal , holott ez nem igényel olyan mértékű beruházást, mint a szénbányászat? Vagy itt van a cement kérdése. Mi 158 %-kal, a Szovjetunió 245 %-kal vette tervbe. A cementnek lakásépítési szempontból központi jelentősége van, sőt igen fontos a dolgozó paraszt szempontjából is. Mi az egy főre eső cementtermelést 180 kilóra emeljük, ugyanakkor a Szovjetunió 280-ra, a Német Demokratikus Köztársaság 280, Csehszlovákia 310-re. Vagy itt van a műanyagok kérdése. Látszólag nagy előrelépést teszünk, 480 százalékot tervezünk, ugyanakkor az egy főre eső termelés nálunk 1,1, Csehszlovákiában 4,1, az NDK-ban 6,2 kg. Nem lehetne-e ezen javítani a csehszlovák és a német fejlettebb ipar segítségével?

Csehszlovákia 29 %-kal növeli a pamutszövetek gyártását, sokkal többel, mint mi. Ugyanez áll a selyemszövet termelésre. A cipőgyártást mi csak 116 %-kal tervezzük, nálunk egy főre 1,6, a Szovjetunióban 2,3, Csehszlovákiában 5,1 pár cipő jut.

A termelékenység kérdése is felmerül. A vaskohászat fejlesztésére azért van szükség, hogy gépiparunkat ellássuk nyersanyaggal. Mire használjuk gépeinket? Fel tudjuk-e használni saját technikai bázisunk javítására?A termelékenységet 136 %-ra tervezzük, a Szovjetunió 150-re, Csehszlovákia és az NDK 150-re. Az elmaradott Magyarország még elmaradottabbá válik 1960-ra, ahelyett, hogy kezdenénk utolérni a fejlettebb országokat.

A mezőgazdaságban már csak azért is növelni kellene a beruházások összegét, mert egyébként veszélyben forog az, hogy valóban az önkéntesség alapján tudjuk elérni, hogy a szocialista szektor többségbe jusson a mezőgazdaságban[36]. Valamennyi népi demokrácia lényegesen magasabb összegeket szán a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztésére. Itt végeredményben hitelről van szó, jó beruházás esetén gyorsan megté-

rül. A Szovjetunió az első ötéves tervében 64 milliárdból 23 milliárdot ruházott be a mezőgazdaságba, 35 %-ot, mi most az összberuházás 17 %-át tervezzük. Elképzelhető volna a 17 százaléknak 21 százalékra való felemelése, csak így volna elképzelhető az előirányzott termelés növelése.

A mezőgazdasággal kapcsolatos minőségi kérdésekről a terv csak általánosságban szól. Fokozni kell a kertkultúrát. Szükség volna árpolitikai korrekciókra is. Nem lehetne-e 300.000 darabbal tovább csökkenteni a lóállományt? Törekedni kell a világszerte ismert hagyományos magyar exportcikkek kivitelére. Egy beszélgetés során hallottam, hogy ezen a téren a Horthy-korszak exportvolumenjének még a 20 százalékát sem érjük el. Talán lehetne emelni az épülő lakások számát is, a lakosság által építendő házak számát. A parasztság termelési kedve szempontjából alapvető jelentősége van annak, hogy tud-e téglát, cserepet, cementet venni. A Szovjetunió és Csehszlovákia 230 %-ra tervezi növelni a lakosságnak eladandó cementet, téglát, meszet. Mi csak 65 százalékkal tervezzük.

Az életszínvonalnak 25 helyett 30 százalékkal való emelése elérhető, ha változtatásokat hajtunk végre a beruházások arányaiban.

GÁL ÉVA: A Szabad Népben megjelent egy cikk, amely arról szól, hogy az egyéni kisparasztok gazdasági termelő kedvét növelni kell. Szeretném tudni ezzel kapcsolatban, hogyan áll a bővített újratermelés kérdése? Második kérdésem megvannak-e a kollektivizálás gazdasági feltételei? A Szabad Nép közölte a kínai mezőgazdaság fejlesztéséről szóló határozatot. Az a kérdésem, hogy miért nem tette ugyanakkor közzé a lengyel tervet, amely hozzánk jóval közelebb áll?

SZABÓ KÁLMÁN: Győrffy és Bíró elvtársak felvetették az iparfejlesztés irányát. Helyes felvetni azt a kérdést, amelyet Győrffy elvtárs vetett fel. Az a benyomásom – ismerve a javaslatokat, amelyek a dolgozóktól jönnek –, hogy amíg a mezőgazdasági termelés és fejlesztés területén a legtöbb gondot az okozza a dolgozó tömegeknek, értelmiségieknek, hogy vajon a 27 %-os termelésnövekedés elérhető-e a kollektivizálás egyidejű előirányzata mellett, addig az iparfejlesztés tekintetében nem az 50 százalékot vitatják, hanem az iparfejlesztés irányát.

Az első aggály nyilván abból ered, hogy mi az első ötéves terv időszakában sok rosszat is tapasztaltunk a kollektivizálás területén. Ismeretes, hogy a kollektivizálás helytelen módszere, az önkéntesség be nem tartása milyen káros volt. A mezőgazdasági termelés nem emelkedett megfelelő mértékben. Ez a gyökere az elvtársak kétkedésének, és az is,

hogy ennek a kettős feladatnak a megoldása nagy politikai művészetet kíván és a világtörténelemből a tanultak alapján nem lehet sok példát felhozni erre.

Ami az iparfejlesztést illeti, az elvtársak aggodalmának az a gyökere, hogy az első ötéves terv három évében, mint a kongresszus megállapította, a beruházások, az iparfejlesztés vonalán túlzásokba estünk, ami nehézségeket okozott a mezőgazdaságban, az életszínvonal emelésében, a külkereskedelemben.

Az iparfejlesztés során az első ötéves tervben a nyersanyagbázis fejlődése nálunk elmaradt a feldolgozó iparágak fejlődésétől. Ez okozta a villamosenergia-problémákat, s azt az állapotot is, hogy Magyarország az összes népi demokráciák közül az az ország, amelynek könnyűipara legkevésbé van ellátva hazai nyersanyaggal. Általában az iparon belül a feldolgozó iparágak és hazai alapanyag termelése és az energiatermelés között ellentmondás keletkezett, a szükségletek meghaladták a lehetőségeket. Mindez külkereskedelmi fizetési nehézségeket okozott s lényegében az életszínvonal alakulása itta meg a levét. Azt hiszem, nem kell külön bizonyítani, hogy ilyen ellentmondás volt és van. Nyilvánvaló, hogy azt nem tudjuk egyik napról a másikra megoldani.

Törekvéseink kettős jellegűek. Egyrészről a feldolgozó ágak termelését nagymértékben visszafogjuk, ugyanakkor az ipar alapanyagbázisát igyekszünk fejleszteni gyorsabban, figyelembe véve a nemzetközi munkamegosztás által biztosított lehetőségeket, amelyek nem korlátlanok. Az a koncepció, hogy a B szektor két-három éven át előzze meg az A szektort, megítélésem szerint nem volt teljesen megalapozott koncepció. Eszerint a koncepció szerint a gépipari termelés 27 %-kal nőtt volna, a nehézipari 28 %-kal, ugyanakkor a könnyűipar körülbelül hasonló mértékben. A fogyasztás növekedése e számítás szerint sem lett volna nagyobb, mint az irányelv-tervezetben szereplő szám: 35-36 %. Ez azt jelentette volna, hogy gépiparunkat nagymértékben visszafogjuk olyan időszakban, amikor az egész szocialista táboron belül nagyfokú munkamegosztás kezd kialakulni, ami óhatatlanul azt jelenti, hogy egyes gépipari gyártmányok termelését növelni kell, azt jelentette volna, hogy visszafogjuk a fejlesztést olyan időszakban, amikor az élet igen élesen felvetette a műszaki fejlesztés kérdését, olyan időszakban, amikor az alapanyagbázis szélesítése követeli a legnagyobb beruházásokat és ezen belül a legnagyobb gépi beruházásokat. Ennek az ellentmondásnak a kiküszöbölése, iparunk normális alapra való helyezése megköveteli, hogy beruházásainkat arra a pontra vigyük fel, hogy a felhalmozás 21-22 százalék legyen. A gépipari termelés gyorsabb felfutására van szükség,

amelyet külön is követel a nemzetközi kooperáció. Magyarországnak meghatározott fizetési kötelezettsége van. 1954-ben igen jelentősen nőtt az adósságunk[37]. Ennek törlesztése szintén jelentős erőforrást von el a nemzeti jövedelemből, és világos, hogy máris más feltételeket teremt az akkori, elképzelt helyzettel szemben. A mezőgazdaság e koncepció szerint sem kapott több beruházást, mint amennyit jelenlegi tartalmaz.

Az életszínvonal emelése a tervezett 25 % helyett 30-cal lehetséges abban az esetben, ha sikerül akár a mostani terv kidolgozási periódusában, akár a végrehajtás során az ipari termelés terén és a mezőgazdaságban is plusz növekedést elérni.

A felhalmozás és a fogyasztás arányai miatt hányszor kellett átdolgozni a tervet! A lehetséges variánsok közül ki kellett választani azt, amelyik a felhalmozás és fogyasztás, a nehézipar és a könnyűipar, a mezőgazdaság és az ipar termelésének alakulását a külkereskedelem figyelembe vételével meghatározza. Ez a terv optimális variáns. Ezen még lehet módosítani. Van lehetőség rá, ha újabb tartalékokat sikerül feltárni. Nem járható út azonban az, amit Győrffy elvtárs javasol, hogy vegyünk el beruházást a szénbányászattól, vagy általában a nehézipartól. A jelenlegi helyzetben nincs több lehetőség annál, ami a tervben van, a népi demokráciáktól vagy a Szovjetunióból kokszolható szenet nem lehet kapni, annál több villamosenergiát, mint amennyivel a terv számol, nem lehet kapni, abban az esetben erre a szén- és villamosenergia-termelésre minimálisan szükség van. Ami a villamosenergia-termelést illeti, nem lehet egyszerűen azt mondani, hogy nálunk 154 %, a Szovjetunióban 190 %, mert a Szovjetunióban egyrészt sokkal nagyobb a bázis, sokkal előkészítettebbek a beruházások, másrészt az ipari termelés felfutási foka gyorsabb. Minden évben akadnak nálunk villamosenergia-szakemberek, akik szerint a tervezettnél többre van szükség. Amikor felvetjük azt a kérdést, hogy ha kell még egy 200 megawattos beruházás, meg tudják-e valósítani, üzembe tudják-e helyezni, igen sokan lehetetlennek tartják.

Felvetették az elvtársak a kohászat kérdését. A sztálinvárosi vasművet bizonyos befejezettség helyzetébe hozzuk figyelembe véve, hogy a kokszbázisra feldolgozó vegyipari folyamatokat akarunk ráépíteni. Elvonni a kohászattól egy milliárdot, azt jelenti, hogy nem tudunk annyi hengerelt acélt termelni, mint amennyivel a terv számol, amire megállapodásaink vannak. Az 1956-os előirányzat azért ilyen magas, mert többek között éppen Csehszlovákiának kell nekünk a finomhengersoron a Csehszlovákiában gyártott lemezeket áthengerelni, magyarán szólva bérmunkát végzünk a második ötéves tervben a csehszlovákoknak, mert

a ő finomlemez-hengerdei kapacitásuk az egész második ötéves terv időszakában rendkívül szűk. Ez azt mutatja, hogy Csehszlovákia is hallatlan erőfeszítéseket tesz a kohászat fejlesztésére. A kohászati művek megépítése több év kérdése és lökésszerűen fogja azután emelni a termelést.

DONÁTH FERENC: Felmerült a kérdés, hogy változtassunk a beruházások arányán. Nem akarom kétségbe vonni a beruházások jelentőségét a mezőgazdasági termelés emelése szempontjából, ennek jelentősége megvan, de mégsem értek egyet azzal, hogy ilyen olcsón, egyszerűen akarják elintézni az életszínvonal emelésének kérdését. Felteszem a kérdést Győrffy és Biró elvtársaknak: az első ötéves terv során nem ruháztunk be? Kilencmilliárd forintot ruháztunk be. És mennyivel emelkedett a mezőgazdasági termelés? Nem emelkedett megfelelően. Önmagában már ennek a kérdésnek a felvetése is mutatja, hogy döntően nem a beruházások nagyságán múlik a mi viszonyaink között, hogy a mezőgazdasági termelés mennyivel fog emelkedni – és így az életszínvonal is. A második ötéves tervben összvolument illetően a mezőgazdaság szocialista szektorában 50 %-os emelkedésről van szó a beruházások vonalán, de egy katasztrális holdat számítva a beruházások nem emelkednek.

Mindez azt mutatja, hogy elsősorban nem a beruházás kérdése ez, nem a hárommilliárdtól függ, amelyet akár a szénbányászattól, akár a vaskohászattól akarunk átvinni. Az egész kérdésnek az alapja a mezőgazdasági termelés kollektivizálásának viszonyai között folytatott gazdaságpolitikánknak a kérdése. Ha mi nem tanulunk azokból a hibákból, amelyeket 1953-ig elkövettünk a mezőgazdaság kollektivizálása terén, akkor a nagy beruházások ellenére sem fogjuk tudni növelni a termelést. 1955-ben egészen kedvező időjárás eredményeképpen emelkedett a mezőgazdasági termelés. Nem méltóak a szocialista nagyüzem elnevezésre azok a termelőszövetkezetek, amelyeket terrorral, erőszakkal hoztak létre. Szocialista nagyüzemeinkben az állati termék termelése terén sajnos még alatta vagyunk annak a mennyiségnek, amely kívánatos lenne. A mezőgazdasági termelés növekedése szorosan kapcsolódik az életszínvonal emelésének kérdéséhez. Meg kell találjuk azt a gazdaságpolitikát, amely lehetővé teszi, hogy a mezőgazdaságban a termelés növekedjék oly módon, hogy ugyanakkor előre is haladjunk a termelési viszonyok szocialista átalakításában.

A másik kérdés, ami az életszínvonal szempontjából nem kevésbé fontos, a különböző gazdasági körülmények, adottságok Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország gazdasági helyzete között. Hol nivelláljuk ezeket a különbségeket? A lengyelek gazdaságpolitikájával a magya-

rokét? Rendkívül jelentős a nemzetközi együttműködés. Sajnos ennek még csak a kezdet kezdetén vagyunk. A mi érdekünk, hogy ez minél előbb fejlődjék ki. Idővel be fog következni, de ne várjunk csodát a nemzetközi együttműködéstől. Még fontosabb volna, ha jól együttműködnénk saját népünkkel.

Felvetették: hogyan áll a kérdés az egyéni parasztgazdaság bővített újratermelésével[38] kapcsolatban? Én sem értem a terminológiát, mert hol választódnak el a kisparaszti gazdaság tartalékai a bővített újratermelés lehetőségétől? Ez terminológiai hókusz-pókusz.

NAGY TAMÁS: A minőség megjavítását semmiféle számszerű előírással nem lehet megoldani. A minőség nagyon tág fogalom. Részint anyagkérdésről van szó. Amikor élesen felvetjük, hogy termékeink nagyon sokszor nem jó minőségűek, azt mondjuk, importanyaggal dolgozunk, nagyon nehezen lehet megszerezni, ez a hibák egyik forrása. De mi termelünk itthoni anyagokat is, és ha ezek nem egészen jó minőségűek, akkor rontják a belőlük készített terméket is.

A minőség problémáját a termelésben megoldani nézetem szerint, egyre több közgazdász nézete szerint, csak a vállalatok tervszerű irányítási módszerének megjavításával lehet. Mindenki tudja: a III. kongresszus megállapította, hogy a vállalatok tervszerű irányításának módszere nálunk a mennyiség felé ösztönzött és ösztönöz még ma is. Nem lehet azt mondani, hogy a minőségjavítás irányában hatna az a módszer, hogy ma már a mennyiségi terv túlteljesítése mellett az önköltségcsökkentést is premizálják. Olyan irányítási módszer van, amely a vállalatot nagyjából affelé viszi, hogy minél többet termeljen, a termelés gazdaságossági szempontjait ne nagyon vegye figyelembe, a termékek minőségével ne nagyon törődjék, igyekezzék anyagigényes termékeket gyártani. A III. kongresszus felvetette az ellenőrzés módszerét is, amely szintén ebben az irányban hat. Azóta lényeges változások a vállalatok tervszerű irányításának módszereiben nem következtek be. Nálunk és vezető helyeken is egyre inkább tért hódít az a nézet, hogy ezen változtatni kell, de eddig sok minden nem történt.

Néhány közgazdász ma délután meglátogatta a Duna Cipőgyárat[39], ahol hallatlanul érdekes kísérlet folyik, amelynek eredményei már eddig is igen meggyőzőek. A kísérlet lényege az, hogy a vállalat tervszerű irányításának merevségét feloldják, a vállalatot, vezető dolgozóit érdekeltté teszik a száz forintra megszabott bruttó felhalmozás és nyereség, plusz forgalmi adó összegében, tehát érdekeltté teszik abban, hogy minél jobb minőségű, a kereskedelem számára minél kelendőbb termékeket gyártson, érdekeltté teszik abban, hogy az anyaggal taka-

rékoskodjék akkor is, ha ez plusz bérráfordítással jár. Az eredmény bámulatos. A gyár előállít olyan gyártmányokat, amelyeknek minősége vetekszik a kisipari termelőszövetkezetekben gyártott cipők minőségével, nagyon nagy eredményeket ér el az anyagtakarékosság terén, és miután a vezetők ösztönözve vannak a gazdaságosság szempontjainak megvalósításában, a vállalaton belül kialakították az önálló elszámolás ténylegesen működő rendszerét, amivel a művezetőket érdekeltté tették műhelyük, vagy üzemrészlegük gazdaságosabb működésében. Az egyes munkásokat érdekeltté tették az anyagtakarékosságban, a minőség emelésében. Valamennyien, akik ott voltunk, úgy éreztük, hogy e rövid ideje folyó kísérlettel kézzelfoghatóan beigazolódott azoknak az elméleti elgondolásoknak a helyessége, amelyek az utóbbi időben egyre sűrűbben látnak napvilágot a Szovjetunióban és a népi demokráciákban is, és amelyeknek Magyarországon elsőként Péter és Friss[40] elvtársak adtak hangot. Az irányítási módszeren lazítani kell. Valósággá válik a vezető közgazdászokat is egyre meghódító nézet.

Felvetették a kérdést, helyes-e indiai tervgazdálkodásról[41] beszélni. Ha tervgazdálkodáson a népgazdaság tervszerű irányítását, azt értjük, hogy megvan a lehetőség a népgazdaság arányos fejlődésére, az aránytalanságok elkerülésére, akkor ilyen értelemben nézetem szerint nem pontos kifejezés indiai tervgazdálkodásról beszélni. Az az állami beavatkozás, amely Indiában van, óriási jelentőségű, de nem hiszem, hogy biztosítja India népgazdaságának arányos fejlődését ugyanakkor, amikor a mezőgazdaság döntő többsége kistermelő. Az, hogy a termelőeszközök döntő többségében a nép kezében vannak, csak a lehetőségét biztosítja annak, hogy ne álljanak elő aránytalanságok. Nem hiszem, hogy Indiában lehetséges a népgazdaság arányos fejlődésének biztosítása, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy az indiai állam képes arra, hogy jelentős tervszerű befolyást gyakoroljon az egész indiai gazdaság fejlődésére. Az ország iparosítását és a mezőgazdaság fejlesztését tekintve a burzsoázia érdekei itt sokban megegyeznek. A kongresszusi párt[42] széles néptömegekre is támaszkodik, vezetői kénytelenek, de akarják is figyelembe venni az indiai nép érdekeit.

Felmerült a bővített újratermelés kérdése a kisparaszti gazdaságban. Két szélsőséges nézet létezett ebben a tekintetben. Az egyik nézet azt vallotta, – sok ilyen fiatal közgazdásszal találkoztam – hogy a kisparaszti gazdaságok képesek nagyarányú fejlődésre, hogy a mezőgazdaság nagyarányú rendszeres jelentékeny fejlődését lehet a kisparaszti gazdaságok vonalán elérni. Ez nem helyes. A másik nézet: olvastam a Szabad Népben, a kisparaszti gazdaságok képtelenek a bővített

újratermelésre[43]. A cikk valamit mond, hogy termelési tartalékok felhasználására képes, a termelés növelésére képes, csak éppen a bővített újratermelésre nem. Ezt soha nem lehetett megérteni. Mi a különbség a termelés bővítése, és a bővített újratermelés között? Nézetem ebben a kérdésben az volt, hogy a kisparaszti gazdaságokra nem jellemző a bővített újratermelés; az, hogy nem jellemző rájuk, nem jelenti azt, hogy nem képesek. Képesek bizonyos határok között. A termelésnek ehhez a bővítéséhez kedvező feltételek kellenek. Ez nem lesz a termelés rendszeres bővülése, de el lehet érni azt, hogy a paraszti gazdaságok egy része bővített újratermelést folytasson, ha kedvező körülmények közé kerül. Ez elválaszthatatlan a mezőgazdaság kollektivizálásának kérdésétől. Amennyire helytelen volna valamiféle kisparaszti utópiába esni, és azt hinni, hogy a mezőgazdasági termelés nagyarányú fellendülését, problémái megoldását meg lehet találni a kisparaszti gazdaságok talaján, ugyanolyan talán adott pillanatban még nagyobb veszéllyel járó felfogás azt hinni, hogy a mezőgazdaság kollektivizálásával kapcsolatosan az egyéni parasztgazdaságok fejlődési lehetőségei számunkra nem döntően fontos kérdések. Kivételesen engedjék meg, hogy Sztálint idézzem, azt a nézetét, amikor azt mondotta: Nekünk nem olyan emberekre van szükségünk, akik a kisparaszti gazdaságot a mennyországba emelik, de nem is olyanokra, akik ócsárolják, hanem olyanokra, akik ezt a kérdést reálisan tudják nézni[44]. Hogy a reális nézés eredményeképpen mi valósult meg, ebbe ne menjünk most bele.

Felmerült a kérdés: hogyan lehetséges, hogy nálunk nem lehet olvasni a lengyel mezőgazdaság fejlesztéséről és szocializásáról. Az a javaslatom, hogy a kérdéseket mindig olyan helyre, olyanokhoz kell intézni, akiket illet. Nem mi döntünk arról, hogy Lengyelországról mit és mennyit lehet olvasni. A DISZ-nek megvan a lehetősége, hogy ezt a kérdést vigye tovább például a Szabad Nép felé. Az a helyzet, hogy a Szabad Nép bizonyos szemelgetést hajtott végre a Szovjetunió és a népi demokráciák sajtójából. A válogatási szempont nem volt szerencsés.

JÓZSA elvtársnő: Miért nem építünk raktárakat, amikor megbüntetik azt a parasztot, aki nem a cséplőgéptől adja be gabonáját, de nem büntetik meg azokat, akik nem megfelelő raktárviszonyok miatt hagyják elrothadni és befülledni a gabonát?

KÁDÁR IVÁN: A népgazdaság problémáinak elemzéséhez szeretnék hozzászólni. Ahhoz, hogy elemzően tudjuk a kérdéseket feltárni, kiinduló pontként alaposan ismerni kellene az első ötéves tervet, az első ötéves terv alapos értékelését. Ez lényegében hiányzik. Azt hiszem,

hogy a párt előtt álló ideológiai feladatok között éppen a legfontosabb egy ilyen megfelelő értékelés. Erre egyes közgazdászok nem képesek, elsősorban azért, mert hiányoznak hozzá az adatok. Hadd mondjak el ezzel kapcsolatban egy példát. Egy elvtárs adatokat akart szerezni cikkéhez, de képtelen volt ezeket megkapni. Kinn járt egy delegációval egy kapitalista országban, ott elment egy újságpavillonba, megvette az ENSZ tájékoztatóját, és abban benne voltak azok az adatok, amelyeket idehaza semmi áron nem tudott megkapni. Nem arról van szó, hogy bizonyos túlkíváncsiskodás alapján tudjunk meg bizalmas adatokat, hanem arról, hogy a közgazdászok kapjanak olyan tájékoztatást, amelynek alapján el lehet indulni a különböző problémák megoldásában.

A következő kérdés a békekölcsön kérdése. Ezt a kérdést számos részről felvették már. Ennek a bevételi összegnek szükségességét akarom felvetni, mert ez a népgazdaságunk erőforrásainak, teherbírásának kérdése. Úgy gondolom, hogy ennek az összegnek más módon való biztosítása sokkal szerencsésebb lenne. A helyzet ugyanis az, hogy a békekölcsönnel kapcsolatos apparátus költségei tudomásom szerint igen nagyok, és ha hasonló összeget más formában biztosítanánk, sokkal kisebb kiadásokra lenne szükség. A napokban hallottam például, hogy a nyugdíjasok békekölcsönének adminisztrálása sokkal többe kerül, mint amennyit a nyugdíjasok békekölcsönjegyzése eredményez, nem beszélve arról, hogy itt bizonyos szubjektív tényezőket is figyelembe kell venni: azt, hogy az embereket bosszantja a békekölcsön önkéntes formája kötelező tartalommal. Ha valaki 1500 forintot keres, és ebből levonnak neki 150 forint békekölcsönt, akkor az illető bosszankodik azon, ha fizetésére továbbra is azt mondják, hogy 1500 forint és nem azt, hogy 1350. Ez annyival is helytelenebb, mert az emberek éppen ennek a helyzetnek következtében bizonyos túlzásokba is esnek, nem veszik számításba, hogy visszafizetés is van. Nem beszélek arról, hogy egy idő után azt hiszem semmiféle módon nem lesz rentábilis a békelölcsön, már csak azért sem, mert a törlesztés előbb-utóbb megközelíti a befizetés összegét.

Szeretném felvetni a mezőgazdasági termelőszövetkezetek eladósodásának kérdését. A közelmúltban voltam Cegléden a Nagy Sztálin termelőszövetkezetben, amely az elnevezés helytelenségén kívül is el van adósodva, még pedig alaposan, tizenkét és félmillió forint közép- és hosszúlejáratú hitele van, amely tudomásom szerint 1960-ig bezárólag jár le. A kilátások olyanok, hogy jelentősen ezt az összeget törleszteni nem tudják. Mi fog történni? Egy tsz-t elárverezni nem lehet. Ezt persze a tagok is jól tudják, és itt kezdődik a baj. Lényegében úgy tekintik a kérdést, hogy majd elengedik az adósságokat, és minden rendben lesz.

De mégsincs rendben minden, mert a népgazdaságnak ez igen sokba kerül. Azért vetem fel ezt a kérdést, mert egyre időszerűbbé kezd válni egy sor termelőszövetkezetnél, ahol az ilyen adósságok kifizetése egyre aktuálisabb lesz. Ennek a problémának a felvetése és megoldása feltétlenül időszerű. Az a helyzet, hogy az állam bizonyos hiteleket folyósít a tsz-nek, és ugyanakkor az alacsony beadási ár révén lényegében egyik zsebéből a másik zsebébe teszi a pénzt. Meg lehetne nézni azt a kérdést, hogy nem lenne-e helyes a tsz-eknél is, alkalmazni az önálló elszámolás bizonyos elemeit, magasabb felvásárlási árakkal törekedni arra, hogy a tsz-ek bevételeikből fedezni tudják kiadásaikat, és akkor nem kellene ilyen szempontból a tsz-ekre vigyázni.

Felvetődik az a kérdés, hogy a terv megvalósulását nem tudjuk nyomon kisérni. A Statisztikai Hivatal jelentései azt tartalmazzák, hogy a termelés ennyi és ennyi, az áruforgalom meg annyi. Olyan jelentésekre is szükség van, hogy ilyen és ilyen célkitűzések voltak, ezekből ezt és ezt valósítottuk meg. Ha bármely területen jelentést adunk a munkáról, úgy tesszük, hogy a munkaterv pontjainak teljesítését elemezzük. Miért éppen a népgazdaság vezető szervei nem tartják magukat ehhez az egyszerű módszerhez? Azt hiszem, ez is olyan módszer, amely előre vinné a dolgozó tömegek tájékoztatását.

Az irányelv-tervezetről nagyon nehéz vitatkozni népgazdasági méretekben. Helyes lenne, ha élenjáró munkások, közgazdászok aktíváját bevonva a Tervhivatal illetékes szakemberei ismertetnék, hogy milyen problémák vannak, nem egyszerűen azt, hogy ennyivel és ennyivel emeljük X iparág termelését, mert ehhez egyszerűen nem lehet hozzászólni.

SOMODI ISTVÁN: A szőlők felújítása, ha állami gazdaságokkal végeztetnénk, 6 milliárdba, ha tsz-ekkel, 2 milliárdba kerülne. Egyéni gazdákkal természetesen még kevesebbe kerülne. A mezőgazdaság 13 milliárdos összegéből legfeljebb 1 milliárd jut a szőlők felújítására, tehát se nem 6, se nem 2. Pedig közel 2 milliárd forintot forgalmaz az államnak forgalmi adó címén a szőlő. Helyes lenne ezt a felújításra szánni. Fel kell emelni a beruházást, módosításokat kell eszközölni az egyéni gazdálkodókkal szemben folytatott terv végrehajtásában. Meg kell növelni a kisparasztok felújítási kedvét. Illuzórikus minden vita, ha a termelés biztonsága tekintetében nem tesznek olyan intézkedéseket, amelyek a termelőket megnyugtatják. Legyen szabad erre három példát felhoznom. Az első: a begyűjtési miniszternek van egy utasítása 1955 tavaszáról, hogy annál a termelőnél, akinél valamilyen okból az állatbegyűjtés nem végrehajtható, ott el kell venni azt a disznót, amely az illetőnél van másnak a nevén, mert állítólag vannak visszaélések, a

kulák más névre iratja a disznait. Így azonban fennáll annak a veszélye, hogy egy budapesti munkás vidéken hizlalt disznaját a begyűjtés fejében elviszik. A másik rendelkezés 1955 tavaszán született a szerződéses termelésről. Azt mondjuk, hogy a termelési szerződéseknél a legszigorúbban be kell tartani az önkéntesség elvét, ennek ellenére kibocsátottunk egy minisztertanácsi határozatot – amelyet a minisztertanács első elnökhelyettese írt alá – amely szerint ha az előírt területet önkéntes szerződés alapján nem lehet biztosítani cukorrépával, akkor a termelő számára a termelést kötelezően elő lehet írni szántóterülete legfeljebb 8 %-áig. Az olyan termelőkkel szemben, akik vetési kötelezettségük teljesítését elmulasztják, a tervgazdálkodás büntetőjogi védelméről szóló törvény[45] alapján kell eljárni. A harmadik példa: szüntessük meg azt az állapotot, ami legutoljára múlt télen volt tapasztalható, hogy a tagosító brigád tagjai közül jónéhányat fagyás miatt kórházba kellett szállítani, mert a télen végrehajtott tagosításnál úgy kaparták el a parasztok földjéről a havat.

A vitát az első ötéves terv komoly elemzésével kellett volna kezdeni. A népnevelő zsebkönyvben nincs benne a fontos határozatok közül sem a júniusi, sem a decemberi[46]. A felemelt ötéves terv 11 milliárdot irányzott elő a mezőgazdaságnak, az 1953 decemberi KV-határozat 13 milliárdot, ugyanakkor 8,5 milliárdot ruháztunk be az első ötéves tervben a mezőgazdaságba. Az 1953. évi mezőgazdaságfejlesztési határozat máig is hatályban van, ezt az 1955. évi KV nem helyezte hatályon kivül, ennek ellenére jócskán tapasztaltuk a határozat olyan kezelését, mintha nem lenne hatályban. Arról kellene beszámolnia a kormánynak, hogy az 1953. évi határozatokhoz képest a beruházások mennyiben valósultak meg.

KOVÁCS IMRE: Emelkedett, vagy csökkent-e adóságunk 1955-ben? Igazolódott-e az, hogy az adóság növekedése a jobboldali elhajlás következménye?

TARDOS MÁRTONNÉ: Mivel magyarázható az a tény, hogy az irányelvek nem tűzik ki célul az elkövetkező öt évben a közoktatás helyzetének javítását? A felvett 4100 tanterem nem csökkenti az iskolák zsúfoltságát, és a három műszakbeli tanítás fenntartását eredményezi.

GYŐRFFY BÉLA: A 27 %-os növelés nagymértékben függ a mezőgazdaság részére biztosított beruházásoktól. De még nagyobb mértében függ azoktól, amikre Donáth elvtárs rámutatott: a helyes gazdaságpolitikai intézkedésektől. Itt van az állattenyésztés, a szarvasmarha-tenyésztés kérdése. A Szovjetunióban a kollektivizálás

idején a szarvasmarha-állomány jelentősen csökkent, több mint a felére. Voltak nálunk is hasonló tendenciák? Vannak nálunk is, ha a területegységre eső állati termékeket nézzük, de kisebbek. Ma sajnos vidéken az a helyzet, hogy a dolgozó parasztok igyekeznek szabadulni a növendék állatoktól, borjakat ajándékoznak el. Ez elsősorban a helytelen árpolitkából adódik. Egy borjú felneveléséhez általában 600-700-800 liter tejet itatnak meg. Ha ezt a tejet eladják, ezért 2400 forintot kapnak. Ha a dolgozó paraszt felneveli a jószágot, akkor még sok egyéb kiadása lesz, amire eléri a 300 kilós súlyt és eladja, kilójáért kap 6-7 forintot, vagy még kevesebbet. Ha fél évig, vagy egy évig tartja, sok tejet, takarmányt kell adnia neki, és nem kap érte annyit, mintha egyáltalán nem nevelte volna fel. Hasonló jelenséget látunk a sertéstenyésztésben, ha összevetjük az állami szabadfelvásárlási árat és a szabadpiaci árat. Példának hozom fel saját gazdaságunkat, a martonvásári állami gazdaságot. 1953-ban tejtermelésünk félmillió liter volt. Az önköltség 3.50 Ft/liter volt. Deficittel működtünk, ugyanakkor az értékesítési ár 60-70 fillér volt literenként. A deficit 1.400.000 forintot tett ki. A következő évre növeltük a termelést 1.000.000 literre – 100 hektár mezőgazdasági hasznosítandó területen 90.000 liter tejet termelünk. A tej önköltsége 3.50 forintról 2.80 forintra csökkent. Deficitünk azonban nőtt: 2.200.000 forintra. Jobban jövünk ki, ha szarvasmarhát nem hízlalunk. Ha a sertéshús és a marhahús világpiaci árát nézzük,,s a sertését 100-nak vesszük, akkor 80-85 körül van a marháé. A jelenlegi árrendszer mellett kénytelenek vagyunk jövedelmezőségi számításokat végezni. A józan ész azt kívánja, hogy vizsgáljuk meg: mennyit adtunk ki erre, mennyi a termelés és mennyi a bevétel. De milyen áron számoljuk el ezeket a termékeket? Beadási áron, állami gazdasági áron, állami kötelező szabadfelvásárlási áron, fogyasztói áron? Milyen áron számoljuk el a kukoricát? Foglalkozni kellene egységes árak kialakításával.

Itt van a könnyű traktorok kérdése. Ha 200.000-el csökkentjük a lóállományt – ez megvalósítható, ha a mezőgazdaság kap megfelelő jó minőségű könnyű traktorokat. Nem hoztunk határozatot az ökörállomány csökkentésére, de ha valaki végigment a földeken, látta, hogy mindenütt ökrökkel szántottak. Ma már nem látni ökröket a mezőgazdaságban, mert a megfelelő gépek helyettesítik. Ugyanakkor a ló munkáját jelenlegi traktoraink még nem helyettesítik, nem eléggé könnyedek, nem eléggé mozgékonyak. Örömmel üdvözöljük az irányelv-tervezetnek azt a részét, hogy a mezőgazdaságban különösen az Universal traktorok számát és arányát növeljék.

Egyes könnyű gépeket, elsősorban üzemen belüli szállításhoz szükséges gépeket át kell adni a termelőszövetkezeteknek. Ha a tsz-ben van traktor, vetni, boronálni lehet vele, trágyát szóratni, szalmát bevinni a tehenészetbe és szállítási munkára is lehet használni. Egy normál hold[47] önköltsége saját gazdaságunkban 40 forint, az állami gazdaságok átlagában 50 forint. Ugyanakkor a gépállomásokon harcolunk a 100 forintos önköltségért. A termelőszövetkezet 80 forintot fizet egy normál holdért. Olyan gépekről van szó, amelyek alkalmasak az üzemen belüli szállításra, amelyeket teljes egészében ki lehet használni. Próbáljuk ki ezt több tsz-ben. Nem dőlne össze a világ, ha kipróbálnánk, s 10 termelőszövetkezetbe adna a gépállomás egy traktort, amely állami tulajdonban marad. Íly módon hatalmas termelési tartalékokat lehetne feltárni.

Mezőgazdászok előtt nem egészen világos a 30 millió mázsa kenyérgabonaterv[48]. Véleményünk szerint 27-28 millió mázsa kb. elegendő lenne. Persze hibás az a nézet, hogy csökkentsük a búza vetésterületét. A kukoricabegyűjtésnek csak addig van értelme, amíg szükség van rá. Minek szállítsuk el a terményforgalmi vállalatokhoz? Gyűjtsünk be sertést. A legjobb vetési időben 20-30 kilométerre szállították a kukoricát vizesen, sok tárolási veszteség következett be. Novemberben vetünk. Ha el tudunk vetni ebben a hónapban, különösebb beruházás nélkül 1-2 mázsával több a termés.

Azok, akik megsértik az önkéntességet, egyéni véleményem szerint nem bíznak a nagyüzem fölényében. Meg kell szilárdítani a termelőszövetkezeteinket. Hogy 27 %-ról 30, vagy 35 %-ra tudjuk-e növelni a termelést, ez függ a mezőgazdaságra fordított beruházásoktól, de döntően a helyes gazdaságpolitikától.

BIRÓ GERD: Szabó Kálmán válaszában azzal indokolta a szénbányászat fejlesztését, hogy a szocialista országokból csak kevés szenet tudunk importálni. Nincs-e lehetőség arra, hogy kapitalista országokból importáljunk szenet?

MARKOS GYÖRGY: Minél jobban ért az ember a közgazdasághoz, az ország gazdasági kérdéseihez, annál nehezebbé válik számára, hogy érdemben hozzászóljon az irányelvekhez. Egy üzemi mérnök, villamoskalauz, vagy sebész főorvos sokkal kevesebb gátlással szól hozzá, mint egy gyakorlati közgazdász, mert nem ismeri a tervépítés ezer labirintusát, azt az ezer szempontot, amelyet figyelembe kell venni. Ha közgazdászok vitatkoznak, és számok nem állnak rendelkezésre, összehasonlítást tehetünk a Szovjetunió tervével, vagy akár első ötéves ter-

vünkkel és a felemelt ötéves tervvel, noha ez az összehasonlítás bizonyos veszélyeket rejt magában, mert végeredményben nem került nyilvánosság elé első ötéves tervünk mélyreható elemzése, értékelése.

Az a tény, hogy az elvtársak nagy része a mezőgazdaság problémáit veti fel, arra enged következtetni, hogy tervezésünk gyenge, vagy legalábbis vitatható pontja a mezőgazdasági terv és a mezőgazdasággal kapcsolatos szervezeti, tervezési, gazdaságpolitikai, sőt politikai kérdések. Vitatott és vitatható kérdés külkereskedelmünk kérdése, az hogy milyen helyet foglaljon el Magyarország a nemzetközi munkamegosztásban, kivel és mivel tudunk mi kereskedni? Ezen a téren sajnos a tételek sem nagyon világosak. Nekünk nehéziparunkat fejlesztenünk kell, megfelelő módon, adottságainknak megfelelően. De bármennyire is figyelembe vesszük adottságainkat, ezek arra mutatnak, hogy számos nehézipari nyersanyagot külföldről kell behozni. A probléma az: miből, hogyan hozzunk be? Az egyik mód az, hogy munkaigényes gépek exportjával szerezzük meg a szükséges nyersanyagokat. Ha valamelyik országnak hidat, vagy erőművet építünk, meg kell vizsgálnunk, hogy az erre a célra fordított nyersanyag nekünk hány devizaforintba kerül az esetleges pönálék levonásával.

Nekünk igenis a munkaigényes és kevéssé anyagigényes nehézipari, finommechanikai termékek exportját kell forszíroznunk, ami nem zárja ki, hogy olyan alumíniumterméket exportáljunk, amelyért nem kell különösebb devizaforintot adni. A másik mód a mezőgazdasági termelésnek oly módon való irányítása, hogy jusson exportra is. Nem szabad sematikusan összehasonlítani a felszabadulás előtti Magyarország exportját a mi lehetőségeinkkel, amelyeket a szocializmus építése és egy lehetséges jobb tervezés biztosíthat. Nyilván nem az a feladatunk, hogy búzát, vagy élőállatot exportáljunk. Ezt ma már nem tehetjük, nem is szabad tennünk. De vannak más lehetőségeink. Erre persze az az ellenvetés, hogy előirányozzuk a mezőgazdasági termelés 27 %-os emelkedését, ezzel szemben a reálbérek emelése 25 %-os, aminek döntő része mégiscsak élelmiszer, tehát aligha jut mezőgazdasági exportra. Hol itt a megoldás? Munkaigényes termékek és munkaigényes, de sajátos mezőgazdasági termékek exportja.

Ipari termelésünk a felszabadulás előttinek három és félszerese, mezőgazdaságunké pedig talán néhány százalékkal több. Erről a mélypontról azt hiszem lényegesen nagyobb százalékkal emelhetjük a termelést. Nem gabonára gondolok, bár egy-két évig átmenetileg a gabonaprobléma előtérben áll. A múltban Magyarországon a gabonaprobléma abban állott, hogy nem volt hol eladni. Közben eltűnt Magyarországról

3 millió koldus, és ma az ipari munkás, szegény paraszt, középparaszt azért mégis csak lényegesen több gabonát, sertéshúst fogyaszt.

A gabonatermő területek kiterjesztése ellentmond sok eddigi határozatnak. Hogyan csinálunk vetésforgót, ha 35 %-os területen kenyérgabonát termelünk? Elsősorban a terméshozamokat kell növelni. A második lépés a munkaigényes növények elterjesztése. Át kell csoportosítani a mezőgazdaság területét, mindent az optimális területen kell termelnünk. Ne Budapestről, az Országház térről[49] adjunk ki generális rendelkezéseket arról, hogy ennyi és ennyi százalék, tekintet nélkül arra, hogy Szabolcs vagy Szolnok megyéről, Zala vagy Vas megyéről van szó. Talán bízhatunk annyira az egyes állami gazdaságokban, tsz-ekben, megyei, vagy járási tanácsokban, hogy kicsit több mozgási szabadságot adunk nekik: állapítsák meg, mi termelhető a legelőnyösebben a maguk területén, a maguk hasznára és a haza javára.

Az alulról jövő kezdeményezést kell kibontakoztatni. Néhány irreális gazdasági intézkedés megvalósítását kezdtük meg, és amikor az alul levő intézkedő szervek dolgozói felszólaltak, kialakult egy olyan nézet, hogy „kommunista, vagy szakember". Az volt a helyzet, hogy akár szakember volt, akár kommunista, vagy mind a kettő, az illetőt elmozdították, vagy más módon némították el. Ezek után senki nem volt hajlandó arra, hogy ellentmondjon, de lefedezte magát papírokkal, és a végén a Minisztertanácsnak kellett döntenie arról, hogy Kiskunbürgözdön burgonyát ültessenek-e, vagy cukorrépát. Irreális politikát csináltunk a mezőgazdaságban és az iparban is, nem vettük figyelembe az ország adottságait. Azért kezdtük el túlzottan fejleszteni a nehézipart, mert volt egy nemzetközi helyzet, amelyben úgy látszott, hogy a nehézipar fejlesztése parancsoló szükségesség. De kérdem: honnan keletkezett ez a politikai helyzet? Nem egy politikai hibából, amely ma már mindenki előtt világos? Így alakult ki a centralizmus, a bürokrácia, a kontraszelekció a gazdasági élet vonalán. Ahogy kialakult, úgy meg is tudjuk szüntetni.

TARDOS MÁRTON: A KV úgy tervezte, hogy május végére ez a vita befejeződik. Az ötéves terv bizonyos alapvető irányzataira vonatkozóan ezen a vitán egyértelműen választ kapni nem tudunk. A múltkor és a mai alkalommal is az láthattuk, hogy az elnökségben ülő három elvtárs közül ketten azt mondották, hogy ők az ötéves tervnek nem szakemberei. Ezek az elvtársak a Közgazdaságtudományi Intézet vezetői. Jogosan vetődik fel a kérdés: ki az az ember, aki a második ötéves terv alapvető közgazdasági problémáit ismeri?

Ezekről a kérdésekről széleskörű vita indult meg, de egy-egy részletkérdés felvetésénél megállott. Az irányelvek nem nyújtottak kellő alapot arra, hogy a vita meginduljon. A felvetett egyes kérdésekről részletes elemzést kellene adni, különböző alternatívákat, és indokolni kellene azt, hogy miért választotta az ország vezető szerve éppen ezt a variánst. Szabó elvtárs válaszai nem voltak kielégítőek. Ki vitatta meg ezeket az irányelveket, milyen szervek foglalkoztak vele alaposan? A Közgazdaságtudományi Intézet nem. Feltehető, hogy az államapparátusban volt széleskörű vita. Nem készült el az elmúlt évek egyértelmű, mély közgazdasági elemzése. Nem elemezték mélyrehatóan, hogy Magyarország energiahordozókban és vasércben igen szegény; hogyan tudjuk a mezőgazdaság kettős célkitűzését egyidőben megvalósítani; hogyan tudjuk megoldani a tagosítást, az állatállomány megfelelő fejlődését biztosítani? Javasolnunk kellene a Központi Vezetőségnek, hogy a vitát hosszabítsa meg. A vita során ki kell dolgozni az elmúlt évek, az első ötéves terv és az 1955. évi terv teljesítésének alapvető konzekvenciáit, és az így kialakult gazdaságfejlesztési vonal meghatározása után tényleges vitacikkeket kell az ország dolgozói elé bocsátani, amelyek felvetik, hogy a fejlődésnek milyen alternatívái vannak, ezek közül miért éppen ezeket választottuk. Ilyen előkészítő munka után tudnánk helyesen, eredményre vezetően lefolytatni a második ötéves terv vitáját.

BORHI ANDRÁS: A külkereskedelem második ötéves tervével kapcsolatban felmerült az a kérdés, hogy az a munkamegosztás, amelyet javasolunk a második ötéves tervben, hogy a baráti országokból szerezzük be a nehézipari alapanyagokat és ezekért, lényegében gépexporttal fizetünk, realizálható-e, vagy sem? Nincs biztosítva, hogy gépexporttal fizethetjük ki a nyersanyagot. Ez a kérdés az eddigi tárgyalásokon nem vetődött fel, tehát nem beszélték meg a baráti országokkal, azonban már most halljuk, hogy Romániának lényegesen nagyobb mennyiségű mezőgazdasági termék behozatalára van szüksége, mint ahogyan mi az eddigiek során előirányoztuk.

1949-53-ban olyan munkamegosztás alakult ki a baráti országokkal, hogy a nehézipari alapanyagokért zömében gépexporttal fizettünk. Ez 1953-ban bizonyos törést szevedett, mert a baráti országok felvetették, hogy ne gépeket, hanem fokozott mértékben mezőgazdasági cikkeket szállítsunk. Ez összefüggésben volt az életszínvonal-emelési kérdésekkel. 1954/55-ben a kérdés így vetődött fel. Ezzel szemben a második ötéves tervben megint vissza akarunk térni ahhoz a javaslathoz, hogy a fokozódó nehézipari alapanyagimportunkat gépexporttal fizessük ki. Hogy ez mennyiben lehetséges, azt az elkövetkezendő tárgyalások fogják

megmutatni. Ha nem lehetséges olyan mértékben, ahogyan tervezzük, akkor a második ötéves terv külkereskedelmi fejezetének ezzel összefüggésben való átdolgozására lesz szükség.

Itt van az értéktörvény és a külkereskedelem gazdaságosságának kérdése. Azok, akik a külkereskedelemben dolgoznak, napról-napra tapasztalják, hogy egyes iparágak termelvényeinek értékesítésénél hogyan sértik meg az értéktörvényt, hogyan exportálunk olyan cikkeket, amelyeknek hazai ráfordítása a nemzetközi szintnél lényegesen magasabb, és ez a ráfordítás nem áll arányban a behozott devizaösszeggel. Nem kisebb kérdésről van szó, mint hogy egyes iparágak termelvényeinél a devizaráfordítás nem egyszeres, kétszeres, ötszörös, hanem ennél sokkal többszörös, óriási károkat okoz ez, és ezeket a cikkeket most is exportáljuk, ami természetesen a nemzeti jövedelmet fogyasztja. Nincs egy mérőszámunk, hogy milyen fokig terjedhet az export, jelenleg mérni sem tudjuk. Iparági és népgazdasági szinten is vizsgáljuk ezeket a kérdéseket. Nem vagyunk biztosítva, hogy a tervezett gépexport a leggazdaságosabb-e adósságunk törlesztésére, nem lenne-e gazdaságosabb másban fizetni, ahol kisebb beruházással lehetne az adósságokat törleszteni. Meg kell vizsgálni, hogy van-e lehetőség arra, hogy külföldről olyan berendezéseket szerezzünk be hitelre, amivel az alapanyagbázist úgy lehetne fejleszteni, hogy mire a hitelt vissza kellene fizetni, a beruházás megtérülne.

SEBESTYÉN PÉTER: Nálunk a külkereskedelem részesedési aránya a nemzeti jövedelemben a legnagyobb a népi demokráciák közül. Az irányelvek nem beszélnek részletesen a külkereskedelemről, a külkereskedelmi forgalom 40 %-os növekedését irányozzák elő, és kimondják, hogy a külföldi adósságokat csökkenteni kell. Ahhoz, hogy a külkereskedelmi forgalom 40 %-kal emelkedjék, a nehézipari export 60-80 %-os növekedése szükséges. A gépexport 55 %-os növelésével kapcsolatban utalni kell arra, hogy a gépipari termelést 70 %-kal kell növelni, és erre 3 és félmilliárd beruházást kap.

Nyugtalan vagyok a számok miatt az elmúlt évek tapasztalatai alapján, amikor egy évben nem egyszer, hanem kétszer és háromszor fordult elő, hogy a Tervhivatal, a Külkereskedelmi Minisztérium azzal a kéréssel fordult a könnyűipari exportáló vállalatokhoz: emeljétek az exportot, mert a nehézipar nem tudja teljesíteni tervét. Nem tudom mennyire van biztosítva a nehézipari export teljesítése hosszú lejáratú szerződésekkel a népi demokratikus országok felé, másrészt pedig a tőkés országok felé, mennyire látszik biztosítottnak a nehézipari export növelése. Ezzel összefügg a könnyűipari beruházások kérdése, Szabó elv-

társ azt mondotta, hogy Magyarország legkevésbé van ellátva könnyűipari nyersanyagokkal, ezzel indokolta, hogy a könnyűipar fejlesztését nem lehet növelni. Felvetem a kérdést: vajon a népi demokratikus országok között hogyan állunk a könnyűipar technikai színvonalával. Azt hiszem, nem állunk sokal előkelőbb helyen, mint a hazai nyersanyagellátással. Ebből arra lehet következtetni, hogy indokoltabb volna a könnyűipar technikai színvonalát emelni. Könnyűiparunk igen elavult gépekkel dolgozik.

Néhány könnyűipari cikk exportja ma kevésbé gazdaságos, mint néhány más gazdasági cikké. Nem vettük eddig figyelembe a beruházásnál a könnyűipari beruházások átfutási idejét, és a nyersanyag devizában mutatkozó lekötöttségét, ami a könnyűiparban sokkal rövidebb, mint a nehéziparban. A könnyűipari exportot a könnyűipar korszerűsítésével gazdaságosabbá lehetne tenni. Munkaigényes könnyűipari cikkek exportját növelni kellene. Hol fogunk tartani 1960-ban, ha nem fejlesztjük a könnyűipar műszaki színvonalát? Az irányelvek kimondják, hogy 1960-ban belföldön kétszer annyi gyapjútípusú műszálszövetet kell eladni, mint 1955- ben. Nem hiszem, hogy nagyon sokat értékesítettünk volna, mert nem is igen gyártottuk. Hogyan számították ki az irányelveknek azt a részét, amely szerint 1960-ban a pamutszövet belföldi forgalmát 50 %-kal kell emelni, amikor az ipari termelés csak 6 %-kal emelkedik és tudomásom szerint az export egyszerre nem csökken annyira, hogy erre számítani lehetne?

HEGEDŰS B. ANDRÁS: Véleményem szerint az autarchikus gazdaságpolitika egyik forrása az volt, hogy Magyarországon Sztálinnak az iparosításról, a mezőgazdaság kollektivizálásáról szóló tételeit, amelyek annak idején a Szovjetunióban helyesek voltak, mechanikusan átvettük. Így nem került sor a magyar sajátosságok kidolgozására. Sztálin más nézetei is véleményem szerint összefüggnek a nemzetközi együttműködés háttérbeszorulásával és a gazdasági autarchiával. Sztálin utolsó művében[50] a szocialista országok együttműködését piaci, kereskedelmi kérdésekre korlátozta, nem beszélt a szocialista országok kölcsönös együttműködéséről, hanem csak arról, hogy a Szovjetunió nyújt műszaki segítséget a népi demokratikus országoknak.A XX. Kongresszus ezzel szemben a szocialista országok kölcsönös együttműködéséről beszélt, és az együttműködés fogalmát kiterjesztette a műszaki együttműködésre, a közös beruházásokra és főleg a tervgazdálkodás összehangolására.

Donáth elvtárs hangsúlyozta, hogy Magyarországnak különösen érdeke a nemzetközi együttműködés megszervezése. Ez a kérdés annál

is inkább fontos, mert minálunk tavaly a nehézipar elsődleges fejlesztése elvének helyes hangoztatása összekeveredett az autarchiára való törekvés többé-kevésbbé való igazolásával. Az ötéves tervet igazoló Társadalmi Szemle cikk[51] pl. másfél oldalon keresztül bizonygatja, hogy milyen lehetőségek vannak Magyarországon a különböző iparágak, elsősorban nehézipari ágak fejlesztésére, és utána mindössze hat sorban emlékszik meg arról is, hogy azért az együttműködésre is szükség van. A propaganda-munkában[52] ezzel kapcsolatban a XX. kongresszus után sem történt lényeges változás. A Szabad Népben mindössze egy cikk jelent meg erről a kérdésről, azonban ez a cikk (Varga Edit a szerzője)[53] sem elemzi annak okait, hogy az első ötéves tervidőszakban miért maradtunk el ezen a területen, nem elemzi a különböző problémákat, és a kérdést elméletileg meg sem próbálja közelíteni.

Mindezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy az irányelvekben egy-két utalástól eltekintve miért nincsen szó a nemzetközi együttműködés kérdéseiről ?

Megkérdezem Donáth elvtársat, hogy mi a véleménye arról, hogy a nemzetközi együttműködést ki kellene terjeszteni a mezőgazdaság területére is.

Javasolom, hogy mivel a közgazdasági egyesület, vagy szövetség megalakítása nehezen halad, addig is mondjuk ki a Petőfi Kör közgazdasági tagozatának megalakítását.

Javasolom, hogy jelenjen meg olyan újság, vagy folyóirat, amely közölné a szocialista országok gazdasági és politikai életének fontosabb dokumentumait, például a fontosabb párt- és kormányhatározatokat, terveket, tervjelentéseket, stb.

A Petőfi Kör vitáin ismételten felmerült, és ezért itt is helyes lenne javasolni, hogy induljon meg a fiatal értelmiségiek lapja, ahol hangot kapnának a fiatal értelmiségiek különböző írásai, így a közgazdászok olyan írásai is, amelyek a Közgazdasági Szemlében különböző okokból még nem jelenhetnének meg.

Befejezésül megkérdezem a Közgazdaságtudományi Intézet jelenlevő vezetőjét, Friss elvtársat, hogy mi a véleménye, hogyan segíthetnék az elméleti közgazdászok az olyan gyakorlati munkát, mint például a Duna Cipőgyárban folyó jelenlegi kísérletet.

SZIKLAI IMRE: Győrffy elvtárs azt mondta itt, hogy gazdasági fejlődésünk jórészt azon múlik, sikerül-e a munkásosztály és a parasztság termelési kedvét fellendíteni. Donáth elvtárs azt mondta, hogy a mezőgazdasági termelés növekedése elsősorban nem a beruházandó milliár-

dok számán, hanem a parasztság körében folytatott gazdaságpolitikánkon fog múlni. Szeretném ehhez hozzátenni, hogy véleményem szerint az ipari termelésre vonatkoztatva lényegében ugyanez a helyzet. Iparunk és az iparban dolgozók helyzete ugyancsak alapvető gazdaságpolitikai változásokat tesz szükségessé. Nem vagyok közgazdász, hosszabb ideje már értelmiségi sem. Üzemben dolgozom, és szeretnék néhány kérdést, elsősorban nem népgazdasági-, hanem műhelyperspektívából felvetni. Elsősorban a társadalmi érdek és egyéni érdek kapcsolatáról.

Helytelen, hogy azok, akik a közvetlen termelő munkát végzik, nem érdekeltek, vagy alig érdekeltek a vállalat eredményeiben. A prémiumrendszer csak a műszakiakra terjed ki. A „népgazdasági érdek" a munkás számára jórészt megfoghatatlan absztrakció, misztikus fogalom csupán. Erre való hivatkozással rendezték több alkalommal a normáját anélkül, hogy a technológia lényegesen fejlődött volna. A népgazdaság érdeke a műszaki színvonal fejlődése. Ebben sok esetben egyáltalán nem érdekelt a termelő munkás, a fejlettebb műszaki eljárások bevezetése nem egy esetben fizetéscsökkenéssel jár. A termelő munkás általában nem újít, vagy titokban újít, mert rendszerint kisebb az az összeg, amit újítási díj címén kap, mint amennyit a norma rendezésével veszít. A népgazdaság érdeke a jó minőségi munka. Ugyanakkor jelenlegi bér- és normarendszerünk erre nem ösztönöz eléggé. A magasabb szaktudást igénylő munkákon legtöbbször nem lehet olyan magas százalékot és fizetést elérni, mint az egyszerűbbeken. Emellett a munkás számára csak az a fontos, hogy a munkája éppen megfeleljen a MEO követelményeinek. Van keret arra, hogy egy-egy üzemrészben havonta tízezer forintokra rúgjon a munkaselejt, de nincsen arra, hogy néhány ezer forinttal jutalmazzák a selejtmentesen dolgozókat.

A munkásnak nem származik közvetlen anyagi kára abból, ha a szükséges vidiakések többszörösét tördeli el – amit súlyos devizaforintokért hozunk be – esetleg még haszna is van belőle, normaperceket takarít meg. Évek óta beszélünk arról, hogy magas az öntödei selejt. Nem vagyok öntő, nem is értek hozzá, de nem hiszem, hogy gondosabb formázással és formaszárítással, gondosabb adagolással és a főzési idő betartásával ne lehetne ezen segíteni. Valószínűnek tartom, hogy az öntödében dolgozók anyagi érdekeltsége az öntödei selejt csökkentésében nem megfelelő. Ez pedig hatalmas károkat okoz, mert az öntődei selejt jelentékeny része csak forgácsolás közben bukik ki, amikor már jelentékeny a további munkaráfordítás. Ugyanakkor a forgácsolásnál dolgozó munkásnak a magas anyagselejt még előnyös is, mert így a programszerű termeléshez a szükségesnél nagyobb szériákat kell forgácsoltatni,

nagyobb szérián pedig általában magasabb teljesítményszázalékot lehet elérni.

Számos példát lehetne még felhozni, de – azt hiszem – ennyi is elég. Arra van szükség, hogy az iparszervezés és vezetés jelenlegi módszerein gyökeresen változtassunk. A gazdasági irányítószervek adjanak a vállalatoknak a jelenleginél lényegesebben nagyobb önállóságot. A vállalatok vezetését pedig tegyék olyanná, hogy a termelő munkás közvetlenül és választott képviselőin keresztül a vállalatvezetés részesévé válhasson. Van erre már példa a szocializmust építő országok gyakorlatában. Legyen a munkás anyagilag is érdekelt a vállalati termelés eredményeiben. Engedtessék meg, hogy a jelenleginél jobban érezhesse: övé a gyár, az ország, a hatalom. Legfőbb ideje, hogy a munkások helyes javaslatai, jogos kívánságai nemcsak meghallgatásra, hanem komoly megfontolásra és megvalósításra kerüljenek.

ZALA JÚLIA: Felvetették az elvtársak a statisztikai adatok nyilvánosságának kérdését. Nagyon rövid idő múlva, talán már augusztus 1-jén statisztikai zsebkönyvet adunk ki 220-240 oldal terjedelemben, amelyben az első ötéves tervre, valamint az 1955. évre vonatkozó összes fontosabb adatokat közölni fogjuk. Ezen túlmenően rendszeresen negyedévenként kb. 60 oldalnyi terjedelemben táblaanyagot bocsátunk rendelkezésre. Mindkettőre vonatkozóan minisztertanácsi határozat van.

Az első ötéves terv időszakáról nem jelent meg összefoglaló, mélyreható tanulmány, elemzés. Ez alapvető hiba, ezt sürgősen ki kell küszöbölni. Mielőtt ez az elemzés megjelenne, akár a Petőfi Kör vitassa meg az első ötéves terv néhány alapvető tételét annál is inkább, mert üzemi tapasztalatokból mindenki ismeri. Erre feltétlenül szükség van, nem azért, hogy a múlt sebeibe vájkáljunk, hanem azért, mert enélkül egy lépést sem tehetünk előre. Az itt elhangzott hozzászólások mutatják, hogy az aggályok az első ötéves terv bírálatából fakadnak. Minél több beruházás, annál több ipari termelés – mondják. Az első ötéves tervben 67 milliárd forintot ruháztunk be. Ebből 29 milliárdot az iparba. A 29 milliárdból az elkészült beruházások értéke 22 milliárd volt. A 22-ből 14 milliárd volt az építkezés, maradt összesen 8 milliárd. Ha levesszük a tervezés költségeit és egyéb beruházásokat, 4-5 milliárd marad, amelyből a termelékenység emelkedése jöhetett volna ki. Ezt azért mondom, hogy illusztráljam, a beruházás milyen korlátozott mértékben képes hatni a termelékenység emelésére.

A másik kérdés a külkereskedelemnek, mint a legfőbb rossznak az emlegetése. Amikor a külkereskedelemről beszélünk, azt mondják, hogy

rosszul kereskedünk. A rossz külkereskedelmet is érdemes megvakarni, vajon nem attól rossz-e, hogy talán nem is volt olyan jó volt az iparfejlesztés, illetőleg nem olyan jól ruháztunk be, nem ott fejlesztettünk, ahol kellett volna. A külkeresedelem önmagában, normális körülmények között nem nemzeti csapás.

Nem tisztáztuk, hogy a külkereskedelemben mit jelent az, hogy devizát kell kitermelni adósság kifizetése, vagy egyéb célokra, és mit jelent az, hogy mit érdemes venni és eladni. Szabó elvtárs beszélt a főarányokról és ellentmondásokról. Az a gyanúm, hogy emögött a megfogalmazás mögött kísért a tervszerű arányos fejlődés teljesen vulgáris értelmezése, az, hogy ilyen feldolgozóipar, ilyen alapanyagipart követel meg, ilyen felfutásnak ez felel meg.

A fő kérdés a beruházások tekintetében nem az arányok kérdése, és nem is az, hogy mennyit ruháztunk be, hanem az, hogy mit. E tekintetben a második ötéves terv irányelvei nem megnyugtatók. Arról van szó, hogy el kell költeni 78 milliárdot – s ilyen fogalmazások vannak: geológiai kutató munkálatokra 2 és fél milliárdot kell fordítani. Ezt meg fogjuk csinálni, el fogjuk költeni. Eddig is ezt tettük. Amíg mi nem fogjuk azt csinálni, hogy gondosan vizsgálva fogunkhoz verünk minden garast, hogy milyen ráfordítással, milyen gazdasági eredményt tudunk elérni, amíg nem fogjuk azt vizsgálni, hogy az adott célt úgy valósítsuk-e meg, hogy egy új üzemet létesítünk, vagy semmit se csináljunk, vagy mást fejlesszünk, amíg nem lesz eszköz a kezünkben arra, hogy ezeket a vizsgálatokat végre tudjuk hajtani, addig nagyon nehezen fogunk tudni előbbremenni. Ez az eszköz: a megfelelő árrendszer, olyan árrendszer, amely nemcsak az önköltségi arányokat, hanem a keresletet és a kínálatot és azt is megmutatja nekünk, hogy milyen esetben mit kell csinálnunk, hogyan kell eljárnunk.

Az egyik elvtárs felvetette, hogy a mezőgazdaságban nem tudnak jövedelmezőséget számolni. Elrettentő példákat hozott fel. Ugyanakkor Szabó elvtárs megnyugtatott bennünket, hogy sok variáns közül a második ötéves terv az optimális variáns. Állítom, hogy sem a mezőgazdaságban, sem egy üzemben, sem az egész iparban, sem az egész külkereskedelemben ma nem tudjuk kiszámítani, hogy jelenleg melyik a legkedvezőbb megoldás. Sajnos kénytelen vagyok csatlakozni a közgazdaságtudományi intézetbeli, tervhivatalbeli dolgozókhoz abban, hogy mi a Statisztikai Hivatalban sem ismerjük ezeket a variánsokat. Lehet, hogy ez az optimális, de nem tudunk hozzászólni. Nem ismerjük a második ötéves terv részletes adatait sem. Ugyanakkor azonban nem állítom, ha netán előttünk volna néhány variáns, sokkal okosabbak len-

nénk, éppen az előbb említett megfelelő árrendszer hiánya miatt. Ha pedig ezt annyira tudjuk és elmondjuk egymásnak a legkülönbözőbb fórumokon, vajon mi szól az ellen, hogy el is kezdjük a lépéseket ezen az úton, ennek a megfelelő árrendszernek a megteremtéséért.

KARCZAG IMRE: Azzal szeretnék foglalkozni, hogy a második ötéves terv kidolgozásának módszereiben következetesen érvényesültek-e az 1953. júniusi határozatok és a III. Kongresszus határozatai, továbbá, hogy ezen határozatok következetes érvényesítésével nem lehetne-e az életszínvonalat a tervezett 25 %-nál nagyobb mértékben növelni.

Az 1953. júniusi határozatok, valamint a III. Kongresszus határozatai a népgazdaság fejlesztésének tervezésénél mélyebb tudományos megalapozást követeltek meg. Egyúttal figyelmeztettek arra, hogy a gazdasági irányítás rendszerét a hatáskörök decentralizálásával úgy kell megváltoztatni, hogy a gazdasági irányítás a vállalatok önállóságának megnövelése útján rugalmasabbá váljék.

Felmerül a kérdés, hogy a beruházások elosztása az egyes népgazdasági ágak között, az egyes iparágak között és az egyes ágazatokon belül kellő tudományos megalapozottsággal történik-e. A beruházások gazdasági hatékonyságára és a nemzetközi munkamegosztásban való lehető legkedvezőbb részvételünkre vonatkozó elemző számításokra gondolok. A politikai és gazdasági koncepción belül és a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásunk reális lehetőségei mellett feltétlenül szükség van ilyen számításokra, hogy a népgazdaság fejlesztésére fordított hatalmas, 80 milliárd forintos összeg a legnagyobb effektussal legyen felhasználható. Erre intenek bennünket az első ötéves terv arányaiban megmutatkozó hiányosságok is. Nem lehet azt állítani, hogy az ilyen elemzések, számítások elvégzésére már véglegesen kiforrott módszerekkel rendelkezünk. A nálunk és más baráti országokban, különösen Lengyelországban kialakult és egyes területeken már nálunk is szórványosan alkalmazott módszerek azonban lehetővé tesznek ilyen vizsgálatokat, sőt kötelezővé teszik ilyen vizsgálatok elvégzését. Annál is inkább így van ez, mert egyes területeken különösebb elemzés nélkül is súlyos aránytalanságokra bukkanunk. Így például a magyar folyamhajózás belföldi forgalomban felhasznált uszályparkjának elméletileg lehetséges menetidejéből csak kb.10 %-ot tölt el tényleges utazással, a többi 90 % várakozással telik el. Az uszályok főként rakodásra várnak, mert a rakodásgépesítés nem megfelelő színvonalú, javításra várnak, mert nem kielégítő a hajójavító kapacitás, és vontatóra várnak, mert az uszályokhoz képest kevés vontatóval rendelkezünk. Mégis a második ötéves terv első éveiben az uszályok számának növekedésével nem tart lépést a ra-

kodásgépesítés, a javítókapacitás fejlesztése és a vontatóhajó-állomány növelése, vagyis a hajózás belső aránytalanságai nemhogy csökkennek, de növekednek. Félő, hogy ilyen belső aránytalanságok mellett és kellő tudományos elemzés hiányában a 80 milliárd forint felhasználása nem a legnagyobb effektussal történik. Ezen még lehet változtatni menet közben is, de ehhez az kell, hogy most már sürgősen lássunk hozzá az elemző módszerek széleskörű alkalmazásához. Viszont ennek hiányában optimális tervvariációról beszélni túlzott önbizalomra mutat.

Ennél az önbizalomnál jóval kevesebb bizalomra mutat a gazdaság irányításának és a tervezésnek jelenlegi központosított rendszere, amely megnehezíti az önálló felelős vezetés és az egyéni kezdeményezés kibontakozását. A közlekedés számára előírt szállítási teljesítményeket pl. a megelőző év végén állapítják meg a következő évre, negyedévenkénti bontásban, amikor pl. még nem lehet megállapítani, hogy milyen lesz a mezőgazdasági termés, ami nem lényegtelen hatással van a tényleg jelentkező szállítási igények alakulására. Az előzetesen csak hozzávetőleg becsülhető, de kötelezően megállapított szállítási teljesítménynek megfelelően írják elő az egyes közlekedési ágazatok akkumulációját is. Hiába jelentkeznek azután a szállítási igények az életben másként, a terveket menetközben megváltoztatni szinte megoldhatatlan feladat, különösen arra hivatkozva, hogy az akkumuláció tervezett előirányzata szorosan kapcsolódik a költségvetéshez, és változtatásra ezért nincs lehetőség. Természetesen mindenki jól tudja, hogy a tervben előírtnál magasabb teljesítmény esetén az akkumulációnak nem kell lineárisan növekednie, alacsony teljesítmény esetén csökkenie, és ez a növekedés vagy csökkenés ténylegesen elő fog állni. A terveknek ez a merev előírása és a változó viszonyok figyelembe nem vétele ellentmondásokhoz vezet, amelyeknek a népgazdaság kárát látja. A MALÉV első negyedévi utasszámtervét nem teljesítette, mert a sportrepülők betervezett számú ejtőernyős ugrása az esős időjárás következtében nem valósult meg. Nem hiszem, hogy az ebből származó teljesítménykiesés vagy akkumuláció-csökkenés nagyobb károkat okozott volna a népgazdaságnak. Remélhető, hogy sportrepülőink az elmaradt ugrásokat a jó időben pótolni fogják, ennek következtében a MALÉV sikeresen túlteljesíti majd utasszámtervét, és dicséretben fog részesülni.

A gazdaságirányítás, a tervezés célszerű rendszerének kialakításához a jelenlegi árrendszer felülvizsgálatára, a vállalati önállóság lényeges növelésére, valamint olyan bér- és prémiumrendszer kialakítására volna szükség, mely a dolgozók érdekeit közvetlenül érzékelhető módon összekapcsolja a népgazdaság érdekeivel. Sajnos ebben a vonatkozás-

ban a III. Kongresszus határozatai ellenére lényeges előrehaladás nem történt.

Véleményem szerint a beruházások népgazdasági hatékonyságának sokoldalú elemzése, valamint a gazdasági irányítás, a tervezés rendszerének a mai merev megkötöttségtől való megszabadítása, rugalmasabbá tétele olyan tartalékokat tárna fel, melyek lehetővé tennék az életszínvonal valamelyest nagyobb mértékű növelését, mint ahogyan azt az irányelvek tartalmazzák. Valószínűnek látszik, hogy az irányelvekben ezekre a forrásokra nem voltak tekintettel.

Az irányelvek megvitatásával kapcsolatban sok embert foglalkoztat a mezőgazdasági termelés 27 %-os növelésének célkitűzése abban az időszakban, amikor a mezőgazdaság szocialista szektora uralkodóvá válik. Sokan felvetik a kettős feladat nehézségeit. A mezőgazdasági terv belső összefüggéseinek részletes ismerete nélkül nehéz megállapítani, hogy a mezőgazdasági termelés növekedésének előirányzata sok-e vagy kevés, túlzott-e vagy alatta marad-e a lehetőségeknek. Mivel ez – amint már említettem – sokakat foglalkoztat, helyes volna a terv belső összefüggéseit megfelelő ismertető cikkben közölni, pl. a Szabad Népben. Ebben a cikkben meg lehetne mutatni, hogy az eddigiekben a régebbi egyénileg gazdálkodó parasztok termelési eredményeihez képest hogyan alakult a tsz-ek termelése a megalakulásuk utáni első évben, a másodikban, a harmadikban stb. Amennyiben a tsz-ek múltbeli fejlődésének mértéke nem elegendő hozzájárulást ad a 27 %-os mezőgazdasági termelésnövekedés eléréséhez, milyen beruházásokkal, szervezési és egyéb módszerekkel kívánjuk megalapozni a tsz-ek termelésének olyan színvonalát és fejlődési ütemét, mely a mezőgazdaság megkívánt termelésnövekedéséhez szükséges hozzájárulást biztosítja. Azt is elemezni lehetne, hogy a mezőgazdaság fejlesztésére szolgáló legfontosabb intézkedések, a gépesítés, műtrágyázás, nemesített vetőmaggal való ellátás, új agrotechnikai módszerek alkalmazása stb. milyen mértékben járulnak hozzá a termelés növeléséhez. Ami az egyénileg gazdálkodó parasztok termelését illeti, itt is elemezni kellene, hogy a termelés növelésére rendelkezésre álló – kétségkívül korlátozott – tartalékokat milyen eszközökkel kívánjuk maximálisan mozgósítani. Kívánatos természetesen az volna, hogy az egyénileg gazdálkodó parasztgazdaságokból kihozzuk a termelési lehetőségek maximumát, és a tsz-ek ennél is magasabb színvonalat érjenek el. A belső összefüggések ilyen elemzése világossá tenné a két feladat, a kollektivizálás és a termelésnövelés összefüggéseinek megalapozott voltát, és lehetőséget adna arra, hogy további javaslatokat lehessen tenni a termelés növelése esetleges további forrásainak feltárására.

Ilyen elemzés hiányában viszont nem lehet világosan látni a tervezett termelésnövekedés realitását. Ez pedig azért nyugtalanító, mert ha a mezőgazdasági termelésnövekedés nem volna kellő biztonsággal megalapozva, ez kihatna a külkereskedelemre és a külkereskedelem által az iparra is.

Összefoglalva, az a véleményem, hogy az irányelvek mélyebb megvitatásához a terv belső összefüggéseinek részletesebb ismeretére volna szükség, és hogy a fejlesztési irány, különösen az ipar fejlesztési irányainak magasabb tudományos színvonalon alapuló elemzéssel való kitűzése, valamint a gazdasági irányítás és a tervezés módszereinek célszerűbbé tétele útján a fejlődés, az életszínvonal emelkedés nagyobb tartalékait lehetne feltárni, mint ahogyan azt az irányelvek tartalmazzák.

SZABÓ KÁLMÁN: Tardos elvtárs felvetette, hogy nem elégítette ki a válasz. Az a törekvésünk,hogy az alapanyagbázist hozzáigazítsuk a feldolgozóiparhoz, hogy kijuthassunk azokból a nehézségekből, amelyekben a népgazdaság van. Jelenleg az a helyzet, hogy a népgazdaság szükségletei abnormis mértékben meghaladják sok alapvető területen azokat a lehetőségeket, amelyekkel a termelés adott színvonala és mélysége tekintetében rendelkezünk. Meghaladja ez a szükséglet a beruházások területén is.

A beérkezett javaslatok egy része olyan, hogy megvalósíthatóságuk, realizálásuk akkor merül fel, amikor a minisztériumok dolgozzák ki a maguk tervjavaslatait, vagy pedig az egyes tanácsi szervek. Ki lehet mondani, hogy Magyarországon a helyi vízforrásokat milyen mértékben kell növelni, de nem lehet előírni, hogy minden megyében.

Hangsúlyozom: különös élességgel vetődik fel, hogy az elmúlt évek gazdasági fejlődésének eredményeképpen a szükségletek maximálisan meghaladják a lehetőségeket.

Zala elvtársnő felvetette az árrendszer kérdését. Az árrendszer megreformálásának híve vagyok nemcsak a beruházások hatékonysága szempontjából, hanem általában, hogy az ipari termelést sokkal jobban ösztönözzük. Gyakorlatilag azonban az a helyzet, hogy az árrendszer megreformálása maga egy év, ha már kész alapelvek vannak. Várjunk-e addig a beruházások megtervezésével, amíg kialakítjuk az új árrendszer alapelveit? Nyilvánvaló, hogy ilyet senki nem követ el. Ugyanakkor az üzemekben zúgolódnak, hogy miért csak most hozzuk ki az irányelveket? Mind a beruházások hatékonysága, mind a gazdaságosság területén nagyon el vagyunk maradva.

Nem mondom, hogy az arányok és az ütem dolgában nem lehet még eltérés akár a beruházások, akár a termelés arányait illetően. Meg kell azonban mondanom, hogy a terv nem képes minden oldalát és minden problémáját megfogni a gazdasági életnek. Az irányelvek a főbb arányokra, a fejlesztésnek a főbb ütemére mutatnak rá és a legtöbbször csak mennyiségi fejlesztést jelölnek meg. Azt, hogy a minőség hogyan változzék, maga a tervelőirányzat nem tartalmazhatja. Az a végrehajtáson múlik és olyan rendszabályokon, amelyek megint nem az irányelv-tervezetbe valók, de amelyeknek meghozatala feltétele a terv végrehajtásának, s már a terv kidolgozásának időszakában is bizonyos előmunkálatokat kell tenni ilyen rendszabályok kidolgozására, akár az árrendszerre, az igazgatók jogkörének kiszélesítésére, a tsz-ek fejlesztésére vagy a beruházás hatékonyságának kiszámítására.

Abszolut biztonságos akkor lesz a tervezés, ha maga az alap elég biztonságot nyújt. Az a véleményem, hogy az ipari termelés és a mezőgazdasági termelés tervezett növelése bizonyos feltételekkel reálisnak mondható, olyan feltételekkel, ha mi gyökeresen megjavítjuk gazdasági vezetésünket, javítjuk a tsz-fejlesztés módszereit – mindezt csak feltételezni lehet, és mi ezt elég nagy mértékben feltételezhettük, de ahhoz, hogy az ötéves terv megvalósuljon, ezeket a feltételezéseket rendszabályokkal biztosítani kell.

Mindez nem jelenti azt, mintha bennem nem lenne aggály az ötéves terv egyes kérdéseivel kapcsolatban.

DONÁTH FERENC: Kádár Iván elvtárs szólt az eladósodott szövetkezetekről. Ebben a tekintetben olyan helyzetbe kerültünk, hogy nem tudtunk másként csinálni. Ha mi tartottuk volna magunkat ahhoz, amit Lenin mond, hogy csak az igazi, valóban tömegeket magában foglaló szövetkezeti mozgalmat támogatjuk, ha tartottuk volna magunkat ahhoz, amit javasolt is, hogy ellenőrizni kell, valóban becsületesen vezetik-e a szövetkezeteket, akkor természetesen nem merült volna fel így a kérdés, hogy kénytelenek vagyunk sokszor csak azért, hogy a szövetkezetek együtt maradjanak, munkaegység-kiegészítésre és más címeken jelentős összeget adni. Kitermelődött – nem mindenütt, nagyon sok ellenkező példája van – bizonyos parazitaszellem, a kitartottság szelleme, amely forrásában oda vezethető vissza, hogy az önkéntesség elvét nem tartottuk be a szövetkezetek szervezésénél. A megoldás csak az, ha visszatérünk az elvekhez, akkor magukénak fogják érezni a szövetkezeti parasztok szövetkezetüket, igyekezni fognak maximális mértékben hozzájárulni, s az államnak kevesebb pénzébe fognak kerülni a szövetkezetek.

Felvetődött a termelés biztonságának a kérdése. Teljesen egyetértek az erre vonatkozólag elhangzott megjegyzésekkel. Egyetértek Győrffy Béla elvtárs felszólalásával abban is, hogy az egységes árrendszer megteremtése a mezőgazdaságban olyan kérdés, amelyet merészen, bátran fel kell vetni. Az intézet[54] feladatának tekinthetjük ennek a kérdésnek kivizsgálását, kidolgozását. Olyan kérdés ez, amelynek megoldása valóban előbbre vinné az egész mezőgazdasági termelést.

Hegedűs B. András elvtárs feltett egy kérdést a nemzetközi együttműködésre vonatkozóan. Nemzetközileg felmerült a mezőgazdaság rajonírozásának[55] kérdése. Ennek elég nagy a jelentősége a mi szempontunkból is. Hogy mi a kenyérgabona vetésterületét fenntartsuk, sőt növeljük, ez is többek között a nemzetközi együttműködés kérdéséhez tartozik. Nemcsak nekünk vannak kívánságaink a többi szocializmust építő országgal szemben, azoknak is vannak velünk szemben kívánságaik. Ez részben válasz is arra, hogy miért nem termesztünk fokozottabb mértékben számunkra előnyösebb, több munkát kívánó mezőgazdasági növényeket.

Lehet-e együttesen növelni a mezőgazdasági termelést és a szocialista átalakítást? Lehet és kell is együttesen. Ami itt vitás és vitatható, az a kollektivizálás formája és részben az ütem kérdése. Mi azt gondoljuk, hogy a beruházásokat, amelyeket a mezőgazdasági tsz-ek fejlesztésére fordítunk, elsősorban a meglévő, megszilárdult szövetkezetekre fordítanánk, ez lényegesen gazdaságosabb lenne, mintha kellően meg nem alapozott szövetkezetekre szétforgácsolnánk.

A beruházások mellett hogyan állunk az egyéni parasztok termelésével? Az egyéni parasztok, ha számukra a politikai, gazdasági viszonyok olyanok, amelyek között termelésük biztonságos, akkor tudják fokozni termelésüket. Mi nem számítunk arra, hogy az egyéni parasztok termelésén nyugodjék tartósan mezőgazdaságunk, de meggyőződésünk, hogy a tartalékokat a paraszti gazdaságokból ki kell aknáznunk.

Ami a 3 %-os termelésemelkedést és a 8 %-os begyűjtési emelkedést illeti, a termelés növekedésének egy százaléka egyáltalán nem azonos a begyűjtés egy százalékával.

NAGY TAMÁS: Az a sztálini tétel, hogy a második világháború és az azt követő események legfontosabb gazdasági következménye az addig egységes világpiac szétesése volt[56], nem helyes, azért, mert a legfontosabb következmény a két világrendszer létrejötte, pontosabban a szocialista rendszer létrejötte volt, ami magában foglalja ugyan a szocialista világpiacot is, de több annál. Nem helyes másodszor azért, mert

a kapitalista világpiac mellett a szocialista világpiac akkor is megvan és akkor is saját szocialista gazdasági törvényei szerint fejlődik, ha a két világpiac nincs szétesve, hanem ha a kapitalista és szocialista világrendszer között jó és egyre jobb gazdasági kapcsolatok alakulnak ki.

Azt hiszem, ez a hibás sztálini tétel azt a másik hibás sztálini tételt volt hivatva előkészíteni, hogy tudniillik a termelés volumene a szétesés folytán a vezető tőkés országokban csökkenni fog. Ez utóbbi tétel helytelenségét a tények igazolták.

Vajon a jobboldali elhajlás következménye volt-e az, hogy külföldi adósságunk 1954-ben nőtt? Azzal szeretném kezdeni, hogy én a külkereskedelmi forgalom alakulását pontosabban nem ismerem, egyáltalán nem ismerem fizetési mérlegünket, és annak tételeit, hiszen a külföldi adósság alakulása nem egyszerűen a külkereskedelemtől, hanem ezenkívül a fizetési mérleg sok más tételétől is függ. De azért azt szeretném mondani, hogy számomra nem meggyőző az a tétel, hogy a külföldi adósság megnövekedése 1954-ben elsősorban a jobboldali elhajlás következménye volt.

Először is ismeretes, hogy a mi importunk zöme anyagimport. Az anyagimport alakulása nagyon nagy mértékben függ az ipari termelés struktúrájától. Nagyon nagy mennyiségű anyagimportot is jól ki lehet egyenlíteni, ha cserébe olyan termékeket adunk, amelyeket viszonylag kedvező hazai adottságokkal állítunk elő. A külkereskedelem lehet igen nagy volumenű a nemzeti jövedelemhez, vagy a társadalmi termékhez képest, és ez a külkereskedelem nagyon segítheti az országot, ha a külkereskedelem gazdaságossága megfelelő. Döntően a nemzetközi munkamegosztásba való beilleszkedés helyes vagy helytelen voltától függ. Azok a nézetek, amelyeket jobboldali elhajló nézeteknek szokás nevezni, bizonyára nem ellenezték a nemzetközi munkamegosztásba való jobb beleilleszkedést, sőt a beilleszkedés problémáját komolyan pártunk 1953. júniusában vetette fel. Másodszor: a külföldi adósság 1954-ben bizonyára kevésbé növekedett volna, ha nem következett volna be az 1954. évi ipari visszaesés. De nem hiszem, hogy ez az 1954. évi ipari visszaesés elsősorban jobboldali elhajlásnak lett volna a következménye. Ez az ideiglenes ipari visszaesés, amelynek méreteit nem kell eltúlozni, szoros kapcsolatban volt az iparnak senki által nem tagadott szükségszerű átcsoportosításával. Biztos, hogy ezt az átcsoportosítást sok tekintetben jobban, okosabban, ügyesebben lehetett volna végrehajtani, és akkor minden valószínűség szerint el lehetett volna kerülni a visszaesést. De azt hiszem, hogy az ipari átcsoportosítás nem elég okos, nem elég

ügyes, nem elég körültekintő végrehajtásáért a felelősséget kollektíven kell viselni. Harmadszor: a külkereskedelmi adósságok 1954-es növekedéséhez hozzájárult, hogy ebben az évben komoly lépések történtek az életszínvonal emelésére, a bérből és fizetésből élőknek, ahogy mondani szokás, az életszínvonala ebben az évben, ha jól emlékszem, 15 %-kal nőtt, ez nagyon komoly növekedés volt, és ha ezt nem tettük volna, kevésbé nőtt volna az adósság. Azt hiszem azonban, hogy az 1954-es életszínvonal-emelés szükségességét ma már nem lehet kétségbevonni. Nem lehet kétségbevonni, hiszen ezzel az 1954-es nagy ugrással jutottunk el oda, hogy 1955-ben, tehát nem is az ötéves terv végén, hanem az azt követő esztendőben a reálbérek 6 %-kal voltak magasabbak, mint 1949-ben. Végül: 1955-ben is nőtt a külföldi eladósodás, amikor jobboldali elhajlásról biztosan nem lehetett beszélni.

A mi országunk nem könnyű gazdasági helyzetben kezd hozzá a második ötéves tervhez. Szerintem Szabó Kálmán elvtárs megtehette volna, és biztosan nem ütközött volna bele az ellentmondásoknak ilyen seregébe, ha kitért volna erre. Ő ezt nagyon jól tudja, és nyilván küzdött vele, amikor arról volt szó, hogy milyen helyzetben kell egy viszonylag jó, a helyzethez nagyjából alkalmazható második ötéves tervet kialakítani. Nézetem szerint nem kell semmiféle tervnek és a második ötéves tervnek a számait sem fetisizálni. Biztos, hogy ezen a terven lehet változtatni, sőt kell is ezeken a számokon javítani, de hogy az ország gazdasági fejlődése az elkövetkező öt évben egészséges lesz-e, és nagy eredményekre fog-e vezetni, azt nézetem szerint elsősorban nem ilyen javítások döntik el. Ez elsősorban attól függ, hogy a népgazdaság tervszerű irányítási módszereiben fokozatos, de gyökeres változást kell megvalósítani.

Mi most megtanultuk, és helyesen tanultuk meg, hogy a terv az élő embereken múlik, az ő bizalmukon, lelkesedésükön, és világos: ehhez az kell, hogy ez a munka, ez a lelkesedés, ez a bizalom kialakuljon. Ehhez az kell, hogy a mi társadalmi életünk, államhatalmi, pártéletünk a XX. kongresszus szellemének megfelelő irányban fejlődjön tovább, és gyorsabb ütemben fejlődjék. Ehhez szükséges, hogy a munkásosztály bizalma pártunk iránt, államhatalmunk iránt megerősödjék, hogy a mainál jobban magáénak érezze rendszerünket, saját államhatalmát, az épülő szocializmust, ami elsősorban reá, a munkásosztályra épül. Ez sokkal nagyobb őszinteséget kíván a munkásosztály felé, a nehézségek, bajok, problémák sokkal nyíltabb és bátrabb feltárását, a pártdemokrácia kiterjesztését, a proletárdemokrácia kiterjesztését, a munkásosztály véleményének sokkal komolyabb figyelembevételét, azt, hogy nagy poli-

tikai kérdéseket tényleg megvitassunk a munkásosztály tömegeivel. Másodszor megkívánja, hogy parasztpolitikánk tényleg eredményesen irányuljon a munkás-paraszt szövetség megerősítésére, ami annyit jelent, hogy a kollektivizálást józan ütemben, körültekintően mérlegelve hajtsuk végre, hogy a parasztság anyagi ösztönzését a termelésben sokkal jobbá tegyük, hogy a parasztság saját tanácsait, államhatalmát sokkal jobban a magáénak érezze. S megkívánja nézetem szerint, hogy szűnjék meg az értelmiségnek a kispolgársággal való azonosítása, vagy a kispolgári ingadozásokkal való azonosítása. Örüljünk annak a túlnyomórészt egészséges kritikának, amely a párton belül és a párthoz közelálló értelmiség köreiből oly nagy erővel hangzik fel, hajtsunk végre komoly változtatásokat értelmiségi politikánkon, váljék valósággá az, hogy az értelmiség tényleg egyenrangú társa a szocializmust építő munkásosztálynak és dolgozó parasztságnak, egyenrangú társa az összes dolgozókra kiterjedő nemzeti egységben.

Nekem is, másnak is, azt hiszem, mindenkinek az a meggyőződése, hogy helyes kommunista politika és gazdaságpolitika esetén a szocializmust építő Magyarország népe is csodákra képes.

* * *

A vitavezetőkhöz írásban érkezett javaslatok és kérdések

Javaslatok:

1. Javaslat, hogy közgazdászok üljenek össze műszakiakkal a konkrét problémák megvitatására. (Aláírás: Markos)

2. Kérjük, hogy a vitát egy későbbi időpontban folytassuk bevonva az OT elnökét is. (Aláírások: Szőke László, Tilajka Sándor, Fekete Miklós, Szerbin Pál)

3. Tekintettel arra, hogy a sajtó tájékoztatása a szocializmus építésének különböző útjaira vonatkozóan rendkívül elégtelen, és e kérdés fontossága igen nagy, javasolom, hogy a DISZ Petőfi Köre hívjon meg előadókat a következő országokból: 1. Kínából, a tőkés vállalatok államosításának útjáról és a kapitalisták átneveléséről. 2. A Szovjetunióból, a mezőgazdasági tervezés új módszereiről. 3. Jugoszlávia gazdaságvezetésének módszereiről. 4. A lengyel mezőgazdaság fejlesztésének útjáról.

Amennyiben a Petőfi Kör erre nem képes, talán lehetne találni az országban más olyan szervet, amely ezt le tudná bonyolítani. (Aláírás: Nagy András)

4. Javasolom folytatásként külön mezőgazdasági vita rendezését. (Aláírás: Márkus István)

5. Hívjanak meg a közgazdász-konferenciákra gyári munkásokat is. (Aláírás: Lőwinger Ottó)

6. Kiegészítő javaslat a közgazdasági konferenciához: az előkészítő anyag főbb részeinek és a konferencia anyagának részletes publikálása. U.i., hogy a kívülrekedtek is megismerkedhessenek és hozzászólhassanak. (Aláírás: Révész Gábor)

Kérdések:

1. Az 1955. évi terv a mezőgazdasági termelés 3 %-os emelését irányozza elő. Az állami begyűjtés emelését 8 %-ra irányozza elő. Így csökkennek a szabadpiaci áruforgalmak. Nem található-e meg emögött a törekvés mögött a NEP-politikával ellentétes tendencia?

Javaslat: az itteni vita folytatását most már szakosítva is meg lehetne oldani, talán célravezetőbb lenne! (Aláírás: Pap Gábor)

2. Hogy lehetséges nálunk, hogy 30000 fiatal sorsa pillanatnyilag teljesen bizonytalan? (Aláírás: Lőwinger Ottó)

3. Miért nem lehet a parasztság életszínvonalának emelését magukra a parasztokra bízni úgy, hogy az adókat olyan fokra csökkentenék, hogy jobban érdekévé váljon a többtermelés? (Aláírás: Lázár Tibor)

4. Változások figyelembevételével hogy határozzuk meg a kulák (falusi kizsákmányoló) fogalmát. Rákosi elvtárs beszéde nem adja meg a választ. Miért nem engedélyezik a felső párt- és gazdasági szervek a begyűjtés vonalán a különböző jellegek megszüntetését. Hogyan fér össze az életszínvonal emelésével a „Cs" (csökkentett) lakásépítési tervek megvalósítása. (Aláírás: Verő István)

Időhiány miatt felszólalásukra nem került sor:

Varga Domokos, Institoris Róbert, Németh Gyula, Márkus István, Kónya László, Tímár János, Vajda Miklós, Rákos Jenő, Lőwinger Ottó, Pap Gábor, Hartay András, Földes István, Krassó Miklós.

Jegyzetek

A Petőfi Kör „A marxista politikai gazdaságtan időszerű kérdései – a második ötéves terv irányelveiről" című vitájának jegyzőkönyve két változatban maradt fenn. Az egyik a „kivonatos jegyzőkönyv" megjelölést tartalmazza, Hegedűs B. András birtokában maradt fenn. *(Gépirat, 99 old).* A másikon a „lektorálatlan gyorsírásos jegyzet" szöveg szerepel. Ezt a szöveget Hegedűs András – akkor az MDP Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnöke – bocsájtotta rendelkezésünkre, amelyért ezúton is köszönetet mondunk. *(Gépirat, 75 oldal).* A jegyzőkönyv két változata között lényegi eltérést nem találtunk. Az itt közölt szöveg mindig a bővebb változatot tartalmazza.

[1] Irányelvek a magyar népgazdaság fejlődésének második ötéves tervéhez 1956-60. (Tervezet) *Bp. Propagandaanyag Terjesztő kiad., 1956.* A tervezet megjelent a napisajtóban is, *ld. Szabad Nép, 1956. ápr. 27.* A második ötéves terv első koncepciója még 1953-ban született. Az MDP III. kongresszusán Rákosi Mátyás előadói beszédében jelentette be, hogy a terv 1955 „átmeneti éve" után 1956-ban kezdődik majd. A terv lényegében az MDP KV 1955. márciusi határozatán alapult, azt követően készült, sőt az 1955. évi gazdasági eredmények nyomán még feszítették is. A tervet 1956 tavaszán vitára bocsátották; végrehajtására nem került sor.

[2] Az első ötéves tervidőszak 1950-54 között tartott. A tervet az MDP Politikai Bizottsága 1949. decemberében fogadta el, az Országgyűlés dec. 10-én törvényerőre emelte *(1949.25.tv.)* A terv előirányzatainak jelentős felemeléséről az MDP 1951.febr.25. és márc.2. között ülésező II. kongresszusa döntött, az Országgyűlés a módosítást máj. 20-án fogadta el *(1951.2.tv.)* A terv a szovjet első ötéves tervet tekintette mintának, egyoldalú erőltetett iparosítási irányvétele a háborús felkészülést szolgálta. Az első ötéves terv olyan szerkezetében korszerűtlen, anyag- és energiaigényes iparfejlesztést indított el, amelynek hátrányos következményeit a hazai gazdaság máig viseli.

[3] Győrffy Sándor emlékezete szerint a szóban forgó PB-tag Szalai Béla, esetleg Ács Lajos volt.

[4] A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusát 1954. május 24-30. között tartották Budapesten.

[5] A szocializmus gazdasági alaptörvénye: „Az egész társadalom állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségletei maximális kielégítésének biztosítása a szocialista termelésnek a legfejlettebb technika alapján történő szüntelen növekedése és tökéletesedése útján." *Ld. J.V.Sztálinnak* a 6.sz. jegyzetben említett művét, 41.p.

[6] "Sztálini mű": J.V. Sztálin: *A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban* című, a *Bolsevik* című folyóirat 1952. szeptemberi számában megjelent munkájáról van szó, amely még abban az évben magyarul is megjelent a Szikra kiadásában *(Marxizus-leninizmus kiskönyvtára, 85-86.sz.).*

[7] A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XVI. kongresszusán mondott beszédében Sztálin 4 pontban definiálta a kapitalizmus általános válságát: 1. A tőkés gazdasági rendszer mellett megjelent a szocialista rendszer. 2. Megin-

gott az imperializus hatalma a gyarmati és függő országokban. 3. Színre lépett a gyarmati-félgyarmati országok fiatal kapitalizmusa. 4. A háború után (az első világháborúról van szó) krónikussá vált az ipari üzemek kapacitásának kihasználatlansága, milliós munkanéküli-hadseregek jöttek létre a legfejlettebb tőkés országokban.

[8] Az SZK/b/P XVI. kongresszusát 1930. jún.16. és júl.13. között tartották Moszkvában. A Központi Bizottság beszámolóját Sztálin jún.27-én mondta el.

[9] Varga Edit: Második ötéves tervünk és a nemzetközi együttműködés. *Szabad Nép, 1956. máj.8.*

[10] Az SZKP XX. kongresszusa 1956.febr.14-25. között ülésezett Moszkvában; határozatai a szocializmushoz vezető utak sokféleségéről, a két világrendszer békés egymás mellett élésének lehetőségéről, valamint Hruscsovnak Sztálinról és a sztálini önkényről szóló titkos beszéde fordulatot jelentettek a Szovjetunió és a nemzetközi kommunista mozgalom történetében.

[11] Nagy Tamás: A nemzeti jövedelem termelése és felhasználása. *Szabad Nép, 1956.ápr.24.* (A cikket a kötet függelékében teljes terjedelmében közöljük.)

[12] 1951. december 2-án eltörölték a 7 és fél hónappal azelőtt bevezetett jegyrendszert (cukor-, liszt-, zsir-, szappan-, kenyér- és húsjegy), egyidejűleg átlagosan 40 %-os kiskereskedelmi áremelést hajtottak végre. Mivel ugyanekkor a bérből élők fizetésének csak mintegy 20 %-os emelésére került sor, az életszínvonal jelentősen csökkent.

[13] 1953-as intézkedések: az 1953. júniusi KV-határozat és az 1953. július 4-én hivatalba lépő új, Nagy Imre vezette kormány programjának megfelelően 1953 nyarán és őszén számos életszínvonal-növelő intézkedésre került sor. Ezek közül a legfontosabbak: a paraszti adóhátralékok részleges törlése, a beadási kötelmek mérséklése, részbeni elengedése, a háztáji gazdaság területének növelése, kilépési lehetőség a termelőszövetkezetekből, adókedvezmények biztosítása, a kisipar és kiskereskedelem újbóli engedélyezése. 1953. júl.1-jén leszállították a ruházati cikkek egy részének árát, majd szept.6-án általános árleszállításokra került sor, amely az alapvető élelmiszereket, a ruházati termékeket, az iparcikkeket a vendéglátás és a szolgáltatások árait egyaránt érintette. 1953 második felében összesen kb. 1 millió foglalkoztatott bérét emelték átlagosan 100 forinttal.

[14] A mezőgazdasági termékek kötelező beadásának rendszere a második világháború alatt született (Jurcsek-rendszer). 1945 májusában eltörölték; két hónappal később újra bevezették, s ettől fogva egészen 1956-ig létezett, amikor október 30-án a kormány eltörölte. A beadás a termékek meghatározott, állandóan változó (1953-ig évente bővülő) körének és mennyiségének kötött, valójában névleges áron való állami felvásárlását jelentette. Valójában adójellegű volt, az állami készletgyűjtés és újraelosztás eszköze.

[15] Értéktörvény: az árúk a társadalmilag szükséges munka mennyiségének megfelelően értékesíthetők és cserélhetők.

[16] A munkásosztály abszolút elnyomorodása a munkásosztály helyzetének a tőkés gazdasági viszonyokból következő állandó roszszabbodása a korábbi életszínvonalhoz képest is, amelyet a dogmatikus politikai gazdaságtan a kapitalizmus állandó, törvényszerű tendenciájaként értelmezett a sztálini korszakban.

[17] Ez a felszólalás megjelent, *ld. Máté György:* A műszaki fejlesztési feladatok helyes meghatározása tervezésünk központi kérdése. *Magyar Nemzet, 1956.jún.2.*

[18] Műszaki Fejlesztési Tanács: a Minisztertanács felügyelete mellett tevékenykedő főhatóság, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) eldje. Elnöke 1956-ban Kiss Árpád volt.

[19] Az 1953 június utáni gyors életszínvonal-növelő intézkedéseket *(vö. 13.sz. jegyzet)* Rákosi és Gerő utóbb a további iparosítást akadályozó tényezőnek tekitette, és ezeket, mint jobboldali elhajlást, Nagy Imre ellen vádként hangoztatták. A jelzett kijelentés egyértelműen a vádaknak hangot adó 1955. márciusi MDP KV határozat ellenében hangzott el.

[20] *Ld. a 11. sz. jegyzetet.*

[21] „Jobboldali elhajlás": Az MDP KV 1955. március 2-4-i ülése határozatban szögezte le, hogy az 1953 júniusi határozatok végrehajtását egyesek opportunista, antimarxista módon eltorzították, ami káros jobboldali hibákhoz, jobboldali elhajláshoz vezetett. A határozat szerint a jobboldali nézetek azért válhattak veszélyessé, mert Nagy Imre támogatta, sőt hirdette azokat. A határozat jobboldali nézetekként sorolta fel a szocialista iparosítás helyes politikájának elferdítését, a nehézipar fejlesztése elsődlegességének tagadását, a munkásosztály vezető szerepének tagadását, az „olyan kispolgári elméletet, amely szerint az egyszerű árutermelő paraszti gazdaságokra... a bővített újratermelés jellemző", a begyűjtési fegyelem meglazulását, a párt vezető szerepének tagadását a Hazafias Népfrontban, a népfront tömegszervezetté alakítását, a „történelmi sikerek" rágalmazó tagadását, a nacionalizmust stb. (A politikai helyzet és a párt feladatai. Az MDP Központi Vezetősége 1955.március 2-4-i ülésének határozata. *Bp. Szikra, 1955.)*

[22] Sztálin Vasmű: ma Dunai Vasmű, Dunaújvárosban (akkor Sztálinváros).

[23] *Ld. 11.sz. jegyzet.*

[24] Hruscsov idézetet ld. Nagy Tamás függelékben közölt cikkében *(vö.11.sz.jegyzet).*

[25] Maxwelli egyenletek: az elektromos és mágneses erők között fennálló alapvető vonatkozásokat kifejező egyenletek a fizikában.

[26] Keynes, John Maynard (1883-1946) angol közgazdász, a modern nyugati közgazdaságtan kiemelkedő alakja.

[27] *Ld. 6.sz. jegyzet.*

[28] Lenin: Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka. *In: V.I.Lenin művei 22.kötet. Bp.Szikra, 1951.*

[29] Varga Jenő (1879-1964) kommunista közgazdász, 1919-ben pénzügyi biztos, a Népgazdasági Tanács elnöke. Emigrációban, a Szovjetunióban élt haláláig, a Világgazdasági és Világpoliti kai Intézet igazgatója volt. Említett műve: *A tőkés gazdaság a második világháború után.*

[30] Az előző jegyzetben említett könyvében Varga Jenő kísérletet tett a kapitalizmus háború utáni új vonásai elemzésére. A könyvet 1947 tavaszán a Szovjet Tudományos Akadémián három ülésen vitatták meg, s szigorú kritikában részesítették. 1947 őszén igazgatói tisztségét elveszítette, s könyve újraírására kényszerült.

[31] A Petőfi Kör 1956.március 28-án „Az új ötéves terv és a fiatal ‚közgazdászok" címmel ankétot rendezett a Kossuth Klubban, amelyen Antos István (1908-1960) az MDP KV osztályvezetője tartott bevezető előadást. Az idézett kijelentés ott hangzott el. E vita jegyzőkönyve nem maradt fenn.

[32] A szektornak a termelőeszközöket, B szektornak a fogyasztási javakat előállító iparágak összességét nevezték.

[33] „Ha nem tartunk mértéket, akkor mint rántottcsirkét megesszük azt a tyúkot, amely jövőre aranytojást tojna, és ötéves tervünk gyárait, üzemeit, kultúrházait már az idén csemegevaj és borjusült formájában elfogyasztanánk". Rákosi Mátyás beszéde a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) I. kongresszusán, 1950. június 17-én. In: *Rákosi Mátyás: Válogatott beszédek és cikkek. 4.kiadás. Bp.Szikra, 1955. 418.*

[34] Siroky, Viliam (1902-1970) szlovák kommunista politikus, 1953-1963 között Csehszlovákia miniszterelnöke.

[35] HUKO: kelet-szlovákiai vasmű, Kassa mellett. A csehszlovák első ötéves terv egyik legnagyobb presztizsberuházása, 1951-ben kezdték építését, befejezése a hatvanas évek elejéig húzódott.

[36] 1956. júniusában a mezőgazdasági terület megoszlása társadalmi szektorok szerint a következő volt a terület százalékában:

egyéni gazdaság: 54,9 %

szövetkezeti szektor: 20,5 %

állami szektor: 21,7 %

(Forrás: *Donáth Ferenc: Reform és forradalom. A magyar mező gazdaság struktúrális átalakulása 1945-1975. Bp. Akad.Kiad., 1977. 162.old. 42, táblázat.)*

[37] Magyarország tőkés országokkal szembeni adóssága 1954-ben 1548,5 illió devizaforintot tett ki. 1955-re ez az összeg 2147,6 millió devizaforintra emelkedett. (Forrás: *Pető Iván - Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945-1985.I.kötet. Bp. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985.,281.old.)*

[38] E tétel azért vált aktuálissá, mert az MDP KV 1955. márciusi határozata a kérdésről megállapította: (1953 júniusa után) „újra feléledtek, sőt egyes elméleti folyóiratainkban kinyom tatásra is kerültek a marxizmus által már régen szétzúzott olyan kispolgári elméletei is, amelyek szerint az egyszerű árutermelő paraszti gazdaságokra, a népi demokrácia viszonyai között, a bővített újratermelés jellemző. E hamis tételből – és ehhez hasonlókból – kiindulva, egyesek tagadni kezdték a mezőgazdaság szocialista átszervezésének parancsoló szükségszerűségét, s ezen a címen a termelőszövetkezeti mozgalom elgáncsolására vettek irányt... A dolgozó parasztságnak – mind a szegény-, mind a középparasztoknak – igazi jólétet, emberi életet, országunk számára fejlett, magas színvonalú mezőgazdaságot, csak a szövetkezeti gazdálkodás kiterjesztése biztosíthat..." *(21.sz. jegyzet, id. mű, 12-13.old.)* Nagy Imre a vele folytatott 1949-es belső pártvitában az MDP vezetésével szemben azt a nézetet képviselte, hogy az egyéni gazdaság képes bizonyos fokú bővített újratermelésre, s ez is szerepet játszott az MDP Politikai Bizottságából való 1949 szeptemberi kizárásában. Az 1953 júniusi határozat utólagosan igazolta ekkori álláspontját, az idézett 1955 márciusi KV határozat viszont ismét ortodox sztálini alapra helyezkedett ebben a kérdésben.

[39] A Duna Cipőgyár ma is működik Budapesten, a IV. kerületi Táncsics Mihály utcában.

[40] Elsősorban Péter György: A gazdaságosság jelentőségéről és szerepéről a népgazdaság tervszerű irányításában c. cikkéről van szó, amely a *Közgazdasági Szemle 1954. 8. (decemberi) számában* jelent meg. Friss István nem annyira cikkeiben adott hangot efféle gondolatoknak; az általa vezetett Közgazdaságtudományi Intézet volt viszont akkor érlelő műhelye az első gazdasági reform-gondolatoknak.

[41] Az indiai tervgazdálkodásra vonatkozó kérdés az elnökséghez küldött cédulán szerepelt.

[42] Kongresszusi Párt: az 1885-ben alapított Indiai Nemzeti Kongresszus Pártról van szó. Vezetői, Mahatma Gandhi, majd Nehru vezetésével küzdött India önkormányzatáért, a függetlenség kivivása után (1950) India uralkodó pártja lett.

[43] Almási István: Használjuk ki jobban az egyéni gazdaságok termelési lehetőségeit. *Szabad Nép, 1956. május 6.*

[44] Nagy Tamás hihetőleg Sztálinnak „Az iparosításról és a gabonaproblémáról" 1928. július 9-án mondott beszédére hivatkozik, amelyben Sztálin cáfolja, hogy a kis parasztgazdaság kimerítette továbbfejlődésének lehetőségeit, és hogy ezért nem érdemes tovább is segíteni azokat *(J.V.Sztálin Művei, Bp. Szikra, 1950. 11.kötet. 196-197.old.)*.

[45] A tervgazdálkodás büntetőjogi védelméről szóló törvényerejű rendelet (Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1950. évi.4.sz.tvr.) már a „részlettervtől való eltérés" vétségét 2 évig terjedő szabadságvesztéssel büntette, a tvr. 3.par.1.bek. a büntetések felső határát 10 évig terjedő fegyházban állapította meg; kimondta azonban azt is, hogy "ha a cselekmény a népgazdaság rendje szempontjából különösen súlyos sérelmet idéz elő, a büntetés halálbüntetés."

[46] Az MDP KV 1953. június 27-28-i üléséről az *1956.június 30-i Szabad Népben* rövid közlemény jelent meg, az ülésen hozott személyi döntéseket adva tudtul. Az ülés határozata először *1985-ben, a Hirmondó* c. szamizdat folyóirat *1985. 2.* számának mellékleteként jelent meg. Ezt követően közölte a *Propagandista c. folyóirat 1986. 4.* száma, majd a „Nehéz esztendők krónikája 1949-1953" című dokumentumválogatás *(Szerk. és bev. Balogh Sándor. Bp.Gondolat, 1986.)*. 1953. december 19-i ülésén a KV a mezőgazdaság fejlesztésének kérdéseit tárgyalta.

[47] Magyar normál hold: 1 kat.hold(=0,57 hektár) középkötött talajú terület középmély szántása illetve azzal egyenértékű munkamennyiség.

[48] A második ötéves terv irányelvei 1960-ra az 1956. évi 27 millióról 30 millió mázsára kívánta emelni a kenyérgabona termelését. *Ld. 1. sz. jegyzet id. mű.*

[49] A Kossuth Lajos téren volt mind a Földművelésügyi Minisztérium épülete, mind (a Parlament épületében) a Minisztertanács irodái.

[50] *Ld. 6. sz. jegyzet, id. mű.*

[51] Népgazdaságunk fejlődése a második ötéves tervidőszakában. *Társadalmi Szemle, 1956. 4. sz. (április) 21-36 old. Ld. még:* Konzultáció a második ötéves terv kérdéseiről. *(Antos László, Kopátsy Sándor, Huszár István írásai). Uo. 95-117.*

[52] A „propagandamunka" kifejezés a politikai tömegoktatást jelentette akkor.

[53] *Ld. 9. sz. jegyzetben.*

[54] Az MTA Közgazdaságtudományi Intézetéről van szó.

[55] Rajonirozás: területi felosztás.

[56] *Ld. 6. sz. jegyzet, id. mű.*

Hazánk természeti és gazdasági adottságainak kiaknázása népgazdaságunk tervezésében

Vitavezető:

MARKOS GYÖRGY

Elnök: HEGEDŰS B. ANDRÁS

1956. VI. 20.

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Kedves Elvtársak! Kedves Barátaink! A Petőfi Kör vitasorozatát a mai nappal folytatjuk. Mai vitánk: Hazánk természeti és gazdasági adottságainak kiaknázása népgazdaságunk tervezésében. A vitát vezeti és bevezeti Markos György kandidátus, egyetemi tanár.

Mielőtt átadom a szót Markos elvtársnak, egy-két megjegyzést szeretnék tenni. A mai bevezető előadásnak az lenne a célja, hogy a vitát megnyissa,és ezzel elősegítse azt, hogy a vitában felszólalók, akik reméljük, hogy úgy, mint eddig is, nagy számban fognak a vitában résztvenni – azokhoz a társadalmi, műszaki, gazdasági és rokonszakmabeli problémákhoz szóljanak hozzá, amelyet előadásunk, vitasorozatunk címe a meghívóban is feltüntet. Azt hiszem, ezt azoknak az elvtársaknak a számára, akik elmúlt vitáinkon résztvettek, nem felesleges megjegyezni. Mi ezzel természetesen semmilyen formában sem kívánjuk és szándékozzuk a vitát a legkisebb mértékben sem korlátozni, csupán az a Petőfi Kör vezetőségének kérése, hogy azokhoz a gazdasági, tervezési és elég tágkörű problémákhoz szóljanak hozzá a vitában, amelyekről Markos elvtárs bevezetőt fog tartani. Másik kérésünk pedig az – ugyancsak az eddigi tapasztalatainkon okulva – hogy a felszólalások – ha nem is korlátozzuk egészen pontosan, szervezetszerűen a felszólalások idejét – a negyed órát, 20 percet már a vita elején se haladják meg, hogy ne merüljön fel a vitahalasztás problémája, hogy kapuzárás tájékán mindenki hazamehessen, mert felmerül olyan probléma is, hogy nagyon fárasztó, ami itt folyik. *(Derültség.)* Persze, mi bírjuk, elvtársak, és a jelenlevők száma is azt mutatja, hogy bírjuk, és ez örvendetes.

Ezt a szempontot előrebocsátva, átadom a szót Markos elvtársnak, és közben a felszólalásokra jelentkezéseket már cédulán fogjuk kérni előreküldeni.

MARKOS GYÖRGY: Félreértések elkerülése végett szükségesnek tartom leszögezni azt, hogy nem a második ötéves terv irányelveiről[1] kívánok beszélni, és véleményem szerint a vitának sem erről kell szólnia, egyrészt mert a vita, ha nem is de facto, de mindenesetre de jure lezáródott június 6-ával[2], és más okból is. Azért például, mert magam a második ötéves tervről a véleményemet – a kísérő dolgokkal kapcsolatban – már két ízben is kifejtettem elég nagy nyilvánosság előtt[3], és ehhez újabb momentum, újabb véleményem, hozzátennivalóm nincs, állom azt, amit mondtam és írtam. A második ötéves terv egy józan és reális terv, ismétlem, helyenként talán túlságosan is reális. Berei elvtárs[4] egyik konzultációjában még továbbment, és azt mondotta: ez a terv nem rossz, de nem is jó, ez egy olyan terv, amilyen az adott körülmények között lehetséges, – nem tudom, pontosan, szóról-szóra idézem-e, de körülbelül ez volt az értelme. Az adott körülmények között tehát ezt a tervet, mint a következő öt év nagyvonalú irányelveit tekintjük legfontosabb feladatnak.

Amiről én röviden beszélni szeretnék, az ezen túl fog menni, mert véleményem az, hogy akár az első, akár a második ötéves tervet vizsgáljuk meg – nem itt feladat, hogy megvizsgáljuk, csak általános rezüméként állapíthatjuk meg – több, nagyobb, tágabb perspektívában kell a jövőben gondolkoznunk. Nyilván az első ötéves terv tudományos kiértékelése folyik, számos tudományos intézet vesz ebben részt, a végleges eredmények majd kijönnek idővel. Sajátos szakterületünkön mi is dolgozunk ezen. Tehát nem időszerű az sem, hogy az első ötéves tervet – mondjuk – átfogóan, összefoglalóan értékeljük és bíráljuk. Ennél több a feladatunk. Az a feladatunk, hogy perspektívát adjunk, a jövőbe nézzünk, a távolabbi jövőbe, amelynek irányvonala nélkül jelenlegi lépéseink is bizonytalanokká válnak.

Engedjék meg, hogy egy filozófiai kérdéssel kezdjem, amit hiányoltam a Lukács-vitán[5]. Talán el is mondtam volna, dehát ott volt egyéb mondanivaló is. Ez a filozófiai kérdés: a természet és a társadalom, az ember és a természet viszonyának a kérdése, ami évtizedeken keresztül, sőt, mondhatnám, egy-két évszázad óta eléggé előtérben álló filozófiai kérdés volt, és már most meg kell mondani azt, hogy filozófiai kérdésből egyre inkább szaktudományi kérdéssé válik. Mindnyájan ismerjük azt a harcot, amelyet a marxizmus folytatott a természet és a társadalom vulgáris értelmezése ellen, a földrajzi determinizmusnak torzító, idealista

álláspontja ellen. Nem egyszer elvileg és gyakorlati példákon bemutatva lerögzítettük azt, hogy a természeti földrajzi környezet nem dönti el a társadalom anyagi életét, nem dönti el a társadalom fejlődését.Ezt nagyon is sokszor hangsúlyoztuk, és ez önmagában véve nem lett volna baj, de akkor, amikor minden tudományos, szaktudományi vagy filozófiai tétel dogmává merevedik, akkor már csak fekete-fehérben, igen-nemben gondolkozunk, nemcsak filozófusok, gazdasági földrajzosok, hanem gazdaságpolitikusok és politikusok, és a végén oda jutottunk el, hogy ha nem is kimondottan, de gyakorlatilag arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy a természeti adottságok, lehetőségek egyáltalán nemlétező tényezők. Megfeledkeztünk Marxnak A tőkében nem egy helyen hangsúlyozott tanításairól a természeti tényezőknek szerepéről a termelésben, az értéktöbbletben stb., és a végén eljutottunk annak a filozófiai lónak a másik oldalára, amelyet röviden úgy nevezhetnék, hogy: földrajzi determinizmus, és helyette beleestünk a földrajzi nihilizmusba. Egész egyszerűen tényeket, objektív természeti törvényeket nem egy esetben nemlétezőnek tekintettünk. Nem vettük észre, hogy ha a természeti földrajzi tényezők, a természeti földrajzi környezet nem is predestinál a szó vallásos értelmében, de a szó filozófiai értelmében determinál, ha nem is döntő módon, de meghatároz bizonyos dolgokat, bizonyos lehetőségeket ad, és ha megállapítom, hogy lehetőségeink ezek és ezek, ilyenek és ilyenek, ennyi és ennyi, akkor már nemcsak a lehetőségeket mutatom meg, hanem a korlátokat is. Hozzá kell ehhez még tenni azt, hogy ezek a lehetőségek és ezek a korlátok nem azonosak a történelem folyamán a különböző társadalmi formák számára sem, az azonos társadalmi formákon belül sem azonosak a különböző fejlődési szakaszok számára, és még különbözőek persze az egyes országok szerint és az országokon belül körzetek szerint. Tehát lehetőségek vannak, amelyeket vagy kihasználunk vagy nem használunk ki, korlátok vannak, anelyeket figyelembe veszünk vagy nem veszünk, és ha nem vesszük figyelembe, akkor baj történik, mert vannak objektív törvényszerűségek, amelyek ezt a korlátot megszabják, és ha megszegjük ezt az objektív törvényt, ha megszegjük a társadalmi vagy természeti törvényt, az visszaüt.

Feladatunk tehát az lett volna és ma is az, hogy megnézzük, melyek azok a lehetőségek és melyek azok a korlátok, amelyek előttünk állanak, amelyeket a természeti földrajzi környezet, a természet objektív tényezői adnak számunkra. Ezeknek a tényezőknek az összességét szoktuk mi szaknyelven földrajzi potenciálnak nevezni, amely adott társadalmi forma, adott fejlődési szakasz és adott ország szerint egy többé-kevésbbé pontosan körülírható nagyság. Tehát nagyon kényes kérdés ez. Kényes

azért, mert időről-időre, helyről-helyre, fejlődési szakaszról fejlődési szakaszra más. És ez a kérdés egy másik filozófia kérdést vet fel, amelyet a dogmatizmus épp oly módon eltorzított, sőt, fel sem vetett, mint az előzőt. Itt az általános érvényű törvényszerűségek, az általános igazságok kérdéséről van szó. Nyilvánvaló, hogy a marxista absztrakció a valóság, a természet vagy a társadalom tényleges, való jelenségeiből indul ki, és innen absztrahál, megállapítja a lényegest és a közöst, és így állítja fel az általános érvényű törvényeket. De ezek az általános érvényű törvények különös módon érvényesülnek különös esetekben, és még sajátosabban az egyes esetekben. Ezt elfelejtettük tanítani a dialektika négy tétele[6] mellett és ily módon történhetett meg, hogy csak az általános és örök érvényű igazságokat, – hogy ne mondjam dogmákat – hirdettük a politika, a gazdaságpolitika és a tudomány minden vonalán, mint amelytől pedig eltérés nincs. Ha pedig – és itt jön össze a két probléma – nem vesszük tudomásul, hogy az általános törvények a különös és egyes esetekben sajátosan érvényesülnek, ha nem vesszük figyelembe, hogy a természeti földrajzi potenciál különböző jellegű a különböző országokban és a különböző fejlődési szakaszokban, akkor ez annyit jelent, hogy az objektív törvényeket nem vesszük tudomásul, és ezért fizetni kell.

Azt hiszem, nem volt érdektelen ezt filozófiai síkon felvetni, de ezek után nézzünk meg néhány sajátosságot, amely hazánkat jellemzi, kezdve a társadalmi sajátosságoktól. Semmiféle új vagy ismeretlen dolgot nem mondok azzal, ami most következik, mert ezek ismert dolgok, csak elfelejtjük ennek konzekvenciáit számos esetben levonni. Nem ismeretlen dolog az, hogy Magyarország területe 93.000 km^2 és itt közel 10 millió ember él, tehát 1 km^2-re több, mint 100 lakos jut. De ha tervezünk, ebből kell kiindulni véleményem szerint, mert az emberrel és az emberért tervezünk. A másik: a mi ipari termelésünk a 20-as évektől kezdve lassan, a kapitalizmus törvényeinek megfelelően válságokon keresztül, de mégis csak fejlődött. Rohamosan fejlődött a felszabadulás után, a három- és ötéves tervünkben. Ma ott állunk, hogy ipari termelésünk több, mint a háromszorosa a felszabadulás előttinek és több, mint hatszorosa a 20-as évek színvonalának. Ez örvendetes és helyes fejlődési vonal. Ezzel szemben mezőgazdasági termelésünk a két világháború közötti, ún. Horthy-korszakban nem fejlődött lényegileg és mennyiségileg, és azóta sem fejlődött, tehát egy háromszoros, vagy több, mint háromszoros ipari fejlődéssel szemben áll egy stagnáló mezőgazdaság, ami a népgazdaságban súlyos aránytalanságokat hoz létre. Még két szám. Társadalmai termelésünkhöz azt ipar 80 %-kal járul hozzá az ötéves terv végén, a mezőgazdaság 20 %-kal. A társadalmi termelésben dolgozók aránya az iparban 40 %, a

mezőgazdaságban 60 %. Kirívó, kiáltó aránytalanság! Ezekből kell kiindulni! Társadalmunk, gazdaságunk szervezetének aránytalan mivoltából, amelynek persze megvannak a maga okai, a maga feltételei.

A másik kiindulópont: nézzük meg ezeket az adottságokat, amelyek szintén nem ismeretlenek, de mégis ajánlatos felemlíteni, és ajánlatos néhány tanulságos összehasonlító számot megemelíteni ezzel kapcsolatban. A Szovjetunió geológiai szénkészletei a legutolsó nyilvánosságra hozott közlés szerint 1 654 milliárd tonnát tesznek ki, a mienk 3 milliárd körül van valahol az 1946/49-ben közölt utolsó becslések szerint. Azóta nyilván sem a Szovjetunió geológusai, sem a mieink nem voltak tétlenek, de egyelőre ez a nagyságrendi különbség érezhető, különösen akkor, ha ezt a lakosság létszámához is viszonyítom. A Szovjetunió vasérckészlete – a vaskvarcitokat is ide értve – 270 milliárd tonna a legutolsó nyilvánosságra hozott becslés szerint, a mienk 20 millió tonna. Tehát sok minden van, ami a Szovjetunióban másképpen történik és ami más arányokat kényszerít ránk is. Alimíniumtermelésünknek bázisa bauxitkészletünk. Erről annak idején, a felszabadulás előtt nyilván a tőzsde árfolyami befolyása érdekében erősen túlzott becslések láttak napvilágot. Ha nem is igazak ezek a becslések, mégis ez az egyetlen komoly adat erre az ásványi nyersanyagra. Emellett a magyar bauxit minőségi összetétele is igen fontos tényező, különösen, ha azt más, komplex módon szemléljük. Hazai bauxitjainkban igen jelentős mennyiségű vasat találunk. Azaz a bauxit nemcsak az alumíniumnak, hanem a vasnak is érce. Minden tonna külföldre szállított bauxittal soha vissza nem nyerhető módon kb. 1/4 tonna vasat is szállítunk külföldre, ami vashelyzetünket tekintve, nyilvánvaló abszurdum. Évtizedek óta folyik hazánkban a timföldgyártás, amelynek hulladéka, a vörösiszap, jelentékeny mennyiségű vasat, illetve vasoxidot tartalmaz. Ez a hatalmas vörösiszap mennyiség jelentékeny vasérctartalékot jelent számunkra, ma és a jövőben is, amelyet ésszerűen és okszerűen kell felhasználnunk, mert ebben a vasat úgyszólván ingyen, hulladék gyanánt kapjuk. A később még tárgyalandó energiahelyzet miatt nekünk alumíniumkohászatunkat jelentős mértékben nem szabad fejlesztenünk. De bauxitot sem szabad külföldre szállítanunk. Alimíniumkohászatunkat olyan mértékig kell fejlesztenünk, hogy az a hazai kész- és félkészgyártmány-termelés nyersanyagszükségletét fedezze. Külföldre pedig nem bauxitot, hanem timföldet kell szállítanunk, hogy így megtartsuk a timföldgyártás melléktermékeként fennmaradó vörösiszapot. Emellett a vörösiszapban nemcsak vasat, hanem titánt és vanádiumot is találunk, amelyet ma már ismert eljárással gazdaságosan kinyerhetünk.

Timföldgyártásunkat sem a jelenlegi ún. Bayer-eljárással[7] kell fejleszteni, mert bauxitjaink nagy részében magas a kovasavnak az alumíniumtartalomhoz viszonyított aránya, azaz alacsony az ún. modulusszám. Arra kell törekednünk, hogy olyan eljárásokat dolgozzunk ki, amelyek lehetővé teszik az alacsony modulusszámú bauxit hazai feldolgozását timfölddé.

Ne essünk abba a hibába, hogy csak az érceket tekintjük nyersanyagnak. A világon egyedülálló mennyiségben rendelkezünk bentonittal (fullerföld, kallóföld), ezzel a zsíros tapintású, agyagos, sajátos átalakuláson átment vulkáni eredetű nyersanyaggal, amelyet derítésre, tisztításra mintegy 41 iparág használ, s amelyből szinte korlátlan mennyiségekkel léphetnénk fel a világpiacon, ha ...Sajnos azonban, bentonitbányáink elhanyagoltak, a világpiacon nem léphetünk fel, mert eddig még nem épült meg az a törő- és osztályozóberendezés, amelynek költségei egy-két év alatt megtérülnének, mert ugyanitt lehetséges volna hazai kaolinjaink szakszerű osztályozása is.

Kaolinjaink a Hegyalján[8] 32-34 Seger-fokos minőségűek, azaz kiválóan alkalmasak ebből a szempontból porcelángyártásra. Hazai porcelángyáraink azonban a magyar kaolint nem veszik át. A magyar kaolint csak a papírgyárak használják. Igaz, előfordul, hogy egy-egy évben Csehszlovákiába szállítunk kaolint. Könnyen lehetséges, hogy porcelángyáraink, amelyek csak Csehszlovákiában vásárolt porcelánmasszával dolgoznak, a magyar kaolint kapják vissza Csehszlovákiából.

Építőanyagok tekintetében sem használjuk ki lehetőségeinket. Az első ötéves tervben előirányzott 2 millió tonna cement helyett alig 1 milliót gyártottunk 1954-ben. Már jobban megközelítettük 1.2 milliárd darab tégla gyártásával az 1.4 milliárd darabos előirányzatot. Mind a cement-, mind a téglagyártás nagyarányú fokozása szükségszerű népgazdaságunk fejlődésében. A növelés azonban megfelelő energiát, szenet igényel. Mi viszont rendelkezünk olyan építőanyagokkal, amelyeket már a természet égetett ki számunkra, vagy magunk már egyszer kiégettünk. A Mátra és a Bükk között mérhetetlen mennyiségben áll rendelkezésünkre riolittufa, ami nem más, mint megkövesedett vulkáni hamu vagy por, amelyet a természet égetett ki számunkra. Megfelelő minimális beruházással egész kész paneleket bányászhatunk ki, mert a riolittufa még egyszerű kézifűrésszel is vágható. Egyes szakértői vélemények szerint nem alkalmas építkezésre, mert higroszkopikus, azaz magába szívja a vizet. Ezen megfelelő alapozással természetesen segíteni lehet. Heves megye népe már kidolgozta azt az új technikát, melyre még illetékeseink várnak, s egész falvakat építettek fel riolittufából. Ha nem is hatemeletes

házakat, de egyemeletes lakóházakat és mezőgazdasági üzemi épületeket minimális költséggel építhetnénk riolittufából. Tartósságához, amint ezt az egri minorita templom és Pedagógiai Főiskola évszázados épületei mutatják, kétség alig férhet.

Nem a természet, hanem magunk égettük ki a kohósalakot, amely ideális építőanyag és még ideálisabb lenne, ha ésszerű felhasználását minimális szervezési intézkedésekkel kidolgoznánk.

Ne feledkezzünk meg arról, hogy nemcsak az ásványi kincs nyersanyag. Népgazdaságunk és perspektivikus tervezésünk legsúlyosabb tétele mezőgazdasági fejlesztésünk iránya és módszerei. A bevezetőben említett tények alapvetően arra kényszerítenek, hogy e téren kihasználjuk az összes természetadta lehetőségeket. Kihasználjuk azt a tényt, hogy hazánkban a tenyészidő hőösszege az ország déli részén eléri a 3000-3200 °C-ot s az ország legnagyobb területén sem marad 2800 °C alatt. Ehhez járul durván a napsütéses órák magas száma, amelynek értéke a Duna–Tisza közén és a Mezőföldön[9] évi 2050 óra. Innen mind észak és dél, mind kelet és nyugat felé csökkenő irányzatot mutat, de alig van az országnak területe, ahol 1800 alá csökkenne. Ezen belül vannak sajátos mezoklimatikus területeink, ahol mind a tenyészidő hőösszege, mind a napfényes órák száma szubtropikus mediterrán jellemvonásokat mutat. Ehhez a két éghajlati tényezőhöz járul talajaink változatossága, amelyet mindeddig vagy egyáltalán nem, vagy alig használtunk ki. A dogmatizmus elméletéből kiinduló uniformizáló, bürokratikus, látszatsikerekre törekvő gazdaságpolitika a szikjavítást tűzi ki célul, mert a vakszikeken a terméshozam megfelelő áldozatokkal megduplázható. Ez igen jó optikát mutat, viszont ha savanyútalajainkat javítjuk fel lényegesen alacsonyabb költséggel, százalékban kifejezve a hozamemelkedés nem nagy, 30, 40, legfejlebb 50 %. De mi a fontosabb? A búza termésátlagot a szikeken 3 mázsáról 6 mázsára emelni, vagy a savanyú talajon 8 mázsáról 12 mázsára? Az egyik esetben a százalékmutató, a másik esetben az abszolút szám reális.

Mezőgazdaságunk fejlődése minden látszatsiker és erőfeszítés ellenére sem kielégítő. A felszabadulás előtt mezőgazdaságunk árutermelése – amiről csak becslések alapján tájékozódhatunk – országos átlagban 40 % körül alakult. Jelenleg az országos átlag még ennél is alacsonyabb, mindössze 37 %, ami az állami gazdaságoknál ugyan 60 %, a tsz-eknél 43 %, a szántóterület nagyobb részét kitevő egyéni termelőknél már mindössze 32 %. Ami más szavakkal annyit jelent, hogy a mezőgazdaság saját termelésének közel 2/3-át feléli, alig több, mint 1/3-át juttatja élelmiszer formájában a városnak és nyersanyag formájában az iparnak.

Erről a mélypontról kell elindulnunk. Az irány nem vitás, és annak lerögzítése évtizedek óta közhelynek számít. Mezőgazdságunk belterjességének fokozása minden szempontból az egyetlen lehetőség, évtizedes követelés, és ma már szintén közhelynek számít. Éppen ezért csodálatos, hogy mezőgazdaságunk nem ezen az úton halad, hanem éppen az ellenkező irányba tendál.

Búza-vetésterületünk a felszabadulás előtti évtized átlagában 2,5 millió hold, ma inkább ennél több, és egy törvényerejű rendelet értelmében a rozzsal együtt növekednie kell. Ugyanakkor azonban a termés-eredmény még rosszabb, és tegyük hozzá, mennél inkább kiterjesztjük a vetésterületet, annál rosszabb lesz a terméseredmény ahelyett, hogy a búza termelését az optimális területeken összpontosítanók, ahol magas terméshozamot érünk el, kiterjesztjük, tudatosan számításba véve azt, hogy minden hektár új gabonaterület csak a termésátlagok zuhanásszerű csökkenésével jár. Így érjük el, hogy hazánk Európa magtárából, búzaexportáló országból oda jut, hogy kénytelenek vagyunk Kanadából búzát importálni, ami önmagában nem volna baj, ha ez nem szükségmegoldás, hanem a tervszerű gazdaságpolitika eredménye volna.

A rétterület 1935 és 1954 között 1.1 millió holdról 980.000 holdra csökkent, a legelőterület 1.7 millióról 1.5 millióra csökkent ugyanezen idő alatt. Ezzel szemben a szántóföldi lucerna, és vöröshere-termelés területe 568.000 holdról 603.000 holdra emelkedett, de a terméshozam inkább csökken, és így az emelkedő szálastakarmány-terület nem pótolja a csökkenő rét- és legelőterületet.

Ipari növényeink közül a cukorrépa vetésterülete ugyan 82.000 holdról 200.000 holdra emelkedett, de a terméshozam a termelés elaprózódása és meg nem felelő területekre való kiterjesztése következtében 120 mázsáról 100 mázsára csökkent országos átlagban. A napraforgó területe 10.000 holdról 400.000 holdra nőtt, ami a talajerő nagymértékű kizsarolásához vezet, ugyanakkor burgonytermelésünk 500.000 kat. holdról 400.000-re csökkent, és ezt a csökkenést ismét nem pótolja a terméshozam emelkedése. Cukorrépa-termelésünknek az egész országban való szétszóródása, apró parcellákban való termelése minőségi romlást von maga után, és emellett, miután nem a cukorgyárak körzetében koncentrálódik, túlterheli szállítási berendezéseinket, és nem egy esetben 100-150 km távolságból szállítjuk a cukorgyárba a 80 % vizet tartalmazó répát.

Minden növénynek megvannak a maga igényei, amelyeket meg kell kapnia, s ha ezt figyelembe vesszük, és olyan helyen termesztünk búzát vagy cukorrépát vagy bármi mást, ahol ezeket az igényeket: a megfelelő hőtömeget, a megfelelő napfénytartalmat, a megfelelő talajviszonyokat

és hozzá a trágyát, műtrágyát biztosítani tudjuk, akkor tudjuk növelni, méghozzá ugrásszerűen a mezőgazdaság termelését, persze, más módon egy szocialista mezőgazdaságban, más módon egy túlnyomórészt kisárutermelő gazdaságban, másképpen az állami gazdaságokban és másképpen a termelőszövetkezetekben. Nyilvánvaló az is, hogy amennyiben nem ezt a vonalat tartjuk, amennyiben nem kutatjuk fel: agronómusok, talajkémikusok, gazdasági szakemberek tudományos módon az optimális termelő területeket, hanem mindenütt, mindent akarunk termelni, abban az esetben a termelés átlagai fokozatosan csökkenni fognak, mint ahogy csökkennek is. Példákat lehet itt felsorolni az extenzitás növekedésére ahelyett, hogy az intenzitást növelnők. Megállapíthatjuk azt, hogy nagyobb területen termelünk ugyan cukorrépát és többet, mint a felszabadulás előtt, nagyobb területen burgonyát, nagyobb területen sok minden mást, de hozamaink alacsonyabbak. Azt találjuk egyedüli megoldásnak, hogy ha valamiből kevés van, akkor kiterjesztjük a vetésterületet, de ezt nem lehet, mert nálunk nincsenek szűzföldek, nincs sem millió hektár, hanem még talán ezer hektár sem. Tehát az egyetlen irány az intenzitás növelése, amelynek egyedüli módja a sajátos termőtájnak felkutatása, az optimális termelő tájakon való összpontosítás, azaz magyarán mondva a mezőgazdasági termelés specializációja, szakosítása, amilyen módon az ipar szakosodik, a mezőgazdaságban is a termelés komplexitásának maximális megvalósítása. A jelen pillanatban azt a képet kapjuk, hogy állami gazdaságaink a szántóterületnek 13 %-áról lehozzák a termés 15 %-át, a tsz-ek a szántóterület 20 %-áról lehozzák a termés 8 %-át, az egyéniek a szántó 67 %-áról lehozzák a termés értékben számított 77 %-át. Mi a magyarázat? Komplexen nézzük! Hogyan áll a helyzet az állami gazdaságokban? 60 %-ot jelent a növénytermelés és 40 %-ot az állattenyésztés. A tsz-eknél 75 % a növénytermelés, 25 % az állattenyésztés. Az egyénieknél az arány 50-50 %. A magyarázat itt van. Nyilván ezekkel a kérdésekkel sem az ipar, sem a mezőgazdaság problémáit, sem a távlati problémákat megoldottnak nem tekinthetjük, de véleményem az, hogy valahol itt kell keresnünk problémáink gyökerét, itt kell megtalálni azokat az objektív természeti és társadalmi törvényeket, amelyeknek ismeretében előremehetünk és nagyobb perspektívában vihetjük tovább az ország gazdaságát. Az a véleményem, hogy erről gondoskodva és vitázva, levonva a múlt tanulságait, hatalmas lépésekkel tudjuk előrevinni az országot a szocializmus építése során. *(Hosszantartó taps)*

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Eddig egy kérdés érkezett be, és több felszólaló jelentkezett.

Felolvasnám a kérdést azzal a javaslattal hogy a választ halasszuk későbbre, a felszólalások utánra. Lipták Tamás[10] (Matematikai Kutató Intézet) kérdezi: Markos elvtárs említette, hogy szállítási és egyéb szempontok alapján gondosan kell elosztani az energiatermelésre kerülő szénmennyiséget az egyes bányavidékek között. Kérdés: milyen módszerekkel képzeli el Markos elvtárs az említett gazdaságossági kérdés megoldását? Nem volna-e szükséges itt az ökonometria, speciálisan a lineáris és dinamikus programozás[11] alkalmazására? Milyen lépéseket javasolna ezen a téren?

Az első felszólaló azt írja: öt perc és a témához. Ennek reményében adom meg a szót Füst László mérnök elvtársnak, utána Jánossy Ferenc elvtársnak, az Országos Építésügyi Hivatalból.

FÜST LÁSZLÓ : Kedves Elvtársak! Én a tervező mérnök szempontjából szeretnék egy-két problémához hozzászólni azok közül, amelyeket Markos elvtárs felvetett. És itt az egész dolog persze erőteljesen kapcsolódik egy politikai gazdaságtani kérdéshez, nézetem szerint, az értéktörvény alkalmazásának kérdéséhez. A mi praxisunkban, t.i. amikor valamit tervezünk, egész egyszerűen fogalmunk sincs arról, hogy mi olcsó és mi nem olcsó. Azokat az árakat, amelyek érvényben vannak, teljességel figyelembe venni nem lehet. Például Markos elvtárs beszélt bauxitkincsünk felhasználásának problémájáról. Ő is említette már, hogy ez nagyrészt energiakérdés, azonban nézetem szerint nem említette azt, hogy mennyire energiakérdés, hogy mennyire inkább energiakérdés, mint bauxitkérdés. Mi fejlesztjük az alumíniumipart, de az az ár, amelyet az alumíniumkohászat a felhasznált villamosenergiáért fizet, mélyen a villamosenergia önköltsége alatt van, – ha talán nem is mélyen, de feltétlenül alatta van. Ilyen körülmények között az alumíniumárral, mint reális árral számolni nyilván nem lehet. Tisztában kell lenni azzal, hogy minden felhasznált egy kilogramm alumínium azon kívül, amibe kerül, még egy csomó értéket reprezentál, amely egész egyszerűen valahol elsikkad. Az alumínium olcsósága tehát látszat, – de ez nemcsak az alumíniumra vonatkozik. Beszélünk például arról, hogy automatizáljunk. Az automatizálásnak köztudomásúan az elektronika az egyik legfontosabb területe. Igen ám, automatizálunk és használjuk az elektronikát nagymértékben, de egy rádiócső 60-70 forintba kerül. Vajon tényleg 60-70 forint a reális értéke egy rádiócsőnek? Messze az alatt marad. Ennek ellenére tehát amikor automatizálni akarunk és számításba vesszük a megtakarítást és a befektetési költséget, ezzel az árral kell, hogy számoljunk, ami teljesen irreális. Ez például fékezi az automatizálást. Nem ismerem a világpiaci árakat, de nyilván teljességgel abszurdum az, hogy egy rádiócső ára

kb. két kilogramm réz árának feleljen meg a jelenleg Magyarországon érvényben lévő árak szerint. Ez teljességgel abszurdum, fékezi az automatizálást, és nem állja útját a nyersanyagpazarlásnak.

Beszélt Markos elvtárs az atomerőmű kérdéséről is[12], amit sokan felvetettek. Nézetem szerint az atomerőmű nem elsősorban uránkérdés, mert uránból meglehetősen kevés kell, amit bizonyít az a szám, hogy abból a bizonyos 50 tonnából 20 millió tonna szenet tudnánk fedezni. Ebből is látszik, hogy ez nem elsősorban uránkérdés, hanem az atomerőművek építésének kérdése. A jelen pillanatban az atomerőművekkel előállított energia még a Szovjetunió tapasztalatai szerint is a más módon előállított energia árának – durván – a kétszeresébe fog kerülni. Ez annyit jelent, hogy az atomenergia korántsem oldja meg az energiakérdést annak jelenlegi stádiumában, tehát ezekkel az agarakkal egy kicsit hátrább kell húzódnunk, és nem eshetünk abba a hibába, hogy azt higgyük: az atomerőművek – legalábbis a közeli 5-10 év perspektívájában – energiaproblémáinkat megoldják.

Még egyszer nagyon szeretném hangsúlyozni – és nézetem szerint itt elsősorban a közgazdászokra vár a feladat – hogy sokkal intenzívebben juttassák érvényre árpolitikánkban az értéktörvényt, mert ez nemcsak közgazdasági probléma, enélkül a tervező mérnökök sem tudnak tervezni, enélkül a helyes újításokat kénytelenek esetleg elutasítani vagy pedig az újítóknak olyan csekély díjat fizetni, amely nem serkenti őket újításra, más újításokat pedig kénytelenek jobb belátásuk ellenére elfogadni, mert papíron kimutatható megtakarítás van. Az értéktörvénynek abból a nemalkalmazásából, amely nálunk dúl, ilyen probléma adódik, és ezt sürgősen fel kell számolnunk. Nézetem szerint a közgazdászoknak az iparral szemben ez egyik legfontosabb kötelességük. *(Taps)*

JÁNOSSY FERENC: Kedves Elvtársak! Rögtön a bevezetőben szeretnék Markos elvtárssal egy kérdésben vitába szállni, abban a kérdésben, hogy ma a második ötéves tervet ne vitassuk tovább, mert az le van zárva, annyira le van zárva, hogy most már hivatalosan nem adhatunk be javaslatokat bizonyos fórumokhoz, és nem várhatunk onnan választ. De a direktívajavaslat nincs elfogadva, és ha el is lesz fogadva, a terv kidolgozása jó pár hónapig fog tartani. Véleményem szerint kicsit üres vita volna hazai adottságainkról beszélni anélkül, hogy azt nem konkretizáljuk azzal, hogy az első ötéves tervben foglaltakra helyesen vagy helytelenül alapoztunk-e, hogy hogyan fogjuk a második ötéves tervben a gazdasági adottságokat figyelembe venni.

Az sem nyugtat meg, ha azt mondják, hogy a második ötéves terv vitája már le van zárva, és az első ötéves terv kiértékelése már folyik.

Egy kis ellentmondás van ebben, mert először kellett volna az első ötéves tervet komolyan elemezni ahhoz, hogy a második ötéves terv vitája teljes legyen. *(Taps)*

MARKOS GYÖRGY: Azért nem zárja ki, hogy a második ötéves terv vitája jó legyen.

JÁNOSSY FERENC: Nem, azt tudom.

Ha beszélünk hazai gazdasági adottságokról, akkor nagyon gyakran részben panaszként hangzik el, hogy milyen anyagszegény ország vagyunk. Biztosan igaz, hogy nyersanyagszegény ország vagyunk, csak az a kérdés, hogy ezt a tényt hogyan vetjük fel: a mi gazdasági hibáinknak magyarázataként és leplezéseként vagy azért, hogy a nyersanyagszegénységből kiindulva helyes konzekvenciákat vonjunk le. Véleményem szerint két konzekvenciát kell levonni. Az első konzekvencia az, hogy nem lehet Magyarországon autarchiás törekvésekről sem beszélni, sem ilyeneket végrehajtani. Nem lehet Magyarországra alkalmazni azokat a gazdasági elméleteket, amelyek helyesek egy gazdasági zárt egységre. És ha ezt mi már elvben elismertük, véleményem szerint a gyakorlatban még nagyon sok megmaradt ebből a szemléletből, amely zárt gazdasági egységből indul ki, amelyben autarchiás törekvések voltak. Felszólalásomban nem akarok kitérni arra, hogy egyes iparágak fejlesztése helyes volt-e, helytelen volt-e, melyik iparágakra kellene a fő súlyt helyezni, hanem inkább arra szeretnék kitérni, hogy itt van egy általános népgazdasági probléma, amely szorosan összefügg nyersanyagaink jobb kihasználásával. Úgy fejezném ki ezt, hogy: egész népgazdaságunknak hatásfoka. Ahhoz, hogy ezt jobban megmagyarázzam, szeretnék egy kis népgazdasági modellt alkotni, és ezen a modellen megmagyarázni, hogy mit értek hatásfok alatt. Elnézést kérek azoktól az elvtársaktól, akik a METESZ[13]-vitákban is részt vettek, ott is elmondottam ezt. Eddig úgy volt, hogy mindig azt ismételtük, ami a Szabad Népben le volt írva, és ez rossz volt. Most engedjék meg, hogy saját gondolatomat másodszor mondjam el. *(Derültség)*

Vegyük a következő modellt. Álljon az egész népgazdaság egy szénbányából és egy erőműből. A szénbánya adja a szenet az erőműnek, az erőmű ad áramot a szénbányának. Ha jól megy, marad utána szén is, áram is. De most nézzük meg, mi a helyzet, ha úgy a szénbányának, mint az erőműnek a hatásfoka romlik, például elavult kazánok vannak az erőműben, a szénbányában pedig nagy vízbetörések vannak, rengeteg energia kell a víz kipumpálására. El lehet képzelni egy olyan határesetet, hogy a szénbánya az egész szenet odaadja az erőműnek, és az erőmű-

ben termelt összenergiát a szénbánya felhasználja. Akkor azt mondom, hogy az egész verklinek a hatásfoka nulla, mert kifelé nem ad semmit. De népgazdasági tervezésünkben mi nem ezt a hatásfokot mérjük, hanem mérjük azt, hogy mennyi szenünk van és mennyi villamosenergiánk van. Ha kiindulunk a nulla hatásfokú modellből, és ha ezt az értelmetlenséget a kétszeresére növelem, akkor kétszer annyi szén van és kétszer annyi áram van – papíron és még mindig nincs semmi. *(Derültség, taps.)* Természetesen ez a példa túlzás, de hogy a hatásfok kérdése körül az első ötéves tervben bajok voltak, azt az ember érzi akkor, ha a fontos számok elemzése nélkül csak azt nézzük, hogy van nekünk majdnem dupla annyi szenünk, van dupla annyi acélunk – nem stimmel pontosan, nem akarok számokat mondani – van dupla annyi cementünk, stb. Mindennek a hatásfokban valahol kellene jelentkeznie: vagy az életszínvonal dupla olyan magas, vagy beruházási lehetőségeink sokkal nagyobbak, mint az első ötéves tervben, vagy nemhogy eladósodunk a külfölddel szemben, hanem nagyon sokat javult a helyzet, vagy az állóalapok most sokkal jobb állapotban vannak, mint az első ötéves terv idején; valahová el kellett volna jutnunk. Nem rejtély, hanem véleményem szerint a hatásfok magyarázza meg, hogy annak ellenére, hogy dupla, dupla, dupla, mégsem emelkedett a nemzeti jövedelem ilyen arányban.

Most hogyan függ ez össze a mi hazai adottságunkkal? Ha – tényleg helyesen – megállapítjuk, hogy nyersanyagszegény ország vagyunk, akkor erre a hatásfokkérdésre fokozottabban kellene vigyáznunk. És véleményem szerint a második ötéves terv direktívajavaslatában az első ötéves tervnek ezt a tanulságát nem vontuk le, és ezért adódik egy olyan furcsa helyzet, hogy ha bárkit: mérnököt, közgazdászt megkérdezünk, hogy a második ötéves terv célkitűzése: 25 %-kal emelkedjék az életszínvonal a megfelelő adósságtörlesztéssel, akkumulációval stb., reális-e, akkor mindenki azt mondja, hogy reális, nem is olyan magas, ha a technika ennyire fejlődött. Bárkit kérdezzünk meg egy gazdasági területről, legyen az a szénbányászat, a kohászat stb. mindenki azt fogja mondani: jó, reális az, amit meg kellene valósítanunk, csak több beruházás kellene hozzá.

Miből adódik ez? Abból, hogy mi tovább futunk azon az úton, hogy mindenből legyen több, amihez nagyon sok beruházás kellene ahelyett, hogy abban az irányban mennénk, hogy a hatásfokot növelnénk. A szemlélet, a – mondjuk – szépen felfelé menő vonalak, a mennyiségi, a volumenszemlélet uralkodik még mindig. Természetesen sokkal szebben néz ki, ha ma van 20 millió tonna szenünk és lesz 29 millió tonna szén. Szebben hangzik, mintha azt mondanánk: talán akkor is lenne annyi szenünk, mint így, ha kazánjainkat rendbehoznánk, és a kevesebb szénnel annyi

energiát termelünk, mintha a szén mennyiségét felemeljük. Csak ez a vonal egy kicsit zavarja a közgazdászokat, a volumenistákat, ha szabad így mondanom. *(Derültség.)* Nem fejlődik az abszolút mennyiség!

De ez a hatásfok nemcsak az energiánál áll fenn. Fennáll például a minőségi kérdésekben. Ha egy autógumi kétszer olyan nagy időtartamot vagy kilométert fut, akkor fele kell belőle. Világos, hogy ez sem szép szám, ha ma van – nem tudom – hányszázezer autógumi, és az ötéves terv végén ugyanannyit fogunk termelni. De ha elérjük, hogy a 70 000 km, amelyet most egy autógumi befut, 120 000 km-re nő, elértük ugyanazt a célt, és hozzá kell tenni, hogy nyersanyagnehézségeink erősen csökkennek, ha ebbe az irányba megyünk. Azt hiszem, nem kell sok példát hozni erre nézve. De véleményem szerint, ha hazai adottságainkat, nyersanyagszegénységünket vitatjuk, akkor nem lehet ezt elválasztani a hatásfok kérdésétől.

Most ehhez még egy kérdést, nyersanyagbázisunkkal kapcsolatosan. Véleményem szerint itt hatott egy – törvénynek nem lehet nevezni, inkább – szemlélet, hogy ha valamire ezt mondták: ez nem megy – például sok olyan mezőgazdász volt, aki azt mondotta, hogy a gyapot Magyarországon nem terem – akkor két dologgal állt szemben. Először egy olyan jelszóval, hogy: "a kommunisták részére nincs lehetetlen!" *(Derültség.)* Ami igaz lehet, ha úgy értelmezem, hogy az állam zsebe olyan nagy, hogy a kommunisták részére nincs az a lehetetlen nagy összeg, amit ne lehetne kidobni. *(Derültség.)* A másik: a pesszimizmus és az optimizmus kérdése. Ha egy geológus megállapította, hogy valahol valamely nyersanyagkincsünkből több van, és ezt túlbecsülte, akkor remélhette, hogy Kossuth-díjat kap. Ha azt mondotta valaki, hogy kevesebb van, akkor a legjobb esetben várhatta, hogy az ÁEK[14] vizsgálni fogja: igaz-e, hogy kevesebb van. (Derültség.) Ez eltorzította a dolgot, és nem adott reális képet lehetőségeinkről, eltorzította terveinket. Azt hiszem, ha Markos elvtárs azt is mondotta, hogy a második ötéves terv direktívajavaslatvitája le van zárva, akkor is – ezt nem most mondom, hanem akkor is mondtam, amikor még nem volt lezárva, most megismétlem – ebből a szempontból nagyon jól meg kell nézni a második ötéves terv direktívajavaslatát. *(Taps.)*

PAP GÁBOR : Elvtársak! Nagyon örülök – azt hiszem, nemcsak én, hanem mindenki, aki mezőgazdasággal foglalkozik – hogy itt, úgyszólván először, esett szó arról, hogy nemcsak az iparnak, hanem a mezőgazdaságnak is vannak objektív földrajzi adottságai.

MARKOS GYÖRGY: Csodálatos!

PAP GÁBOR: De valóban így van. Nagyon lényeges minden mezőgazdász számára, hogy erről beszélhet, nagyon lényeges ennek az országnak is, amely lényegében jórészt a mezőgazdaságból él. Nagyon bonyolult kérdés, úgyhogy minden részét nem lehet egy felszólalás keretében kifejteni. Egyrészéről szeretnék beszélni, arról, hogy amikor az objektív földrajzi adottságokról beszélünk, ebbe beletartozik a népsűrűség. Hogyan néz ki nálunk ez a kérdés?

Felhoznék egynéhány adatot, amelyek – úgy gondolom – érdekesek a számunkra. Ezek az adatok arra vonatkoznak, hogyan alakul a mezőgazdasági lakosság sűrűsége a különféle országokban. Az 1 mezőgazdasági lakosra – hangsúlyozom: mezőgazdasági lakosra – eső földterület Magyarországon 1.61 hektár, Dániában, ahol közismerten rendkívül intenzív a mezőgazdasági termelés jellege, 3.95, a Szovjetunióban 3.5 és végül az Egyesült Államokban 17.9 hektár, szemben a magyarországi 1.61 hektárral. Nyilvánvaló, hogy ebből nagyon komoly tanulságokat kell levonnunk. Ahhoz, hogy ezeket levonhassuk, két feltételből kellene kiindulnunk, hogy lássuk, hogy milyen hatásfokkal számolhatunk a mezőgazdaság fejlődésében. Az egyik feltétel az lenne, hogy az elkövetkező időszakban számolhassunk a mezőgazdasági gépesítés gazdaságos és gyorsütemű fejlődésével. A másik pedig az, hogy az elkövetkező időszakban nem fogunk elkövetni olyan agrárpolitikai és gazdaságpolitikai hibákat, amelyek lerontják a mezőgazdasági lakosság, a dolgozó parasztság termelési kedvét. Persze, ebben a két feltételben van egy bizonyos optimizmus, de azt hiszem, hogy a XX. kongresszus után ez az optimizmus teljes mértékben jogosult. Nos, ha mezőgazdaságunkat gépesítjuk, akkor számolnunk kell azzal, hogy rendkívül nagy mértékű mezőgazdasági munkaerő-felszabadulás fog fellépni. Erre vonatkozólag felhoznék néhány egészen futólagos adatot.

Mi sokat beszélünk újabban az Egyesült Államok mezőgazdaságáról, a gépesítéssel kapcsolatban ott nyert tapasztalatokról. Ha rövid, futólagos összehasonlítást teszünk, akkor azt fogjuk látni, hogy az Egyesült Államoknak kukoricaövezetében, ahol bizonyos hasonlóság van az ottani mezőgazdasági termelés struktúrája és a mienk között, – ez nem százalékos, de nem akarom részletesen ismertetni, hiszen az adatok annyira szembetűnők és nem is szükséges, itt csak nagyságrendek értékeléséről van szó – 1 mezőgazdasági lakos megművel kb. 100-150 kat. hold földet, tehát a gépesítésnek ilyen fokán, a mezőgazdasági termelés ilyen struktúrájában a 2 millió mezőgazdasági lakosunk helyett 10 millió kat. hold földünket összesen 100 000 mezőgazdasági dolgozó meg tudná művelni. Nem hiszem, hogy a többieknek az iparban rövid időn belül munkát

tudnánk adni. Azonban ez azzal járna, hogy a mezőgazdasági területegységről lehozott érték, vagyis a hektárhozamok jelentős mértékben csökkennek, mert a mezőgazdaság gépesítése nem minden esetben jelenti a hektárhozamok növelését. Egyes esetekben a munkatermelékenység növelése érdekében olyan megoldásokhoz is folyamodnak, amelyek következtében a hektárhozamok nem nőnek, hanem csökkennek, csak a munka termelékenysége nő. Az ilyen megoldásokat nekünk nem szabad alkalmaznunk,és ez nagyon lényeges, amiről eddig soha sehol – sajnos – nem esett szó.

Arról szeretnék még röviden beszélni, hogy milyen módon tudnánk mi a mezőgazdaságból származó nemzeti jövedelmet növelni, a gépesítés következtében felszabaduló munkaerőt hasznosítani a nemzeti jövedelem emelésében. Úgy gondolom, hogy miután iparosításunk ütemét – mondjuk – korlátozza egyfelől az, hogy felhalmozási alapunkat nem tudjuk minden mértéken túl növelni, másfelől pedig részben azok a nyersanyagproblémák is, amelyekről Markos elvtárs beszélt, tehát nekünk a felszabadult munkaerőt csak a mezőgazdaságban kellene hasznosítanunk. Ezt pedig olyan módon lehetne megtenni, hogy a mezőgazdaságot egyre inkább belterjessebbé tesszük, részben azzal, hogy az állattenyésztés arányát növeljük, részben pedig azzal hogy általában a növénytermelésben is az igényesebb kultúrákat termesztjük, tehát az olyanokat, ahol egy kat. hold művelésére sokkal több emberi munkára van szükség, sokkal több emberi munkát lehet fordítani, – és itt nagyon nagyok a különbségek. Egészen futólag hoznék fel adatokat. Ezek nyugatnémet adatok, az ottani agrotechnikának felelnek meg, és megint csak nagyságrendeket lehet velük érzékeltetni. Gépi művelés esetén 1 hektár, nem kat. hold, gabonaterület megműveléséhez 50 munkaóra szükséges évente, cukorrépa esetén ez felugrik 310-re. Még egy adatot, amely magyar viszonylatra vonatkozik: a szőlőtermesztésnél – nem munkaórában, hanem emberi munkanapban számítva – egészen 70-80, egyes esetekben 120 emberi munkanapra felugrik az 1 kat. hold megművelésére szükséges emberi munkaidő. Ha egyszerűen egyenlőségi jelet teszünk a munkaerő, vagy a munkaidő és az érték közé, amit nem egészen lehetne megtenni, de mondjuk, hogy a nagyságrendi érzékeltetés céljából elkövetjük ezt a kis torzítást, akkor nyilvánvaló, hogy sokkal több értéket le tudunk hozni a területegységről, ha más kulturákat termesztünk.

Mi az, ami nálunk akadályozza a mezőgazdaság belterjességének növelését, pusztán a mezőgazdaság szempontjából? Úgy gondolom, hogy az első kérdés a gabonakérdés, amelyről Markos elvtárs más vonatkozásban beszélt. Ezt olyan szempontból szeretném érzékeltetni, hogy mi

egész mezőgazdaságunk területének 43 %-án termesztünk jelenleg kalászosokat. Ez azt jelenti, hogy ha ezzel a körülbelül helyes – mondom, ezek csak nagyságrendileg helyes tájékoztató adatok – 50 munkaóra/hektárral számolunk, akkor egy-egy mezőgazdasági dolgozó a ráeső mezőgazdasági területnek 43%-ára összesen csak 6.25 emberi munkanapot fordíthat évente, még akkor is, ha a mezőgazdaságban a munkaidőt leszállítanánk 10 órára. Nyilvánvaló az, hogy ilyen körülmények között nem lehetséges a mezőgazdasági lakosság munkaerejének teljes mértékű hasznosítása.

Van azonban egy másik szempont is. Ez pedig az, hogy belterjes mezőgazdaságot vetésforgó nélkül elképzelni lehetetlen. Ez megint úgyszólván már közhely, azonban kérdem én, hogyan lehet vetésforgót csinálni akkor, amikor nálunk a gabona vetésterülete 43 %, a kukorica vetésterülete 22 %, ez már összesen 65 %, ami azt jelenti, hogy évről-évre a szántóterületnek 12 %-án gabona után kukoricát, kukorica után gabonát, gabona után gabonát, kukorcia után kukoricát kell vetni. Mégis mi az, ami indokolja azokat a tendenciákat, hogy nálunk ilyen nagy legyen a gabonatermelés? Persze, elsősorban az, hogy a mezőgazdaságnak alapfeladata a lakosság ellátása. Az ország kenyérszükségletét minden áron biztosítani kell, még akkor is, ha ezt a mezőgazdaság egy kicsit megsínyli, ezt el kell ismerni. Azonban szeretném felvetni azt a kérdést, vajon nem lehetne-e fokozatosan visszatérni arra – most nem beszélek arról, ez egy másik kérdés lenne, hogy szerintem, de nemcsak szerintem, hanem nálam tapasztaltabb emberek szerint is a 30 millió mázsa évi szükséglet nagyon sok, lényegesen több, mint az ország tényleges szükséglete – hogy kenyérgabonánk egy részét import útján szerezzük be, és exportáljunk helyette olyan termékeket, hogy az 1 kat. holdról lehozott termékmennyiség exportjából több, 3-4, sőt esetleg 6-8 kat. hold gabonatermésnek megfelelő gabonamennyiséget tudjunk behozni. Azt hiszem, ezt mint távlati programot feltétlenül ki kellene tűzni, ha a közel jövőben nem is lehetséges. Látom, itt van Szabó Kálmán elvtárs, és mások is a Tervhivatalból, szeretném megkérni, ismertessék, hogy mi ezzel kapcsolatban a Tervhivatalnak, általában a népgazdaság vezető szerveinek az álláspontja, hogyan lehetne ehhez a kérdéshez hozzányúlni.

SZABÓ KÁLMÁN: Tíz éves perspektívában kell válaszolni.

PAP GÁBOR: Kérem akkor tíz éves perspektívában válaszolni.

Azt is látni kell, elvtársak, – de ez nagyon lényeges – hogy ha rátérnénk arra, hogy a szántóterületen belül a kalászosok arányát évről-évre csökkentjük, akkor ez lehetővé tenné azt is, hogy a kalászosok terméshozamát növeljük, mert hiszen , ha jó elővetemény után vetem el a gabonát,

nyilvánvaló, hogy a termés lényegesen nagyobb lesz, nem is beszélve arról, hogy a gabonaterületeknek rendkívüli túlméretezettsége jelenleg az állattenyésztés fejlődésének legnagyobb gátja. És addig, amíg az állattenyésztést nem tudjuk fejleszteni, nyilvánvaló, hogy nem nő a rendelkezésre álló szervestrágya mennyisége, márpedig ha több lenne a takarmányunk, nagyobb lenne az állattenyésztésünk, több lenne a szervestrágya is és amennyiben ezt helyesen hasznosítanánk is, ennyiben lényegesen növelni lehetne ismét csak a terméshozamot.

Mit termeljünk gabona helyett? Nem akarom felsorolni, mert hiszen ezek úgyszólván megint csak közhelyek, csak utalásokat teszek arra, hogy vannak olyan hagyományos exportcikkeink, amelyeket meglehetősen elhanyagoltunk. Ilyenek a szabolcsi alma, a tokaji bor, amiről cikkezünk, de lényegében nem sok történik Tokaj vidékén, ilyen az aprómag-termesztés, amelynél Magyarországnak Európában úgyszólván monopóliuma van, és ezt nem használjuk ki, pedig diktálhatjuk Európában úgyszólván a piaci árakat, és rengeteg nyugati devizát hozhatnánk be, amelyeknek – úgy gondolom – az ország nem áll olyan nagy bőviben.

Még egy kérdés: mi kellene ahhoz, hogy a mezőgazdaságot belterjessé tegyük a továbbiakban. Egyfelől az kell, hogy a terv ezt előirányozza, a tervmunkák ezt célul tűzzék ki, másfelől azonban az is kell – és ez nagyon lényeges – hogy olyan viszonyokat teremtsünk a mezőgazdaságban, amelyek között megnő a belterjes kultúrának a termesztése és az állattenyésztés iránti termelési kedv. Ez nagyon lényeges lenne, és ennek van két nagyon lényeges eleme. Az egyik az, hogy árviszonyaink olyanok legyenek, hogy valóban kifizetődő legyen az állami gazdaságoknak, a szövetkezetben dolgozó és az egyénileg dolgozó parasztoknak egyaránt, ezeknek a belterjes kultúráknak a termesztése. Erre megint csak utalok, mert hiszen erről a Petőfi Körben volt már konkrétan szó, éppen Győrffy Béla elvtárs beszélt ilyen árviszonyokról[15]. A másik: tekintettel arra, hogy jelenleg még az ország szántóterületének nagy részén az egyénileg dolgozó parasztok dolgoznak[16], fontos, hogy a termelési kedvnek másik tényezőjét, a termelési biztonságot megszilárdítsuk, és élesen határoljuk el magunkat mindenféle olyan erőszakosságtól, a lenini elveknek mindenféle olyan megsértésétől, amilyenek megtörténtek 1953 előtt, és amelyek megtörténtek – és sok esetben megtörténtek – tavaly ősszel is. Ez nagyon lényeges, mert minden ilyen téren elkövetett hiba hatványozódik. Elég egyetlen dolgozó paraszttal szemben erőszakot alkalmazni, az elterjed az egész járásban, és az egész járás dolgozó parasztjai azt mondják: hogy ha engem úgyis bekényszerítenek a termelőszövetkezetbe, ha

esetleg még nem akarok, abban az esetben nem fogom egyéni gazdaságomat fejleszteni.

Azzal fejezném be, hogy a mezőgazdasági gépesítés, amely egyébként szakmám, és amely ellen már csak ezért sem beszélhetek, mert nemzeti jövedelmünk egyik legjelentősebb eszköze, de csak akkor, ha a mezőgazdasági gépesítés következtében felszabaduló munkaerőt hasznosítjuk, mert ha nem hasznosítjuk, akkor a mezőgazdaság gépesítése csak arra való, hogy elkendőzzünk különböző olyan agrárpolitikai hibákat, amelyek következtében a mezőgazdasági dolgozók termelési kedve csökken, akkor a mezőgazdasági gépesítés csak arra való, hogy a különböző hibák következtében kevesebbet, kedvetlenül és rosszul dolgozó parasztok helyett a gépállomások traktorosai végezzék el a mezőgazdasági munkát. Ez pedig a nemzeti jövedelemnek nem a növelését, hanem a csökkenését eredményezi, miután ebben az esetben az történik, hogy az ipar termelésének egy jelentős részét, amely egyébként mint nemzeti jövedelem jelentkezne, a mezőgazdaságba kell irányítani és a mezőgazdaságban az elhasznált termelő eszközök pótlására kell fordítani, tehát nyilvánvaló az, hogy úgy kell gépesítenünk a mezőgazdaságot, hogy ezzel kapcsolatban nőjön a mezőgazdaságból származó nemzeti jövedelem, mégpedig legalább olyan mértékben, amilyen mértékben az ipar termelésének megfelelő részét a nemzeti jövedelem helyett arra fordítjuk, hogy a mezőgazdaságban elhasznált termelő eszközöket pótoljuk. *(Taps.)*

LAKATOS ANDOR : Kedves Elvtársak! Én egy olyan kérdésről szeretnék beszélni, amit Markos elvtárs már említett, mégpedig szellemi tartalékaink kihasználatlanságáról. Legyen szabad bevezetésképpen egy példát említenem: ez a Jendrassik-féle gázturbina, amelyet 1938 körül terveztek és most került programba ennek realizálása ugyanakkor, amikor figyelembe kell vennünk azt is, hogy ez a régen tervezett gázturbina a korszerűség követelményeinek ma is megfelel. Hozzá kell tennem azt is, hogy erre a célra Brodszky professzornak[17] 1 millió forintot bocsátottak rendelkezésre, de hozzá kell tennem azt is, hogy nem tudja mire fordítani, mert kísérleteket, gépi munkát, effektív kísérleti gyártást eszközölni nem tud. *(Felkiáltások: Miért?)*

LAKATOS ANDOR: Miért nincsenek megfelelő lehetőségek, nem tudja legyártatni a kísérleti példányokat.

Hozzákapcsolódva az előttem szóló egyik mérnök elvtárshoz, szeretném elmesélni azt is, hogy milyen szellemi tartalékok vesznek el azért, mert egy bizonyos elv uralkodik ipari tervezésünkben, az az elv, hogy adj, uramisten, de gyorsan. Jó az a közmondás is, hogy: kétszer ad, aki

gyorsan ad, de ha egy tervezés folyamatát vizsgáljuk, akkor meg kell állapítanunk, hogy a tervező a tervezés folyamán mélyül bele a problémába, és lehetséges, hogy amikor a kiadott időnek a vége felé jár, akkor derül ki, hogy egy jobb, gazdaságosabb, korszerűbb megoldás is létezik, amelyet meg tudna csinálni. Ennek kivitelezésére azonban már nincs idő, mert a határidő sürget, éppen ezért a viszonylag korszerűtlen, kevésbé jó megoldás kerül kivitelezésre, ami nemcsak azt jelenti, hogy a berendezés drágább lesz, hanem hogy ha szerszámról, vagy gyártó alkalmatosságról van szó, a gyártás folyamatát is költségessé teszi. Sajnos, ezt a tapasztalatot nemcsak a mi munkánkban vonhatjuk le, hanem azt hiszem, a többi tervezőintézetnél is hasonlóképpen áll a helyzet.

Legyen szabad néhány szót szólnom most egy Magyarországon meglehetősen elhanyagolt és lebecsült iparágról, a repülőgépiparról. Persze, nem a honvédség igényeit kiszolgáló repülőgépiparra gondolok, hanem a magyar polgári repülés kérdéseire. Mondanom sem kell, hogy ezen a téren a népi demokráciák közül Magyarország áll a legrosszabbul. Azt is hozzá kell tenni, hogy az első ötéves tervben repülőgépipart egyáltalán nem is terveztek, csak máshonnan elvont apró-cseprő összegekből sikerült olyan mértékben fejleszteni, mint amilyen mértékben fejlődött. Hogy mennyire fontos nemcsak népgazdasági szempontból, holott viszonylag kicsi része a népgazdaság volumenének, azt azzal szeretném megvilágítani, hogy ma, a XX. században nincs egyetlen ország, amely a repülés kérdéseivel effektíven, lényegesen ne foglalkozna. Ha csak arra gondolunk, hogy a légi közlekedés nem egyetlen része a repülőgépproblémának, hanem ma már például komoly külföldi társulatok, vállalatok alakultak helikopter működtetésre, mert a helikopter nemcsak szállítási eszköz, hanem olyan daru, amelyhez nem kell pálya, nyugodtan tud szállítani nagy súlyokat, olyan súlyokat, amelyeket normális körülmények között igen nehézkes lenne összeszerelt állapotban rendeltetési helyére szállítani és hozzá kell tenni azt is, hogy a helikopter, mint mezőgazdasági eszköz is rendkivül nagy jelentőségű lehet. Itt nemcsak arra gondolok, amit az elvtársak biztosan ismernek: a növényvédelemre és rovarirtásra, hanem például olyan kevésbbé ismert problémára is, hogy a talajmenti fagyok ellen is helikopterekkel igen jó eredményeket lehet elérni. Meg kellene tehát vizsgálni, mi az oka annak, hogy Magyarországon a helikopter-kérdés és általában a repülés kérdése annyira elaludt. Hozzá kell tenni, mielőtt folytatnám, azt is, hogy az egész világon a helikoptergyártás csak kis sorozatban történik, tehát Magyarországon, ahol viszonylag csak kis sorozatokat tudunk gyártani, ennek reális alapja lehet, sőt exportlehetőségeink lehetnének belőle. Hozzá kell tenni azt is, hogy Magyarországon már 1948/49-ben

építettek egy helikoptert, ez a helikopter azonban leállt azért, mert nem lehetett tovább folytatni vele a kísérleteket. A legutóbbi időkben Alagon egy lelkes kutatócsoport Somló Béla vezetésével egy új helikopter-fajtát kísérletezett ki. A helikopter eddigi stádiumában úgy viszonylik a jövőhöz képest, mint a 19-es Sárkány típusú repülőgépek a mostaniakhoz képest. Sok műszaki probléma nincs megoldva. Ez a kísérletező csoport olyan helikopterfejet hozott ki, amely a világon egyedülálló. Nem akarok szakmai részletekbe bocsátkozni, de úgy gondolom, ez egy olyan helikoptergyártásnak vethetné meg Magyarországon az alapját, amely világviszonylatban igen komoly mértékben versenyképes lehetne. Ennek ellenére ezek a kísérletek, amelyek pozitív eredménnyel végződtek, folytatásra igen kis mértékben kerülnek. A kísérleti mintadarab mindezideig, annak ellenére, hogy a dokumentáció teljesen rendelkezésre áll, már el van készítve, még nem épült meg és – sajnos – nincs is remény arra, hogy a közeljövőben a kísérleti példány megépülhessen.

Elvtársak, úgy gondolom, hogy a mi viszonyaink között igen sok ehhez a példához hasonló szellemi termék hever kiaknázatlanul, részben azért, mert a szűk látókörű felsőbb szempontok miatt nem engedik őket továbbfejlődni, részben pedig azért, mert maguk, akik létrehozták ezeket azt objektumokat, nem elég erősek a következetes harcra gyártmányaik vagy tervezményeik érvényrejuttatása érdekében. Ennek kapcsán kellene megemlíteni azt is, hogy a repülőgépipar a közelmúltban hozott ki két kisautót. 300 kg súly alatt van a terhelésük, 250 cm^3-es Pannónia motorral 80 km/óra sebességet tudnak elérni, ami világviszonylatban is igen jó eredmény. Ennek ellenére ez a két megépült kísérleti autó sehol a sajtóban publicitást nem nyert ugyanakkor, amikor a csehszlovák kísérletekről már tudunk és a sajtó közli a csehszlovák autók képét.

Ha ezeket a lehetőségeket kiaknázzuk a szellemi termékek realizálása vonalán, akkor – különösen figyelembe véve azt, hogy Magyarországnak főleg olyan termékeket helyes exportálnia, amelyekben főleg a munkaigény nagy és nem az anyagigény – komoly lehetőségeket lehet kimeríteni, és éppen ezért szeretném az itt összegyűlt vitázók figyelmét ezekre a kérdésekre felhívni. *(Taps.)*

LÁNYI KAMILLA : Elvtársak! Markos elvtárs előadása és a vitában eddig elhangzott felszólalások, különösen Pap Gábor elvtárs felszólalása arra utalnak, hogy amennyiben rátérnénk perspektivikusan egy olyan útra, hogy fokozottabban használnánk ki elsősorban belső gazdasági adottságainkat, abban az esetben a másik oldalon nyilvánvalóan fokozottabban kell részt vennünk a nemzetközi munkamegosztásban is. A XX. században nemcsak a szocialista országok között, de – úgy látszik

– a tőkés országok között is nemcsak politikai, hanem gazdasági szükségszerűség is, hogy ún. gazdasági tömböket alkossanak bizonyos szervezett jelleggel, valószínűleg nemcsak azért – Ausztria példáját idézve – mert egyik vagy másik imperialista hatalom kényszeríti őket erre, hanem azért is, mert saját jól felfogott gazdasági érdekük kényszeríti őket erre a lépésre.

Azért kívántam ez a megjegyzést tenni mert az utóbbi időkben nálunk a KGST-t, a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát, amely a Szovjetunió és a népi demokráciák egy hasonló gazdasági szerve, elsősorban politikai funkciójánál, politikai jellegénél fogva szokták vizsgálni, és viszonylag kevésbé térnek ki arra a tényleges gazdasági funkcióra, amelyet a KGST betölt. Már most elvtársak, a KGST már az első ötéves tervünk és a többi népi demokrácia első ötéves terve végrehajtása idején is működött. Ebben az időszakban a KGST-hez tartozó államok gazdaságában körülbelül hasonló jelenségek: hasonló erények és hasonló hibák voltak tapasztalhatók, példának okáért a túlzott iparosítás, az életszínvonal nem kellő mértékben való növekedése stb. Ezért, amikor arról beszélünk, hogy üdvös lenne a mi első ötéves tervünk tapasztalatainak értékelése, mivel már az első ötéves tervben is bizonyos gazdasági kapcsolatban álltunk a többi szocialista állammal, úgy vélem, helyes lenne, ha nyilvánosságra hoznák egyrészt a KGST-nek az első ötéves terv időszakában való működését, és levonnánk belőle bizonyos következtetéseket, bizonyos értékelést. Szeretném megkérdezni a jelenlévő gazdasági vezető elvtársaktól, hogy várhatunk-e egy ilyen nyilvánosságra hozatalt, amely valószínűleg még közelebb hozna bennünket ahhoz, hogy alaposabban megértsük az első ötéves tervidőszakot.

A másik kérdés, amit Markos elvtárs elmondott belső adottságaink elsődleges kihasználásáról, nagyon szép és logikus és joggal felvetődik a kérdés, hogy ha egyszer ilyen szép és kiváló, miért nem pontosan ezt követjük. Persze, elvtársak, amikor arról beszéltem, hogy a nemzetközi munkamegosztásban ennek megfelelően fokozottabban kell bekapcsolódnunk, azzal is tisztában kell lennünk, hogy példának okáért a tőkés országokkal hosszúlejáratú gazdasági szerződéseink nincsenek, és úgy tűnik, hogy egyhamar nem is lehetnek, nem azért, mert mi nem akarjuk, hanem, mert még nem értek meg a körülmények és a lehetőségek. Hosszúlejáratú gazdasági szerződésekre, amelyeknek alapján lehet perspektivikusan tervezni, nyilvánvalóan elsősorban a baráti országok, a Szovjetunió és a népi demokráciák irányában számíthatunk. Nyilvánvaló tehát, hogy az ő gazdasági adottságaik is meghatározzák azt, hogy mi az, amit mi elsősorban fejleszthetünk és mi az, amit másodsorban. Erre azért kívánok

utalni, mert a második ötéves terv vitájának idején többször ütköztünk bele abba a kérdésbe, amikor odajutottunk, hogy ezt vagy azt az iparágat miért fejlesztjük annyira és a másikat miért kevésbbé, hogy erre szükség van, mert más népi demokráciáktól az ő adottságaik miatt akkor nem kaphatunk meg bizonyos nyersanyagokat, ha mi ezt az iparágat fejlesztjük és fordítva. Nyilvánvalóan ezek gazdasági szükségszerűségek, de viszont az is nyilvánvaló, hogy sokkal jobban megértenénk jelenlegi perspektivikus tervezésünk tendenciáját és szükségszerűségeit, ha jobban tisztában lennénk azzal, hogy a KGST-n belül milyen lehetőségek, milyen elképzelések vannak a második ötéves terv időszakára vonatkozólag vagy pedig egy hosszabb perspektívára vonatkozólag. Szeretném megkérdezni a jelenlévő gazdasági vezető elvtársakat, hogy van-e lehetőség arra, hogy ugyanakkor, amikor példának okáért módunkban állt saját ötéves tervünket, a Szovjetunió ötéves tervét és ha külföldi folyóiratokat olvasunk, a külföldi ötéves terveket is elolvasni, van-e lehetőség arra, hogy nyilvánosságra hozzák azokat az adatokat, amelyek ezeknek a terveknek egy igen fontos és egyre nagyobb részét teszik ki, tehát azt, hogy az egyes országok elsősorban a KGST-n belül milyen országoknak mit tudnak szállítani, mit kell, hogy kapjanak érte, hogy ez milyen fejlődési tendenciákat és milyen problémákat vetett fel. Azért tartom szükségesnek ezt megmondani, mert annak ellenére, hogy a KGST politikai jelentőségét igen erősen hangsúlyozzuk, gazdasági tevékenységéről - pedig egyre jobban érinti és feltétlenül szükséges, hogy érintse is saját gazdasági tevékenységünket – sajnos, nagyon keveset tudunk, és a KGST üléseiről szóló kommünikék általában megelégszenek azzal, hogy: megtárgyalták a soronlévő kérdéseket, és megfelelő határozatokat hoztak. *(Taps.)*

BALOGH MIKLÓS : Kedves Elvtársak! Szeretném elmondani azt, hogy első esetben vagyok itt, és ez úgy történt, hogy valaki felhívta a figyelmemet, és ahogy körülnéztem, azt kellett megállapítanom, hogy munkás igen kevés van itt, igen elenyésző itt a számuk. Mivel nekem egy értelmiségi elvtárs hívta fel a figyelmemet, előljáróban szeretném Önöket arra kérni, hogy ott, ahol dolgoznak, vagy azoknak a munkásoknak, akikkel kapcsolatban vannak, hívják fel a figyelmét erre az előadássorozatra és akkor biztosan többen leszünk itt, és másképpen néz ki a dolog. *(Nagy taps.)*

Szeretném azt is elmondani, hogy megpróbáltam néhány dolgozó társamat elhozni ide. Féltem attól, hogy természeti adottságaink mellett nem fog sor kerülni azokra a dolgozókra, akik ezt a tervet, amelyről beszélgetünk, végrehajtják. Lehet, hogy a továbbiak során még került volna sor, idáig nem. Értelmiségünk a természeti adottságokhoz tarto-

zik, amelyekre Markos elvtárs és még egy elvtárs is kitért, de dolgozók is, fizikai munkások is természeti adottságot jelentenek nekünk, mert ők azok, akik a tervet – úgy, ahogy – végrehajtják. Szomorúan kell megmondanom, hogy nem jöttek el, nem tudtam megagitálni senkit, hogy eljöjjön velem, hanem azzal küldtek, hogy utána számoljak be arról, amiről itt szó volt, és próbáljam nekik továbbadni. Igérem, hogy ezt megteszem és legközelebb biztos hozok magammal egy pár embert.

A tervezéssel, a második ötéves tervvel kapcsolatban a munkások álláspontját szeretném kicsit ismertetni, amely rendkívül pesszimista. A magyar munkásosztály rendkívül pesszimista – nyugodtan merem mondani – az elmúlt hét évben négy üzemben dolgoztam, nem tőlem függő tényezők miatt, hanem amelyek az elmúlt hét év eseményeivel szorosan összefüggnek, nem hisznek, hitetlenek, abszolút hitetlenek. Ha már megpróbálok valamit mondani, akkor egész egyszerűen azt mondják – lehet, hogy brutálisan és durván, de azt mondják – na, most mit fogsz nekünk hazudni. Persze, úgy néz ki ez, mintha a munkásoknak az lenne a véleményük, persze, nem egészen joggal, hogy eddig igen sokszor nem mondtak nekik igazat. *(Derültség, taps.)* Jánossy elvtárs nagyon világosan megmagyarázta, és iszonyú erővel belém ütött a hatásfok kérdése. 1949 óta az egyéni hatásfokot emeltük legalább háromszorosára, az azonos munkaidő alatt megtermelt mennyiség megnőtt legalább a háromszorosára. Ha mellé azt mondom a dolgozóknak, hogy az életszínvonal emelkedni fog, és emeld még, még emeld – emelte egyszer, kétszer, háromszor, de nem tudom, hogy a második ötéves tervnél hogyan fogjuk rábírni arra, hogy még emelje, mert már régóta nem emeli, nem emeli sem a mennyiséget, sem a minőséget, sőt, a minőség, amely a hatásfoknak egyik tényezője, rendkívül romlott és a mi bérviszonyaink olyanok, hogy erre direkt kényszerítik a dolgozót. Az a dolgozó lényegesen többet keres, és jobban keres, aki nem vigyáz a minőségre. Nem akarok arról a minőségrombolásról beszélni, amely fentről, hivatalosan történt, mert azt az elvtársak ugyanolyan jól ismerik, mint én, kezdve a vajtól, a zsírtól, a szövettől, a bőrcipőtől. Nem merek a kisfiamra szólni, hogy egy hónap alatt szétrúgja a cipőt. Ezer és ezer apróság van, ami szintén a hatásfokhoz tartozik, ami hivatalosan történt, sokkal nagyobb ennél is, pedig ez is hatalmas, az a minőségrombolás, amit a munkás végez azért, hogy többet keressen az állandó normarendezések és szigorítások kényszerítő hatása alatt, vagy tudatosan vagy tudat alatt, az sokszorosabb. Beszéltek az autógumiról, de nem hiszem, hogy erről kell beszélni. Ha azt akarjuk, hogy a második ötéves tervet végrehajtsuk – és nem lehet elvitatni, hogy a mi érdekeinknek megfelelően fogjuk végrehajtani, akkor a második ötéves terv vitája

nem zárulhat le Magyarországon így, ahogy idáig történt. *(Taps.)* Elővettem az első ötéves terv indulásakori újságokat, a Társadalmi Szemlét, mert engem érdekelt akkor is és most, amikor összehasonlítom, rendkívül sok rokon vonás van benne, még a XX. kongresszus hatása ellenére is. De nem akarok eltérni a tárgytól, a dolgozókról akarok beszélni. A dolgozóknak nincs hitük, és ha a második ötéves tervet, az itt és különböző helyeken, csoportokban, íróaszataloknál tényleg a magyar nép érdekében elhangzott véleményt és elvi kiállást, amelyek most történnek, amelyek tényleg műszaki vezetésünknek és tudományos vezetésünknek a feladata – és úgy látszik, most jól fognak hozzá ezekhez a kérdésekhez – nem támasztjuk alá a dolgozók hitével, hogy meg kell valósítani, amit terveznek, akárhogyan tervezzenek, nem fogják tudni megvalósítani. *(Nagy taps.)* Zavarba hoznak, nagyon nagy zavarba hoznak. *(Derültség.)*

Nem szeretnék arra kitérni, hogy politikai vonalon és mindvégig mik voltak azok a tényezők – önök is jól tudják – amelyek ezt a hitetlenséget létrehozták, de megvan és számolni kell vele. Azt szeretném mondani, vegyük bele a második ötéves tervjavaslatba azt is, hogy mily módon, hogyan fogjuk megszerezni a munkásosztály, a dolgozók hitét, bizalmát a második ötéves terv végrehajtásához. Én a magam részéről úgy látom, hogy ennek az lenne a módja – és megdöbbentem a mai vitán és rendkívül jólesett a mostani értekezlet – hogy ha ezt nemcsak itt beszélnék meg az értelmiségiek önmagukban, nemcsak így történne, ha sajtónk egy kicsit rámenne erre a kérdésre. *(Taps.)* Például Nagy Tamás elvtárs írt egy cikket a Közgazdasági Szemlébe[18]. Megnéztem hátul, 14 000 példányban jelenik meg és ebből 3 000-et az irattárak, könyvtárak lefoglalnak, biztos, egypár ezret lefoglal az a vezetőréteg magának, amely vagy elolvassa vagy nem, és felteszi a könyvespolcra *(Derültség.)* és nem kerül ki az olvasók közé. Miért nem tud ez megjelenni a Szabad Népben, ahol az emberek elolvashatják nem egyszer, kétszer, kitesszük a faliújságra, olvassák, ismerjék meg. Hogyha ezeket a vitákat, amelyek itt lezajlanak, közel visszük a dolgozókhoz, ahogy ezt tettük 1945-49 között, akkor közelebb kerülünk hozzájuk, bár nem állítom biztosan, hogy vissza lehet szerezi hirtelen, már a második ötéves terv első évében a munkások bizalmát. Ezekkel az őszinte eszmecserékkel párhuzamosan persze bérügyi intézkedéseknek is kell jönniuk, hogy Magyarországon ne 600 forint legyen a legalacsonyabb munkabér, amit fel kellett emelni, hogy megéljen, és hogy érezze a dolgozó effektíve, hogy ha most egy kicsit többet termel, jobbat termel, ez a többtermelés feltétlenül jelentkezik, kifizetődő a dolgozónak, akkor már ez megérné.

Valaki felvetette az újítási díjat. Higgyék el, nem érdemes újítani, kevés pénzt kapnak a dolgozók, ha újítanak. Ezt persze, a dolgozók is tudják, hogy nem érdekeltek már lassan a termelés emelésében. Ha ezt megváltoztatjuk és ha hitét visszadjuk, akkor remélem és bízom abban, hogy a második ötéves tervet megvalósítjuk. Köszönöm. *(Nagy taps.)*

MARKOS GYÖRGY: Engedjék meg, kedves elvtársak és engedje meg Balogh elvtárs, hogy rögtön válaszoljak és reflektáljak arra amit mondott, mert nagyon fontosnak tartom azt, amit mondott igen sok szempontból. Először is egy tévedést szeretnék helyreigazítani. A Petőfi Kör a DISZ értelmiségi csoportjának köre, azonban ezek az értelmiségiek munkás- és parasztszármazású értelmiségiek zömmel, tehát tévedés, hogy itt nincsenek munkások, csak ők már túlnyomórészt az értelmiséghez tartoznak, de lélekkel, szívvel ott vannak, ahonnan jöttek és azért dolgoznak. *(Taps.)*

Nagyon helyes Balogh elvtársnak az a javaslata, hogy menjünk ki az üzemekbe, mert mi ezt így szoktuk csinálni, így csináltuk például 1945-ben, 1946-ban egész 1949-ig. Most pontosan 10 éve, tehát az infláció tetőfokán azt a megbízást kaptam a párttól, hogy menjek ki Csepelre. Ötszáz és egynéhány bizalmi fenyegetőzik, veri az asztalt stb. Mondjam meg nekik, hogy a párt állja a szavát, hogy augusztus elsejére itt lesz a forint, de most nem tudunk semmit adni. Dolgozni kell, produkálni kell, mire itt lesz a forint, addig lesz árunk is. És én kimentem azzal az érzéssel, hogy vagy agyonvernek vagy a végén kizárnak a pártból, mert nem tudok helytállni az éhes, lerongyolt emberek előtt, hogy milyen jogcímen követeljük tőlük azt, hogy dolgozzanak. De a párt erőt adott és kimentem és ott ötszáz dühöngő, kiabáló ember előtt érvényesítettem a párt vonalát, mert megmondtam: ha a párt ezt így mondja, akkor lesz, és akkor dolgozni kell, és adjátok el az utolsó fehérneműtöket vagy a rádiót, ha még megvan, próbáljatok így enni adni a gyerekeknek, de dolgozni kell, és akkor eredmény lesz. És ezek az elvtársak , akik hadonásztak ökéllel és franciakulccsal, a végén hittek és továbbvitték ki az üzembe, amit mondtam. Ezt kell megteremteni most is, elvtársak, hogy a munkások Csepelen és másutt higgyenek és bízzanak abban, hogy amit a mi pártunk mond, az úgy lesz és mi törjük a fejünket azon, hogy ne ígérjünk hiábavaló dolgokat. Ezért töprengünk ezeken a kérdéseken.

Teljesen igaza van Balogh elvtársnak abban, hogy csak írott malaszttal nem érünk el semmit. Én megpendítettem a szellemi tőkét, és csak halványan az anyagi érdekeltséget, és ez most kijött Balogh elvtárs hozzászólásából. Ez nem anyagiasság, nem prakticizmus, ez az alapja az

ipari munkának, a szellemi munkának, a mezőgazdasági munkának, ez olyan adottság, amelyről megfeledkezni nem szabad akkor sem, ha természeti és gazdasági adottságokról beszélünk. Ennyit szerettem volna mondani. *(Taps.)*

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Csak egy-két mondatot szeretnék hozzátenni. Balogh elvtárs azt mondotta, el fogja mondani az üzemben, hogy itt mit hallott és reméli, hogy legközelebb többen jönnek már el. Mi szeretnénk Balogh elvtársat szaván fogni, és egyben legyen szabad a Petőfi Kör vezetősége nevében ezt az ígéretet meghívássá is változtatni. Újra, nyomatékosan hangsúlyozzuk azt, hogy bár a DISZ Petőfi Köre értelmiségi szervezet, a DISz Petőfi Köre nyitva áll mindenki számára, akit érdekelnek ezek a problémák és elsősorban nyitva áll a DISz Petőfi Köre a budapesti munkásság és elsősorban a budapesti ifjúmunkásság számára is. *(Felkiáltás:* Tartsunk vitát az üzemekben, Csepelen!*)*

MARKOS GYÖRGY: Helyes! *(Taps.)*

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Javasolni fogjuk a holnapi vezetőségi ülésen. *(Derültség, taps.)* A részleteket most ne beszéljük meg, de azt hiszem, feltétlenül megfontolandó ez a javaslat.

A másik dolog, amit Balogh elvtárs mondott, a sajtóvisszhang. Örülünk, hogy ezt Balogh elvtárs felvetette, mert bár a Petőfi Kör sajtóvisszhangja örömtelien nő, de azért meg kell mondani, hogy néha bizony az ember elcsodálkozik azon, amit olvas az újságban. *(Derültség, taps.)* De talán erről majd egy hét múlva fogunk beszélni a sajtóvitán.

Felkiáltás: Hol?

Egy hang: A Sportcsarnokban! *(Derültség.)*

DÖRNYEI JÓZSEF: Néhány dolgot ismételnem kell, ezekre csak tételszerűen térek ki. Az első tétel a távlati tervezésnél...(A mosolyra reflektálok: nem úgy tétel, hogy valamit leszögezek, hanem a rövidségre értem a tételt.) Az első tétel: nemcsak a természeti adottságokat kell figyelembe venni, hanem figyelembe kell venni a világpolitika és a világhelyzet távlati fejlődésének irányát is. A közgazdaság távlati fejlesztése erősen annak befolyása alatt van, hogy milyen közgazdasági, illetve politikai fejlődést várunk a környező államokban és az egész világon. Ezzel kapcsolatban csak tételszerűen szeretném leszögezni, hogy távlatilag a két fajta világnézetű világ egymás mellett élése várható, de ugyanakkor a kétfajta világ aktívabb együttélése és egymást kielégítése a távlati szerződésekben és a nemzetközi kereskedelmen keresztül. Ez az egyik tétel.

A másik: figyelembe kell venni hazánk nyersanyag-adottságait. Ezek közismertek. Közismert alapvonás az energiaszegénység, közismert az energiaszegénységből folyó alacsony elektromosáram-termelés aránya és ezen a téren a fejlesztés szerény lehetősége. Második természeti adottság bauxitkincsünk gazdagsága. Egy adattal szeretném kiegészíteni azt, amit Markos elvtárs mondott, az amerikai Bayley-bizottságnak jelentésével 1952. júniusáról, amikor bauxitkincsünket figyelembe vették. Eszerint Magyarországnak van a világon a legnagyobb bauxitkincse, 370 millió tonna.

MARKOS GYÖRGY: Mese, mese!

DÖRNYEI JÓZSEF: Nem tudok hazai adatra hivatkozni, mert nem ismerek mást. *Taps.)* Sajnos, könnyebb volt hozzájutni a Baylly-bizottság jelentéséhez, mint egy hazai adathoz.

A másik nyersanyag-adottság az, hogy kőolajból pillanatnyilag nagyjából önellátók vagyunk, a harmadik pedig az, hogy barnaszénkészletünk igen jelentős, nem energiafejlesztés szempontjából, hanem egyéb felhasználási célokból. Ez volt a második tétel a természeti adottságokhoz.

A harmadik tétel a távlati tervezés fejlesztése szempontjából az, hogy figyelembe kell venni a világgazdaságban jelenlévő fejlődési tendenciákat, figyelembe kell venni azt, hogy mely gazdasági ágak azok, amelyek a világgazdaságban most kezdenek kifejlődni, és melyek azok, amelyek jelentősége világszerte csökken. Ha ezt figyelembe vesszük, illetőleg – sajnos, megint egy nem magyar adatra kell hivatkoznom – figyelembe vesszük a nyugateurópai államok fejlődését 1938-hoz viszonyítva, akkor azt látjuk, hogy a szénbányászat (1938=100) 1954-ben 112 %-ra emelkedett, a nyersacélgyártás 197 %-ra, az elektromosenergia-termelés 288 %-ra, az alumíniumgyártás 457 %-ra. Ugyanilyen adat mutatkozik, ha országonként vesszük figyelembe a kérdést. Angliának például 1948-hoz viszonyított ipari struktúra változása: a vaskohászat 1955-re 134 %-ra emelkedett, az egész ipar 136 %- ra, ezen belül a vaskohászat 134 %-ra, a vegyi ipar 185 %-ra. Ez az arány 1936-hoz mérve Nyugatnémetországban a vegyi iparnál 225, a vaskohászatnál 142, az egész iparnál 198.

Mi következik ebből? Az, hogy – tudnék más adatokat is sorolni, de nem akarok, mert hosszúra nyúlna felszólalásom – hogy a világgazdaságban jelenleg 3 iparág fejlődése megy nagyobb iramban, mint a többi. Három iparág az, amelynek fejlődése a jövőben egyre nagyobb súllyal lesz érezhető. Ezek közismertek: az energiafejlesztés, főleg az elektromosenergia-fejlesztés, a második a vegyi ipar, ezen belül a műanyagipar, a harmadik a könnyűfémkohászat. Még visszatérve a vegyi

iparra, itt szeretném elmondani, összehasonlítva a vegyi ipar termékeinek mennyiségét ezer köbméterben, – mert a vegyi ipar súlyban nem jól hasonlítható össze más termékekkel, értékben pedig önköltségi okok miatt, termelési árviszonyok miatt nem hasonlítható össze – tehát térfogatban összehasonlítva a vegyi ipar termelése ma nagyobb volumenű, mint az ólom, ón, cink és réztermelés az egész világon együttvéve. Az alumíniumipar pedig kb. 90 %-át termeli már ennek a volumennek. Ez volt a harmadik tétel.

A negyedik tétel az, hogy a távlati fejlesztésnél – ismétlésekbe kell bocsátkoznom – elsősorban a hatékonysági és a gazdaságossági kérdéseket kell figyelembe venni. Ennek megfelelően azokat az iparágainkat kell fejlesztenünk, amelyek természeti adottságainknak megfelelnek, másodszor, amelyek a hagyományos külkereskedelmi forgalmunknak felelnek meg, harmadszor amelynek relatív termelékenysége a külkereskedelemben aránylag a legnagyobb.

A következő tétel a távlati tervezésnél: példaként kell vizsgálnunk azoknak az országoknak a módszereit, amelyek hozzánk hasonló gazdasági struktúrával rendelkeznek, értve itt a nyersanyaghelyzetet és az ipari fejlettséget. Hozzánk hasonló – megmondhatjuk őszintén – elmaradt ország világszerte vagy Európaszerte Görögország. Azután Dánia a nyersanyaghelyzetben, és főleg Olaszország, Portugália. Persze, itt nem szabad az összehasonlítást teljesen szorosan venni.

Mi csinálnak ezek az országok? Ezeknek az országoknak mindegyike felismerte a világgazdaság fejlesztési tendenciáit, a felsorolt három gazdasági ág fejlesztését, ugyanakkor egyik ország sem rendelkezik jelentős energiaforrásokkal. Nálunk kevesebb energiával Európaszerte – azt hiszem – Dánia rendelkezik, Dánia ennek ellenére energiatermelését 1948-hoz képest 1954-ben 82 %-kal emelte. Hollandia, amely szintén energiaszegény ország, 89 %-kal emelte, Olaszország 56 %-kal.

Vizsgáljuk meg azokat a módszereket, mit csináltak ők. Elsősorban csökkentették gazdaságtalan szénbányászatukat, és csökkentették szénimportukat. Átálltak lassan az energiaimportra, részint az elektromosenergia-importra és a nyersolajimportra. Visszatérve most a gazdaságosságra és a hatékonyságra, ha ennek megfelelően az előző tételeket vesszük csak szemügyre és szempontként használjuk fel, akkor nekünk is azon az úton kell haladnunk, hogy távlatilag egyre kisebb súlyú és egyre gazdaságtalanabbá váló gazdasági ágainkat a népgazdaság arányában csökkenteni kell, elsősorban gondolok itt a szénbányászatra. Meg kell mondanom, hogy jelenleg vannak olyan szénbányászati trösztjeink, ahol az átlag kalóriakihozatal 1 700-1 800 kalória, ami mindennek

nevezhető – nem akarok túl drasztikus jelzőt használni – csak nem szénnek. A további teendő számunkra az, hogy termelékeny iparágainkat, a perspektívával rendelkező iparágainkat fejlesszük, még azon az áron is, ha mi is energiaimportra, elektromosenergia- vagy kőolajimportra szorulnánk fűtőanyagban. Az energiaimport szempontjából önként kínálkozik a szomszédos Jugoszlávia, amellyel a 40-es évek közepén, 1947-ben – azt hiszem – erre vonatkozó tárgyalások és megállapodások voltak. Jugoszlávia jelenleg energiaexportáló állam még egyelőre. Erre vonatkozólag az ENSZ- nek van egy kiadványa is, amely részletesen ismerteti, hogy milyen formában.

A másik megoldás az, hogy ebből a körből kitörjünk, fejleszthessük perspektivikus iparágainkat, a vegyi ipart és a könnyűfémkohászatot, ugyanakkor megoldjuk energiakérdésünket, úgy, hogy – amit eddig nem nagyon hangsúlyoztunk – a földrajzi potenciált vegyük figyelembe. A Duna-medencében élünk, és közgazdasági fejlesztésünket a szomszédos duna-medencei baráti vagy egyéb államok fejlődésével kell kapcsolatba hoznunk. Ilyen szempontból gazdaságos magyar beruházásokat lehetne folytatni a szomszédos államokban olyan iparágakban, amelyek a mi nyersanyagszegénységünket meg tudnák oldani. Gondolok itt a lengyel szénberuházásokra vagy a jugoszláv vagy az ausztriai vízierőmű-beruházásokra, amelyek energiaimportunkat mozdítanák elő. Itt egy adatra szeretnék hivatkozni. Amig a kiépített vizierőmű a fejlett országokban – Olaszországban 61 %, Svájcban 56 % – olyan fokúvá válik, hogy vízierőművet nem gazdaságos tovább kiépíteni, addig Ausztriában mindössze 19 %, Jugoszláviában 2.4 %. Tehát Ausztriában és Jugoszláviában részünkre óriási lehetőségek lennének – megfelelő politikai előfeltételek után – olcsó energiabehozatalra.

Ezek azok a lehetőségek, amelyek szerintem a távlati tervezésnél feltétlenül figyelembe veendők, és amelyek megfelelő világgazdasági és külpolitikai helyzet előrevetítése után feltétlenül követendők. *(Taps.)*

BERECZ ISTVÁN : Kedves Elvtársak! Markos elvtárs több kérdést említett. Négy kérdés közül három szorosan összefügg a magyarországi második ötéves terv helyzetével, éppen ezért én, mint kohász, szeretnék ehhez a kérdéshez hozzászólni.

Nálunk sajnos, a kohászaton általában a vaskohászatot értik, illetve erre gondolnak. A vaskohászatnak Magyarországon ténylegesen komoly hagyományai vannak, és Magyarországon komoly termelési tapasztalatok vannak, de nyersanyagban közel sem állunk olyan rózsásan, mint ahogy ezt az első ötéves tervben kitűztük vagy az első ötéves tervben építkeztünk. A kohászat a világon csaknem mindenütt erősen korlátozott

haszonnal járó gazdasági vállalkozás, igen nagy befektetéseket kíván és a hasznot csak az utána következő félkész, vagy késztermék tudja a vállalkozó számára – legyen az kapitalista vagy szocialista körülmények között – meghozni. Ennek érdekében a mi távlati fejlesztésünkben a kohászat kérdésében az a teendő, hogy a lehető legolcsóbban tudjunk termelni és a lehető legkevésvé fejlesszük a tonnában elérhető teljesítményeket, mert ez semmiképpen nem vezet eredményre. A vaskohászat fejlesztésében és termelésében döntő probléma az érc kérdése, amely Magyarországon elég rossz minőségű, és illúzió minden olyan tervezgetés, amely a magyar érctermelésre akarja a vaskohászatot felépíteni.

A másik nagy probléma a kohászatban a koksz kérdése, amely pillanatnyilag még mindig nincs megoldva, és a közeljövőben nem is várható olyan jelentős változás a kohókoksztermelés területén, még a sztálinvárosi[19] kokszoló beállításával sem, mivel a sztálinvárosi kohókoksztermelés nem fedezi a magyar szükségletet. Másrészt pedig az igen nagy méretű és magasaknás kohók nem tudják az alacsony szilárdságú kokszot kellő gazdasági eredménnyel felhasználni.

A magyar kohászok az utolsó 10 esztendőben folyóiratokban és nyilatkozataikban megemlítették azokat a lehetőségeket, amelyekkel a kohászat, közelebbről a vaskohászat gazdaságosan és eredményesebben tudna termelni. Ilyenek: az igen alacsony aknás kohónak a kérdése, az alumínium, vörösiszap felhasználásának kérdése, amely, mint technológiai folyamat, körülhatárolt és tudományosan kikísérletezett terület, amelyet az első ötéves terv időszakában elvégeztek, azonban mindezekre az a tapasztalat, hogy a második ötéves terv előirányzata ezekre komolyan nem támaszkodik. Az első ötéves terv eredményeképpen a vaskohászatban nem kaptuk meg azt a mennyiségű vasat és acélt, amelyre az első ötéves terv alap- és később felemelt tervszámai mutattak és az az érzésem – pontos adatok nincsenek rá, de tekintve, hogy nem nagy a vaskohászat és személyi ismeretségem folytán van kapcsolatom – hogy a két pótesztendő, az 1955-ös és 1956-os esztendő sem tudja azt a mennyiségű vasat és acélt produkálni, amit az első ötéves tervben terveztünk. Nyilvánvaló dolog, hogy azokat az irányelveket, amelyeket akár a Magyar Tudományos Akadémia kohász tagjai, akár pedig a METESZ kohász szakosztályának szakemberei a korábbi esztendőkben már kidolgoztak, minden körülmények között figyelembe kell venni, mert az acéltermelés, a nyersvaskohászat jelenleg a világon Magyarországon a legdrágább. A sztálinvárosi nagykohó termelésének minden tonnája kb. 1 000 forinttal van a világpiaci ár felett. Ahány tonnát termel, annyi 1 000 forint az effektív ráfizetés, amelyet a termelvényekből kell behozni.

A másik probléma a kohászatnál az, hogy olyan alapanyagokat kell termelni, illetve olyan félkészárut kell termelni, amely kielégíti a feldolgozóüzemek kívánságait. Ez persze nem lehetséges úgy, hogy ha a kohászat felé a második ötéves terv időszakában vagy a későbbi időszakban is változatlanul kizárólag a tonnaszámokat érvényesítik, és a tonnákat növelik meg. A második ötéves tervnek a vaskohászatra vonatkozó irányszámai nem tükrözik vissza a XX. kongresszus szellemét, azt, hogy a kohászatot is és minden egyéb iparágat és az egész népgazdaságot a hazai sajátosságoknak megfelelően kell kiépíteni. Éppen ezért a kohászok általában, még a vaskohászok is, akik pedig szeretik a szakmájukat, azt mondják, hogy Magyarországon sajátosságaink figyelembevételével elsősorban a fémkohászatot, ezen belül a könnyűfémkohászatot kell fejleszteni. A könnyűfémkohászat közül kiemelkedik az alumínium, és itt nem tudok az előttem szóló egyik elvtárssal a drágaság kérdésében egyetérteni, mert a drágaság kérdése itt is viszonylagos. Nem az alumíniumkohónál kell az olcsóságnak megindulnia, hanem a középfélkész, illetve késztermeknél kell ma a differenciát behozni. Egy jó hatásfokú erőmű ma Magyarországon 7 fillérért tudja az elektromos áram kilowattóráját előállítani és ezzel még a világpiaci áron is megközelítően jó alumíniumot lehet termelni. A jugoszláv árviszonyokat az ember nem tudja, viszont egyéb más problémáink is vannak. Az az elgondolás, amelyet a jugoszláv import elektromosenergiára vonatkozólag felvetettek az elvtársak, feltétlenül hasznos lenne, ha a későbbi fejlesztésben benne szerepelne. Ugyancsak a jugoszláv érckészlettel kapcsolatban felvetődött a réznek, cinknek és egyéb színesfémeknek a feldolgozása, amelynek Magyarországon szintén komoly hagyományai vannak, mert az első világháború előtt a magyar színesfémkohászat európai viszonylatban is az elsők között állt, és ezek közül a szakemberek közül a műszaki garnitúra, munkásgarnitúra és a két világháború között a külföldi exporton alapuló szinesfémkohászat megvan jelenleg is, és nagyobbrészt kihasználatlanul áll. Igaz, hogy a vaskohászattal szemben a színesfémkohászat termelési mennyisége csak 10 %-át foglalkoztatja a létszámnak, de körülbelül azonos termelési értéket állít elő. Nekünk munkaigényes és drágább termelvényekkel kell foglalkoznunk, és ez hozza meg a megfelelő várt gazdasági hasznot. Itt van a fémkohászat területén a permallojszalag-gyártás[20]. Egy tonna permallojszalag értéke 3 000 vékonyságban megfelel 40 000 tonna hengerelt acélnak. Nyilvánvaló dolog, hogy az értékesebb termelvények felé való eltolódás kevesebb alapanyagigényt és lényegesen magasabb eredményt jelent.

Felvetették az elvtársak a dolomit kérdést, mint a magnéziumkohászat alapanyagát. Kétségtelen, hogy az alumínium- és a magnéziumko-

részat fejlődésével nem lesz ábránd a helikoptergyártás, mert a sárkány részére megfelelő alumíniumötvözet áll rendelkezésre, de a dolomit nemcsak a magnéziumnak, hanem a szintetikus magnezitnek is alapanyaga, és ezen a téren világviszonylatban igen komoly a fejlődés. Ezt a kérdést Magyarországon már a szakemberek is felvetették.

Az energia kérdésével hosszasan foglalkozott Markos elvtárs és Jánossy elvtárs a hatásfokkal kapcsolatban. Ez kétségtelenül a leghelytállóbb megjegyzések egyike. Ha mi az erőműveink hatásfokát legalább arra a fokra tudnánk fokozni, amint nálunk, az RM művekben[21] van, ahol 4 000 kalóriával tudunk előállítani egy kilowattóra áramot, ez már lényeges eredmény lenne, de hol van még ez az eredmény is egy jó amerikai adathoz, ahol 2 400-2 500 kalóriával tudnak egy kilowattórát előállítani? Nálunk, az RM Acélműben dolgozik egy olyan kovácskemence, amelynek 2 százalék az összes hatásfoka, és nagyon ritka az olyan kemence, amely 30-35 %-ot elér. Hosszú éveken keresztül, éppen a termelési hajsza következtében, nem fordítottak elég súlyt kohászati tüzelőberendezéseink nagy részére, és ez az energiának, amely kohászati és országos viszonylatban elég nagy, tetemes részét megeszi. Az energiával kapcsolatban helyes lenne a távlati tervezésnél megvizsgálni, hogy milyen lehetőség lenne Budapest fűtésének ellátására a budai melegvízforrásokból.

A nyersanyag kérdése, amely az emberi munkaerőben létezik, rámutattak az elvtársak, és csak aláhúzni szeretném, hogy ebben a kérdésben vannak már bizonyos tendenciák, amelyek úgy a szellemi munkaerő, mint a fizikai munkaerő komolyabb fejlesztésére mutatnak. A KGM Tervező Iroda például egész gyárak tervét készíti el és ezt exportálja, ami a legtermészetesebb dolog, mert nálunk ehhez értenek, van erre szellemi kapacitás, és más országoknak ilyen szellemi kapacitást el tudunk adni. Fizikai vonalon a fizikai dolgozóknak, jó szakembereknek garnitúráját szintén nagyon komolyan fel lehetne használni, azonban – sajnos – ezen a területen igen sok akadály van és a megoldás elsősorban adminisztratív – munkabér és norma- – kérdések akadályába ütközik. De az a helyzet, hogy a mi elavult gépi berendezéseink – köztük az RM kohóüzemének gépi berendezése – alapjában véve semmiféle beruházással már nem korszerűsíthetők, újat kellene helyettük csinálni. Ennek termelését a második ötéves terv időszakában is csak akkor lehet biztosítani, csak akkor lehet minőségben és mennyiségben is többet termelni, ha még több fizikai munkaerőt állítunk be.

Mint kohászati energetikus kapcsolatban vagyok a műszergyártással. A műszerek gyártása Magyarországon komolyan, nagyipari üzemi keretek között csak a felszabadulás után indult meg. És ennek sok hátránya

van még, mert hiszen a külföldi műszergyárak sem 1-2-5 év alatt állították be megfelelő műszereiket, hanem erre több esztendő szükséges. Sajnos, Magyarországon a műszerek nagy általánosságban minőségileg sok szempontból nem felelnek meg, azonban nagyon sok minőségi kérdés azon bukik meg, hogy a bérkérdésben nem sikerült még komolyabb lépést tenni, nem sikerült pár száz forintot a bérre ráfizetni úgy, hogy azt a minőségben behozzuk. Sajnos, a jelenlegi munkabérproblémák nem engedik meg, hogy egy üzemvezető 2 forint munkabérrel rendelkezzék, de rendelkezhet 2 millió, vagy 200 millió forint értékű külföldi valutáért vett nyersanyaggal. *(Úgy van!)*

Balogh elvtárs felszólalására azt tudom mondani, hogy az RM-ből több fiatal munkás érdeklődött a Petőfi Kör munkája iránt, el fognak jönni. A Markos elvtárs és Hegedűs elvtárs által adott értékelést nem tartom egészen helytállónak, mert a korábbi időszakban is, a felszabadulás előtt is minden értelmiségi mozgalomhoz olyan fizikai munkások is tartoztak, akik ugyan nem tartoztak értelmiségi munkakörbe, de lényegileg értelmiségiek voltak, és ma vannak értelmiségi funkcióban olyanok, akik nem ütik meg az értelmiségi szintet. *(Taps.)* Nyilvánvaló dolog, nekünk a Petőfi Körben nem az értelmiségi foglalkozást, hanem az értelmiségi szintet kell figyelembe vennünk ahhoz, hogy egymás között értelmesen vitatkozhassunk. *(Taps.)*

PIUKOVICH SÁNDOR : Kedves Elvtársak! Először is szeretném bejelenteni, hogy nem a pártszervezet[22] megbízásából vagyok itt, csupán mint érdeklődő, és az itt eddig lefolyt vita arra késztet, hogy néhány gondolattal megpróbáljak a vitához hozzájárulni. Rövid szeretnék lenni, ezért lehet, hogy az egyes gondolatokat nem fejtem ki elég részletesen. Elnézést kérek ezért.

Egyetértek azokkal a hozzászólókkal, akik arról beszéltek, hogy ne jelszavakból induljunk ki, hanem lehetőségekből. Azt hiszem, hogy ennek különös jelentősége van egy olyan országban, ahol a rendelkezésre álló gazdasági lehetőségek meglehetősen korlátozottak. Nyilvánvaló, hogy célkitűzéseket megállapítani és célkitűzéseket a lehetőségekkel egybevetni csak számítások alapján lehetséges. Itt több hozzászóló beszélt már arról, hogy ahhoz, hogy számolni tudjunk, árrendszerünknek kellene megváltoznia. Ezzel messzemenően egyetértek annál inkább, mert nem tudom az elvtársak közül ki ismeri a mezőgazdasági szeszgyárakat, amelyek gyakorlatilag tönkrementek egyszerűen anélkül, hogy ipari szeszgyárakkal helyettesíteni tudtuk volna a szesztermelést, egyszerűen azért, mert a cukorgyárakban a melasz ára a Tervhivatal által 25 forintban van megállapítva, a krumplinak az ára pedig az ismert okoknál

fogva ennél lényegesen magasabb. Egyszerűen árpolitikai okok miatt előfordulhatott az, hogy egy iparág a szintetikus szeszgyártással megszűnik, de míg nem tudunk helyette mást biztosítani, helytelen felszámolni és főként helytelen árpolitikai megfontolásokból származik ez.

Szeretnék a számításoknak másik oldaláról szólni néhány szót és ez a statisztika. A gazdaságföldrajzos elvtársak körében gyakran előfordul az, hogy nem kapnak statisztikai adatokat. Ez igaz is, azonban azt hiszem, ha kapnának statisztikai adatokat, akkor felmerülne az, hogy ezekkel a statisztikai adatokkal mire lehet menni. *(Derültség.)* Ugyanis a mi statisztikai rendszerünk – hasonlóan az árrendszerekhez – csupán a tervteljesítések ellenőrzésére szolgálhat, de a tervezés céljára – sajnos – nem ad kellő mennyiségben adatokat. Én most a közgazdaságtudományi egyetemre járok, mint levelező hallgató, és nemrégiben az iparstatisztikai tankönyvet a vizsga előtt kénytelen voltam alaposan átnézni. *(Derültség.)* Azt láttam – és ez Balogh elvtárs megállapítását támasztja alá – hogy a Lukács Ottó-féle iparstatisztikai könyvnek[23] majdnem a fele foglalkozik a munkaügyi statisztikával, tehát végeredményben az élőmunka megtakarításoknak megfogásával. Körülbelül 100 oldal körül lehet, ha nem több. Ugyanakkor anyagstatisztikával, tehát a holtmunkával 20 valahány oldal, az állóalapok megtakarításával pedig alig-alig foglalkozik. Nem akarok ebbe belemenni, de tény az, hogy a számoláshoz nemcsak árrendszerünket kellene megváltoztatni, hanem ehhez szükséges lenne statisztikai rendszerünk megváltoztatására is, mert enélkül nem lehet számolni. A statisztika csak ellenőrzésre szolgál, ezért az ellenőrzés céljait sem képes megfelelően megoldani.

Szeretnék még egy problémát felvetni. Igaz az, hogy számolni nagyon nehéz, mert a rendelkezésre álló eszközök nincsenek meg. Azonban az a helyzet, hogy van itt egy másik probléma is. Számolni nemcsak tudni, hanem merni is kell. Arra gondolok itt, hogy a múltkoriban láttam egy három helyről beérkezett gazdaságossági számítást ugyanazon kérdésben, és mind a három számítás más és más volt. Azt hiszem, ideje lenne áttérni arra, hogy ne először elhatározzunk valamit, és utána megfelelő számítási módokat találjunk meg hozzá, hanem először számoljunk ki valamit, és abból vonjuk le az általánosításokat, a következtetéseket. *(Taps.)* Ez a probléma persze eléggé bonyolult, azonban a helyzet arra emlékeztet, amikor a sebész megállapítja azt, hogy a beteget operálni kellene, mert valami baj van, azonban a diagnózis után az operációhoz nem mer hozzáfogni. Véleményem szerint a közgazdász elvtársaknak, akik – mondjuk – a gazdasági élet orvosai, azért is meg kell tanulniok bátran számolni, hogy egyszerűen meg tudják mutatni azt, hogy hol vannak a

kórok, milyen mélyek és ennek folytán meg lehessen határozni azt, hogy milyen teendők állnak előttünk.

Még egy problémával szeretnék végezetül foglalkozni: Balogh elvtárs hozzászólásával és Markos elvtársnak arra adott válaszával. Azt hiszem, Markos elvtárs válasza talán másokat sem elégített ki, – engem sem elégített ki. Véleményem szerint ezt a problémát általánosságokkal, frázisokkal nem lehet elintézni, ez elég bonyolult probléma: a munkások és értelmiségiek viszonya, a párt és a munkások viszonya. Véleményem szerint azt a kérdést alaposabban kell tanulmányozni és alaposabban ki kellene hozni. Egyetértek Balogh elvtárssal abban, hogy ezek a viták nem állhatnak meg a Kossuth Klub falai között, ezeknek ki kell jutniok az üzemekbe, a munkásokhoz. *(Taps.)*

MÁRTON JÁNOS : Kedves Elvtársak! A belterjes fejlődés iránya, amelyről beszélni szeretnék pár szót, nálunk az egyetlen helyes út és erre – azt hiszem – különösebben nem érdemes bizonyítékokat felhozni. Aki ezt nem látja, nem érti meg, az magára vessen. Én ezért nem is kívánok itt vitatkozni. Majd aki nem ért egyet a belterjes fejlődési iránnyal, utánam fel fog szólalni. A mezőgazdaságról van szó, azt hiszem, tudják úgyis az elvtársak. Azonban az intenzív fejlődésnek vannak bizonyos feltételei. Háromról mindenképpen szólni kell: a munkaerőről, a beruházásról és a piacról. Azért is kell ezekről a feltételekről szólni, mert nem nagyon ismerik ezeket a feltételeket, ezeknek állapotát az elvtársak, általában a dolgozók, és azt hiszem, még az itt ülő elvtársak jelentős része sem. Tudniillik most üt vissza az, hogy gazdasági helyzetünket nem ismertettük eléggé a dolgozókkal és akik sajnálták az őszinte tájékoztatást, most meglepődnek, hogy a tervhez hozzászólók néha olyan javaslatokat is tesznek, amelyeket esetleg a tények teljesebb ismeretében nem tennének, vagy másképpen tennének.

Hogyan áll a helyzet az intenzív mezőgazdasági fejlődés feltételeivel? A munkaerőről szintén nem érdemes sokat beszélni, van, jó, hasznos és elég. A beruházás, az már nem ilyen egyszerű. A szocialista szektornak adott beruházás, az a nagyjában-egészében 14 milliárd forint, véleményem szerint szintén elég. Az egyéni parasztok beruházása azonban már sokkal komolyabb probléma. Azt hiszem, azt sem kell különösebben bizonyítani, hogy ők alig fognak beruházni, különösen több éves kultúrákba a legközelebbi esztendőkben. A legnehezebb kérdés azonban nem is ez, hanem a piac. Ez nem egészen úgy van, ahogy általában ismerik és ahogy itt is néhány felszólalónak hangjából és szavaiból kitetszett, t.i. hogy itt valami korlátlan lehetőség van a belterjes mezőgazdasági termelés termékeinek elhelyezésére, csak meg kell termelni, kiállni a piacra és eladni.

Nem tudom, van-e itt külkereskedő. Biztosan meg tudná mondani, hogy mennyire nem ilyen egyszerű a dolog. A baráti államok – és ezt tudni kell – gabonát akarnak tőlünk, húst akarnak tőlünk, tejterméket akarnak tőlünk. Eddig ezt adtunk eleget és ha a baráti államokban mindenki jóllakott kenyérrel, hússal és tejtermékkel, akkor utána megeszi a gyümölcsöt, pont ugyanúgy, mint a magyar ember, aki szintén ezekből akar jóllakni, és azután veszi meg a földiepret 6 forintért stb. *(Zaj.)* Nem egészen biztos, hogy ez a legegészségesebb étkezési mód, sőt, a gyümölcsös emberek tudják, hogy egyáltalában nem az, de mégis eléggé természetes, hogy először az alapvető élelmiszerekből kell elegendő, és utána az ilyen kiegészítő élelmiszerekből. Itt különösen a gyümölcsre és a borra gondolok, mert a zöldséget – én nem – egyesek az alapvető élelmiszerekhez sorolják. *(Derültség.)* No most, persze, vesznek a baráti országok tőlünk bort, zöldséget és gyümölcsöt – éppen a napokban kötöttünk erre nézve egyezséget a Német Demokratikus Köztársasággal – de ennek méretei rendkívül kicsik, korántsem akkorák, mint amekkorák lennének vagy lehetnének és mint amekkorák a legmélyebb meggyőződésem szerint lesznek is.

Mi a helyzet nyugaton a belterjes termékek piacán? Nyugaton először is csak kiváló minőséget vesznek át tőlünk és csak kiváló csomagolásban. *(Mozgás.)* Világos, hogy ez elég természetes és magától értetődően nem is emberfeletti *(derültség)*, de mégis, a tények azt mutatják, hogy a kiváló csomagolást egyelőre nem tudjuk biztosítani. (*Felkiáltások:* Miért?)

MÁRTON JÁNOS: Nem tudjuk biztosítani, mert nincs elegendő fánk. (*Felkiáltások:* Műanyag!)

MÁRTON JÁNOS: Műanyagunk sincs elegendő. Fát nem tudunk csinálni, csak lassan, műanyagot tudunk és fogunk, de egyébként nagyon szívesen vennénk bármilyen javaslatot, amely arra irányul, hogy jobb csomagolást biztosítson a megvett termékeinknek, mert nagyon sokba kerül nekünk az, hogy nem tudjuk csomagolni.

Ez kapcsolódik ahhoz, amit Jánossy elvtárs mondott, akivel teljes egészében egyetértek, hogy t.i. a hatásfokot kell tekintetbe venni. Kicsit talán bonyolultan kapcsolódik hozzá, de sokszor érdemesebb volna többet költeni csomagolóanyagokra és biztosítani, hogy az almát mi ne rinfuza[24] vigyük ki, és mások becsomagolva adják tovább, hanem magunk csomagolva adjuk el. Ez persze két lépés és nem egy lépés, de legalább az elsőt meg kell tenni.

A másik dolog a nyugati piaccal kapcsolatban már nem ilyen egyszerű, mert a csomagolóanyagra azt lehet mondani: miért nem tervezik

meg, veszik meg, csinálják meg, és miért nem csomagolják be. A másik kérdés már nehezebb, hogy t.i. olcsón kívánnak venni tőlünk. Itt persze, ez a legszomorúbb, hogy nem mindenki tudja, pedig jó volna, ha mindenki tudná, – és nem most itt hallaná, hanem statisztikákból, megbízható, mindenki által megbízhatónak tartott statisztikákból kiolvashatná, ha volna olyan tájékoztató, amelyből látnák – hogy milyen árak vannak nyugaton a mezőgazdasági termékek piacán, mert akkor most nekem sokkal könnyebb helyzetem volna, és nem kellene a bizalomra építeni, hogy vagy elhiszik vagy nem.

Nem minden termékre vonatkozik az, hogy nyugaton nagyon olcsón akarnak venni. Vannak olyan termékek, amelyeknek rendkívül magas az ára most is, amelyeknek az ára lényegesen felette van a mi önköltségünknek, ha egyáltalán lehet a jelenlegi árak miatt összehasonlítani – de megközelítőleg lehet. Meg kell mondanom, hogy igenis vannak olyan termékek, amelyeket drágábban el lehetne nyugaton adni, mint amennyiért itthon előllítjuk, de ugyanakkor – ismét mondom – a termékek jelentős része, például a nem primőr zöldségek csaknem kivétel nélkül, a nyári alma – tehát nem a téli, az elálló alma – csaknem kivétel nélkül az itthoni önköltség alatt van vagy ha nem, ahhoz túlságosan közel adható el. Tudniillik beléptek az északafrikai piacok, ahol rendkívül olcsó munkaerővel állítják elő a bort és a gyümölcsöket. Franciaországban pl. most külön fizet az állam annak a parasztnak, aki szőlejét csökkenti, azért, mert az amerikai tőke benyomult az északafrikai piacokról borral, és azt el kívánja adni sokkal olcsóbban, mint a mienk. Azt meg kell mondanom, hogy a tokaji aszút azért el tudjuk adni pillanatnyilag – azt lehet mondani – korlátlanul külföldön. (*Felkiáltások:* És itthon?)

MÁRTON JÁNOS: Itthon is, akinek van pénze. *(Derültség.)* Tudom, elvtársak, kellemesebb lett volna ezeknek pont az ellenkezőjét mondani, dehát általában a felelős vezetőknek arról le kell szokniok, hogy hazudozzanak. *(Derültség, taps.)* Még azt szeretném mondani, hogy ez a jelen, de nem a jövő. De a jelennel kell számolni akkor, amikor a terveket készítjük. Néhány esztendő múlva, 1-2-3-4-5 év múlva egész bizonyos, hogy másképpen alakul, és nekünk ezt már most számba kell vennünk éppen azoknál a kultúráknál, amelyekről beszéltem, tehát gondolok elsősorban a szőlő- és gyümölcskultúrára. Ennek megfelelően fejlesztjük is a második ötéves terv során ezeket a belterjes kultúrákat.

Itt mindjárt kapcsolódunk is a kenyérgabona-kérdéshez. Először is vegyük tudomásul, hogy Magyarország megszünt kenyérgabona-termesztő országgá lenni olyan értelemben, hogy ez rá jellemző. És különösen megszünt olyan értelemben kenyérgabona-termesztő ország lenni,

hogy ez volna az irány, hogy ez oldja meg nagy kérdéseinket, ha a kenyérgabona termesztését maximálisan kiterjesztjük. Ennek megfelelően a kenyérgabona vetésterülete – meg kell mondanom, hogy nem a tervezők által előírt számoknak megfelelően, hanem a termelők akaratából – csökkent. Öt év alatt egyetlen egyszer sem teljesítettük a kenyérgabona vetésterületi tervét. *(Zaj.)* Az se kétséges, hogy a csökkenés nem kielégítő és tovább kell menni a kenyérgabona-terület csökkentésében. *(Zaj.)* A mértéket kell megtalálni a kenyérgabona vetésterületének csökkentésénél.

Mi szabja meg a mértéket? Ha érdekli az elvtársakat, érdemes meghallgatni néhány számot arra, hogyan is jöttek ki ezek a 30 milliós számok. Hátha mégsem úgy jött ki, hogy valaki kitalálta, vagy mert nagyon kerek szám, azért választottuk. Először is ahhoz, hogy a lakosságot tisztességesen el tudjuk látni – 10 300 000 lakossal számolva 1960-ra, reméljük, hogy még több lesz – kell 22-23 millió mázsa. Jelenleg a fogyasztás 1 főre 215 kg. Lehet vitatkozni, hogy 215-220 kg vagy 195-200 kg legyen, de nem szabad annyira kilózni, t.i. nemcsak kenyérevő nép vagyunk – ami egyébként sok mindenre mutat – hanem tésztaevők is, és a kenyér és a tésztafélék biztosítása igényel fejenként 200-220 kg kenyérgabonát. Ez kb. kiadja a 22-23 millió mázsát. Vetőmag kell kereken 3 millió mázsa. Tartalék feltétlenül szükséges, mert tartalék nélkül – ezt a gazdaságföldrajzosok, akik jelentős számban vannak itt, pontosan ugyanolyan jól tudják, mint én – nem tudunk meglenni. Tartalékra mi kb. 3-4 millió mázsát számolunk. Ha figyelembe vesszük, hogy az ellátatlan lakosságnak – ellátatlan lakosságon értjük a boltban vásárló lakosságot – 12 millió mázsa a gabonafogyasztása, akkor azt lehet mondani, hogy negyedévi tartalék 3 millió mázsa és egy harmadévi tartalék 4 millió mázsa. Ennek nagyságán lehet vitatkozni, ha már megvan; miután jelenleg egy deka sincs ilyen tartalék, nyugodtan mondhatom. Amíg nincs, az első feladat, hogy teremtsük meg, utána lehet vitatkozni, hogy növeljük-e vagy csökkentsük, de körülbelül ez az arány, vagy ennél valamivel nagyobb azért szükséges. Ha egyszer meglesz, utána már jelentős lépést lehet tenni a kenyérgabona termelésében visszafelé. Persze, ehhez az is kell, hogy ha egyszer végre a mezőgazdaság megtermeli azt, amit előirányoztunk, akkor ne exportáljuk rögtön, mert ha kivisszük, akkor megint nem lesz tartalék. *(Mozgás, taps, derültség.)* Ez kitesz együttvéve 29 millió mázsát. Van 1 millió mázsa export – ez ugyan nem szerepel a direktívatervezetben – de jobb, ha megmondjuk, hogy igenis, ebben a tervben van 1 millió mázsa kenyérgabonaexport a baráti államokba, elsősorban a Német De-

mokratikus Köztársaságba és Csehszlovákiába, túlnyomórészt a Német Demokratikus Köztársaságba.

Felmerült itt is, felmerült kint is sokszor, bennünk is sokszor felmerült: nem volna-e helyes importálni kenyérgabonát. A kérdés csak az, honnan. A baráti államok egyelőre tőlünk kérnek, sokkal többet, mint amennyit adunk. A Szovjetunió látja el jelentős részét azoknak az államoknak, amelyek rászorulnak kenyérgabonaimportra, így elsősorban a Német Demokratikus Köztársaságot és másfelől Csehszlovákiát, de természetesen bizonyos mértékben nekünk is hozzá kell járulnunk ahhoz, hogy ezeknek az államoknak kenyérgabonaszükséglete fedeződjék. Ezen lehet vitatkozni, talán nem ilyen széles körben, sőt, természetesen nem ilyen széles körben, de egyelőre a 30 millióból számolni kell ezzel az 1 millióval. Nem lehet azt mondani, hogy túlságosan sok, 10 000 vagon, 100 000 tonna, 100 000 holdnak a termése. Azt hiszem, nincs itt senki olyan, bár sokan meggyanusítják az itt ülőket ezzel, aki sajnálná azt a 100 000 holdat a Német Demokratikus Köztársaságtól. Jobb ezt megmondani, mint nem tudni, hogy ilyen is van a tervben. Na most, egyébként meg kell mondanom, hogy amennyiben mód lesz a további tárgyalások során ezt az 1 millió mázsát húsra átcserélni, amely nekünk sokkal előnyösebb lenne, azt is megpróbáljuk. Itt nem lehet ennek részleteiről sokat beszélni, van rá már kilátás, hogy nem feltétlenül kenyérgabonában kell ezt adni, esetleg húsban is lehet és akkor már egy lépést tettünk, nem egy nagy, de számottevő lépést, egy 100 000 holdas lépést a belterjesség felé.

Nem beszélek arról, hogy lehet a területet csökkenteni a termésátlagok növelésével is. A termésátlagnövelés annyira bizonytalan és annyira nem lehet előre kiszámítani, mekkora lesz az ingadozás, hogy inkább úgy kell kezelni, mint tartalékot, amennyivel nagyobb lesz a tervezettnél a termésátlag, azt tartalékba lehet tenni, és utána ismét elő lehet venni a kérdést.

Természetesen az egész magyarázat, vagy a tervnek a megmagyarázása döntően a jelenlegi nemzetközi helyzetből indul ki. Ha olyan gyorsan fog javulni a nemzetközi helyzet, mint az utóbbi időben, akkor sokkal erősebben lehet majd a kenyérgabona-termelés kérdését elővenni, bátrabban lehet a belterjesség felé lépéseket tenni. Természetesen ehhez már most el kell végezni a megfelelő előkészítő munkát, hogy ne érjen bennünket váratlanul, mint néhány más eset.

Befejezésül: tudom, elvtársak, hogy szívesebben vették volna, ha egy kicsit a kenyérgabonát határozottabban elitélem és határozottabb nemet mondok rá, de nekünk – különösen itt, a Petőfi Körben – számolnunk

kell a tényekkel és el kell oda jutnunk, hogy ne az legyen a népszerű itt sem, ami szépen hangzik, hanem az, ami maradéktalanul igaz. *(Taps.)*

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Három kérdés, illetve javaslat futott be. Az első: 1. Az eddigiekben nem merült fel a gépgyártás gazdaságossági hatásfoka. Figyelembevéve az alapanyagok nagymértékű importarányát, valamint a világpiac által diktált értékesítési árakat, felmerül a kérdés, hogy rentábilissá tehető-e (ártámogatás nélkül) gépgyártásunk anélkül, hogy a ráfordításoknál a bérhányadot ne kelljen csökkenteni? 2. Hogyan várható, hogy a baráti országok kölcsönös gazdasági segítsége KGST-vonalon bizonyos egyensúlyi helyzetet hoz létre, amikor az igények mindegyiknél kb. azonosak (élelmiszer, alapanyagok), a kínálat pedig általában iparcikk? Aláírás: Vágó Antal.

A második kérdést Lackó László egyetemi hallgató küldte be: Milyen távlati tervek vagy elképzelések vannak – ha már közelebbi tervekre nem számíthatunk – az egész magyar népgazdaság elmaradott technikai bázisának felújításával kapcsolatban (különösen ipar, közlekedés stb.)?

A harmadik beküldött cédula lényegében egy javaslat, Somogyi Vera és Láng Istvánné (Eötvös Loránd Tudományegyetem Filozófiai Tanszék tanársegédei) javaslata: Kérjük, tegyék hozzáférhetővé a viták jegyzőkönyvét. Erre eddig is szükség lett volna, mert vagyunk egynéhányan, akiknek nincs kötött munkaidőnk, a 6 – fél 7 órás kezdetre nem mindig tudunk ideérni, azonkívül 5-6 óra hosszat, napi munka után nem tudunk megszakítás nélkül koncentrálni. De különösen indokolt ez a kérdés a mai témánál, ahol a sok adatot képtelenség felfogni, jegyezni pedig – legtöbbünk számára – fizikailag lehetetlen. Nem lenne rossz az eddigi viták jegyzőkönyveit is kiadni sokszorosítva. *(Taps.)*

Erre persze, a magam részéről nem tudok válaszolni. Meg fogjuk fontolni és amennyiben van erre anyagi, pénzügyi lehetőség... (*Felkiáltások:* Kifizetődik!)

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Legalább valami jövedelemhez is jutnánk akkor. *(Derültség.)*

HARDY GYULA : Kedves Elvtársak! Ha világméretekben megnézzük a legfontosabb, legégetőbb gazdasági problémákat, akkor azt hiszem, társadalmi berendezkedésre való tekintet nélkül két fontos kérdés körül csoportosíthatjuk azokat. Az egyik az energiaprobléma, a másik pedig az anyag és általában a nyersanyag problémája. Az energiaprobléma megoldásán sok száz kutató dolgozik, és amint hallottuk és általában nálunk elég gyakran halljuk, a megoldás egyik útja az atomenergia felhaszná-

lása. Ez bizonyos első fázisban megoldottnak tekinthető ugyan, de azért jó lenne megemlíteni, hogy ezt az atomtudományok kapcsán az utóbbi időkben felmerült divat dobta be a köztudatba, mert legalább ennyire megoldásként kínálkozik a félvezetők felhasználása bizonyos vonatkozásokban az energiaprobléma megoldásában, amit éppen Joffe[25] akadémikus vezetésével végeznek nagyon komolyan, a másik pedig, amelyen szintén dolgoznak és amely hasonló jellegű és talán nem is lehet rangsorolni ezeket az energiaforrásokat, a nap energiájának közvetett vagy közvetlen felhasználása. Ezt pusztán ezért szerettem volna megjegyezni, mert a legszélesebb körben mégis csak az atomenergia felhasználását vélik az energiaprobléma megoldásának, pedig igen nagy emberek, például Joliot-Curie[26] is nem ezt, hanem többek között a nap energiájának közvetlen felhasználását látja sokkal perspektivikusabbnak.

A másik kérdés – és ez inkább mondanivalómnak a lényege – az anyagprobléma, amely elvezet a műanyagok kérdéséhez, amelyekkel rengeteg természetes anyagot lehet pótolni, másrészt olyan anyagokhoz eljutni, amelyek a természetben nincsenek és egy sor olyan műszaki megoldást találni, amelyeket ezen anyagok ismerete és felhasználása nélkül nem is lehetett volna megoldani. Ez tehát az egyik ilyen ismeretes megoldása a nyersanyagproblémának. A másik pedig az, amit általában kémizálás néven ismerünk, vagyis az a folyamat, amely bizonyos célokra alkalmassá tesz első természetes előfordulásában ilyen célok kielégítésére alkalmatlan anyagokat.

A vegyipar fejlődésének nagy üteméről világszerte már elég sokan beszéltek előttem, és azt hiszem, hogy ez az, ami – mondjuk – minket viszont abba az irányba visz, hogy – úgy látszik – nagyon komoly célkitűzésként tűzték ki a vegyipar fejlesztését. Hogy ez mennyire fontos, és az iparilag komolyan fejlett országok szerkezetének tanulmányozása is erre utal, arra egy számmal szeretnék röviden rávilágítani, azzal a számmal, hogy – ezt ismerem – az Egyesült Államok ipari termelésének 40 %-át értékben kifejezve a vegyipar termékei adják. Ez tehát azt mutatja, hogy az ipari termelésnek majdnem a felét a vegyipari termelés szolgáltatja. Tehát nálunk az a cél, amelyet a második ötéves terv kitűz a hazai kémiai iparok fejlesztése terén, nagyon örvendetesnek mondható. És itt kapcsolódik be talán a mai ankét mondanivalójába, hogy a kémiai iparoknak igen fontos és jelentős nyersanyagbázisa van idehaza. Az most más kérdés és talán egy történelmi elemzés tárgya lehetne, hogy miért nem használjuk ki ezeket. Mindenekelőtt itt van a barnaszén, amelyről már szó esett, az ásványolaj, azután – ami persze minden országnak nyersanyaga lehet – a levegő, azután a különböző értékes kőzetek, közöttük

olyan fontos ércek, – amelyekhez túlzott reményeket nem kell fűzni, de mindenesetre hazai szükségletünk kielégítését valószinűleg biztosítják – mint a mangán, a cink, az urán, a vanádium, amelyek ésszerű keretek között valószínűleg jövő hazai iparfejlesztésünknek stabil bázisai lehetnek. Ezen túlmenőleg a mezőgazdasági anyagok és a mezőgazdasági hulladékanyagok, amelyek a műanyagiparban, a szerves vegyiparban, azonkívül a gyógyszeriparban igen fontos kiindulási anyagokat jelentenek. Egy olyan anyag, mint a kukoricaszár – bocsánatot kérek a jelenlevő vegyészektől, akiknek ez unalmas, de a többiekre való tekintettel fontos – vagy a szalma, alkalmas arra, hogy igen fontos gyógyszeripari alapanyagokat lehessen előállítani, olyan műanyagokat, amelyek a nylon felé, vagy a kapron[27] felé stabil alapot jelenthetnek, és bizonyos országokban jelentenek is. Ezen túlmenően pedig például a mák gubója jön számításba, amelyben értékes alkaloidák vannak. Érdemes megjegyezni, hogy a világ alkaloida termelésében legalább is közel első helyet foglalunk el, és ez mind olyan mezőgazdsági hulladékanyagból történik, amelyet különben nem használunk el, elkallódik vagy eltüzelik azokat. Ugyanúgy az állati hulladékanyagok, illetve belső részek igen fontosak a hormongyártásban, és egyéb területen is fontos cikket jelentenek, ameiben mi valóban világszerte versenyképesek voltunk a múltban, jelenleg nagy erőfeszítésekkel tartani próbáljuk magunkat a világversenyben, de mindenesetre potenciális lehetőségünk megvan ahhoz, hogy a világversenyben igen komolyan tudjunk harcolni.

Tehát – amint látjuk – a kémiai ipar komoly fejlesztésére hazai nyersanyagbázisunk megvan. A másik fontos előfeltételt, talán szubjektív faktornak nevezném, a kiművelt emberkoponyákat a kémia területén. Azt hiszem, nem túlzok, ha azt mondom, hogy a magyar kémiai tudomány igen sok ágban nagyon fejlett, és világszínvonalon áll. Mindenesetre jobb szervezéssel, célszerűbb tudománypolitikával, az ipari és gazdasági erők ésszerűbb megszervezésével és koncentrálásával egészen biztosan megsokszorozhatjuk azokat az eredményeket és lehetőségeket, amelyek potenciálisan adva vannak. Nagyon egyetértek Jánossy elvtárssal, aki előttem a hatásfok kérdéséről beszélt. Azt hiszem, ha valahol, akkor itt, a kémiai ipar területén nagyon áll az, hogy a hatásfok növelésével, a tudomány eredményeinek közvetlen és gyors felhasználásával milyen nagy eredményeket lehet elérni.

A vegyi ipar fejlesztésének persze vannak bizonyos előfeltételei is. Ilyen az, hogy egy vegyipari kombinát felépítése akkor is, ha megvan rá a nyersanyag és a kiművelt emberfő, nem olcsó dolog, igen drága. Ehhez vagy sajátmagunknak fejlett gépgyártással kell rendelkeznünk, vagy

pedig olyan gazdasági kapcsolatokkal, amelyek ezt biztosítják. Ebben a kérdésben természetesen nem érzem magam kompetensnek, hogy nyilatkozzam. Egy tény, hogy külföldi kapcsolatainkat fel próbáltuk használni a kémiai gépgyártás területén, azonban, sajnos, nem a legjobb tapasztalataink vannak erről. Azok az elvtársak, akik közelebbről ismerik Kazincbarcikát vagy az inotai erőművet, nagyon jól tudják, hogy a külföldi piaci lehetőségek folytán kapott gépekre sem mindig lehet olyan nagyon biztosan támaszkodni. Tehát vegyipari programunk végrehajtásánál nagyon komolyan mérlegelni kellene – és úgy érzem, nem mérlegeltük eddig eléggé – a vegyipari gépgyártás szükséges kapacitását itthon, vagy pedig a célkitűzéseknek megfelelő gépi berendezés beszerzését a külföldről, de olyan helyről, ahonnan megbízható berendezéseket lehet kapni. Mindenesetre az a meggyőződésem, hogy ha valamilyen gépgyártás területén, akkor a vegyipari gépgyártás területén érdemes lenne nagyobb erőket mozgósítanunk, mivel a nyersanyagbázisunk megvan hozzá, és az a tapasztalat, hogy a karbantartáshoz, javításhoz és felújításhoz is nagyon jó az, ha saját fejlett vegyipari gépgyártásunk van. Ezt azért tartom fontosnak, mert ha kellő súllyal kezelik ezt a kérdést, akkor pl. a kohászatnak olyan speciális fajtáit lehetne itthon megvalósítani, amelyek – meg vagyok róla győződve – igen kifizetődőek lennének. Gondolok olyan speciális ötvözetekre, acélokra, amelyekhez nem több, mint egy-másfél köbméteres miniatűr kohó elegendő, viszont bizonyos speciális célokra igen nagy értéket termel. Lehet nyugodtan hivatkozni Svájc példájára, ahol éppen ilyen speciális ötvözetekkel igen jelentős anyagi jövedelemre tesznek szert, pedig lehetőségeik a nyersanyagbázis területén nem hiszem, hogy jobbak lennének, sőt, ezen a területen talán nekünk jobbak a lehetőségeink, a kiművelt emberkoponya területén sem állunk olyan utolsó helyen, hogy ne tudnánk ilyen jelentős és komoly ipart megteremteni.

A kémiai ipar fejlesztését azért tartom igen fontosnak, mert közvetlen hatással van mindennapi életünkre. Akár a gyógyszeriparra, akár az élelmiszeriparra gondolok, ezeknek termékeit sokkal jobbá, ízletesebbé és kívánatosabbá lehet tenni, ha fejlett kémiai iparral rendelkezünk, hiszen éppen a csomagolásról is van szó és a műanyagiparról, amely mindennapi életünket könnyebbé, szebbé és egyszerűbbé teszi. Úgy hiszem, hogy a kémiai iparnak fejlesztését különösen alá kell húznunk, de az ehhez kapcsolódó gazdasági, egészségi, ipari, kohászati problémákat is. *(Taps.)*

ERDŐS TAMÁS : Tulajdonképpen illene, hogy mint biokémikus, a szakmához szóljak hozzá annál is inkább, mert közismert a magyar gyógyszeriparnak biokémiai része is, amely elég szomorú állapotban van

és annál inkább, mert közismert az is, hogy a biokémikusok valóban meglehetősen értéktelen nyersanyagokból tudnak értékes holmit termelni, nem beszélve arról, hogy a napfényből, levegőből is, sőt, olyan anyagból is, amelyről nem illik beszélni *(derültség)*, és amelyből valóban óriási készlettel rendelkezünk. Azonban én nem a szakmai kérdésekhez akarok hozzászólni, mert az az érzésem, hogy közben két kétségbeejtően aktuális probléma is felvetődött, legalább is én úgy érzem és azt hiszem, a két kérdés tulajdonképpen egy kérdés.

Szeretném felvetni azt a kérdést, hogy a DISz Petőfi Köre gazdasági jellegű értekezleteinek, az ebbe szorított óriási energiának vajon mi a hatásfoka? Nem szeretnék pesszimista lenni és nem szeretném ezt a hatásfokot a Szabad Népben megjelent igen sovány méltatásokkal lemérni.

Másik kérdésem, amely ehhez kapcsolódik, az volna, vajon hogyan képzeli Markos elvtárs a munkásság bizalmának megnyerését, és nagyon szeretném tudni, mit szól ahhoz Balogh elvtárs, amit majd Markos elvtárs felelni fog? Lehetséges, hogy ez a kérdés nem szigorúan tartozik a nyersanyag kérdéséhez, de engem mérhetetlenül nyugtalanít. *(Taps.)*

MARKOS GYÖRGY: Miután provokáltak, kénytelen vagyok előállni, annál is inkább, mert amúgyis szerettem volna részint Piukovich, részint Márton elvtársakkal röviden polemizálni. Ígérem, távirati stílusban.

Engedje meg először Márton elvtárs, hogy néhány kitételével vitatkozzam. Az első, ami engem megdöbbentett, amikor azt mondta, hogy a parasztság nem fog beruházni. Mit jelent az, hogy a parasztság nem fog beruházni? Hogy nincs kedve termelni, sem közvetetten újratermelni, sem nem-közvetetten, semmilyen módon és ebből baj lesz. Nem tudunk olyan politikát csinálni, hogy a paraszt beruházzon és többet termeljen? Ez az egyik kérdésem.

A másik ugyanilyen... *(Márton János közbeszól.)*

MARKOS GYÖRGY: Tessék? Azt mondja Márton elvtárs, hogy ne őhozzá intézzem a kérdést. Hogyan értette ezt, talán meg kellett volna magyaráznia, hogy miért nem fog beruházni?

(*Felkiáltások:* Mindenki megértette!)

MARKOS GYÖRGY: A másik: valami olyasmit mondott Márton elvtárs, hogy az, hogy mezőgazdaságunknak intenzíven kell fejlődnie, az közhely. Én is úgy éreztem és bizonyos zavarban mondtam bevezetőmben, hogy közhelyeket mondok, de el kellett mondanom, mert az elmúlt

évek fejlődése nagyon is mást mutat, és ezen a közhelyen pillanatnyilag sem tudunk segíteni. Ez a a helyzet, ezért beszéltem én csak távlatokról.

A harmadik kérdést ugyancsak Márton elvtárs címére adresszálom. Azt mondotta, hogy a piacon nincsenek lehetőségeink, a piacon versenyezni kell minőséggel, olcsósággal és sok minden mással. Sajnos, megint neked kell adresszálnom: nem lehet a világpiacon rendelettel elintézni a dolgot. *(Derültség, taps.)* Ámbár, mint az események mutatják, belföldön sem lehet mindent rendelettel elintézni. *(Taps.)* Tehát igenis, törekednünk kell arra, hogy olcsón adjunk, de minőségi árut adjunk. Szabolcsi barátaink nagyon keservesen panaszkodnak azon, hogy nem tudták eladni a Jonathán almát, mert nem volt papír a csomagoláshoz. A szerencsi csokoládégyár vezetője azt mondotta: el tudnánk adni garmadával a világpiacon csokoládét tisztességesen csomagolva, mert a minősége jó. Ezer más ilyen dolog van. Igenis, a világpiacon fel kell venni a versenyt, még hozzá nemcsak a kapitalista világpiacon, hanem a szocialista piacon is, igenis, versenyeznünk kell. Nem látom be, miért ne tudnánk makói hagymát, levendulát, mentát, akármi mást exportálni többek között, ahelyett, hogy ugyanezeket a dolgokat importáljuk, hogy ha mi jobbat termelünk, mert jobb a makói hagyma mint a hollandi, és a levendula, mint ugyancsak a hollandi. Van lehetőség!

Döntő kérdés, hogy majd a jövőben mit fogunk csinálni. Nyilván enni kell, az a 30 millió mázsa kenyérgabona kell az embereknek, de arra kell törekedni, hogy a jövőben ez a mai helyzet megváltozzék. A magyar gazdának, mezőgazdaságnak rákfenéje, hogy állandóan drágábban termelünk, holott adottságaink megvannak, hogy olcsón termeljünk. Mi itt a baj, mi a szervezési nehézség vagy lehetetlenség? Ez a természeti és gazdasági adottságoknak az ugrópontja, mert ha mezőgazdaságunk olcsóbban termel, akkor iparunk is olcsóbban tud termelni. Az értéktörvény áttételekkel hat az iparban is, akkor nem kell sem a mezőgazdasági, sem az ipari terméket áron alul adni, mert mindkettő helytelen, nemcsak a mezőgazdasági termék áron aluli adása. Nem látom be, miért tudunk ebben a pillanatban hidat áron adni és mást nem. Ezek nem helyes és főleg nem perspektivikus szempontok.

Ami a Piukovich elvtársnak adandó választ illeti, azzal a hozzáállással, ahogyan Balogh elvtársnak reagáltam, magam sem voltam megelégedve. Éreztem, hogy valami hiányzik még és erre kell most válaszolnom Erdős elvtársnak is. Közismerten nem vagyok kifejezetten gyáva ember, és ezelőtt 10 évvel ki mertem menni Csepelre, és ma nem mernék kimenni. (*Felkiáltás:* Ez az!)

MARKOS GYÖRGY: Mert nem vagyok felhatalmazva arra, hogy azt mondjam és úgy mondjam, hogy a munkások elhiggyék nekem Csepelen, ha azt mondom: elvtársak, baj van, és megmondhatom, hol a baj, és azt is világosan, hogy mit lehet tenni, és bemondjak néhány olyan intézkedést, amely azonnal elhiteti az emberekkel, hogy igenis, ebből a bajból ki tudunk menni, de ahhoz az ő erejük is kell. Én nem tudom ezt megtenni és azt hiszem, ez elég világos. Hogy erre mit válaszol majd Balogh elvtárs, nem tudom. Befejeztem.

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Beérkezett egy hosszú kérdés, felszólalásnak is beillik. „Helyesnek tartja-e Markos elvtárs a mezőgazdaságot átszervező politikánkat jelenlegi adottságaink között, tekintettel a következőkre: 1. A beruházás összmennyisége a mezőgazdaságban, ezen belül a beruházások csoportosítása. 2. A parasztság hajlandósága és megnyilvánulása a tsz-be való belépéssel kapcsolatban. 3. Eddigi gyakorlatunk azt igazolja, hogy a parasztok nagy része gazdasági kényszer miatt lépett a szövetkezetbe. Nem árt-e ez a még ma is meglévő gazdasági kényszer különösen az önkéntesség elvének, s egyáltalán reális-e az, hogy tsz-eink száma a tervezett mértékben nőjön? Szeretnénk, ha végre a parasztság szellemi és lelki beállítottságát is figyelembe vennék, nemcsak a gazdasági tényezőket. Gondolunk itt arra, hogy hagyjuk a parasztságot meggyőződni a közös gazdaságokhoz való belépés helyességéről, és nem fordítva: belépés után meggyőzni a parasztokat arról, hogy milyen jó a tsz-ben." Aláírás: Lipcsey Attila egyetemi hallgató (Agrártudományi Egyetem).

SZEKÉR GYULA az alumíniumipar kérdéseiről beszélt. Felszólalását a jegyzőkönyv technikai okok miatt nem tartalmazza.[28]

HELM KÁROLY : Kedves Elvtársak! Én ma vagyok először a Petőfi Kör értekezletén, és az itt elhangzottak olyan benyomást gyakoroltak rám, amit úgy jellemezhetnék, hogy: mint a szomjas emberre a pohár víz. Ha az üzemekben, a szemináriumokon és egyéb értekezleteken ilyen élénk, pezsgő vita folyna, egészen biztosan jobb volna a hozzáállás a tömegekben az ilyen kérdésekhez, mint ahogyan most van. Nagy baj az, hogy nem hisznek egyes vezetők abban, hogy lehet ilyen elvi kérdésekkel a fizikai dolgozókhoz is fordulni, és azoktól is kapunk erre termékeny visszhangot.

Az itt elhangzott észrevételekhez csatlakozom én is, amikor azt mondom, hogy jobb gyakorlati meggyőzés révén nagyobb eredményt tudunk elérni, és helyette hagyjuk el azokat a sablonos közhelyeket, amelyeket ma már unottan fogad a dolgozó nép, és sokszor meg is szökik előlük. A bevezetőben elhangzott, hogy az emberrel az emberért, amikor a távlati

tervekkel és egyéb tervekkel foglalkozunk. Én is egyetértek ezzel, és ezt a gondolatot szeretném bővíteni azzal, hogy pl. az első ötéves tervnek fejlődése lemérhető, de ezt a fejlődést túlfejlődte az állami ellenőrzés apparátusa, de – sajnos – rosszul. Lenin elvtárs mondotta azt, hogy bízni kell az emberekben, mert ők éppen azok, akik hozzájárulhatnak ahhoz a munkához, amelyet itt is tárgyalunk. Én Balogh elvtárssal szemben javítom azt a tételt, amikor azt mondotta, hogy a dolgozók nem hisznek. Tény az, hogy erős bizonytalanság, illetve hitetlenség van a dolgozók között, azonban van bennük remény, van remény főleg a XX. kongresszus után, hogy változni fog ez *(Taps.)* és ha megteremtik vezetőink azt a légkört, amelyre szükség van – ebből okulva – ha ennek a légkörnek hatása, eredménye hozzájuk is eljut és a szemük nem vak, fülük nem süket, akkor egészen biztosan forróbb hangulat lesz az üzemekben is az ilyen kérdések irányában. Hangsúlyoznom kell azt is, hogy ismét meg kell tanulni úgy beszélni dolgozóinkkal, ahogy 1945-1948-ban beszéltünk, amikor nehéz időket éltünk. Ma talán egy kicsit elkényelmesedve, elszakadva a tömegektől vezetőink nem találják meg ezt a formát. Ezt a formahiányt érezzük, amikor hivatalosan közelednek hozzánk a különböző szemináriumokon és tolmácsolásokon keresztül.

Szeretnék egy pár konkrét példát hozni, hogy lemérjük az üzemen belül ezeket a komoly kérdéseket. Nekünk az a benyomásunk, nekem is az a véleményem, hogy távlati terveinkben erősen kell helyet szorítani a kutatásoknak, kísérleteknek és főleg a prototípus kialakításának. Számtalanszor előfordult iparunkban, hogy a prototípus megszületése előtt elindult a gyártás, szinte a tervezéssel egyidőben indult el az a folyamat, és ez őrült ráfizetést okozott egyes területeken az iparban. Nem szabad e tény mellett vakon és közönbösen elmennünk. Ebben a kérdésben feltétlenül segítenünk kell. Pl. az Elektroimpex és összes exportáló részlegünk, szervezetünk abban a nehézségben szenved, hogy hoznak a piackutatásból importajánlatot, azonban ott feneklik meg az ügy, hogy a vállalat rendelés nélkül nem tud gyártani, ugyanakkor a prototípusra a külkereskedelmi szerv rendelést nem adhat, és a körforgás szaladgál egy ideig, míg jobbra vagy balra eldől, vagy megfeneklik az egész ügy. Az a véleményem, és ez elhangzott egy pár elvtárstól, hogy nagyobb teret kell adni a közgazdászoknak és a közgazdászokat jobban be kell vinni az üzemek életébe. Ne történjék az, ami ma van, hogy adminisztrációs és műszaki apparátusunkban rengeteg sok improduktív erő van, ami nem hoz termékeny gyümölcsöt. Ehelyett a közgazdászok termékeny munkáját kellene ebben a kérdésben beállítani. Az ügyviteli túlhajtások helyett gazdasági szervezést kellene erőteljesen végezni, és nagyon szükséges, hogy tanul-

junk meg számolni. Ma még mindig az a helyzet, hogy „a tervért mindent", és a gazdaságossági tényező, az önköltség alakulása, az értékesítés lehetősége nem kerül olyan döntő mértékben figyelembe, mint ahogy az szükséges volna, és ahogy itt is elhangzott. Állami szerveink irányítása merev ebben a kérdésben. Előfordult nálunk is, hogy beruházás címén kaptunk gépeket, amelyeket azonban beállítani nem tudtunk, és annak ellenére, hogy szerettünk volna rajtuk túladni, nem sikerült, ott álltak kihasználatlanul, az idő ette. Vagy a beruházási keretben előfordult az is, hogy az év vége felé, decemberben 200 000 forintot sürgősen el kellett költeni, nehogy a pénzt vissza kelljen adni, mert akkor megsemmisül.

Véleményem szerint ezek azok a kérdések, amelyek gátolják a jobb, erősebb gazdaságfejlesztések lehetőségét. Ezekkel a gondolatokkal azért igyekeztem hozzájárulni az itt elhangzottakhoz, mert belső tartalékainkat, azokat a lehetőségeket, amelyek a távlati perspektívában tárgyalva vannak, feltétlenül elősegíti ez a kérdés.

Szeretnék még beszélni arról a kérdésről, bár nem szorosan ehhez a témához tartozik, hogy azok a munkáskáderek, akik kinevelődtek, a munkapadtól elkerültek íróasztalhoz vagy egyéb beosztásba, sokszor légüres térbe kerülnek, mert kinevelték ezt a munkásértelmiséget, de politikai és gazdasági fejlődéséről kellőképpen nem gondoskodtak tovább. Ez az oka annak, hogy sok területen passzivitás található, és azt a mozgósító erőt nem indítja meg, amely dolgozóinkban van.

Szeretnék beszélni arról, hogy a tervezés és a Tervhivatal működése hogyan alakul a gyakorlatban. Konkrétan előfordult nálunk tavaly, illetve tavalyelőtt, hogy a Tervhivatal kiszállt hozzánk, hogy egy, a tervünkbe beállított gyártmányt leállítson, mert az ő felmérése alapján ahhoz nyersanyag nincs. Közöltük, hogy felében az alkatrész már le is van gyártva. Honnan adódnak az ilyen félreértések és elcsúszások? Tény az, hogy a Tervhivatal globális számokkal dolgozik. Véleményem szerint ott mereven, bürokratikusan elrendelik egy-egy adatszolgáltatásnak előkészítését máról-holnapra, az előfeltételek kutatása nélkül és ebből kapnak egy olyan csomó felesleges adatot, amely megnehezíti munkájukat abban az irányban, hogy jobb terveket készítsenek el. Pl. anyagot kell rendelniök a vállalatoknak 8 hónappal előbb, hogy anyaghoz jussanak, lekössék a szerződéseket, ugyanakkor erre a távlatra nem áll a gyár rendelkezésére mindenkor a tervadat, hogy jól rendeljen. Véleményem szerint a vaskohászatnak kapacitását igen erősen megjavítaná az, ha a tervezés szempontjából mérleget, illetve időegyensúlyt tudnánk teremteni. Akkor rendeljen a vállalat, amikor adata van, mert akkor hihetetlen mértékű inkurrencia vagy kohászati cikk nem termelődne, és nem kallódna el a különböző

raktárakban. Pl. a Csavargyár Magyarországon nem képes betölteni a hivatását ma, mert gépiberendezés-felkészültsége nem olyan. Az összes vállalatok felszólalása, észrevétele dacára ott tartunk, hogy a vállalatok gyártják a különböző termékeket ahelyett, hogy az ottani beruházást, invesztálást tennék meg gyorsan, hogy olcsóbban adjuk a kötőelemeket az iparnak. Ma a viszony olyan, hogy amíg a Csavargyárban egy előállított kötőelem 3 fillér, addig az üzem termelésében 2-3 forint között mozog darabja. Ezekre a gazdaságossági belső tartalékokra gondolok én. Végső fokon ismételni szeretném, hogy nagyobb önállóságot, nagyobb bizalmat az emberekben, akkor nagyobb lesz eredményük is. *(Taps.)*

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Egy kérdés érkezett be: „A közeli megyerendezéssel[29] kapcsolatos munkák mennyiben támaszkodnak a gazdaságföldrajzi viszonyokra és mennyiben vonják be a tudományos dolgozókat ebbe a munkába?" Aláírás: Váradi János egyetemi hallgató.

Egyúttal szeretném bejelenteni, hogy mához egy hétre rendezzük meg következő vitánkat "A tájékoztatás és a sajtó problémái" címmel.

Felkiáltások: Hol? Az egyetemen?

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Mindenesetre gondoskodni fogunk megfelelő befogadóképességű teremről. (*Felkiáltás:* A Sportcsarnok!)

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Az nem valószínű.

SZABÓ KÁLMÁN : Kedves Barátaim! Engedjék meg, hogy ebből az alkalomból nem mint vitavezető, hanem mint hozzászóló szerepeljek. Azt hiszem az eddig lezajlott Petőfi köri viták azt mutatták, illetve ezek is mutatják ezt, hogy népgazdaságunk fejlődése, a mi egész társadalmunk fejlődése egy sor igen égető kérdést vetett fel, érlelt meg, amelyekre választ kell adni, és amelyeket az elkövetkező időben minél előbb meg kell oldanunk. Ez persze nem egyszerűen magyar kérdés csupán, nyilván összefügg az egész szocialista világrendszer fejlődésével, és azokkal a nagy horderejű, világjelentőségű kérdésekkel, amelyeket a XX. kongresszus megjelölt. Én ezek közül a megérlelt kérdések közül két kérdéssel szeretnék foglalkozni. Közülük az egyikkel rengetegen foglalkoztak már az eddigi vitákon, a másikról eddig kevés szó esett, de úgy gondolom, hogy most ebből az alkalomból ezzel a kérdéssel feltétlenül újra kell foglalkozni.

Dörnyei elvtárs helyesen vetette fel a távlati tervezés színvonala emelésének kérdését, sőt, a hosszú távlatú tervek készítésének szükségességét. Úgy gondolom, hogy manapság, amikor nagyon széles körben vetik fel a dolgozók, a közgazdászok, a szakemberek, műszakiak, agronómusok egy-

aránt az egyes vállalatok, tanácsok önállósága fokozásának kérdését, ezen belül fel kell vetni, mint igen fontos kérdést, a tervezés színvonalának és főleg a népgazdaság fejlesztési irányát meghatározó perspektivikus tervek színvonalának emelési kérdését. Azt hiszem, helyes az egyik oldalon a súlypontot a termelők közösségének érdekeire helyezni, a helyi viszonyok jobb kihasználásának biztosítására helyezni, az operatív munkára helyezni a folyó tervezés tekintetében és a másik oldalon a tervezés színvonalát emelni, különösen a távlati tervek dolgában. Úgy gondolom, hogy a nemzetközi együttműködés egész eddigi fejlődése, az a szakasz, amit most elértünk, és ami most megkezdődött a tervek összehangolása dolgában, ma is szükséges. A távlati tervezés nem egyszerűen csupán az ötéves tervek készítésének megalapozottabbá tételének kérdését veti fel, hanem felveti a hosszabb távlatú, tudományosan megalapozott és széles körnek véleményére alapozott népgazdasági fejlesztési terveknek készítését. Én már az egyik Petőfi köri vitán említettem azt, hogy a nemzetközi együttműködés kapcsán a kezdet kezdetének most ezekben a hónapjaiban is megtörtént pl. a vaskohászat 10 éves fejlesztési távlatainak durva egyeztetése, konkrétabban a második ötéves terv tekintetében. Megtörtént a szénbányászat fejlesztésének vázlatos egyeztetése a szocialista tábor országai között, persze, konkrétabban a második ötéves terv időszakára vonatkozólag. Ezek olyan jelek, melyek azt mutatják, hogy minden országban szükségszerűség az, hogy felvessük – az ötéves terv kidolgozása nálunk, mondjuk, ősszel fejeződik be – a hosszabb távlatú tervek elkészítésének kérdését. Eddig ez nálunk már körülbelül egy éve merült fel, de úgy merült fel, hogy dolgozzunk ki 10-12 ilyen ágazati perspektívikus tervet 10-15 évre, a kohászatét, a villamosenergiáét, általában az egész energiafejlesztésnek a kérdését, beleértve a szenet, a dolomitot, a tőzeget, a villamosenergiát, az atomenergiát stb., de nem merült fel úgy, ahogy véleményem szerint fel kell vetni, és ahogy a Szovjetunióban felvetődött a generálterv formájában, ami azt jelenti, hogy 10-15 évre, tehát több ötéves távlatra nézve dolgozzuk ki az egész népgazdaság fejlesztését, durván, nagy vonalakban, átfogó elképzelésben, a tudomány embereinek, a szakemberek széleskörű bevonásának segítségével. Úgy gondolom, hogy ebben a körben, elvtársak, nem kell különösebben bizonyítani azt, hogy miért van erre szükség. Itt az egyik elvtársnő, Lányi elvtársnő, célzott arra, hogy a kapitalizmusban is – ő nem fejezte ki – vannak ilyen gazdasági tömbök, és célzott arra, hogy ez nem egyszerűen politikai kérdés, hanem ez – ő nem fejezte ki, de úgy érzem, helyesen fejezem ki, ha azt mondom, – tulajdonképpen azt mutatja, hogy a termelőerőknek a színvonala, a technikának a színvonala a világ mai fejlődése fokán már odáig

jutott el, hogy nem fér meg különösen egy kis ország kereteiben, feszíti az erőket, és olyasféle szervezeti formák, együttműködés irányában támaszt szükségletet még a kapitalista országokban is – erre Lenin egyébként utalt az Imperializmus[30] című művében – amellyel nekünk szembe kell néznünk. Világos, elvtársak, például, hogy egyes kivételektől eltekintve a gépipari termelés ma világméretekben akkor gazdaságos, ha nagy szériában termelnek. Általában a nagy széria, a középszéria az, ami gazdaságosságot jelent a világpiacon. Mármost, Magyarország egy kis piaccal rendelkező ország. Igaz, hogy ez a piac – a piacon itt a szükségletet értem – növekvő, hiszen növekszik a termelés, növekszik a nemzeti jövedelem, de mégis viszonylag egy kis piac. Világos, hogy egy ilyen ország számára, mint Magyarország, csak úgy érdemes egy sor gépfajtát termelni, ha azt világméretű szériában, vagy valami ahhoz hasonló mértékben tudja termelni. Ahhoz pedig, hogy így tudja termelni, arra van szükség, hogy a szocialista tábor országai a szakosításban megegyezzenek.

Az elmúlt évben éppen ott kezdődött meg a döntő fordulat a nemzetközi gazdasági együttműködés dolgában, hogy ellentétben a régi évekkel, amikor az együttműködés súlypontja a forgalmon, a külkereskedelmen volt, és ezen keresztül akarták befolyásolni az egyes országok ipari és gazdasági fejlődését, áttevődött a termelés szakosítására, különösen a gépipar vonalán és ugyanakkor a kooperációra, a munkamegosztás még szélesebb, az eddiginél sokkal szélesebb fokozására az alapanyagtermelés vonalán.

Azt mondottam, hogy a technika fejlődése ma igen nagy fokú. Elvtársak, társadalmilag olyan fejlett egyes területeken, hogy az egy kis ország kereteiben nem fér meg. Ez nemcsak a gépiparra áll. Mit jelent egy modern erőművet építeni, vagy kohászatot építeni, vagy mit jelent egy modern vegyipari kombinátot létrehozni? Óriási tőkeerőt kíván, ha modernül akarják megcsinálni az USA-ban is és a Szovjetunióban is, ahol hatalmas a nemzeti jövedelem és óriási tőkeerőt kíván Magyarországon is, ahol a nemzeti jövedelem ezekhez a nagy országokhoz képest kicsi. Mármost nyilvánvaló, elvtársak, hogy modern színvonalon, a nemzetközi követelményeknek megfelelően fejleszteni a magyar alapanyagbázist azt követeli, hogy a népi demokráciák, amelyek külön-külön alapjában kis országok, összetegyék erejüket, és ki-ki a maga adottságainak legjobban megfelelő vagy a nemzetközi munkamegosztásban rá kisorsolt, de a piacon is biztosított, anyagellátási és elhelyezési piacot is biztosított ágaknak fejlődésére irányítsa a maga alapjában korlátozott tőkeerejét. De világos, elvtársak, hogy mind az alapanyagbázis, mind pedig a gépipar fejlesztése – itt az iparról beszélek, de a mezőgazdaságban éppen

úgy az intenzitás fokozása, a munkaerő kérdésének megoldása, a vetésforgó biztosítása és modernebbé tétele, az állattenyésztésnek fejlesztése, a gyümölcstermesztés, a szőlőtermesztés fejlesztése – nem fér bele öt év keretébe. Ha mi csak öt évig látunk, elvtársak, akkor egyszerűen nem lehet gazdasági számításokat végezni, mert világos, hogy amikor a TVK programját ki kell dolgozni, akkor ötéves perspektívában gondolkodva nem lehet kiszámítani a TVK gazdasági hatékonyságát, ami tulajdonképpen 1960-70-ig tart. (*Felkiáltások:* Mi az a TVK?)

SZABÓ KÁLMÁN: A Tiszavidéki Vegyi Kombinátra célzok. *(Derültség.)*

Néhány példát szeretnék felhozni arra, hogy a technika színvonala, a nemzetközi együttműködés mai állapota azt követeli, hogy igenis, térjünk rá a hosszú távlatú tervek kidolgozására, de általában az élet azt követeli, hogy térjünk rá arra, hogy mind a hosszú távlatú terveket, mind az ötéves terveket a tudósok, a szakemberek, a közgazdászok, a mérnökök igen széles körével tárgyaljuk meg ágazatonként, és a gazdasági vezetők, tanácsi emberek, helyi szakemberek széles körével tárgyaljuk meg körzetenként.

Itt szeretnék rátérni, és ezért említettem a távlati tervezés kérdését ebből az alkalomból, a gazdaságföldrajz kérdésére. Ismeretes, hogy az első ötéves tervben a helyi viszonyok felmérése, annak figyelembevétele nem volt tudatos. A második ötéves tervnél bizonyos lépéseket tettünk abban az irányban, hogy egyes területek helyi adottságait próbáljuk figyelembe venni, de meg kell mondanom, igen keveset tettünk ebben az irányban. Markos elvtárs nagyon jól tudja, hogy mi igyekeztünk bevonni őket, igyekeztünk alkalmazni, felhasználni tudásukat. Meg kell mondanom, ez még nem sikerült teljes mértékben és ez sok tekintetben nem rajtunk múlik, és nem a mi szubjektív törekvésünkön múlik. *(Mozgás.)* Többek között elmondhatom, hogy jelenleg a Tervhivatalban pl. a KGST-egyeztetések, az 1957-es tervmunka, a vállalatok ellenőrzésének munkája, az ötéves tervjavaslatokkal való munka az egyes vállalatoknál, aztán egyes kérdések gazdaságossági vizsgálata, az egész vezetésnek, a tervezés egyszerűsítésének kérdése annyira leköti a Tervhivatal dolgozóinak erejét, és elég sok túlórát jelent, hogy tényleg kevés idő marad arra, hogy tudósokkal, szakemberekkel tárgyaljunk. Emellett meg kell mondanom azt is, hogy – ezt az elvtársak nagy része tudja – a tervezésnek normális menete az, hogy a minisztériumokkal, minden minisztériummal kell tárgyalni. Most a Minisztertanács határozata alapján pl. az egyes tanácsoknak egy sor kérdésben olyan önállósága lesz, mint eddig a minisztériumoknak. Ezután a Tervhivatalnak nemcsak 10 minisztériummal kell megtárgyalnia

a terveket, hanem meg kell tárgyalnia minden tanáccsal, mint eddig a minisztériumokkal. *(Zaj.)* Ez semmi esetre sem egyszerűsítés, sőt, komplikálás, de tényleg azt jelenti, hogy a tanácsok önállóságát fokozni fogjuk, ezt mindenki elismeri, azok is, akik az egyszerűsítés hívei, de látják, hogy ez nem egyszerűsítés. *(Derültség.)* Ez azt jelenti, hogy szervezési területen is – nekem az a véleményem személy szerint – valami lépést kell abban az irányban tenni, hogy elválasszuk a folyó tervezés munkáját a távlati tervezés munkájától és a távlati tervezésnél főleg a tudósok, szakemberek bevonására építve dolgozzuk ki az ötéves, illetőleg az ennél hosszabb terveket, a folyó tervezés területén pedig sokkal operatívabb munka kell, az üzemekkel, tanácsokkal állandóan szorosabbá váló kapcsolatot kell szerintem biztosítani.

Miután az idő letelt, szeretnék utalni arra, hogy a másik ilyen kérdés, amelyet felvetnék, a gazdálkodás kérdése. Az elvtársak céloztak rá: egy egyszerűsítési hullámban vagyunk. Sokan azonban az egész egyszerűsítést valahogyan a racionalizálással[31] próbálják összefüggésbe hozni, és valami hasonló megoldást gondolnak el. Véleményem szerint azonban ezt így egyszerűen felfogni egyes vezetők részéről helytelen. Először is ezt az egész egyszerűsítést, mert tényleg van egyszerűsítenivaló ebben az országban, *(zaj)* az egész vezetésben demokratikusabban kell csinálni, mint eddig és – ezt nem akarják sokan megérteni – szerintem az egész egyszerűsítésnek átfogó programját kell kidolgozni. *(Taps.)* Elvtársak, megmondom őszintén, kezdem azt hinni, hogy Magyarországon a tüdőbaj helyett a morbus hungaricus az eddigi fejlődés tapasztalataiból való nem-okulást jelenti, tehát nem merünk szembenézni saját eddigi fejlődésünkkel és nem merjük igazán latolgatva őszintén megvizsgálni. *(Derültség, taps.)* Eddig igen sok intézkedést csináltunk, de általában nem volt elvi alapjuk, nem voltak eléggé átfogóak, nem vették figyelembe az egész népgazdaság összefüggéseit és sokszor az ellenkező jött ki belőlük, mint amit akartunk. Úgy gondolom, az egész egyszerűsítési munkát is átfogó program alapján kell csinálni, a dolgozók bevonásával kell csinálni, de átfogó elvi irányítás mellett kell csinálni, és elvi alapokra kell helyezni. Sokan nem értik ezt. Szerintem ezt az egész kérdést csak úgy lehet megoldani, ha figyelembe vesszük azokat a gondolatokat, amelyeket a Petőfi Körben sokan felvetettek, azt t.i. hogy sokkal nagyobb mértékben kell az egyes vállalatok termelő közösségének érdekeire hivatkozni, hogy lényegében a termelésiérték-mutatót háttérbe kell szorítani, és előtérbe kell állítani a vállalati nyereség, az önköltségcsökkentés, az anyagtakarékosság, a minőségre való termelés kérdését. Ezt kell nekünk lényegében célba venni és ennek az átfogó programnak, amely az egyszerűsítésben

rejlik, erre az elvi alapra kell helyezkednie. Úgy gondolom, hogy nemcsak az ipari dolgozóknak, hanem a mezőgazdaságban is a termelők érdekeltségére, a termelő kollektívának közös érdekeire kell appellálnunk, oda kell a súlypontot helyeznünk. Ez tulajdonképpen nem más, mint konkretizálása annak, amit a XX. kongresszus annyira hangsúlyozott, hogy a történelmet maguk az anyagi termelésben résztvevő dolgozók csinálják. *(Úgy van!)*

Sokan a gazdasági vezetők közül elismerik ezt és azt mondják – jobban ismerve az ötéves terv számításait, mint az elvtársak közül néhányan, minthogy nem publikáltuk részletesen a számítási anyagot –, hogy az ötéves terv a kibontakozásnak, a jelenlegi nehézségekből való kibontakozásnak egy meghatározott útját jelöli ki, de ugyanakkor viszolyognak sokan attól, hogy a gazdálkodást gyökeresen megváltoztassuk, és a vezetés színvonalát gyökeresen megjavítsuk. Nem értik meg sokan, mert ennyire már nem tanulmányozták az ötéves tervet, hogy ez az ötéves terv úgy, ahogy van, feltételezi a gazdálkodásban, a vezetés munkájában való gyökeres fordulatot, mégpedig nem 1960-ban, hanem az elkövetkező rövid idő alatt. *(Taps.)*

Két példát szeretnék az elvtársaknak mondani. Az egyik: ismeretes, hogy ma Magyarországon a beruházási szükségletek lényegesen meghaladják – jogosan is – a beruházási szükségletek kielégítésére rendelkezésre álló javakat és lehetőségeket. Persze, nehéz megmondani, hogy mennyivel, mert hiszen Magyarországon tudvalevőleg ingyen adjuk a beruházásokat és joggal, mindenki sokat akar kérni, mert így sokkal jobban be van biztosítva. Ez is egy hiba, amelyen sok területen változtatni kell és érdekeltté kell tenni a beruházókat, felhasználókat abban, hogy takarékosan gazdálkodjanak a javakkal, amelyek rendelkezésükre állanak, vagy amelyeket megszereztek. De most nem erről akarok beszélni. Ezt az ellentmondást, mai életünknek ezt az ellentmondását, amely nem az égből pottyant, hanem az elmúlt évek cikk-cakkos fejlődése járult hozzá, hogyan akarja a terv megoldani? Úgy akarja megoldani, hogy feltételezi azt, hogy az építkezéseket meghatározott határidőre megvalósítják, holott az elmúlt 5-6 évben nem ez történt, feltételezi, hogy olcsón fogják megcsinálni, feltételezi, hogy a műszaki tervezésben jelentős fordulat fog bekövetkezni. Elvtársak, én megmondom, hogyha nem tudunk érvényt szerezni annak, hogy az építkezések, a műszaki tervezés területén gyökeres fordulatot hozzunk létre minél előbb, akkor az ötéves terv beruházási programját nem tudjuk megvalósítani, de ezzel az ötéves terv kitűzött céljait sem tudjuk biztosítani. Jogos-e, hogy a terv feltételezi, hogy itt minőségi fordulat következzék be? Szerintem jogos. Azt hiszem,

Magyarországon minden haladó ember elismeri azt, hogy elég sok pazarlás van az építkezéseknél, elég sok baj van a műszaki tervezésnél, stb. Jogos-e ilyen tervet csinálni? Szerintem a munkásosztálynak, a parasztságnak, az értelmiségnek érdeke ilyen tervet csinálni. Ez elvontan így van, de konkrétan mi jelenti ennek a kérdésnek a megoldását? Ha valóban hozzáfogunk és ezt a fordulatot megfelelő átgondoltsággal megpróbáljuk megvalósítani.

A másik példa az ötéves tervben – itt sok a közgazdász, nem kell külön magyarázni – hogy a társadalmi termék 37 %-kal nő, tehát a $c + v + m$ 37 %-kal nő, a nemzeti jövedelem pedig 43-44 %-kal nő. Ebből mindenki következtethet arra, hogy a c, tehát az anyagi ráfordítás sokkal kevésbbé nő, mint a társadalmi termék, csak 31 %-kal a számítások szerint, de nem nő az anyagfelhasználás úgy, mint ahogy a társadalmi termék és ezért növekszik gyorsabban a nemzeti jövedelem, vagyis a $v + m$, mint a társadalmi termék. Ez még konkrétabban az iparnál: az ipar termelési értéke folyó áron számítva, nem változatlan áron 44 %-kal nő. Azért 44 %-kal az 50-nel szemben, mert itt a gépipar is benne van. Ugyanakkor az iparnak a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulása 50 %-kal nő, és mennyiben nő az iparban az anyagráfordítás? 35 %-kal nő. Az első ötéves tervben 130 %-kal nőtt az ipar termelési értéke folyó áron számítva, és 70 %-kal a nemzeti jövedelem, tehát a terv megfordította a viszonyt. Ez is mutatja, hogy itt egy óriási gyökeres fordulatot tételez fel a terv az anyaggazdálkodás vonalán. Feltételezi, hogy a dolgozók érdekeltté legyenek téve, és a vállalatok is, az anyagtakarékosságban. És jogos-e, hogy ezt feltételezzük? Szerintem jogos, hogy reális-e, megvalósítható-e, az azon múlik többek között, hogy azok a követelések, amelyek a Petőfi Körben is elhangzottak, érvényre jutnak-e, tehát megteremtjük-e azt a gyökeres fordulatot, hozzáállással, átgondoltam, hogy a vállalatoknál az anyagi érdekeltséget biztosítsuk az anyagtakarékosság tekintetében minden vonalon. Ha ezt biztosítjuk, akkor az ötéves tervet ezen a területen tekintetbe tudjuk venni, szóval megvalósítjuk. *(Taps.)* De ha nem lesz ez a fordulat a beruházások tekintetében, ha nem lesz ez a fordulat az anyaggazdálkodás tekintetében, akkor, elvtársak, az lesz, hogy a c felfalja a $v + m$-et, kevesebb lesz a nemzeti jövedelem, kevesebb lesz a beruházás, kisebb lesz az életszínvonal is. Úgy gondolom, hogy ezért igen fontos dolog tudatosítani azt, érvényesíteni azt, hogy igenis, a gazdálkodás megjavítása átfogó program, elvi alapok alapján égető kérdése a mai magyar népgazdaságnak és ez a munkások, parasztok és értelmiségiek közvetlen anyagi érdeke. *(Taps.)*

LACKÓ ISTVÁN : Egész rövid leszek és elnézést kérek, hogy nem egészen a tárgyhoz szólok hozzá. Elég szorgalmas látogatója vagyok a Petőfi Körnek, és több alkalommal megütötte a fülemet egyes elvtársak hozzászólásában bizonyos olyan hang, miszerint azt mondják, hogy bár ők eljöttek ide, de ugyanakkor úgy érzik, hogy mondanivalójuk nem fog itt tetszésre találni, mert mást várnak az elvtársak. Mai megbeszélésünkön Márton elvtársnak hozzászólásában volt egy ilyen megjegyzés, máskülönben hozzászólása nagyon színvonalas volt, és rendkívül sok tekintetben egyetértek vele, de ott is volt olyasmi, hogy lényegében itt szívesebben vették volna, ha a búzatermelés ellen beszélt volna Markos elvtárs. Véleményem szerint ezek mellett a hangok mellett nem szabad nekünk észrevétel nélkül elmennünk. Le szeretném szögezni ezzel kapcsolatban álláspontomat. Azért járok a Petőfi Körbe, mert eddigi tapasztalatom szerint nagyon sok igazságot hallok, és éppen ezért a magam részéről mindenféle olyan felszólalást, olyan megjegyzést, amely az igazságot tartalmazza, vagy igyekszik az igazságot mondani – függetlenül attól, hogy egyetértek vele vagy nem értek egyet mindjárt vele, meg tud-e győzni azonnal a felszólalás vagy nem – nagyon szívesen veszek, és semmiféle szimpátiám nincs azokkal kapcsolatban, akik igazságtalanságot akarnának elmondani. Éppen ezért úgy érzem, hogy teljesen helytelen, mert bizonyos gyanúsítgatás jellege van annak, ha úgy tételezzük fel a dolgot, hogy itt, a Petőfi Körben – legalább is én így érzem, a magam nevében beszélek – nem az igazságot akarnánk hallani, hanem valamilyen szimpátiaszerű, egyes rétegeknek tetsző, de az igazsággal ellentétes megnyilatkozást. Úgy érzem, – és ezt általában tapasztalom – hogy a legszimpatikusabbak azok a felszólalások, amelyek az igazságot tartalmazzák. De meg kell mondanom azt is, hogy akkor is nagyon szimpatikusnak tartjuk az igazságot tartalmazó felszólalásokat, ha azok egyeseknek nem tetszenek, ha egyesek nem értenek egyet azzal, hogy az igazságokat bizonyos helyeken kimondják. Véleményem szerint még akkor is szimpatikusnak tartjuk az igazság kimondását – legalább is a magam részéről – ha ez egyes vezetőknek nem tetszik. Úgy érzem tehát, és le szeretném szögezni élesen, hogy én azért járok a Petőfi Körbe, mert az igazságot akarom hallani. Nagyon sok igazságot hallottam eddig, és éppen ezért semmi okát nem látom annak, hogy egyesek úgy nyúljanak a kérdéshez, mintha nem az igazság hallása volna a szimpatikus, hanem valami más dolog. *(Taps.)*

VADÁSZ ZOLTÁN : Kedves Elvtársak! Néhány itt felvetődött kérdéssel kapcsolatban szeretnék pár dolgot elmondani. Megpróbálom rövidre fogni, éspedig az idő előrehaladottságára való tekintettel. Az egyik

ilyen gondolat, amely felmerült bennem nemcsak a most itt elhangzott egyes felszólalásokkal kapcsolatban, hanem több olyan felszólalással kapcsolatosan is, amely a második ötéves terv irányelv-tervezetéhez hozzánk beérkezett, hogy sokan hajlamosak elfelejtkezni arról, hogy végeredményben nekünk egy egész sor meglévő berendezésünk, meglévő üzemünk van, és nem lehet úgy felvetni a kérdéseket, hogy most pedig radírozzuk le az ország térképét, és elölről kezdjük az egészet. Nyilván meglévő üzemeink, a Borsodi Vegyi Kombinát[32], vagy a November 7. Erőmű[33] stb. éppen úgy hozzátartozik egész geográfiai adottságainkhoz ma már, mint a többi más, mint az ipari nyersanyag stb. Azzal, hogy ezek megvannak, számolni kell, és a tervezésnél mint egyik tényezőből kell kiindulni. Ezt sok esetben hajlamosak vagyunk elfelejteni.

Néhány kérdéshez szeretnék szólni, amelyek részben itt is felvetődtek – nagyon helyes, hogy felvetették itt is az elvtársak – és több helyen is. Hogy célszerű volna a mi viszonyaink között, amikor meglehetősen nehezen, nagy költséggel termelik a szenet, a szenet végeredményben a külszinen megnyerni olyan formában, hogy tüzelőberendezéseinket átalakítjuk, korszerűsítjük, gazdaságosabb üzemre állítjuk át, és ezen keresztül valóban nagy mennyiségű szenet lehetne megtakarítani. Ez kétségtelenül így van, de ezt sem lehet úgy felvetni, hogy most pedig álljunk neki az összes kazánjainkat dobjuk ki vagy cseréljük ki, mert hiszen itt hosszú sorozatát lehet az adottságoknak felfedezni. Vannak tényleg olyan elavult tüzelőberendezéseink, amelyeket már nem érdemes átalakítani, vannak olyanok, amelyeknél aránylag nem nagy beruházással nagy szénmegtakarítást lehet elérni, és vannak olyanok, amelyeknél elég nagy beruházás kell viszonylag kis megtakarításhoz. Ezt a kérdést általában úgy szoktuk felvetni és széltében-hosszában úgy tárgyalják, hogy ha ennyi és ennyi kazánt átalakítunk, vagy ilyen és ilyen nagyságrendű beruházást fordítanánk erre a célra, akkor ennyi és ennyi bányaüzemet nem kellene telepíteni. A kérdés ilyen módon való felvetése meglehetősen elvonatkoztatott, és elméleti ízű azért, mert a helyzet jelenleg az – és itt a kérdés kapcsolódik egy másik kérdéshez, amellyel az elvtársak egyébként ugyancsak foglalkoztak. Ezzel kapcsolatosan szeretnék néhány szót szólni. Éspedig szénellátásunk perspektívájához és ezzel együtt nemzetközi kapcsolataink ilyen téren való elmélyítéséhez – hogy a második ötéves terv célkitűzésének megvalósításához, ha mindazt megcsináljuk a szénbányászatban, amit ott műszakilag meg lehet csinálni ez alatt az idő alatt, – figyelembevéve azt, hogy különösen a tervezés szempontjából lényegében már két év nagyjából elmúlt, mert az 1957-es tervet már csináljuk, annak tervezésén lényegesen nagyobb változtatást nem lehet

csinálni, tehát lényegében három és fél, esetleg, nagyon jól számítva, négy év áll rendelkezésünkre 1960-ig – ez mégsem lesz elég. Hozzá kell tennem azt is, hogy mindemellett elő van irányozva egy elég jelentős kazánjavítás- és általában tüzelőberendezés-javítási program is. Célunk tehát itt egy egyensúlyi arányt megtalálni, hogy azokat a kazánátalakításokat csináljuk meg, amelyek a legkisebb beruházásokkal a legnagyobb szénmegtakarítást hozzák. Egyébként pedig úgy néz ki, hogy a szénbányászat teljes felfutására és fejlesztésére szükség van, vagyis ez azt jelenti magyarul, hogy magától a szénbányászattól aligha tudunk jelentősebb összegeket átirányítani a tüzelőberendezések átalakítására.

A nemzetközi együttműködés kérdéséről egészen röviden csak annyit, hogy azt hiszem, mindnyájunk előtt világos, hogy szénellátásunk vonalán majdnem kizárólag csak a tervállamokra[34] szorítkozhatunk, és onnan kaphatunk és számíthatunk arra, hogy szénellátásunkat segíteni fogják. Világos az is, hogy akár Csehszlovákiát, akár Lengyelországot vegyük számításba, ott is igen komoly problémák vannak az iparfejlesztés területén és a szénbányászat fejlesztés területén is. Ott is tervgazdálkodásban élnek, és ez azt jelenti, hogy nagyobb mennyiségű szénre belátható időn belül, 1-2-3-4 éven belül sem számíthatunk, mert hiszen azokat az üzemeket ott még létesíteni kell. Egy ilyen nagyságrendű üzemnek a létesítése, mert hiszen nagyobb mennyiségű szénről van szó, nem is 2-3 esztendőt, hanem 4-5-6-8 esztendőt jelent, viszont addig saját erőnkből kell lényegében energiakérdéseinket szenünkből megoldani.

Van itt még egy kérdés, amelyről az elvtársak beszéltek: barnaszeneink kérdése. Nem akarom ezt a kérdést részletesen feszegetni, azonban úgy érzem, hogy általában van egy bizonyos téves elképzelés barnaszeneinkkel kapcsolatban. Anélkül, hogy a részletekbe mennénk, az a helyzet, hogy túlságosan nagy lehetőségek barnaszeneink felhasználása terén vegyipari vonalon nincsenek. Nincsenek elsősorban azért, mert a mi barnaszeneink meglehetősen nagy hamutartalmúak, elég jelentős víztartalmuk van, aránylag kicsi a kátrány- és összes karbontartalmuk sem magas, úgyhogy ezekből a szenekből a mai technológiai eljárások mellett gazdaságosan nagyobb volumenű vegyi terméket nyerni nem lehet. Itt különösen figyelembe kell venni azt is, hogy a fekete szenekből lényegesen többet, olcsóbban, jobban lehet előállítani vegyitermékeket is. Ha mi most arra számítunk és nyilván számíthatunk is, hogy a harmadik ötéves terv folyamán egyre növekvő mértékben fogunk kapni szenet, jó minőségű lengyel vagy csehszlovák szenet, akkor számolnunk kell azzal, hogy célszerűbb lesz nekünk a szénfeldolgozást ezekre a bázisokra beállítani és inkább energiacélra felhasználni hazai barnaszeneinket.

Egészen röviden még egy kérdést, a vízierőművek kérdését.

(*Felkiáltások:* Idő!)

VADÁSZ ZOLTÁN: Mindjárt befejezem. Kétségtelen az, hogy a vízierőművek üzeme olcsó, köztudomású azonban az is, hogy a vízierőműveknek beruházási költsége meglehetősen nagy, kb. négyszer annyi fajlagosan, mint a hőerőműveké. Ennek ellenére szükséges, hogy vízierőműveket építsünk és csináljunk. Jelenleg hőerőműveink fajlagos kalóriafogyasztása éppen azért, mert meglehetősen sok öreg, 40-50 éves erőművünk működik, olyan magas, hogy mostani viszonyaink között jelentősen 4 000 felett van kilowattóránként. A hőerőművekkel kapcsolatos beruházásokkal több szenet tudunk megtakarítani, t.i. azáltal, hogy korszerűbb hőerőműveket építünk, mint a nagyobb beruházásokkal létesíthető vízierőművekkel.

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: Vadász elvtárs, a 10 perc letelt.

VADÁSZ ZOLTÁN: Végeredményben utalni szeretnék arra, amit Szabó Kálmán elvtárs mondott: megindult egyrészt az ásványi nyersanyagok kutatására és hasznosítására vonatkozó távlati, 15 éves terv készítése, megindult a munka az energetikai 15 éves terv készítésére is. Ebben a tervben az lesz a feladat, hogy mindazokat a problémákat, amelyek felvetődnek, tisztázzuk és végeredményben kitűzzük nagyjából az irányvonalakat, hogy milyen úton próbáljuk a problémákat megoldani.Ezeknek a munkáknak megvalósításához természetesen szükség lesz – és meg is fogjuk csinálni – mindazoknak az erőknek mozgósítására, amelyek mozgósíthatók és kérjük nemcsak a minisztériumok és magasabb tudományos körök támogatását, hanem a társadalmi szervek, egyesületek stb. és minden szakember, minden közgazdász támogatását is, hogy a problémákat valóban úgy lehessen megoldani, hogy az előrevigyen bennünket. *(Taps.)*

HEGEDŰS B. ANDRÁS elnök: A zárszót Markos György elvtárs mondja el.

MARKOS GYÖRGY : A zárszó nagyon tömör és rövid lesz, t.i. teljes képtelenség az itt elhangzott összes problémára részletesen válaszolni. *(Egy hang közbeszól.)*

MARKOS GYÖRGY: Tessék? Lehet, hogy egyesek nem lesznek kielégítve. Hogy honnan származik a 370 millió tonna bauxitadat? Onnan, hogy a tőzsdeárfolyamokat kellett emelni és szép számokat beadni a 30-as években, tehát most ez cirkulál. Továbbá a vörösiszap kérdését nem most vetjük fel először a titán, vanádium stb. kinyerésével kapcsolatban.

Ezer ilyen kérdés hangzott el, nem hiszem, hogy célszerű volna sorba menni a felszólalásokon, és ezekre a kérdésekre részletesen válaszolni. Azt azonban igérem, miután ajánlatom van, hogy legközelebb a sajtóban a legfontosabb kérdésekre kitérek[35], mert különböző szakemberek és felelős emberek voltak itt, és nagyon is egy irányban mentünk akkor is, ha terminológiánk nem volt hasonló. Elsősorban Szabó elvtársra gondolok, aki nagyon sokban nemcsak, hogy alátámasztotta az én álláspontomat, azzal, amit mondott, hanem segítséget is adott ahhoz, amit mondottam. Lényegileg arról van szó, hogy az eddigi dogmatizmussal, merev bürokráciával, centralizmussal szemben egy élőbb, elevenebb tervezést valósítunk meg, amely nemcsak a tudomány embereit vonja be. Ezen a téren nyilvánvaló, hogy súlyos bajok voltak a múltban azért, mert kettőn áll a vásár: a tudomány nem jelentkezett, a különböző gazdasági szervek nem igényelték a tudomány együttműködését, segítségét.

SZABÓ KÁLMÁN: Süket fülekre talált.

MARKOS GYÖRGY: Hiába vertük az asztalt 1951-1954-ig, nem volt eredmény. Azután eljött ennek is az ideje és ezen a vonalon megindult már az első lépés. Persze, az csak az első lépés, hogy most összetalálkozunk egymással, hogy konkrét megállapodás és megbízás van. Szabó elvtárs erről említést tett.

Ha mi szellemi tőkéről, értékekről beszélünk, helyes, ha a tudományra gondolunk, de nemcsak arra kell gondolnunk, hanem munkásaink szaktudására, és gondolnunk kell parasztságunk munkatapasztalataira és szaktudására is pozitív és negatív irányban. Vannak egyes vidékek és egyes szakmák, ahol parasztságunk kiválóan megállja a helyét, de nagy általánosságban meg kell mondani, hogy a parasztságnak műveltségi, szakmai színvonala igen alacsony, és ezeknek a szellemi tőkéknek kifejlesztése is elmaradt és el fog maradni, ha nem fektetünk arra súlyt, hogy az embereket a maguk szakmájában továbbfejlesszük, mert csak a nagy milliós tömegek hozzájárulásával tudjuk azokat a célokat elérni, amelyeket a lehetőségek tudatában tűzünk ki. Semmiféle lehetetlenség, lehetetlen cél itt nincs és nem merül fel, csak nyilvánvaló az, hogy a nagy célokat, a távolabbi, távlati célokat csak lépésről-lépésre és hosszú munkával tudjuk megvalósítani. A mai helyzet – és ezt mondtam a bevezetőben is – nem tesz lehetővé ugrásokat, mert visszük magunkkal a múlt örökségét. Kényszerhelyzetben vagyunk és szükségmegoldásokban vagyunk. De ha rálépünk arra az útra, amelyet a XX. kongresszus jelölt meg, arra az útra, hogy igenis – figyelembe véve, hogy különböző utak és módok vannak, különböző sajátosságok vannak – a történelmet a töme-

gek csinálják, tehát a tervet is azok hajtják végre, sőt, azok is alkotják, akkor egészen más perspektívákkal láthatunk neki munkánknak.

Azt hiszem, a mai vita is egyik bizonyítéka volt a maga sokrétűségével és szakszerűségével, sőt, túlságos szakszerűségével is annak, hogy a tömegek bevonása és az eddigi gazdasági vezetés megváltoztatása nélkül nem tudunk előrelépni. Nekünk igenis vannak tartalékaink és lehetőségeink. Ezekről a lehetőségekről volt itt szó. Egyről talán csak halványan, de véleményem szerint ez a legfontosabb: egész gazdasági szerkezetünk és gazdasági vezetésünk megváltoztatása és élőbbé tétele – ez a legnagyobb tartalék, és akkor az összes célokat meg tudjuk valósítani úgy, ahogy azt a XX. kongresszus értelmében kitűztük magunk elé. *(Taps.)*

* * *

Időhiány miatt a vitában nem kaptak szót:

Gál Imre (Egyesült Izzó) Fehér Kálmán (az OKISZ Kereskedelmi Osztályának vezetője) Szenes Imre kutató technikus (Szerszámgépfejlesztő Intézet) Mocsári József agronómus, Kovács Lajos egyetemi hallgató, Lévai Tamás vegyész, Sós György (a MEZŐSZÖV főosztályvezetője) és Sipos János (FM osztályvezető).

Jegyzetek

[1] Ld. az első vita 1.sz.jegyzetét.

[2] *A Szabad Nép 1956.június 10-i* száma közölte „A tervvita néhány tanulsága" c. szerkesztőségi cikket, amely azonban nem a vita lezárásának igényével készült.

[3] Markos György több ízben kifejtette véleményét a második ötéves irányelveiről. *Ld. pl. cikkeit: Mérték és arány. Irodalmi újság., 1956. máj. 5.; Ember tervez - ember végez. Széljegyzetek a tervvita margójára. Uo. 1956. jún. 2. A cikkek szövegét kötetünk függeléke közli; Felszólalás a Petőfi Kör vitáján, ld. kötetünkben* az 78-80. oldalakon.

[4] Berei Andor (1900-1979) közgazdász, kommunista politikus, 1956-ban az MDP KV tagja, az Országos Tervhivatal elnöke, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanára. Gyakorlati és elméleti tevékenységében, különösen 1956 után a sztálinista visszarendeződés egyik vezető személyisége.

[5] A Petőfi Kör filozófiai vitájára utal, amelyre 1956 június 15-én került sor. A vita anyagát sorozatunk következő kötete közli.

[6] „A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története (Rövid tanfolyam)" c. könyv – amelynek szerzőségét Sztálinnak tulajdonítják, s amely akkor s hosszú ideig a marxizmus- leninizmus oktatás alapkönyvének számított – IV. fejezet 2. pontjának címe: „A dialektikus és történelmi materializmusól". Itt szerepel a

dialektika négy tétele (a dolgokat összefüggéseikben, kölcsönhatásukban ellentmondásaikban, változásukban és fejlődésükben kell tanulmányozni).

[7] Bayer-eljárás: ily módon választják el az őrölt bauxit kötött alumínium tartalmát nátronlugos kezeléssel a visszamaradó egyéb anyagok, elsősorban a vasoxid mellől.

[8] A Bodrog folyótól északkeletre eső területről van szó, az említett kaolinlelőhelyek: Rátka, Szegilong, Sárospatak, Végardó, Füzérradvány.

[9] Fejér megye déli, a Balaton és a Duna közé eső területe igen kedvező adottságú termőterület.

[10] Lipták Tamás (1930-) matematikus. 1956-ban a Matematikai Kutatóintézet tudományos munkatársa, 1959-ben a Mérei-Fekete-per mellékperében börtönbüntetésre ítélték. Később Kornai Jánossal együtt dolgozott, „A gazdasági szerkezet matematikai tervezése" (Bp. 1965.) c. könyvének matematikus-munkatársa, 1982 óta Angliában él.

[11] Ökonometria: matematikai statisztikai módszerek alkalmazása a közgazdaságtanban; főleg elméleti modellek ellenőrzésére szolgál. Lineáris programozás: olyan számítási eljárás, amelynek alkalmazásával adott számú tényező megszabott számú elosztása a leggazdaságosabban oldható meg; a tervezésben van nagy jelentősége.

Dinamikus programozás: számítógépes programozási módszer, mely az operatív memória optimális kihasználását célozza.

[12] Hihetőleg Markos egy másik megnyilatkozásáról van szó.

[13] Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, 1949-ban alakult.

[14] Állami Ellenőrző Központ; 1949-ben alakult, a Minisztertanács felügyelete alatt állt, 1955-ben Állami Ellenőrzési Minisztériummá alakult.

[15] Győrffy Béla a Petőfi Kör előző közgazdasági vitáján szólalt fel, ld. kötetünkben.

[16] *Ld. az előző vita 86.sz. jegyzetét.*

[17] Brodszky Dezső (1910-1978) gépészmérnök, egyetemi tanár. 1951-ig a Ganz Vagon és gépgyár főmérnöke, 1951-től a Budapesti Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Karának gázturbinák tanszékének vezetője. Jendrassik György munkatársa volt.

[18] Nagy Tamás: A politikai gazdaságtan néhány kérdéséről. (A politikai gazdaságtan tankönyv új magyar nyelvű kiadása alkalmából.) *Közgazdasági Szemle, 1956. 6. sz.*

[19] Ma: Dunaújváros.

[20] Permalloj: vas és nikkel kiváló mágneses tulajdonságokkal rendelkező ötvözete.

[21] Rákosi Mátyás Művek: az ötvenes években a Csepel Művek neve, 1956 szeptemberétől a gyárkomplexum nevét ismét Csepel Vas- és Fémművekre változtatják.

[22] Piukovich Sándor akkor a Budapesti Pártbizottság politikai munkatársa volt.

[23] Lukács Ottó iparstatisztikai munkájának csak 1958-ban kiadott, Ollé Lajossal közösen írt változatát sikerült fellelni.

[24] rinfuza: ömlesztve; ömlesztett áru.

[25] Joffe, Abram Fjodorovics (1880-1960) szovjet fizikus, akadémikus.

[26] Joliot-Curie, Fréderic (1900-1958) Nobel-díjas (1935) francia atomfizikus a Béke Világtanács tagja.

[27] kapron: kapronsavból előállított műszál.

[28] A felszólalást rögzítő magnetofonfelvétel elveszett; más forrás a korabeli leíráskor sem állott rendelkezésre.

[29] 1956 júniusában államigazgatási reformelőkészületek kezdődtek, amelyek egyik fő része volt az 1950. január 1-jén kialakított 19 megye, valamint a járások szervezetének megváltoztatása, számuk radikális csökkentése. Noha a közigazgatási szervezet korszerűtlensége, megreformálása már akkor (s azóta is) régóta szükséges volt, az adott pillanatban más sürgető belpolitikai problémák elodázásának tünt napirendre tűzése.

[30] Leninnek „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című művéről van szó, *ld. az előző vita 28. sz. jegyzetét.*

[31] Racionalizálás: a Minisztertanács először 1954.jan.15-én hozott határozatot az államapparátus racionalizálásáról, s erre a feladatra kormánybizottságot hívott életre. Ennek illetve az alárendelt szakbizottságoknak a tevékenysége 1954 nyaráig inkább elméleti volt, s az első kísérletet jelentette a korabeli irányítási és igazgatási rendszer tudományos elemzésére vonatkozólag. 1954 szeptemberében azután – immár Gerő Ernő vezetésével – sor került a racionalizálás gyakorlati végrehajtására, aminek keretében az államigazgatás és a termelés adminisztratív apparátusából kb. 80 ezer fő elbocsátását illetve más, „termelő" területre való átirányítását tűzte ki célul.

[32] A Borsodi Vegyi Kombinát Kazincbarcikán épült fel.

[33] A November 7. Hőerőmű a Várpalota közelében lévő Inotán épült fel, 1951. decemberében helyezték üzembe.

[34] A KGST országokról van szó.

[35] A vitában megfogalmazódott gondolatokra Markos György visszautalt „Távlati tervezésünk gazdasági-földrajzi tényezői" című tanulmányban *(Közgazdasági Szemle 1956. 10. sz.)*, valamint „A területi tervezés alapelvei és feladatai" című rásában *(Természet és Társadalom, 1956. 6. sz.)*

FÜGGELÉK

Dokumentumok

Nagy Tamás:

A nemzeti jövedelem termelése és felhasználása Magyarországon

I.

Egy adott időszakban (például egy évben) termelt anyagi javak összessége alkotja a táradalmi összterméket, vagy röviden a *társadalmi terméket.* A társadalmi termék egy részével az elhasznált termelőeszközöket pótolják; ez a része a *pótlási alap.* A társadalmi termék másik része a *nemzeti jövedelem.* A nemzeti jövedelem tehát az a termékmennyiség, amelyet a társadalom részint fogyasztásra, részint a termelőeszközök állományának növelésére, vagyis a termelés bővítésére és tökéletesítésére fordíthat. Ezért a nemzeti jövedelem az ország gazdasági fejlődésének alapvető fontosságú általános mutatója.

A legfejlettebb kapitalista országokban az egy főre jutó nemzeti jövedelem egyelőre még jóval nagyobb, mint nálunk. Az ottani dolgozók azonban nem sokat érnek az ilyen statisztikai átlagszámokkal, amelyek a megoszlás óriási egyenlőtlenségét takarják. A nemzeti jövedelem túlnyomó része a kizsákmányolók és előnyben részesített kiszolgálóik fényűző életmódjának biztosítására, továbbá a kizsákmányolók vagyonának, gazdasági hatalmának gyarapítására, a nagyarányú fegyverkezés fedezésére szolgál; a dolgozók nagy tömegeinek a hatalmas nemzeti jövedelemből kevés jut, és részesedésük aránya egyre csökken. Az Amerikai Egyesült Államokban például a dolgozóknak a nemzeti jövedelemből való részesedése 1870-ben mintegy 57 százalék, 1890-ben 56 százalék, 1923-ban 54 százalék és 1952-ben körülbelül 40 százalék volt. Nálunk viszont a tőkések a nemzeti jövedelemnek már csak 1-2 százalékát sajátítják ki, a többi közvetlenül vagy közvetve a dolgozóké. Ezért a nagyobb nemzeti jövedelem nálunk azt jelenti, hogy magasabb színvonalon elégülhetnek ki a társadalom anyagi és kulturális szükségletei, hogy gazdagabb, erősebb a nép országa. *A szocializmust építő Magyarország minden egyes dolgozójának elsőrendű érdeke tehát a nemzeti jövedelem növelése.*

II.

A nemzeti jövedelmet az anyagi termelés különböző ágaiban (az iparban, a mezőgazdaságban, építőiparban, közlekedésben stb.) dolgozók munkája termeli, továbbá azok a kereskedelmi munkaműveletek, amelyek a termelési folyamatnak a forgalom területén való folytatását jelentik (raktározás, szállítás, szortírozás, csomagolás stb.). A nemzeti jövedelem létrehozói az anyagi javak termelésének folyamatában közvetlenül résztvevő, tehát termelő (produktív) munkát végző dolgozók. Az anyagi termelés folyamatában közvetlenül résztvevő szellemi dolgozók (mérnökök, agronómusok stb.) szintén termelőmunkát végeznek, tehát gyarapítják a nemzeti jövedelmet. Azok a dolgozók viszont, akik nem végeznek termelőmunkát (például

az üzemi adminisztráció, az államigazgatás, a kultúra, az egészségügy dolgozói), legyen munkájuk bármily hasznos és szükséges a társadalom számára, nem termelnek nemzeti jövedelmet.

Magyarországon a mezőgazdaság kivételével valamennyi népgazdasági ágban uralkodó szocialista szektor adta 1954-ben a nemzeti jövedelem kereken 74 százalékát, szemben az 1949 évi 53 százalékkal. A tőkés szektor, amely 1949-ben a nemzeti jövedelemnek csaknem 20 százalékát termelte, 1954-ben mindössze 1 százalékát hozta létre.

Az anyagi javak termelése a szocialista társadalomban a modern technika alapján gyors ütemben, állandóan növekszik és tökéletesedik, mert itt nem ismerik a kapitalizmusra jellemző termelési anarchiát, a gazdasági válságokat, a munkanélküliséget, s tervszerűen és ésszerűen használják fel a társadalom rendelkezésére álló anyagi erőforrásokat s munkaerőt. (A Szovjetunióban például az ötödik ötéves terv éveiben 68 százalékkal nőtt a nemzeti jövedelem, a hatodik ötéves terv pedig 60 százalékos növekedést ír elő.) A szocialista tervgazdaságnak ezek a nagy előnyei nálunk már a hároméves terv időszakában megmutatkoztak. A nemzeti jövedelem 3 év alatt mintegy megkétszereződött. A helyreállítás megtörténte után a nemzeti jövedelem már nem növekedett ilyen ütemben. *De Magyarország nemzeti jövedelme az első ötéves terv időszakban is kereken 50 százalékkal emelkedett, vagyis az átlagos évi növekedés 8,5 százalékot tett ki.* Ez ötszörösen meghaladja a nemzeti jövedelemnek az ellenforradalmi korszak 1928-29-től 1938-39-ig terjedő évtizedeiben elért évi 1,7 százalékos növekedésütememét, és sokkal nagyobb, mint a nemzeti jövedelem növekedésének átlagos üteme az Amerikai Egyesült Államokban, ahol az évi átlagos növekedés 1900-tól 1919-ig 2,8 százalék, 1920-tól 1938-ig 1 százalék és 1945-től 1954-ig 0,7 százalék volt.

A szocializmusban és a szocializmust építő társadalomban a *nemzeti jövedelem növekedésének két forrása a termelőmunkát végzők számának növekedése és munkájuk termelékenységének emelkedése.*

Első ötéves tervünk időszakában a nemzeti jövedelem növekedésének igen jelentős forrása volt a termelőmunkát végzők számának növekedése mindenekelőtt a felnövekvő ifjúság munkábaállítása, a munkanélküliség teljes felszámolása és a nők nagy tömegének a termelőmunkába való bekapcsolása révén. 1949-től 1954-ig a népgazdaságban dolgozók száma mintegy 400 000 fővel emelkedett, s ennek a növekedésnek nagyjából háromnegyed része a termelő ágakra esett. A második ötéves terv idejében már csak jóval kisebb mértékben növelhetjük a termelő dolgozók számát. Annál inkább szükségessé válik, hogy tovább javítsuk a népgazdaságban a termelő- és nem termelőmunkát végzők arányát, az államigazgatás s a vállalati adminisztráció egyszerűsítésével és létszámcsökkentésével.

A nemzeti jövedelem növekedésének a termelőmunkát végzők számának növekedésénél sokkalfontossabb forrása azonban munkájuk *termelékenységének* emelkedése. Ez utóbbit nem szabad szűken értelmeznünk. A népgazdaságban termelőmunkát végzők munkájának termelékenysége nemcsak akkor emelkedik, ha az egyes üzemekben és termelési ágakban nő az egy munkásra (egy termelő dolgozóra) eső termékmennyiség, hanem akkor is, ha takarékoskodnak az anyaggal és optimálisan használják ki a munkaeszközöket, ha a különböző termékek minőségének javításával növelik használatuk időtartamát, s végül, de nem utolsósorban, ha a termelőmunkát végzők átcsoportulása megy végbe, kisebb termelékenységű ágakból nagyobb termelékenységűekbe, vagyis olyanokba, ahol a munkások nagyobb munkaeszközökkel való felszereltsége.

Nemzeti jövedelmünk viszonylag gyors növekedésének alapja az első ötéves terv időszakában a szocialista iparosítás volt, és a továbbiakban is elsősorban az marad. Igaz, hogy némileg – távolról sem eléggé – a mezőgazdaságnak a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulása is növekedett, de a nemzeti jövedelem egész növekedésének több mint 75 százalékát az ipar és az építőipar hozzájárulásának növekedése tette ki. Az ipar gyors fejlődése azért eredményezte a nemzeti jövedelem gyors növekedését, mert nagy számban szívott fel új munkaerőt, részint az eddigi termelőmunkát nem végzők soraiból, részint a mezőgazdaságból, ahol a rendelkezésre álló munkaerő nem volt megfelelően kihasználva és alacsony termelékenységű munkát végzett (1949 elejétől 1954 végéig mintegy 360 ezer kereső ment át a mezőgazdaságból a népgazdaság egyéb ágaiba, elsősorban az iparba), továbbá, mert az iparban és az építőiparban növekedett az egy munkásra eső termékmennyiség.

Az első ötéves terv idején a magyar gyáriparban és építőiparban az egy munkásra eső termékmennyiség egyaránt 47 százalékkal emelkedett. Ez a nagy eredmény mindenekelőtt annak volt köszönhető, hogy a tőkés időkhöz képest jelentékenyen növekedett iparunkban a koncentráció ás specializáció (üzemek összevonása, profilozása stb.) kifejlődött – habár még sok hibával – az üzemek közötti szocialista kooperáció, modern új üzemek létesültek, kialakult a nagyüzemű, jelentékeny gépesített építőipar, és tért hódított a szocialista munkaverseny. Iparunk műszaki színvonala azonban nem emelkedett megfelelően. Márpedig a munkatermelékenység gyorsütemű, szakadatlan emelkedésének, a szocializmus e fontos gazdasági törvénye érvényesülésének alapja a technika fejlődése. Ezért hozott pártunk Központi Vezetősége 1955 novemberében nagy jelentőségű határozatot ipari termelésünk megjavításáról és műszaki színvonalának emeléséről.

Ez a határozat a műszaki fejlesztéssel kapcsolatban ismét felhívja a figyelmet az anyaggal való takarékoskodás fontosságára is. A minőség rontása nélkül megvalósuló anyagtakarékosság növeli a nemzeti jövedelmet mert csökkenti a pótlási alapot. Ha például 1954-ben az ipar egy százalékkal kevesebb anyagot használt volna fel termeléséhez, ez a nemzeti jövedelmet kereken 500 millió forinttal növelte volna. Az anyagtakarékosság követelménye nálunk Magyarországon különös súllyal jelentkezik, mert fontos anyagoknak szűkében vagyunk, továbbá, mert sok anyagból behozatalra vagyunk utalva.

Mezőgazdaságunkban, ahol egyelőre még túlsúlyban van az egyénileg gazdálkodó parasztok elmaradott, kisüzemű termelése, igen alacsony a munka termelékenysége, mind a modern gépi nagyiparhoz, mind a modern gépesített mezőgazdasághoz képest. Ez erősen fékezi a nemzeti jövedelem emelkedését: a mezőgazdaságban kevés nemzeti jövedelem jön létre, és a nemzeti jövedelemnek ezt a mennyiségét túlságosan sokan termelik. Nálunk 1954 végén országunk kereső lakosságának még mindig kereken 44 százaléka dolgozott a mezőgazdaságban. Ez az arány a Amerikai Egyesült Államokban 1950-ben csak 19. Angliában (igaz, hogy ott kivételes a helyzet) 1951-ben 5 százalék volt. Ha hazánkban az egy főre eső nemzeti jövedelmet és ezzel a dolgozó nép életszínvonalát igazán magasra akarjuk emelni, ezen okvetlenül változtatnunk kell. Igaz, hogy a paraszti kisárutermelő gazdaságoknak is vannak bizonyos igen korlátolt lehetőségeik termelésük növelésére, s ezeket is ki kell használnunk, de ahhoz, hogy mezőgazdaságunk termelése, tehát a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulása rendszeresen és nagymértékben növekedjék, s ugyanakkor a mezőgazdaságból fokozatosan munkaerő szabaduljon

fel a népgazdaság más ágai, elsősorban a gyorsan fejlődő ipar számára, tehát tovább csökkenjen a mezőgazdaságban dolgozók aránya, *okvetlenül szükséges a modern, gépesített, nagyüzemi szocialista mezőgazdaság megteremtése és fejlesztése.* A mezőgazdaságból származó nemzeti jövedelem rendszeres növelésének fontos feladata is azt követeli, hogy mezőgazdaságunk szocialista átalakítását a önkéntesség biztosításával, a gazdasági lehetőségek körültenkintő mérlegelésével, a meglévő és újonnan alakuló termelőszövetkezetek megszilárdításáról gondoskodva hajtsuk végre.

Olyan ország számára, amely viszonylag nagyarányú külkereskedelmi forgalmat bonyolít le, a külkereskedelem gazdaságossága sem mellékes a rendelkezésre álló, az országon belül felhasználható nemzeti jövedelem nagysága szempontjából. Az importált termékekért ugyanis bizonyos mennyiségű magyar munkát tartalmazó exporttermékeket kell adnunk cserébe. Minél magasabb a munka termelékenysége az exportáló termelési ágakban, minél korszerűbbek és jobb minőségűek exporttermékeink, minél kedvezőbben alakul számunkra az importált és az exportált termékek árviszonya, annál kevesebb hazai munkával egyenlíthetjük ki az importot, annál több termék áll hazai felhasználásra rendelkezésünkre. Éppen ezért Magyarországnak a nemzetközi munkamegosztásba, mindenekelőtt a szocialista tábor keretén belül kialakuló új nemzetközi munkamegosztásba való ésszerű beleilleszkedése, a hazai természeti és társadalmi adottságok, lehetőségek, kellő figyelembevétele az export és import tervszerű kialakításánál fontos tényezője nemzeti jövedelmünk növelésének. Számunkra is igen nagy jelentőségű Hruscsov elvtársnak az SZKP XX. kongresszusán tett megállapítása: "Ma már nincs szükség arra, hogy minden egyes szocialista ország feltétlenül fejlessze a nehézipar valamennyi ágát... Minden európai népi demokratikus ország azoknak az iparáganak fejlesztésére, azoknak a termékfajtáknak a termelésére specializálhatja magát, amelyekhez a legkedvezőbbek a természeti és gazdasági feltételei."

III.

A megtermelt nemzeti jövedelem végső soron fogyasztási és felhalmozási alapra oszlik.

A *fogyasztási alap* fogyasztási cikkekből áll, amelyeknek nagyobb része közvetlenül a lakosság, kisebb része különböző intézmények (szocialista és kulturális intézmények, államigazgatási szervek, honvédség) fogyasztását szolgálja. Viszont ezek az intézmények is részben a lakosság anyagi illetve kulturális szükségelteie elégytik ki. A fogyasztási alap túlnyomó részét tehát a lakosság fogyasztja el anyagi és kulturális szükségleteinek kielégytésére, éspedig vagy közvetlenül, vagy egyes intézmények szolgáltatásanak igénybevételével.

A *felhalmozási alap* túlnyomórészt a termelés bővítésére szolgáló termelőeszközökből áll. A felhalmozási alap másik – kisebb részét – a nem termelő állóalapokat növelő épületek (lakó- és középületek) és az állami tartalékok, valamint kereskedelmi készletek növelésére szolgáló különféle termékek képezik. A felhalmozási alap tehát biztosítja az anyagi feltételeket a termelés növelésére, s elsősorban ezáltal a nép életszínvonalának emelésére.

A gazdaságpolitika igen fontos feladata a fogyasztási és felhalmozási alap helyes arányának kialakítása. A felhalmozási és fogyasztási alap közti aránynak olyannak kell lennie, amely lehetővé teszi a termelés állandó növekedését és tökéletesítését, és ezzel együtt a növekvő szükségletek maximális kielégítését. A termelőerők szüntelen gyarapítását, s ennek érdekében a nehézipar elsődleges fejlesztését szolgáló beruházá-

sok a termelés jövőbeli kibővülését eredményezik, s ezáltal az életszínvonal jövőbeni emelkedésének képezik szilárd alapját. A felhalmozási alap azonban természetesen csak addig a határig növelhető, amíg nem veszélyezteti az életszínvonal jelenlegi növekedését. A helyes arányok kialakításakor körültekintően mérlegelni kell a belső és külső körülményeket, így a nemzetközi helyzetet, az ország erőforrásait, az elért életszínvonal-emelkedését stb.

A kapitalizmusban több év átlagában a nemzeti jövedelemnek kis hányadát fordítják felhalmozásra. Ez az egyik oka annak, hogy a termelés csak lassan növekszik. Az Amerikai Egyesült Államokban a nemzeti jövedelem felhalmozásra kerülő része az 1919-től 1928-ig terjedő időszakban mintegy 10 százalék, az 1929-től 1938-ig eltelt 10 év alatt pedig átlagosan csupán 2 százalék volt. A tőkés Magyarországon 1928 és 1937 között évi átlagban a nemzeti jövedelem 3-4 százaléka került felhalmozásra.

Mi első ötéves tervünk időszakában változatlan árakon számítva a nemzeti jövedelem mintegy 30 százalékát fordítottuk felhalmozásra (a tartalékokkal együtt). Az új, hatalmas ipari üzemek egész sorát építettük fel, s ezekre joggal büszke egész dolgozó népünk. Elsősorban a nagyarányú ipari beruházásokat tették lehetővé, hogy Magyarország közepesen fejlett iparral rendelkező agrárországból átalakuljon ipari-agrár országgá. Amint azonan ezt pártunk Központi Vezetőségének 1953. júniusi határozata és a III. pártkongresszus megállapította, a nehézipar fejlesztésének üteme és a felhalmozás ennek megfelelő színvonala meghaladta a népgazdaság teherbíró-képességét, és károsan hatott az életszínvonal alakulására. Ezért szükségessé vált a iparosítás ütemének lassítása, a beruházások csökkentése.

E helyes határozatok megvalósítása, a népgazdaság erőforrásainak átcsoportosítása nem ment simán. Pártunknak harcolnia kellett nemcsak a régi hibák, s azok következményei ellen, de olyan jobboldali nézetek ellen is, amelyek kétségbevonták a nehézipar elsődleges fejlesztésének szükségességét, 1954-ben a nehézipar fejlődésében nem lassulás, hanem visszaesés következett be, az ipari termelés egy helyben topogott, az önköltség emelkedett, s a nemzeti jövedelem némileg csökkent. Az iparban szükségessé vált átcsoportosítások elvégzése, a munkafegyelem s a tervfegyelem megszilárdítása lehetővé tette, hogy 1955-ben ipari termelésünk ismét növekedésnek induljon: a minisztériumi iparban a termelés 7,6 százalékkal, a munka termeléenysége pedig 6,8 százalékkal emelkedett. A megnövekedett ipari és mezőgazdasági termelés és termelékenység eredményeként 1955-ben növekedett a nemzeti jövedelem is.

A nemzeti jövedelem állandó növekedésével a szocializmusban – és már az átmeneti gazdaságban is – állandóan nő a fogyasztási alap, utóbbi olyan módon megy végbe, hogy 1. évről évre nő a dolgozók száma; 2. rendszeresen emelkedik a munkások és alkalmazottak átlagos reálbére és a dolgozó parasztok átlagos reáljövedelme; 3. az állami költségvetés egyre nagyobb összegeket irányoz elő kulturális és egészségvédelmi célokra, s növekednek a dolgozók társadalombiztosítási és egyéb juttatásai is. Ezek a pénzbeni és természetbeni juttatások (ösztöndíjak, segélyek, táppénz, családi pótlék, üdültetés, kórházi ellátás stb.) a munkások és az alkalmazottak bérjövedelmét mintegy 25-30 százalékkal növelik.

Népgazdaságunkban a hároméves terv során a munkások reálbére gyors ütemben emelkedett, és 1949-ben jelentékenyen meghaladta az 1938. évi színvonalat. Ugyanakkor nagymértékben nőtt a parasztság reáljövedelme.

1949-1955 között a dolgozók jövedelmének emelkedése folytatódott, bár nem kielégítő mértékben és nem egyenletesen. A lakosság 1955-ben 45,5 százalékkal fogyasztott többet, mint 1949-ben. A munkás és alkalmazott népesség – tehát a munkások, alkalmazottak és eltartottaik – egy főre jutó átlagos reáljövedelme 1955- ben több mint 25 százalékkal volt magasabb, mint 1949-ben. Ez az emelkedés lényegében azáltal következett be, hogy az ide tartozó családok egy részében megnőtt a keresők száma. A munkások és alkalmazottak egy keresőre jutó átlagos reálbére 1955-ben mindössze 6 százalékkal múlta felül az 1949-es színvonalat. A dolgozó parasztság egy főre jutó átlagos reáljövedelme az ötéves terv időszakában szintén bizonyos fokig ingadozott, de végeredményben 1955-ben jelentékenyen felülmúlta az 1949. évi színvonalat.

Pártunk III. kongresszusa szerint: *„a második ötéves terv alapvető feladata a magyar munkásosztály, a dolgozó parasztság, az értelmiség, az egész nép jólétének és műveltségi színvonalának további emelése"*. A második ötéves tervünknek tehát olyannak kell lennie, hogy a termelés növelésével és tökéletesítésével az ország gazdasági erőforrásainak s lehetőségeinek legjobb felhasználásával biztosítsuk e cékitűzés megvalósulását.

IV.

A dolgozók jövedelmének állandó emelésén kivül a népi demokratikus állam fontos feladata a jövedelem helyes elosztásának biztosítása a két nagy szövetséges osztály: a munkásság és a dolgozó parasztság között. A munkásosztály és a dolgozó parasztság jövedelme közti arányt államunknak úgy kell szabályoznia, hogy az megfeleljen a szocializmus építéséből akadó gazdasági és politikai célkitűzéseknek. Itt figyelembe kell venni a munkásosztály és a dolgozó parasztság életszínvonalának eddigi alakulását, az ipari és a mezőgazdaági termelés növelésére való ösztönzést, a mezőgazdaság szocialista átalakításának előmozdítását és a munkás-paraszt szövetség állandó erősítésének követelményét.

Munkásosztályunk, amely ma a nemzeti jövedelem zömét termeli, joggal büszke arra, hogy munkájával elsősorban járul hozzá hazánk gazdagításához a népjólét emeléséhez. A munkások által termelt nemzeti jövedelem egy részét ők maguk munkabér-jövedelem formájában megkapják, másik része a társadalom tiszta jövedelme, amely főleg az állami termelő vállalatok forgalmi adójának s nyereségének formáját ölti. A munkásosztály munkájának eredményeként a termelő vállalatok által az államnak befizetett forgalmi adó és nyereségrészesedés az állam legfőbb bevétele, a társadalmi kiadások fedezésének legfőbb forrása. Így mindenekelőtt a munkásosztály által termelt nemzeti jövedelemrész növekedése teszi lehetővé azt is, hogy államunk nagy összegeket fordíthat a dolgozó parasztság termelésének segítésére, a falu kulturális és szociális helyzetének javítására. A termelés növelése, a termelékenység emelése, az önköltség csökkentése – mindez évről évre növeli a munkásosztály által termelt társadalmi tiszta jövedelmet, lehetőséget ad a közös szükségletekre fordítandó alapok növelésére, a reálbérek és a jövedelmek emelésére és mindezzel az egész lakosság életszínvonalának emelésére.

A parasztság adófizetéssel, valamint azzal járul hozzá a közös társadalmi szükségletek fedezéséhez, hogy termékei egy részt kötelező beadás formájában a szabadpiaci, és a felvásárlási áraknál alacsonyabb árakon adja el a szocialista államnak. Ez a hozzájárulás a dolgozó parasztság állampolgári kötelessége és egyben legsajátosabb érdeke is, hiszen a szocialista ipar, közlekedés fejlesztése, az egészségügyi és kultúrális intézmények fenntartása és továbbfejlesztése honvédelmünk erősítése, nem is szólva államunknak közvetlenül a falut érintő ki-

adásairól – mindez hazánk erősítését, nemcsak a munkásosztály, hanem a dolgozó parasztság felemelkedését is szolgálja.

1953 júniusa óta az állam nagyarányú támogatása, a piaci eladási lehetőségek kiterjesztése és a parasztság megnövekedett termelési kedve eredményeként jelentősen nőtt a parasztság – különösen a legnagyobb mértékben árutermelő középparaszti rétegek – jövedelme. A parasztság jövedelmének emelkedéséhez azonban az is hozzájárult, hogy 1953-1954-ben olyan, kellően meg nem alapozott intézkedések is történtek (ebben közrejátszott a jobboldali nézetek elterjedése), amelyek a spekuláció felélénküléséhez, a munkásosztály és a parasztság közötti helyes jövedelemarány bizonyos eltorzulásához vezettek, és a parasztságon belül a kapitalista tendenciák erődösédését eredményezték. Mindehhez járult a begyűjtési és adófizetési fegyelem meglazulása, amely tovább csökkentette a parasztság tényleges hozzájárulását a társadalmi kiadásokhoz. Ez az eltolódás nemcsak a munkásosztálynak nem volt érdeke, hanem nem szolgálta a dolgozó parasztság érdekeit sem.

A Központi Vezetőség múlt évi határozatai alapján ma már hozzáláttunk e hibák kiküszöböléséhez. Pártunk változatlanul arra törekszik, hogy a mezőgazdasági termelés növelésével összhangban növekedjék a dolgozó parasztság, s elsősorban a termelőszövetkezeti parasztság életszínvonala, természetesen biztosítva, hogy a parasztság is kellően ki vegye részét a közteherviselésből, valamint, hogy a parasztság életszínvonalának javulása a termelés növekvő eredményein nyugodjon.

Az adott nemzeti jövedelem helyesebb, a szocializmus gazdasági törvényeinek és a szocialista építés feladatainak megfelelőbb elosztása azonban nem csodaszer az életszínvonal emelésére. Elosztani csak azt lehet, amit megteremeltünk. Az életszínvonal tartós, rendszeres emelekedését tehát csak a termelés és ezáltal a nemzeti jövedelem állandó növekedése biztosíthatja. A mi gazdasági rendszerünkben megvan erre minden lehetőség. Ezt a lehetőséget kell tudományosan megalapozott tervekkel s a terveknek a dolgozó tömegek odaadó, lelkes munkáján nyugvó végrehajtásával valósággá változtatni.

Szabad Nép, 1956. április 24.

Lányi Kamilla:

Hozzászólás Nagy Tamás: A nemzeti jövedelem termelése és felhasználása Magyarországon című cikkéhez

Az SzKP XX. kongresszusának megállapításai után Magyarországon is fokozódó figyelem irányul a marxizmus gazdasági oldala felé. Nemcsak arról van szó, hogy a hivatásos közgazdászok – elméleti és gyakorlati szakemberek – körében termékeny, dogmatizmustól mentes gondolkodás és viták körvonalai kezdenek kirajzolódni. Olyan körülmények között, amikor az államvezetés feladatai nagyobb hányadukban gazdasági feladatok, a demokratizmus, a tömegek aktivitása kibontakoztatásának elengedhetetlen feltétele, hogy a tömegek belelássanak a gazdasági munkába, megismerjék gazdaságunk szerkezetét, lehetőségeit, világo-

san lássák azokat a főbb törvényszerűségeket, melyek az átmeneti gazdaság folyamataiban megnyilvánulnak.

A Központi Vezetőség vitára bocsátotta a második ötéves terv irányelveit. De vajon elképzelhető-e, hogy nagyszámú dolgozó hozzá tudjon szólni a terv alapkérdéseihez: az irányelvben megadottak-e a helyes arányok? azok-e a legfontosabb beruházások? elegendő-e a tervezett életszínvonal-emelkedés? kivihető-e a mezőgazdaság előirányzott mértékű kollektivizálása az önkéntesség alapján? megvalósítható-e a terv? – ha ezek a dolgozók csak annyit tudnak népgazdaságunkról, amennyit a Szabad Nép, a Pártélet, a Népnevelő, ezek a viszonylag széles rétegeknek szánt orgánumok az elmúlt időszakban nyújtottak neki? Óriásiak a propaganda adósságai ezen a téren, rengeteg adat, népszerűen megírt, de valóban tudományos cikk kellene ahhoz, hogy a tömegek a gazdaság tekintetében tisztán lássanak, s a saját életszínvonalukon túl is képesek legyenek a gazdaságpolitika és a gazdasági tények megítélésére.

A XX. kongresszus óta a Szabad Népben megjelenő, a népgazdaság szerkezetével, fejlődésének elvi kérdéseivel foglalkozó első cikk Nagy Tamásnak a címben idézett cikke lett volna. Ez a tanulmány azonban nemcsak hogy nem elégített ki semmiféle, az előbbiekben vázolt jogos igényt, de épp oly jogos csalódást kellett hogy keltsen az olvasóban. Mint majd a későbbiekben látni fogjuk, Nagy Tamás ez alkalommal nem lépett fel a tudományosság igényével. Az ismeretterjesztésével is alig: a cikknek igen kis része foglalkozik a nemzeti jövedelem termelésével és elosztásával Magyarországon, nagyobbik részében gazdaságpolitikai és tisztán politikai eszmefuttatás a vezércikkek ismert szólamainak bőséges felhasználásával, fő tendenciájában pedig arra szolgál, hogy megvédje és igazolja a gazdaságpolitikában és a gazdaság gyakorlati vezetésében nemcsak 1955, hanem már 1949 óta elkövetett súlyos hibákat. Nyilvánvaló tehát, hogy Nagy Tamás cikkét először erről a gazdaságpolitikai és politikai oldaláról kell szemügyre venni.

Meg kell jegyezni, Nagy Tamás annyira az 1949-1953-as évek és az 1955 óta eltelt időszak gazdaságpolitikájának fenntartás nélküli igazolását tartja feladatának, hogy még arra sem képes – amit pedig a jobb közgazdászok az elmúlt 10-15 évben is megtettek – hogy legalább „hozzászóljon", „kiegészítsen" vagy bármiféle részletkérdésben is bíráljon. S mivel fő feladatának azt tartja, hogy megmagyarázza azt, ami tudományosan és gyakorlatilag egyaránt tarthatatlan, igazolja azt, amit nemcsak a tömegek, de érvényes párthatározatok is régen elvetettek, szükségszerűen a hamisítások – tudós számára különösen méltatlan – útjára lép.

Nagy Tamás cikkében a dolgozók jövedelmének alakulását 1949 és 1955 között úgy ábrázolja, mintha a dolgozók jövedelme állandóan emelkedett volna „...bár nem kielégítően és egyenletesen". Ugyanakkor a Központi Vezetőség 1953. júniusi határozata – aki annakidején bepillanthatott e soha közzé nem tett határozatba, emlékezhetik – megállapította, hogy az első ötéves terv idején a bérből és fizetésből élők életszínvonala nem növekedett, hanem csökkent. Tekintettel arra, hogy nem közvetett juttatások csökkenéséről volt szó (azok emelkedtek), maguk a reálbérek is csökkentek. Mindenki tudja saját tapasztalatából is, hogy az 1949-51-es években az élelmiszerek és az iparcikkek árai rohamosan nőttek, és a bérek 1951. decemberi rögzítése átlagosan mintegy 6 %-kal maradt el az árak emelkedése mögött. Mindehhez 1953-ig új adónemek bevezetése (1 %-os jövedelmi adó, gyermektelenségi adó), a békekölcsönök felemelése járult. A júniusi határozatok nyomán erőteljes intézkedések történtek a reálbérek növelésére, elsősorban az élelmiszerek és az iparcikkek fogyasztói árainak leszállítása, a békekölcsönjegyzés normáinak csökkentése

útján. Ez a két intézkedés egymagában évente mintegy kétmilliárd forint megtakarítást jelentett a dolgozóknak. Többféle ok folytán azonban az 1953/54. évi árleszállításokból 1955 végéig lényegében csak az élelmiszerek és a háztartási vegyi cikkek (szappan stb.) árai bizonyultak tartósaknak. A szabadpiaci árak is emelkedtek. S mi történt 1955-ben? A normarendezés a munkások számára mintegy 18 %-os *nem átmeneti* bércsökkenést eredményezett, bevezették a nyugdíjjárulékot, a békekölcsönök összege 1953-hoz képest majdnem megháromszorozódott. Az élelmiszerek (az alapvetőek is) és az iparcikkek minősége lényegesen romlott. 1955 végén a munkások és alkalmazottak lényegesen rosszabbul éltek, mint 1953 második felében. Ha Nagy Tamás mindezeket a nyilvánvaló tényeket megpróbálja elkenni s letagadni, nyilván azért teszi, hogy visszamenőleg és előre igazoljon minden olyan gazdaságpolitikát, mely nem vet számot a dolgozók jogos anyagi igényeivel. Nagy Tamás ezt a feltételezést helyben be is igazolja. Azt mondja cikkében: „A felhalmozási alap azonban természetesen csak addig a határig növelhető, amíg nem veszélyezteti az életszínvonal *jelenlegi* növekedését. A helyes arányok kialakításakor körültekintően mérlegelni kell ... az *elért* életszínvonalat." *(Kiemelés tőlem.)* Ehhez nincs mit hozzáfűzni. Mindenesetre a dolgozóknak, amikor megvitatják a második ötéves tervet és megteszik javaslataikat, nem az elért életszínvonalból és nem annak jelenlegi növekedéséből kell kiindulniok, hanem az elengedhetetlen életszínvonalból, annak szükséges növekedéséből, s ezt a tényezőt feltétlenül mérlegelni fogják a fogyasztás és a felhalmozás arányainak kialakításánál.

Az 1953. júniusa előtt elkövetett hibák palástolgatását, sőt igazolását szolgálja Nagy Tamás akkor is, amikor cikkében a parasztságnak a városba özönlését 1950 és 1953 között teljes egészében pozitív folyamatként állítja be, és úgy értékeli, mint aminek nyomán növekedett az ipari termelés, a nemzeti jövedelem, a munka termelékenysége stb. Arról már megfeledkezik, hogy ebben az időszakban csökkent a legfontosabb termények vetésterülete, ebben a földben szegény országban parlagon maradtak a szántóföldek, a parasztok menekültek a városba a faluból, ahol nem volt többet értelme a munkának. Jellemző egyébként, hogy a kérdés elkenése érdekében Nagy Tamás arról közöl számszerű adatot, hogy *1949-től 1954 végéig* hány paraszt ment a mezőgazdaságból az iparba, holott tudvalevő, hogy 1949-ben az ipar nem a parasztok, hanem elsősorban a városi munkanélküliek sorából fedezte új munkaerő-szükségletét, 1954-ben pedig a megtett intézkedések nyomán megindult a parasztok visszaáramlása a faluba, s ezek száma az adott évben nagyobb volt a faluról távozottak számánál.

A hamisítások harmadik csoportjába tartoznak Nagy Tamásnak azok az állításai, melyek az 1953 júniusa és 1955 márciusa közötti időszakot mint az általános hanyatlás korát állítják be, ezzel szemben mintha 1955 márciusa óta általános fellendülés következett volna. Nagy Tamás még csak nem is próbál érvelni állításainak igazsága mellett, megelégszik helyette agyoncsépelt szólamokkal az ipar 1954. évi „egy helyben topogásáról", a jobboldali elhajlásról stb. Nagy Tamás úgy tesz, mintha nem tudná, hogy a nehézipar elsődleges fejlődésének kérdését korunkra, a technika forradalmának korára vonatkozóan sem 1953 előtt, sem azóta senki tudományos igénnyel nem vetette fel, nem fejtette ki, hogy ennek a kérdésnek a vizsgálatával, mint annyi mással még, közgazdászaink ma is adósak. De visszatérve a cikk nem tudományos vágányára: lehet-e egy helyben topogásról beszélni egyetlen év vonatkozásában. Főként olyan év vonatkozásában, amelyik évben óriási átcsoportosításokat kellett végrehajtani az egész iparban, s ráadásul ezeket az átcsoportosításokat egyesek igyekeztek elszabotálni vagy a lehető legrosszabbul, legdrágábban megoldani. Ami pedig az 1955.

évet illeti, mindenki tudja, hogy ekkor új üzemek léptek be a termelésbe, melyek az előző évben még nem dolgoztak, s a munka termelékenységének növekedése részben ezek belépésének, nagyobbrészt pedig a bérek csökkentésének (normarendezéseknek) tudható be, mivel nálunk a száz forint kifizetett munkabérre eső termelési értéket tekintik a munkatermelékenység mutatójának. Az 1955. évi növekvő termelésben kétségkivül szerepet játszott az ipar átállásának befejezése is: az üzemek már elsajátították az új cikkek termelését. De hogy jó vastag legyen a dolog, Nagy Tamás egy oldalcsellel még az 1954-ben áldozatok árán végrehajtott átállást is az 1955. év eredményei között sorolja fel. A Szabad Nép olvasói emlékezőtehetségének határa azonban nem 1955 márciusa. Egyébiránt, ami a termelés és a munka termelékenysége növekedésének kérdését illeti, Nagy Tamásnak tudnia illenék – amire pedig a Központi Vezetőség novemberi határozatában is van utalás – hogy tudniillik ez nem valami jobb- vagy baloldali elhajlással eldönthető kérdés: a meglévő termelőberendezésekkel felújítás nélkül, új, termelékenyebb gépek és berendezések beállítása nélkül meglévő üzemeinkben nem növekedhetik tovább a termelés, sőt ellenkezőleg, csökkennie kellene.

A következő hamisítás – bár a tudományos hamisítások kategóriájába tartozik, viszont a jelenlegi gazdaságpolitika igazolását szolgálja, tehát itt kell tárgyalnunk – abban áll, hogy Nagy Tamás a kötelező beadást afféle egyetemes gazdasági kategóriaként kezeli, mely az adófizetésen kívül az egyetlen lehetséges formája a parasztság részéről a közös társadalmi kiadások fedezéséhez való hozzájárulásnak. Nagy Tamás tudós létére fel sem veti azt a kérdést, hogy olyan régóta árutermelő mezőgazdaságban mint a miénk, elképzelhető lenne a megtermelt értéktöbblet egy része lefölözésének az ártermelő jelleghez jobban igazodó, kevésbé feudális ízű, a parasztság számára kevésbé terhes, intenzív mezőgazdasági kultúra kialakulását kevésbé fékező formája is, mint a kötelező beadás, mely egyelőre a mezőgazdaság elmaradottsága konzerválójának szerepét tölti be. Tekintettel azonban arra, hogy egy idő óta nálunk divat a kötelező beadást gazdasági törvényként tisztelni, Nagy Tamás nem átallja a tudományos igazság pecsétjét is rásütni erre az intézményre, s ekként – mint a közgazdasági tudomány legutolsó szavát – vésni az emberek fejébe. Az ilyen állításoknak az a céljuk, hogy meggyőzzék a munkásokat: mindenfajta gazdaságpolitika, mely jobban figyelembe veszi a magyar mezőgazdaság tényleges helyzetét, a dolgozó parasztság megalapozott kívánságait, a város kiéheztetésére, a munkások és alkalmazottak életszínvonalának csökkenésére vezetne. Ez a káros szemlélet csak azt eredményezheti, hogy tovább mélyülnek az ellentétek a város és a falu, a munkásság és a parasztság között, a mezőgazdaság erőszakolt naturális jellege pedig még sokáig fékezni fogja az ipar fejlődését.

Az előhozott néhány példa is eléggé bizonyítja, hogy Nagy Tamás cikkének nem az volt a célja, hogy a nemzeti jövedelem termelését és elosztásának módját tegye világosabbá a Szabad Nép olvasói előtt. Arról van szó, hogy Nagy Tamás a maga tudományos hitelével kivánt fémjelezni olyan gazdaságpolitikai és politikai elképzeléseket, melyek a vezércikkírók tollán már elvesztették meggyőző erejüket.

* * *

Még néhány szót Nagy Tamás dolgozatának mint tudományos ismeretterjesztő cikknek a színvonaláról. Meg kell mondani, hogy e tekintetben is mélyen alatta marad a vezető elméleti közgazdászunktól megszokott írásoknak.

Vegyük például azt a kérdést, hogy a nemzeti jövedelmet csak annak természeti oldaláról, mint bizonyos mennyiségű terméket vizsgálja, és egyáltalán nem vesz tudomást a nemzeti jövedelem

értékoldaláról, holott árutermelő gazdaságról van szó. Mindebből aztán egy csomó félreértés és vulgarizálás származik: Nagy Tamás cikkéből példának okáért arra a meggyőződésre juthat az olvasó, hogy a nemzeti jövedelem a munka termelékenységével egyenes arányban nő, vagy hogy az állóeszközök és a nyersanyag megtakarítása azonos összeggel növeli a nemzeti jövedelmet is.

Ilyenfajta vulgarizálás – teljesen megbízhatatlan számítások alapján – azt állítani, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a nemzeti jövedelem körülbelül háromszor lassabban nőtt 1945 és 1954 között, mint az ipari termelés. Ez a mezőgazdasági termelés bizonyos mérvű csökkenését és a munkásság tetszőleges mértékű abszolút elnyomorodását figyelembe véve is az átlagprofitráta csökkenését kellene hogy jelentse, holott ilyesmiről az utolsó 10 évre vonatkozóan nem szól a fáma.

Hasonló botlás a cikkben az a két, egymásnak ellentmondó állítás is, mely szerint nálunk 1954-ben a tőkés szektor a nemzeti jövedelem 1 %-át termelte, de a tőkések ma is 1-2 %-át sajátítják ki!

Mindebből két dolog derül ki: egyrészt az, hogy a cikkben igen lanyha figyelem szenteltetett ama tárgynak, melyet címül föléje írtak, másrészt az, hogy a politikai ferdítés elháríthatatlanul és következetesen termeli ki a tudománytalanságot, a vulgarizálást, a frázisokat, az alacsony színvonalat. Jó lecke ez mindazoknak, akik tudományos tekintélyüket politikai kendőzésre kívánják felhasználni.

Végezetül: különösen megbotránkoztató, hogy éppen Nagy Tamás, akire a fiatal közgazdászok eddig mint olyan tudósra tekintettek, aki képes arra, hogy a maga szakterületén példát mutasson a tudománynak a mindenfajta dogmáktól és előítéletektől való megtisztításában, olyan közgazdasági tudomány létrehozásában, mely nem a határozatokból értesül a népgazdaság helyzetéről, nem is egyszerű magyarázója annak, ami van, vagy annak éppen, ami volt – tehát túlhaladott –, hanem a tudomány igazi hivatásához méltóan a jelenlegiben fel tudja fedezni a jövő csíráit, elszántan harcol minden magát túlélt jelenség ellen, s segít kibontakoztatni az újat, azt, amire a társadalomnak szüksége van, körömszakadtáig véd minden tudományos igazságot, és elveti a tudomány mezében jelentkező apológiát, magát a társadalom haladásának szánja eszközül – hogy ez a tudós megfeledkezve arról a kötelességéről is, melyet tudományos múltja s a fiatal nemzedék tisztelete hárít rá, a XX. kongresszus óta megjelent első megnyilatkozását szembeszegezte mindazzal, amire a XX. kongresszus a tudományt és magukat a tudósokat kötelezi.

A tömegek politikai tisztánlátását alig segítheti elő valami jobban, mint ha gazdaságilag tisztán látnak. A XX. kongresszus után a közgazdászok legfontosabb kötelessége, hogy a gazdasági tisztánlátás fegyverét adják a tömegek kezébe.

(Kiadatlan kézirat 1956. tavaszáról)

Hegedűs András miniszterelnök feljegyzése a Petőfi Kör közgazdasági vitájáról

Gerő Ernő elvtársnak!

Mellékelten elküldöm a Petőfi Körben a második ötéves terv irányelveiről, illetve a „politikai gazdaságtan időszerű kérdéseiről" folytatott vita jegyzőkönyvét. A vita anyagát átolvastam, s erről a következő következtetésre jutottam:

a) Nagyon sok helytelen és zavaros nézet alakult ki a közgazdászok körében, amelyre mi megfelelő formában nem válaszolunk. Ezek közül egyike a számunkra legveszélyesebbeknek az értéktörvény szerepének eltúlzása a szocialista gazdaság viszonyai között.

b) A helytelen és részben antimarxista nézetek sok helyes gondolattal párosulnak, amelyeket meg kellene szívlelnünk, és azt hiszem, felelős közgazdászokkal érdemes lenne még a Központi Vezetőség ülése előtt (a június végi ülésről van szó) megbeszélést tartani arról, hogy építő javaslataikat hogyan lehetnek jobban érvényesíteni az irányelvekben.

c) Nagyon sok helytelen nézet abból származik, hogy tényeket, adatokat nem ismernek, vagy tudatosan elferdítenek, és így olyan tényeknek és adatoknak az ismertetése, amelyek nem tekinthetők titkosnak, sokat segítene a demagóg pártellenes megnyilvánulások elleni harcban.

d) A vita a párt részéről nagyon rosszul volt megszervezve. Szabó Kálmán első felszólalása még úgy-ahogy megfelelő volt, de azután megzavarodott. Nagy Tamás és Donáth Ferenc elvtársak felszólalása viszont határozottan ellenzékieskedő. Ha a vitát megfelelően előkészítjük, véleményem szerint el tudtuk volna érni, hogy az alapjában pozitív irányba fejlődjék, és jó hatást váltson ki a résztvevőkre. Ezt a hibát feltétlenül helyre kellene hozni.

Budapest, 1956. június 27.

Hegedűs András

(Hegedűs András: A történelem és a hatalom igézetében.
Bp. Kossuth, 1988. 260.old.)

E[mber] M[ária]

Közgazdász-vita a Petőfi Körben

A szokottnál is nagyobb zsúfoltság jellemezte a fiatal budapesti értelmiség *Petőfi Körének* szerda esti összejövetelét. *A marxista politikai gazdaságtan időszerű kérdéseiről* volt szó, a vita szünet nélkül félhéttől tizenegyig tartott, s aztán közmegegyezéssel elhalasztották, vagyis folytatják.

Figyelemreméltó és követésre érdemes volt a vita *módszere*: a Petőfi Kör vezetősége ugyanis *nem előadókat* kért fel, *hanem vitavezetőül* nyerte meg *Donáth Ferencet*, a Közgazdaságtudományi Intézet helyettes igazgatóját, *Nagy Tamást*, a közgazdasági tudományok kandidátusát, az intézet osztályvezetőjét és *Szabó Kálmánt*, az Országos Tervhivatal főosztályvezetőjét. Az est azzal *kezdődött*, amivel más ankétok *végződni* szoktak: kérdéseket lehetett feltenni, hozzá lehetett szólni a lapokban, folyóiratokban megjelent cikkekhez vagy bárhol elhangzott politikai-gazdaságtani problémákhoz. Ez az újszerű, demokratikus módszer azzal egészült ki, hogy a hozzászólók vitakozhattak egymással és a vitavezetőkkel.

A vita formája egyezett a vita *tartalmával*, melynek éle a dogmatikus kinyilatkoztatások módszere ellen irányult. A résztvevők egyetértettek abban, hogy a marxista politikai gazdaságtan fejlődését súlyosan hátráltatta *az elmúlt évek tekintélyelvi légköre*, s hogy *a személyi kultusz* különösen károsan hatott ki erre a tudományágra.

De nemcsak elméleti kérdésekről esett szó, sőt, még több hozzászóló foglalkozott *a második ötéves terv irányelvtervezetével*. Számos fontos elvi kérdés hangzott el a második ötéves terv irányelveivel kapcsolatban (az életszínvonalmérés tudományossága, a népi demokráciák tervei közötti különbségek, a nehéz- és könnyűipari beruházások aránya, a mezőgazdaság kül- és belterjes továbbfejlesztése, az anyagi érdekeltség elve, az üzemi, vállalati érdek stb.). Az SzKP XX. kongresszusán elhangzottakra hivatkozva többen felvetették, hogy a Központi Statisztikai Hivatal ne őrízze többé nálunk sem hét lakat alatt a közérdekű adatokat, s hogy jelenjenek meg ismét a nagyközönséget érdeklő, rendszeres statisztikai kiadványok, köztük az egykor oly népszerű, sárga *Statisztikai Zsebkönyv*.

Nagy tetszés mellett és különös erővel vetette fel néhány hozzászólás, hogy *a közgazdaságtudományi munka nemzetközi kapcsolatai* terén milyen hiányosságok vannak. A tapasztalatcsere nagyobb lehetőségét sürgették *a népi demokratikus országok között*, felhívták a figyelmet *a modern polgári közgazdaságtan* kritikai tanulmányozásának fontosságára, azzal a kéréssel fordultak a Közgazdaságtudományi Intézethet, adjon ki mielőbb beható ismertetéseket *a jugoszláv gazdaság szervezetéről*, a jugoszláv gazdaságvezetés módszereiről.

A vita a Petőfi Körben *hamarosan folytatódik*. Közben azonban még a Közgazdaságtudományi Egyetem is rendez *Friss Istvánnak*, a Közgazdaságtudományi Intézet igazgatójának vezetésével ankétot a második ötéves terv irányelveiről, s a vitára a Petői Körben jelen volt, több mint kétszáz klubtagot, illetve vendéget is meghívták. Mindez *közgazdasági életünk megélénküléséről*, újuló erejéről tanúskodik, ami – a felvetett kérdések alapos tisztázása bírálása, elemzése útján – az országnak csakis hasznára lehet.

(Magyar Nemzet, 1956. május 13.)

E[mber] M[ária]
A közgazdász-vita folytatása a Petőfi Körbe

Ötszáz körül járhatott az érdeklődők száma kedden este a Petőfi Körben, ahol „A marxista politikai gazdaságtan időszerű kérdései" címmel indított és nagy visszhangot vert *közgazdász-vitát folytatták*. Az ankét vezetői ismét *Donáth Ferenc*, a Közgazdaságtudományi Intézet helyettes igazgatója, *Nagy Tamás*, a közgazdaságtudományok kandidátusa, az intézet osztályvezetője és *Szabó Kálmán*, az Országos Tervhivatal főosztályvezetője voltak. A vitában nemcsak elméleti és gyakorlati közgazdászok vettek részt, hanem számos történész, mérnök, ipari, mezőgazdasági, külkereskedelmi és közlekedési szakember is.

Elméleti dolgokról ezúttal kevesebb szó esett, bár jelentős kérdéseket vetettek fel így is, például Sztálinnak „A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban" című művében kifejtett egyes tételei vitatható voltát, a bővített újratermelés lehetőségeit a kisparaszti gazdaságokban, az életszínvonal emelésének politikai oldalát, a mezőgazdaság fejlesztésének sokrétű problémáit stb.

Legtöbb hozzászóló a *második ötéves terv irányelveihez* kapcsolódott, s kezdve attól, hogy a tervjavaslat aránylag kevés szálloda építését irányozza elő, azon keresztül, hogy miért nem gondoskodunk több raktárról, egészen a szénbányászati és vaskohászati beruházásokig – az ankéton felvetett területet átfogtak. Volt aki azt kívánta a Központi Statisztikai Hivataltól, hogy a tervjelentéseket a jövőben a törvényerőre emelkedett tervhez *viszonyítva* adják ki, hogy a terv megvalósulását nyomon követhessük. Többen javasolták *újfajta árrendszer* kidolgozását, mert a jelenlegi túlságosan bonyolult, nem veszi eléggé figyelembe az értéktörvényt és alkalmatlan a gazdaságosság mérésére.

A legfontosabb javaslat az volt: *hosszabbítsa meg a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége az irányelvek megvitatására szánt időt*, hiszen a vita még csak most kezd kibontakozni, s benne számos neves közgazdászunk akit a tervkészítésbe nem vonnak be, hallathassa szavát. Mások hozzátették, hogy hívjon össze a párt és a kormány az irányelvek megvitatására *közgazdász-konferenciát*. Felmerült az a kívánság is, hogy közölje a Tervhivatal az elméleti és gyakorlati közgazdászokkal, miféle lehetőségek, *miféle variánsok* vetődtek fel az irányelvek összeállításakor, s bocsássa azokat szűkkörű vitára.

Majd minden felszólalásban elhangzott, hogy *hiányzik az első ötéves terv utólagos, mélyreható elemzése*, s ezért javasolták a Petőfi Kör vezetőségének, hogy a mostani ankéthoz hasonlóan, vitavezetőkkel (és nem előadókkal) hívja ismét össze a közgazdászokat az első ötéves terv tanulságainak megvitatására. Ismét felvetődött, hogy meg kellene végre alakítani a *magyar közgazdászok egyesületét*.

Lehetetlen minden javaslatot elsorolni – néhány szót még azokról, amelyek a közgazdaságtudomány *nemzetközi tapasztalatcseréjének* fontosságáról szóltak. Kérték, hogy hívjon meg a Petőfi Kör olyan szakértő, esetleg külföldi előadókat, akik közgazdászok előtt beszélni tudnának a mezőgazdasági tervezés új *szovjet* módszereiről, a *kínai* tőkés vállalatok államosításáról, a *jugoszláv* gazdaságvezetésről és a *lengyel* mezőgazdaságfejlesztés útjáról.

Az ankét második fele esete 6-tól éjfélig tartott, s még akkor is számos hozzászóló jelentkezett. Az estet a vitavezetők azzal zárták, hogy „*akiben még bennerekedt a szó*, vegyen részt a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem szerdai, az új ötéves terv irányelveiről rendezett vitáján..."

Magyar Nemzet, 1956. május 24.

KLUBESTJEINK HELYE:

KOSSUTH-KLUB

(VIII., Múzeum u. 7.)

E meghívó belépőjegyül szolgál a Petőfi Kör

KLUBESTJEIRE

Felelős kiadó: Kovács György

22872. Dózsa nyomda. F. v.: Marácsi Béla.

MEGHÍVÓ

A

DISZ
PETŐFI KÖR

1956

JÚNIUSI

klubestjeire

1956. június 6. szerda este ½7 órakor:

EGY MAGYAR ÍRÓ FRANCIAORSZÁGBAN.

Beszélgetés SARKADI IMRE Kossuth-díjas íróval.

★

1956. június 17. vasárnap.

Baráti látogatás és beszélgetés

A RÁKOSPALOTAI »BÉKE« ÉS »KOSSUTH« TERMELŐSZÖVETKEZETEKBEN

Jelentkezni lehet június 4. és 9.-e között a DISZ Budapesti Bizottság (Köztársaság tér 27. tel.: 330-748) és a Kossuth Klubban (VIII. Múzeum u. 7. tel. 330-367). Utiköltség és ebéd kb. 23 Ft.
Az autóbusz indulásának időpontját és részleteket a jelentkezéskor közöljük.

1956. június 20. szerda este ½7 órakor:

HAZÁNK TERMÉSZETI ÉS GAZDASÁGI ADOTTSÁGAINAK KIAKNÁZÁSA NÉPGAZDASÁGUNK TERVEZÉSÉBEN

(Ankét)

Előadó: MARKOS GYÖRGY egyetemi tanár.

1956. június 27. szerda este ½7 órakor:

A TÁJÉKOZTATÁS ÉS A SAJTÓ PROBLÉMÁIRÓL

(Ankét)

Előadó: LOSONCZY GÉZA a Magyar Nemzet főmunkatársa.

Varga Domokos:

Nincs veszteni való időnk

Nyár elején, a Petőfi-kör közgazdasági vitáján azzal mentegetődzött Szabó Kálmán, a Tervhivatal főosztályvezetője, hogy elismeri, sok hibája van a második ötéves terv (akkor még átdolgozatlan) irányelveinek, de ami a fő arányokat illeti, még mindig a lehető legjobb változat. Aki nem hiszi, csináljon helyette jobbat.

Úgy látszik, igaza volt, mert azóta se tolonganak a vállalkozók, hogy egy legalább ennyire átgondolt, másik koncepciót fejtene ki a nemzet színe előtt. Közgazdászaink közül sokan már nyiltan vallják: új elgondolások kellenek de hogy ki legyen ezek kiformálója?...

Olyasféle vélemény terjedt el: aki erre vállalkozni mer, az csak sarlatán lehet, esetleg jószándékú dilettáns, aki többet árt, mint használ.

Van is ebben valami. A mai magyar gazdasági élet valóban tudományos elemzésében a kezdet kezdetén tartunk, nem egyszer a tényeket sem ismerjük igazán,nemhogy azok összefüggéseit (pl. az értéktörvénytől elrugaszkodott árrendszer miatt azt se igen tudjuk, mit gazdaságos termelnünk, mibe és mennyit érdemes beruháznunk stb.).

Tudományos magatartásként tiszteletre méltó is ez a – mostanában sajnos elég szokatlan – őszinte *ignoramus*. De az üdvösséghez sajnos nem elég, sőt ma, a mi helyzetünkben talán még a tiszta lelkiismerethez sem.

Vészesen szorongat az idő, aki ma hallgat, vétkezik. A kövekezőkkel kell számolnunk (akár tetszik, akár nem): A sztálini iparosítási program – minden eddigi koncepcióink alapja – a mi számunkra végképp használhatatlanná vált, akárhogy is alakítgatjuk, alkalmazgatjuk a mostani magyar viszonyokra. Nemcsak arról van szó (amire ugyan már hatnyolc éve is rájöhettünk volna), hogy mi nem vagyunk Szovjetunió, a földkerekség egyhatodát birtokló nagyhatalom, bővében százféle természeti kincsnek...ez már közhely, ha nem vontuk is le belőle bátran az összes következtetéseket, mostanáig sem, de gondoljuk emellett az utóbbi egy-két évtized forradalmain gyors tudományos-technikai fejlődésére a nagyvilágban, mely szintén sokmindennek az újrafogalmazására késztet.

A kommunizmushoz – mondta Sztálin – ennyi és ennyi vas, acél, szén, olaj, villamosenergia stb. kell.

A számítási módszerekről,hogy jutott ilyen eredményekre, nem beszélt, de most nem is az a lényeg. Hanem a szavaiban kifejeződő egyoldalú *mennyiségi szemlélet.*

Lenin annak idején – s Marx is – a munka termelékenységének gyorsabb emelkedésében látta a szocializmus nagy lehetőségét a tőkés társadalmi rendszerrel szemben. Téziseiket Sztálin se tagadta. S az 1930-as években még úgy is látszhatott talán, mintha a vas-, acél-, szén-, olaj-, villamosenergia- stb. termelés gyors növelése nagyjában-egészében egybeesnék az általános technikai fejlődéssel.

Ma már azonban nyilvánvaló, hogy a kettő nem esik feltétlenül egybe, sőt az egyoldalú mennyiségi hajsza sokban akadályozza a technikai előrehaladást.

Mit ér a több acél, ha vacak? A modern gépipar új konstrukciói (melyekhez egyébként jóval kevesebb vasanyag is kell) – majdnem mind a legjobb acélötvözetek merész felhasználásán alapulnak.

Vagy mit ér több szenet kaparni ki a föld alól, ha közben elavult, ócska ka-

zánokkal, gőzmozdonyokkal falatjuk fel milliótonna számra, feleslegesen? Vagy mit ér a sok villamosenergia, ha egy technikailag leromlott ipart táplálunk vele, ha például korszerű automata szövőgépek helyett olyanokat hajtatunk három műszakban, melyeket az angol textilipar már az 1920-as években kiselejtezett, s a mi tőkéseink úgy vették meg bagóért, a hazai filléres, félgyarmati munkaerő kihasználására spekulálva?

S ez az ellentmondás napról napra nő, ahogy a világtechnika egyre fejlődik, mi pedig egyre inkább lemaradunk, mert ha teszünk is talán egy-két lépést előre, mi az mások gyors haladásához képest?

Ebben az összefüggésben derül ki igazán a mi eddigi gazdaságfejlesztési koncepcióink képtelen volta.

Azé is, amit azon a nyáreleji vitán Szabó Kálmán védett – elég reménytelenül – lévén az is csak egy enyhítettebb, némileg reálisabb változata a régi elképzeléseknek. Mert még ebben is a mennyiségi előirányzatok dominálnak; a technika megújítása, a termelés gazdaságossága, az ésszerűbb bekapcsolódás a nemzetközi munkamegosztásba – szemmelláthatóan csak másod- vagy harmadsorban jöttek tekekintetbe.

Pedig a gazdasági törvények kegyetlenek. Kis ország vagyunk, nyersanyagokban szegény, külkereskedelmi forgalmunk aránytalanul nagy. S ha elmaradott módszerekkel termelünk, akkor is csak igazodnunk kell a világpiaci árakhoz, melyeket a nálunk haladottabb országok diktálnak. A nyersanyagok nálunk általában drágák, akár magunk termeljük, akár külföldről hozzuk, be, az energia még drágább – törhetjük a fejünket sokszor, miért is dolgoztunk?

A teendő?

Először is minden dogmát elvetve a valóságos helyzetet venni tekintetbe.

Azt, hogy a világban mindinkább kibontakozóban van a második ipari forradalom.

Azt, hogy aki most lemarad – évtizedekig nyöghet majd miatta.

Azt, hogy egyre fokozódik a nemzetközi munkamegosztás, mi sem gondolhatunk rá, hogy az ipar minden "forradalmi" ágát (atomipar, minőségi kohászat, műanyagipar, gyógyszergyártás és egyéb vegyipari ágak, híradás- és vákuumtechnika, korszerű műszeripar, repülőtechnika stb.) *De egy-két ilyen iparágban az elsők között kell lennünk a világon*, elismert márkát vinnünk a piacra. Különben odajutunk, hogy csak segédmunkások leszünk a világ nemzetei között, segédmunkási bérrel.

Így állunk. Olyan matematikus, fizikus, kémikus stb. gárdánk van pedig, csudákat cselekedhetnénk velük. S hagyjuk őket vergődni a mennyiségi hajsza s a technikai elmaradottság méltatlan napi gondjai között.

Miért nem hívhatjuk egyszer össze az ország ötszáz, vagy ezer legjobb tudományos, technikai és közgazdasági koponyáját: vessék össze a nézeteiket, s mondják meg ők, merre haladjunk.

Egy új kocnepciót kikristályosítani persze nem lehet hetek, még hónapok alatt sem. Szükség van egy *átmeneti időszakra*, melyben az ipar egy kis lélegzethez juthat, tartalékokat gyűjthet, s erőit a gyors technikai fejlődés feladataira koncentrálhatja. De ezzel aztán csakugyan nem várhatunk.

Még csak két megjegyzés.

Egyik: közszükségleti cikkeket persze ezután sem szabad kevesebbet gyártani, sőt.

Másik: A mezőgazdaság vitás ügyeinek rendezése nélkül az iparban is csak félmegoldásokra juthatnánk. Erről mások már sokat beszéltek, itt csak annyit, hogy különösen a szocialista tábor országai egyre több élelmiszert vennének tőlünk (állítólag minden tárgyaláson sürgetik) – ha volna miből adni nekik. Csehszlovákiát, Lengyelországot, Kelet-Németországot, ezt a hármat hadd

említsük csak példaképpen, együttesen majdnem hatvan milliónyi lakosukkal – mit meg nem vásárolnának, ha végre egyszer hagynánk és segítenénk a magyar falusi népet, hogy ne léte gondjain rágódjék elkeseredetten, hanem termeljen, termeljen, termeljen. De egyelőre a túristák viszik a piros-fehér-zöld papírszalagos szalámit szálanként, s Pozsony és Prága utcasarkain kínálgatják a járókelőknek magyar népünk nagyobb dicsőségére.

Dehát ezt még elviselnénk. Az elviselhetetlen, hogy egy többre érdemes kis nemzet sorsát, jövőjét nem ismerve hagyta a feje felett elzúgni a rohanó történelmet.

Irodalmi Újság, 1956. X.20.

Markos György:

Mérték és arány

Ha valaha, úgy most – második ötéves tervünk irányelveinek vitába bocsátásánál – értjük meg igazán Lenin megállapítását, amely szerint a politika sűrített gazdaság. Politika és gazdaság egymást kölcsönösen feltételezik és meghatározzák. Noha a döntő, irányadó tényező végeredményben mindig az utóbbi, de a politika is visszahat a gazdaságra, illetve gazdaságpolitikára.

Politika – illetve politikum – második ötéves tervünkben nem csupán az a tény, hogy az most – és éppen most – kerül nyilvános megvitatásra, hanem az is, hogy a terv részleteiben és maga egészében folytatása annak a politikai és gazdaságpolitikai vonalnak, amelyet az 1953. júliusi párthatározat, majd az MDP III. kongresszusa elindított, s amely időközben itt nem elemezhető és nem is elemezendő okok következtében és módokon lényegileg csupán a XX. kongresszus után érvényesülhetett a maga teljességében.

Második ötéves tervünk végleges kidolgozása előtt az egész ország közvéleménye elé kerül, hogy azt az egész dolgozó nép megismerje és megvitassa. így a terv valóban nem csupán célkitűzéseiben és a végrehajtás stádiumában, hanem már keletkezésének pillanatában is a tömegek alkotó közreműködésével valósul meg.

Ötéves tervünk irányelveit – s minden szocialista vagy szocializmus építő ország népgazdasági terveit – teljes egészükben és részleteikben akkor értékelhetjük helyesen, ha azokat meghatározó tényezőik szerint elemezzük. A népgazdasági terv ugyanis nem recept, amely minden időben, minden országban, a fejlődés minden szakaszában, minden társadalmi, gazdasági, politikai helyzetben egyformán érvényes.

A népgazdasági tervet messzemenően – bár nem döntően – meghatározza *a nemzetközi helyzet*, amely a terv kidolgozásának és előreláthatólag végrehajtásának szakaszában az országok egymás közötti kapcsolatait jellemzi. Jelentős különbség van egyrészt a Szovjetunió háború utáni ötéves tervei és a mi első ötéves tervünk, másrészt a Szovjetunió jelenlegi, hatodik ötéves terve és a mi második ötéves tervünk között. *Azok* a nemzetközi háborús feszültség, a hideg-

háború légkörében, minden eshetőséggel számolva készültek, *ezek* két világ békés egymás mellett élésének, békés versenyének távlatában indulnak.

Emellett a tervet meghatározzák az adott országban fennálló *termelési viszonyok*, azaz a szocializmus építésének, vagy a felépült szocializmus fejlődésének adott szakasza. A tervezés ma átfogóbb, részletesebb, pontosabb lehet a Szovjetunióban, ahol a termelőeszközök úgyszolván 100 százalékig társadalmi tulajdonban vannak, mint az első ötéves terv idején, vagy nálunk és más népi demokratikus országokban, ahol a szocialista ipar és a közlekedés mellett a mezőgazdaságban a terv indulásának időpontjában még túlnyomó a kisárutermelő gazdaság.

A terv további fontos meghatározója *a termelés már elért színvonala*. A Szovjetunió kénytelen volt elszigetelt helyzetében, ellenséges kapitalista környezetben *minden eszközzel és minden áron* nehéziparát maximálisan fejleszteni. Ezzel szemben a mi viszonylag fejlettebb ipari agrár-országunk fejlesztési üteme lassúbb lehet, de csak azért is, mert a Szovjetunió és a szocialista világ többi országainak segítségére számolhatunk.

És végül a tervet, annak arányait, ütemét, alapvető célkitűzéseit és részleteit messzemenően befolyásolják az adott ország természeti, földrajzi adottságai, sajátosságai. Az emberi gazdálkodás nem légüres térben folyik. Csupán a vulgáris polgári közgazdaságtan robinzonádjaiban szereplő „homo oeconomicus" gazdálkodhat az „absztrakt térben", de a tudományosan megalapozott népgazdasági terv figyelembe veszi a *realitásokat*, a valóságos *természeti-földrajzi környezetet*, amely bár nem döntő oka és meghatározója, de mindenesetre lényeges befolyásolója a fejlődés menetének.

Ez alapvető meghatározó tényezők megvilágításában kell értékelnünk a terv alapvető mértékeit, arányait, főbb mozzanatait és részletkérdéseit.

Mint minden szocialista, vagy szocializmust építő ország népgazdasági terveinél, úgy a mi második ötéves tervünknél is ezek szerint kell megvizsgálnunk a népgazdaság egészének és az egyes népgazdasági ágazatoknak *fejlődési ütemét*. Mérlegelnünk kell a népgazdaság egyes ágazatainak egymáshoz viszonyított arányát, az ipar és a mezőgazdaság, az iparon belül a nehézipar és könnyűipar arányát (ide értve az élelmiszeripart is!), a nemzeti jövedelem és a beruházások egymáshoz viszonyított arányát stb.

Megvizsgálva második ötéves tervünk arányait, fejlődési ütemét és méreteit, szembetűnő a terv józan realizmusa, ami annak minden egyes részletén végigvonul.

Míg első ötéves tervünk első éveiben az ipar fejlődési üteme évi 30 százalék körül alakult, az „Irányelvek" szerint az ipar fejlesztésének évi üteme 10 százalék, ami nemcsak biztosan teljesíthető, hanem egészséges fejlődés esetében, még túl is teljesíthető. így nem is következhet be az, ami első ötéves tervünkben részben a lehetőségek túlértékeléséből, részben azonban az események kényszere alatt bekövetkezett – amikor úgy járt az ország, mint az a hosszútávfutó, aki a rövidtávfutó iramával rajtol. Igen egészségesnek tűnik a nehézipar mérsékelt, évi átlagban 12 százalékos fejlődési üteme, amely mögött a könnyűipar emelkedése évi 8 százalék körül alakul. A Szovjetunió hatodik ötéves tervében az emelkedés 14, illetve 12 százalék. Nehéziparunknak a Szovjetunió nehéziparához viszonyított fejletlensége következtében indokoltan nagyobb a két főcsoport közötti fejlődésbeli ütem-különbség.

Az ipar két fő csoportjának egymáshoz viszonyított fejlődési üteme első pillanatra ellentmondásosnak tűnik a megfelelő beruházások arányával. Az ipar fejlesztésére fordított 33-34 milliárd forint beruházási összeg – változatlan árakat feltételezve – megközelíti az első ötéves

terv *felemelt előirányzatát* – bár nem tényleges végrehajtását. Ezért túlzottnak tekinteni nem lehet, mert *ma* lényegesen magasabb szintről indulunk, mint hat évvel ezelőtt. Míg a felemelt ötéves terv előirányzata szerint 41 milliárdból csupán 3,5 jutott – még terv szerint is – a könnyűiparra, azaz alig 8.5, ezúttal az arány 15 százalék, körülbelül annyi, mint a Szovjetunió első és második ötéves tervében. De ha figyelembe vesszük, hogy a nehézipar korábbi gyorsütemű fejlesztése következtében a könnyűipar felújítása lemaradt, megérthetjük, hogy könnyűiparunk és élelmiszeriparunk fejlesztésének nélkülözhetetlen előfeltétele, gépparkjuknak, berendezéseiknek felújítása, sőt nem egy esetben teljes kicserélése is, a nehézipar termelésének és beruházásnak vonalán jelentkezik. E mellett a traktorgyártás és számos más *formailag* nehézipari előirányzat *végeredményben* a mezőgazdaság fejlesztését szolgálja.

Az a józan realizmus, ami második ötéves tervünket az ipari termelés és beruházások előirányzata tekintetében jellemzi, véleményem szerint talán túlzott mértékben is érvényesül a mezőgazdasági termelés előirányzatainál. Ne feledkezzünk meg arról, hogy míg iparunk a háború előtti színvonalának mintegy 3,5-szeresére emelkedett, mezőgazdasági termelésünk értéke alig több, mint akkor volt. Mezőgazdaságunk tehát erősen lemaradt, és ezért, mivel most viszonylag alacsony szintről indulunk, feltétlenül indokolt lenne annak gyorsabb fejlesztése.

Az a tétel, mely szerint az ipar fejlődési üteme feltétlenül gyorsabb, mint a mezőgazdaságé, és a termelőeszközöket gyártó iparágak fejlődésének üteme gyorsabb, mint a fogyasztási javakat gyártó iparágaké, mindig általában, és nagy perspektívában érvényes. De *sajátos helyzetekben*, rövid időszakra, éppen a nehézipar és általában az ipar korábbi gyorsabb – esetleg túl gyors – fejlesztési üteme teheti szükségessé a *viszonylag* lemaradt mezőgazdaság vagy könnyűipar még gyorsabb ütemű fejlesztését. Ez azonban semmit nem változtat az alaptétel általános érvényén. Nyilván ezért irányozza elő a Szovjetunió hatodik ötéves terve a mezőgazdasági termelés növelését 70 százalékkal, az ipari termelés fejlődési ütemének 65 százalékával szemben, és a nehézipar fejlesztési ütemével *egyenlően*. Sőt mi több, Hruscsov elvtárs egyik legutóbbi megállapítása, miszerint a mezőgazdasági termelés előirányzott fejlesztési üteme túl is teljesíthető, arra enged következtetni, hogy a Szovjetunió hatodik ötéves tervében a mezőgazdasági termelés fejlődése még gyorsabb lesz, mint akár a nehéziparé. Aligha mondhatjuk, hogy a mi mezőgazdaságunk nem teszi szükségessé a hasonló gyorsabb fejlesztését.

De nemcsak a szükségszerűségről van szó, hanem a lehetőségről is. Olyan lehetőségekről, amelyek nálunk valóban adottnak tekinthetők. Növénytermelésünk különböző ágazatainak terméshozamait és állattenyésztésünk hozamait megvizsgálva és más országokéval összehasonlítva úgy vélem, hogy mezőgazdaságunk a tervezettnél lényegesen gyorsabban fejleszthető.

Feltehető, hogy a második ötéves terv számol azzal, hogy a mezőgazdaságnak ez a fejlődése arra az időszakra esik majd, amikor ott túlsúlyba kerül a szocialista szektor. Azonban véleményem szerint *nem törvényszerű, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésének idején a termelésben zavarok lépjenek fel.* Ez kizárólag a helyes politikától, a szocialista törvényesség betartásától, megfelelő gazdaságpolitikai intézkedésektől, az egyéni leg és szövetkezetekben dolgozó parasztság anyagi érdekeltségének biztosításától, az alulról jövő kezdeményezés kibontakozásától a helyi sajátosságok érvényesítésétől és helyes szervezési rendszabályoktól függ. Sőt! Mezőgazdaságunk termelésének lényeges emelése *el sem képzelhető* a tudományos alapokon dolgozó, gépesített, nagyüzemi, szocialista mező-

gazdaság megteremtése nélkül, mert csupán így érvényesülhetnek a tervezésnek azok a fejlesztő elvei, módszerei és célkitűzései, amelyek célja a termelés növelése. Ezek a mezőgazdasági dolgozókat magasabb életszínvonalhoz jutattják, megszabadítják a látástól-vakulásig tartó nehéz testi munka alól. így a dolgozó parasztság bőségben juttathat az iparnak nyersanyagot és a városi dolgozóknak élelmiszert, és nem utolsósorban nagyértékű mezőgazdasági termények kivitelével biztosíthatja az ipar fejlesztéséhez vagy nem gazdaságosan kitermelhető nyersanyagok behozatalát.

A terméshozamok emelése mellett fontos tényező mezőgazdasági termelésünk struktúrájának átalakítása, azaz a növénytermelés és állattenyésztés eddigi arányának megváltoztatása a nagyobb hasznot hozó állattenyésztés javára, a kertgazdaság növelése a viszonylag extenzív szántóföldi termeléssel szemben stb.

Hatalmas emelője lehet mezőgazdasági termelésünknek *a termelés területi elosztásának tudományosan megalapozott megváltoztatása.* Az a cél, hogy minden területen olyan növényféleségeket termeljünk, amelyek az adott területen a maximális hozamot adják és megfordítva, minden növényt döntő mértékben a legmegfelelőbb területeken termeljünk. Ez a cékitűzés véleményem szerint még nem érvényesül elég következetesen az Irányelvekben, pedig ez nem kevesebbet jelent, mint mezőgazdaságunk szakosítását, profilírozását nemcsak egyes üzemek, hanem gazdasági körzetek szerint. Ezáltal a mezőgazdaság áru- és értéktermelésének maximális, ugrásszerű emelkedését érhetjük el. A tervszerűség ilyen maximális érvényesülése viszont nem lehetséges a milliónyi elaprózott kisparaszti gazdasággal.

Tehát a mezőgazdaság szocialista átszervezése és termelésének tervszerű növelése elválaszthatatlanok egymástól. Ha mindezeket a rendszabályokat megvalósítjuk, nyilván kevésnek, túl józannak, túl reálisnak látszik mezőgazdasági termelésünk 27 százalékos emelése 5 év alatt.

A nemzeti jövedelem 25 százalékos emelése erről az oldalról is jelentősen túlteljesíthetőnek látszik, ha ennek érdekében a mezőgazdasági termelés oly módon növekszik, amire természeti adottságaink, dolgozó parasztságunk szorgalma, munkatapasztalata, a beruházások nagysága s a termelés tudományos megalapozása lehetőséget adnak. Nem tekinthető elvi hibának, vagy elhajlásnak, ha a lehetőségek kihasználásával ezáltal növekszik a mezőgazdaság részesedése a nemzeti jövedelemben, illetve a társadalmi termelésben.

Az a tény, hogy a nemzeti jövedelemnek 20 százalékát fordítjuk beruházásokra, igen jelentős garancia arra, hogy a terv végrehajtása során a dolgozók életszínvonala is emelkedhet, hiszen első ötéves tervünk első éveiben az e téren mutatkozó nehézségeket döntően az okozta, hogy a nemzeti jövedelemnek csupán 50 százaléka jutott a fogyasztásra.

Tervünk józan realizmusa abban is megmutatkozik, hogy általában messzemenően számol hazánk gazdasági és természeti-földrajzi adottságaival, lehetőségeivel – következésképp ennek korlátaival is. Ez mutatkozik meg a különböző iparágak fejlesztési előirányzatainál. így a nehézipar anyagigényes ágazatainak mérsékelt növelésével, a gépipar, finommechanika és egyéb munkaigényes ágazatok súlyponti kezelésével. De ugyanez a szemlélet jelentkezik élelmiszeriparunk tervezett fejlesztésénél is.

A természeti-földrajzi adottságok és lehetőségek eddiginél lényegesen jelentősebb figyelembevételét mutatja a tervnek új fejezete, a termelés és a beruházások földrajzi elhelyezkedése és az ország egyes területeinek, gazdasági körzeteinek fejlesztésére vonatkozó része.

Sajnos, a tudományos közgazdasági és gazdasági- földrajzi munka még nem haladt előre hazánkban olyan mértékben, hogy a termelés területi elhelyezkedésének a természeti adottságok jobb kihasználásának, minden irányú komplex- és komplikált terveit részletesen kidolgozhattuk volna. Nagy vonásokban azonban a termelési és beruházási előirányzatok területi-földrajzi elosztásának jobb, tudományosabb megalapozottsága, feltétlenül olyan mozzanat, ami szintén alátámasztja a terv realitását. Ezen a téren még sok munkára lesz szükség, hogy tervezésünk ne csak olyan értelemben legyen reális, amennyiben nem állít fel túlmerész célkitűzéseket, hanem olyan értelemben is, hogy az adott lehetőségeket *valóban ki is használjuk.*

Lehetőségeink minél nagyobb kihasználása a termelésben, a felhalmozás és fogyasztás arányainak helyesebb megállapítása vezetnek a terv végcéljának teljesítéséhez, a dolgozók anyagi és kultúrális színvonalának maximális emeléséhez. Ezek a kérdések és számos más kérdés – mint pl. a műszaki fejlesztés feladatai – az itt adott keretek között azért szorultak most háttérbe, mert fontosabbnak találtam második ötéves tervünk *alapvető* méreteinek és arányainak elemzését.

Második ötéves tervünk irányelveinek széleskörű megvitatása remélhetőleg igazolja Marx mély megállapítását, amely szerint: „Az elmélet anyagi erővé válik, ha a tömegeket megragadja". Ez a marxi megállapítás jól ismert, de kevésbé ismert ennek folytatása és kifejtése: „Az elmélet akkor képes a tömegeket megragadni, ha *ad hominem* beszél. Ad hominem pedig akkor beszél, amikor radikálissá válik. Radikálisnak lenni pedig annyit jelent, mint a dolgokat gyökerüknél megragadni. De az ember számára mindennek gyökere maga az ember."

És van-e olyan kérdés, amely képes volna a tömegek aktivitását jobban felfokozni, mint a saját jobb jövőjükbe vetett bizalom, amelynek legreálisabb garanciája maguknak a tömgeknek alkotó kedve, készsége és akarata, amey az „Irányelvek" *elmélete* után a terv végrehajtása során valóban *anyagi erővé* válik.

Irodalmi Újság, 1956. V. 5.

Markos György:

Ember tervez — ember végez

(Széljegyzetek a tervvita margójára)

Folyik a vita, zuhog, árad, hömpölyög, szélesedik és elmélyül. Üzemekben, vállalatoknál, állami intézményeknél, tudományos intézetekben, állami gazdaságokban, tsz-ekben, műszaki, társadali egyesületekben, és mindenütt másutt szerte az egész országban második ötéves tervünk irányelv tervezetéről folyik a szó. Bírálat és önbírálat, a szenvedélyes lendület és józan megfontolás, nagyvonalú alkotókészség és gondosan aprólékos boncolgatás minden árnyalata felmerül ott, ahol az emberek egymással és a problémákkal szembesülnének.

A számos vita közül tanulságos volt a párt egyik vezető funkcionáriusának konzultációja *a TIT Kossuth Klubjában* a maga alapos és megfontolt tónusaival. Annál viharosabb volt ugyanitt a fiatal értelmiségiek *Petőfi Köre* által rendezett és két éjszakába belenyúló szenvedélyes vitája. Emellett nem lehet elmenni meghatottság nélkül. Emlékeztet ez a vita NÉKOSZ-idők szenvedélyére, a szárszói találozó pozitív romantikájára, de még leginkább a láz felrobogó ijfú seregének, a Galilei-Kör fiataljainak országos kezdeményezéseire. Sőt jobb volt ezeknél, mert a vitázók mélyebb elméleti alapokon, nagyobb felelősséggel és több konkrét tudással nyúltak az általuk felvetett problémákhoz. Nyoma sem volt az érdektelenségnek, közömbösségnek, cinizmusnak, amivel a mai fiatalságot az utóbbi években olyan könnyedén megvádolták. A fiatalság nem közömbös, de az lesz, ha ellentmondást lát a hallottak és a látottak, a tételek és az élet, az elmélet és gyakorlat között, ha nem hallgatják meg, tehát beszélnie sem érdemes. De ennek itt nyoma sem volt. Sokat vártak a résztvevők a *Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen* rendezett konzultációtól, talán már azért is mert amint az egyetem rektora, úgy ők is azt remélték, hogy érvényesülni fog itt a „genius loci", de sajnos, érzésünk szerint, ez az együttlét nem tükrözte kellőképpen Marx szellemét, noha a hozzászólások között nem egy az előző viták folytatásaként tünt fel.

Ezekről a vitákról tájékoztatást és véleményt adni több mint zsurnalisztikai feladat. A sajtó, amely erről tudósít, kollektív szervező munkát végez, mert hozzájárul ahhoz, hogy mindenki megtudja, mit gondol az agronómus, a közgazdász és az építész, a mérnök és a munkás, a technikus, az organizátor és az adminisztrátor. Csak az összes nézetek egyeztetésével juthatunk el oda, hogy a XX. kongresszus szellemében kialakuljon az az *ideológiai front*, amelyet az ország évek óta kívánt, de nélkülözött.

A felelősség tudata ott ül a hallgatók és hozzászólók arcán. Bárki szól hozzá, valami méltóságteljes, komoly, etikus felelősségvállalással teszi ezt, az ország, a munkásosztály, a szocializmus építése iránti felelősséggel. úgy várná az ember, hogy mennél alaposabb képzettségű szakemberek vitáznak, mennél jobban értenek a népgazdaság problémáihoz, annál bátrabban hatolnak le a problémák gyökeréig, annál több felvilágosítást tudnak adni a terv célkitűzéseiről, eszközeiről és módszereiről. Megdöbbentő azonban, hogy a *DISZ Petőfi Körének* vitáin, ahol testvéri együttesben forrtak össze a fiatalok és az idősebbek – de másutt is – kiderül, hogy tudományos életünk, sőt közgazdaságtudományunk vezető egyéniségei nemigen ismerik a terv alapvető problémáit, eszközeit és módszereit, mert ezek kidolgozásához nem – vagy csak alig – járultak hozzá. Pedig az ember úgy képzelné, hogy a terv kidolgozásánál, vagy legalább is a megalapozásnál a tudományé az első szó és a gyakorlat a tudomány megállapításait ülteti csupán át a terv fejezeteibe és paragrafusaiba.

A konkrétumok, a tények kemény dolgok. Nyilvánvaló, hogy a konkrét tényekből kell kiindulni, s a tények erejét kell lerögzíteni az abszolútszámok, százalékszámok és indexszámok formai keretei között. A szám azonban csak forma, amely mögött a tartalom az élet, a mindennapi munka, az alkotó kedv, a kezdeményező akarat, a felelősség tudata és vállalása áll. A beruházási összegeket el lehet költeni. Nem a számon, hanem az emberen múlik, mi lesz a tartalom. Nem egy vitázó veti fel és joggal a múlt tanulságait, a múltban ismertetett abszolút és százalékszámok végleges eredményeit. Nem egy csodálkozik azon, hogy még nem értékelték tudományos mélységgel a múltat, s megütközik azon, hogyan lehet e nélkül, a konzekvenciák levonása nélkül új tervet csinálni.

A dogmatizmus minden formája, eszköze és módszere terítékre kerül. Nem egy vitázó veti fel a kérdést, miként feltétlenül helyesen kidolgozott általános érvényű elvi tételekből dogmák lettek. Az elmélet dogmává merevedik, érvényét veszti, ha nem alkalmazzák a gyakorlat ezerszínű valóságához, amelyet nem lehet uniformizálni, egy kaptafára húzni. A dogmatizmus ellentmondáshoz vezet s a leghelyesebb tétel is saját ellentétébe csap át s ahelyett, hogy megvilágítaná és elősegítené, csak elködösíti és gátolja a fejlődést.

A centralizmus és demokrácia nem ellentétek, hanem egymást kiegészítő ellentétpár, amelyben az ellentét egysége nyilvánul meg. A párt politikája nem lehet más, mint centralisztikus és demokratikus is egyben. Az országos, nagyvonalú, tudományosan megalapozott terveket is csak központilag lehet kidolgozni. Centralizmus nélkül, azaz központilag, tudományosan irányított terv nélkül a szocialista gazdaság el sem képzelhető. De a centralizmus nem zárja ki az alulról jövő kezdeményezést, az általános nem zárja ki a sajátosat, hanem éppen ellenkezőleg, kiemeli, aláhúzza azt. A centralizmus nem zárja ki a demokráciát. De a centralizmusnak az a foka és formája, ami nálunk az előbb vázolt módon és alapokon kialakult, már nem szükségszerű, hanem patológikus jelenség volt. Tévednek azok, akik azt hiszik, hogy ezeket a módszereket bárki tudatosan előre megfontolt szándékkal kitalálta, vagy előre kidolgozta.

A bürokratikus centralizmus a dogmatikus adminisztratív vonalon való gyakorlati megnyilvánulása. Ha az ellentétből dogma lett, a tételt feladattá nyilvánítják: azt végre kell hajtani. De a valóság által megcáfolt dogmák mellett nem lehet sem elvi- elméleti módszereket, sem politikai meggyőzéssel érvelni. Nem marad más hátra, mint az adminisztratív bürokratizmus módszerek mindenáron való érvényesítése, mert a feladatot minden eszközzel mindenáron végre kell hajtani. Ha a teoretikus vagy gyakorlati szakember, intézmény- vagy vállalatvezető, főmérnök vagy főkönyvelő, előadó, vagy munkás, vezető, vagy beosztott, kommunista vagy pártonkívüli felemeli szavát az értelmetlen intézkedések s a helytelen módszerek ellen, elmarad a meggyőzés, elmaradnak az érvek, s jönnek az adminisztratív módszerek, s a következmények – a fegyelmitől a börtönig. A leváltottak helyébe azok kerülnek, akik már nem mondanak ellent, mert nincs véleményük, tehát ellenvéleményük sincs. Világnézetük kicsúcsosodik az utasítás formális végrehajtásában, akár látják annak értelmét, akár nem, – ha egyáltalán képesek arra, hogy valamit lássanak.

A kontraszelekció az irreális és dogmatikus célkitűzések mellett szükségszerű és törvényszerű következmény. így kerültek előtérbe – amint ezt Rákosi elvtárs a XX. kongresszusról szóló beszámolójában kifejtette – az opportunisták, a talpnyalók, a karrieristák. Így került az elméleti és gyakorlati szakmai tudással rendelkező felső- és középfokú vezetők helyére a rosszul értelmezett, ú.n. „operatív típus", amely operál azaz cselekszik, mert sem a túlzott tudás, sem a túlzott morál nem gátolja a cselekvésben. A dolog érdeme helyett a formát nézi. Formálisan teljesíti, sőt túlteljesíti a tervet. Százezer cipő helyett százhúszezret gyárt, tekintet nélkül arra, hogy esetleg a százhúszezer cipő feleannyi idő alatt kopik el. A terv 20 százalékos túlteljesítését jelenti, ahelyett, hogy beismerné, hogy 40 százalékkal lemaradt. De nem is ez a fontos. A cipő nem arra való, hogy viseljék, hanem arra, hogy teljesítést lehessen írni, minél szebb, minél lakkozottabb jelentést. Az ilyen vezető semmiről nem intézkedik önállóan, semmiért nem érez felelősséget. Se tudása, se bátorsága nincs ahhoz, hogy hibát jelentsen. Csak szépet jelent és mindent csak utasításra cselekszik és minden cselekedetére őriz a

fiókjában egy darab papírt, amellyel „lefedezi" magát. A felelősséget tehát áthárítja ő is, felettese is és ennek felettese is, felfelé és egyre feljebb, amíg már nincs tovább.

Legfelül már nem látszanak a részletek, csak a nagy vonalak, amelyek éppen azért, mert nagy vonalak, nem mutatják a konkrétumokat. A hibák dialektikája abban áll, hogy minden hiba felfedésével közelebb jutunk a helyes úthoz, a helyes megoldásokhoz. A felülről kiadott helyes rendelkezések és utasítások helytelen végrehajtása lelepleződik. De ha ez elmarad, a hibák felderítése ílymódon lehetetlen s a következmények egyre súlyosabbá válnak.

A szocializmus fölénye a kapitalizmus fölött többek között a szervezettségben, a tudományosan megalapozott tervszerűségben rejlik. Ami kötöttséget a szocializmus a dolog lényegénél fogva magában rejt, az a tudományosan megalapozott tervszerűség szükségszerű és törvényszerű centralizmusa. De nem több és nem is lehet több. Ha a tervszerű, tudománysan megalapozott és indokolt centralizmust a merev adminisztratív és büroktatikus kötöttség váltja fel, ha meggátoljuk a felelősségvállalás, a kezdeményezés és a verseny szabad kibontakozását, ha megakadályozzuk a tömegek, a milliók alkotó erejének szabad kibontakozását, akkor meggátoljuk a tudományosan megalapozott tervszerűség érvényesülését.

A tömegek hatalmas alkotó ereje nem egyszer megnyilatkozott a felszabadulás óta elmúlt évek során. Lehet és kell hinni a tömegek alkotó készségében, nemcsak a terv végrehajtásánál, hanem már az alapvonalak kidolgozásában is. Ha megkötjük a tömegek hitét, alkotó készségét, fantáziáját, a törvénytelen és törvényellenes intézkedésekkel gúzsbakötjük alkotó kezét, ha parancsszóra mechanikus kivitelezővé akarjuk süllyeszteni őket, minden százalék elérhetetlen vágyálommá válik. De ha engedjük kibontakozni az alkotó kedvet, ha megértjük hogy minden ember a maga posztján felelős azért, amit tesz és nem tesz, ha a tömegek meggyőződnek arról, hogy annak, amit tesznek, van célja és értelme, akkor újra csodákat tehetünk.

A törvényesség – és erről is sok szó esett – nem egyszeri, kampányfeladat, amelyet egyszeri rehabilitációval egyszersmindenkorra megoldunk. A törvényességnek érvényesülnie kell a gyárakban és bányákban, a hivatalok és intézmények munkájában, a tsz szervezésében, a begyűjtésben, az utcán és a hivatalokban, a mindennapi életben. De mit tegyünk, ha a miniszteri rendelet sérti meg a törvényesség legalapvetőbb követelményeit? – Mert ilyen is kiderült. – De a törvényesség itt van a mindennapokban. Magától értetődő és természetes dolog, mint a víz, a levegő vagy a mindennapi kenyér.

Az értelmiség – különösen a fiatal munkás- és parasztértelmiség – felelősségérzettől áthatott szenvedélyes és mély lendületes és mégis megfontolt vitáin nem egyszer túlzott beállítások és következtetések is hangzottak el. De úgy gondolom, itt most nem arról az 5 vagy 10 százalék igazságról van szó, amelynek érdekében elő kell segíteni – enyhébben szólva – meg kell engedni, vagy legalább is el kell tűrni az alulról jövő kritikát, hanem arról a 90 százalék igazságról, ami ezeken a vitákon most elemi erővel tör a felszínre.

Egyszer és mindenkorra véget kell vetni annak, hogy egyszerűen kispolgári ingadozónak bélyegezzenek minden értelmiségit, aki az értelem nevében szót emel, és a múlt tanulságainak levonását kívánja. Ugyanazok vádaskodnak most az értelmiség ellen, akik még néhány hónappal ezelőtt ugyanilyen könnyen odavágák minden bírálónak, hogy az ellenség hangja beszél a szájából. Itt már nem is az értelmiség ügyéről van szó. Az értel-

miség – az újak és régiek, fiatalok és öregek, közgazdászok, építészek, mérnökök, szervezők és főkönyvelők – nem légüres térben lebegő kaszt ebben az országban, hanem a munkások és parasztok értelmisége, az ő fiaik. Ők azok, akik a munkások és parasztok millióinak ki nem mondott gondolatait és érzéseit elméletileg megalapozzák és formába öntik. A velük szemben való vádaskodás, ellenállás, rosszindulatú állásfoglalás már nem csak az értelmiség hanem az értelem – az ország és az élet értelme ellen való merénylet.

Irodalmi Újság, 1956. VI. 2.

* * *

Markos György és Hegedűs B. András a Petőfi Kör egyik vitáján

A felszólalókról

Az alábbiakban betűrendben közöljük a két közgazdasági vita felszólalóinak nevét, s ahol erre lehetőség volt, legfontosabb életrajzi adataikat. Egy részüknél sajnos csak akkori, 1956-os foglalkozásukat illetve munkahelyüket tudjuk feltüntetni, amelyek a korabeli jegyzőkönyvben szerepeltek:

BALOGH MIKLÓS A Budapesti Konzervgyár dolgozója

BERECZ ISTVÁN A Rákosi Mátyás Művek Acélmű kohótechnikusa

BÍRÓ GERD *(1925-)* közgazdász. 1949-ben a párizsi magyar képviselet titkára, később a bécsi magyar követség tanácsosa, 1945 után az SzDP, majd az MDP tagja. 1956-ban a Corvina Kiadó idegennyelvű szerkesztője. 1956 után a Külügyminisztérium sajtóosztályának helyettes vezetője, majd a Kereskedelmi Kamara tájékoztatási főosztályának vezetője, az MSZMP tagja.

BORHI ANDRÁS *(1929-)* külkereskedelmi tisztviselő. 1956-ban a Külkereskedelmi Minisztériumban dolgozott, az MDP tagja. 1956 után pártonkívüli, továbbra is a minisztrium dolgozója. Később kereskedelmi vállalati tisztviselő.

CSANÁDI GYÖRGYNÉ*(1921-)* angol-francia szakos tanár, 1956-ban az ELTE Politikai Gazdaságtan Tanszékének adjunktusa. Az MKP és az MDP tagja. 1956 után állásából elbocsájtották, középiskolai tanárként dolgozott; 1958-ban az MSZMP-ből kizárják.

DITRÓI ÁKOS *(1926-)* építészmérnök. Népi kollégista, 1948-tól az MDP tagja, a Budapesti Műszaki Egyetem tanársegédje. 1955 máciusa után a pártból kizárják, munkahelyéről elbocsátják. 1956-ban az Építőanyagipari Tudományos Kutatóintézetben dolgozott. 1956 után emigrációban, Franciaországban el.

DONÁTH FERENC *(1913-1986)* jogász, agrárközgazdász. Az illegális kommunista párt egyik vezetője, 1945 után az MKP, majd az MDP tagja. 1945 után földművelésügyi államtitkár, később Rákosi Mátyás titkárságának vezetője. 1951-ben hamis vádak alapján börtönbe kerül, 1954-ben szabadul. 1956-ban az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének igazgatóhelyettese. 1956. október 24-én az MDP Központi Vezetőségének és Titkárságának tagja lesz, november 1-én az MSZMP Intéző Bizottságának tagja. Romániába deportálják, a Nagy Imre-perben 1958-ban 12 évi börtönbüntetésre ítélik. 1960-ban szabadul, ezt követően tudományos kutatással, agrártörténettel és -közgazdaságtannal foglalkozik. A hetvenes évektől haláláig a magyarországi demokratikus ellenzéki mozgalom

egyik kiemelkedő személyisége, a *Bibó-emlékkönyv* és az 1986-os monori tanácskozás egyik kezdeményezője.

DÖRNYEI JÓZSEF *(1928-)* közgazdász, pártonkívüli, 1956-ban a Vörös Csillag Traktorgyár vezető diszpécsere. A forradalom alatt ugyanott a munkástanács titkára, 1958-ban 1 évi börtönre ítélik. Jelenleg ügyvezető igazgató az Állami Biztosítónál. Németh László veje.

ERDŐS TAMÁS *(1927-)* biokémikus, 1956-ban a Korányi Intézet munkatársa. 1956 után emigrált, a párizsi Pasteur Intézetben dolgozott.

FEKETE FERENC *(1928-)* agrárközgazdász. Népi kollégista, az MKP, majd az MDP tagja, 1956-ban a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanára, a Közgazdasági Szemle főszerkesztője. 1956 után főszerkesztői tisztségéből leváltják, az MSZMP-ből kizárják, később visszaveszik. Az MTA Agrárgazdasági Kutatóintézetének osztályvezetője, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanára.

FÜST LÁSZLÓ *(1928-)* villamosmérnök. Tagja volt az MKP-nak, majd az MDP-nek. 1956-ban – és azóta is – a Villamosenergetikai Kutatóintézetben dolgozik. 1956 után pártonkívüli.

GÁL ÉVA (LITVÁN GYÖRGYNÉ) *(1928-)* történész, az MKP, majd az MDP tagja, 1956-ban levéltárosként dolgozott. 1956 után pártonkívüli. Pedagógus, később múzeumi tudományos főmunkatárs.

GYŐRFFY BÉLA *(1928-)* agrárközgazdász, Győrffy-kollégista, az ellenállási mozgalom résztvevője. A Nemzeti Parasztpárt, az MDP tagja, 1956-ban a martonvásári Mezőgazdasági Kutatóintézet igazgatóhelyettese, később igazgatója. 1956 után MSZMP tag, 1987-ben az MTA levelező tagja lett.

GYŐRFFY SÁNDOR *(1924-)* történész. Az illegális kommunista párt, az MKP, majd az MDP tagja. Győrffy kollégista, részt vett az ellenállási mozgalomban. 1946-ban a MADISZ Országos Vezetőségének tagja. 1956-ban a Párttörténeti Intézet tudományos alosztályvezetője, a Petőfi Kör vezetőségi tagja. 1958-ban kizárták az MSZMP-ből. A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum tudományos főmunkatársa.

HARDY GYULA *(1928-1988)* vegyészmérnök. Győrffy kollégista, népi kollégiumi igazató, az MKP, majd az MDP tagja. 1956-ban az MDP KV tudományos alosztályának vezetője. 1956 után az MSZMP tagja, a Műanyagipari Kutatóintézet igazgatója, a Budapesti Műszaki Egyetem tanára, akadémikus.

HEGEDŰS B. ANDRÁS *(1930-)* közgazdász, az MKP, majd az MDP tagja, 1956-ban az ELTE tanársegédje, a Petőfi Kör egyik titkára. 1956 után pártonkívüli, 1959-ben 2 évi börtönre ítélik. Szabadulása után for-

dító, különböző ipari kutatóintézetekben közgazdász és szociológus. A Közgazdaságtudományi Egyetemen működő Közép- és Kelet-Európai Akadémiai Kutatási Központ főmunkatársa.

HELM KÁROLY 1956-ban a Gamma Művek műszerésze.

JÁNOSSY FERENC *(1914-)* közgazdász, Lukács György nevelt fia. Budapesten, Bécsben, Berlinben nevelkedett, 1935-től Moszkvában élt. 1942 és 1945 között szibériai munkatáborban volt, 1956-ban hazatért Magyarországra, az MKP, majd az MDP tagja volt. Vezető beosztásban dolgozott a Nehézipari Központban, a Kohó- és Gépipari Tervezési Irodában és az Országos Tervhivatalban. 1956-ban az Országos Építésügyi Hivatal elnökhelyettese volt. 1956 után pártonkívüli, az Országos Tervhivatal munkatársa volt. Állami-díjas közgazdász.

JÓZSA adatait nem ismerjük.

KÁDÁR IVÁN *(1921-)* közgazdász. Illegális kommunista, 1945 után MKP, majd MDP tag. 1956-ban a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Politikai Gazdaságtan Tanszékének vezetője 1956 után pártonkívüli, az Építésgazdasági és Szervezési Intézet beosztott munkatársa, később az ÉVM SZÁMGÉP, majd a Datorg igazgatója, a Magyar Nemzeti Bank számítóközpontjának vezetője. Jelenleg egy francia-magyar vegyesvállalat igazgatója.

KARCZAG IMRE *(1905-)* mérnök. Az MKP, majd az MDP tagja, 1945-48-ban a Közlekedési Minisztérium csoportfőnöke, 1948-49-ben ipari minisztériumi államtitkár, jelentős szerepet játszott az ipari üzemek államosításában. Ezt követően a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Titkárságán és az Országos Tervhivatalban dolgozott, 1956-ban a Közlekedésügyi Minisztérium főosztályvezetője. 1956 után pártonkívüli, a MOGÜRT Külkereskedelmi Vállalat főosztályvezetőjeként dolgozott.

KORNAI JÁNOS *(1928-)* közgazdász. Az MKP, majd az MDP tagja, a Szabad Nép közgazdasági rovatvezetője, 1954 októberében a Szabad Nép pártszervezetében tartott lázadásszerű taggyűlésen az új szakasz híveinek egyik vezető alakja. 1956-ban az MTA Közgazdaságtudományi Intézetnek tudományos munkatársa. 1956 után pártonkívüli, állásából elbocsátják, azután ismét a Közgazdaságtudományi Intézetben dolgozott, jelenleg ugyanott főtanácsadó, akadémikus, a Harvard Egyetem tanára.

KOVÁCS IMRE adatait nem ismerjük.

LACKÓ ISTVÁN *(1923-1987)* jogász-közgazdász. Az MKP, majd az MDP tagja. 1956-ban az ELTE Politikai Gazdaságtan Tanszékének egyetemi adjunktusa. 1956 után ugyanott dolgozott, az MSZMP tagja.

LAKATOS ANDOR - 1956-ban a Középgépipari Technikai Intézet munkatársa.

LÁNYI KAMILLA *(1929-)* közgazdász. MKP, majd MDP tag volt, 1956-ban a Belkereskedelmi Minisztérium főelőadója. 1957-ben akkori munkahelyéről, az Országos Anyag- és Árhivataltól elbocsátják, bedolgozó, majd számlaellenőr, később a Konjuktura és Piackutató Intézet munkatársa, majd főosztályvezetője, 1956 után pártonkívüli.

MARKOS GYÖRGY *(1902-1976)* közgazdász. Illegális kommunista párttag, a fegyveres ellenállási mozgalom résztvevője. 1945 után az MKP, majd az MDP tagja, a Szabad Nép és az Országos Tervhivatal vezető munkatársa. 1956-ban a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen a gazdaságföldrajzi tanszék vezető egyetemi tanára. A forradalom alatt a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága egyik vezetője. Állásából elbocsátották, az MTA Földrajztudományi Intézetének munkatársa lett. 1956 után pártonkívüli.

MÁRTON JÁNOS *(1922-)* agrármérnök. 1945 után a Nemzeti Parasztpárt megyei titkára, 1950-56 között az Országos Tervhivatalban dolgozott, mint titkárságvezető, utóbb – 1956-ban – elnökhelyettes. 1956 után állásából elbocsátották, az Agrárgazdasági Kutatóintézet munkatársa, 1970-től igazgatója lett. Országgyűlési képviselő, a HNF alelnöke, a Magyar Néppárt alelnöke.

MÁTÉ GYÖRGY *(1925-1987)* gépészmérnök. Az MKP, majd az MDP tagja, MEFESZ-vezető, 1956-ban a Rákosi Mátyás Művek Szerszámgépgyár mérnöke. 1956-ban Nagy Britanniába emigrált.

MÓD ALADÁRNÉ (SPIRÓ MARGIT) *(1914-)* közgazdász. 1945 előtt az Egyesült Izzó tisztviselője. Illegális kommunista, az MKP, az MDP, majd 1956 után az MSZMP tagja. 1949-től nyugdíjaztatásáig a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetője.

NAGY ANDRÁS *(1926-)* közgazdász. 1945 után az MKP, majd az MDP tagja. 1956-ban az MTA Közgazdaságtudományi Intézetben dolgozott, ahonnan 1958-ban eltávolították. 1956 után pártonkívüli, a Konjuktúra- és Piackutató Intézet, majd az MTA Közgazdaságtudományi Intézet tudományos munkatársa.

NAGY TAMÁS *(1914-)* közgazdász. Az MKP, majd az MDP tagja, 1948-ban a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem egyetemi tanára és alapító kurátora, Marx Tőkéjének magyar fordítója. 1956-ban az MTA Közgazdaságtudományi Intézete tudományos osztályvezetője. A forradalom alatt a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága egyik vezetője.

1956 után pártonkívüli, 1964-től az MSZMP tagja. A hatvanas években a közgazdasági reformbizottság titkára.

PAP GÁBOR *(1931-1956)* MKP, majd MDP tag, 1956-ban a Mezőgazdasági Gépészeti Főiskola hallgatója, a Petőfi Kör „Kertmagyarország?" című vitájának előadója. 1956 októberében az Egyetemi Forradalmi Diákbizottságban működött, november 1-én öngyilkos lett.

PÁRNICZKY GÁBOR *(1925-)* statisztikus, közgazdász. Pártonkívüli, 1956-ban s azóta is a Közgazdaságtudományi Egyetem Statisztikai Tanszékén dolgozik, jelenleg tanszékvezető egyetemi tanár.

PIUKOVICH SÁNDOR *(1925-)* vegyészmérnök. Az MKP, majd az MDP tagja. 1956 előtt a METESZ főtitkárhelyettese, a Vegyterv és az Országos Építésügyi Hivatal munkatársa, 1956-ban a Budapesti Pártbizottságon dolgozott. 1956 után az MSZMP tagja, főmérnök a Chinoin Gyógyszergyárban.

RÉVÉSZ GÁBOR *(1925-)* közgazdász. MKP, majd MDP tag, 1956-ban a Beruházási Bank munkatársa. 1956 után az MSZMP tagja, bankokban dolgozik, majd az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének osztályvezetője.

ROSTA adatait nem ismerjük.

SEBESTYÉN PÉTER adatait nem ismerjük.

SOMODI ISTVÁN *(1925-)* jogász, agrármérnök. Győrffy-kollégista, a Nemzeti Parasztpárt, az MKP, majd az MDP tagja. 1956-ban a Földművelésügyi Minisztérium elnöki osztályának vezetője. 1956 után pártonkívüli, a martonvásári Mezőgazdasági Kutatóintézet jogásza.

SZABÓ KÁLMÁN *(1921-)* közgazdász. Győrffy-kollégista, a Nemzeti Parasztpárt, az MKP, majd az MDP tagja. 1956-ban az Országos Tervhivatal főosztályvezetője. 1956 után a Közgazdaságtudomáyi Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára, majd rektora, akadémikus, az MSZMP tagja, országgyűlési képviselő.

SZEKÉR GYULA *(1925-)* vegyészmérnök. Népi kollégista, a Nemzeti Parasztpárt, az MKP, majd az MDP tagja. 1956-ban a Vegyipari és Energiaügyi Minisztérium főosztályvezetője. 1956 után az MSZMP tagja, 1957-től nehézipari miniszterhelyettes, nehézipari miniszter, miniszterelnökhelyettes. Később az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnöke, majd a Szabványügyi Hivatal elnöke.

SZIKLAI IMRE *(1925-)* munkás. Az illegális kommunista párt, az MKP, majd az MDP tagja, pártmunkás, marxizmus-leninizmus előadó a Közgazdaságtudományi Egyetemen, 1956-ban a Gamma Optikai Művek esztergályosa. A forradalom alatt a Gamma munkás-

tanácsának titkára, ill. elnökhelyettese. 1956 végén Nyugatra menekül, de hamarosan hazatér, 1957-ban 5 évi börtönre ítélik. 1960-ban szabadul, elvégzi a pszichológia szakot, 1972 óta az NSZK-ban él.

TARDOS MÁRTON *(1928-)* közgazdász. 1945 után az MKP, majd az MDP tagja, 1956-ban az Országos Tervhivatalban dolgozott. 1956 után állásából elbocsátották, pártonkívüli. A Kereskedelmi Kamarában, a Konjuktúra- és Piackutató Intézetben dolgozott kutató közgazdászként, az 1968-as gazdasági mechanizmus-reform egyik kidolgozója. Az MTA Közgazdaságtudományi Intézete tudományos osztályvezetője, a Pénzügykutató Rt. elnök-vezérigazgatója.

TARDOS MÁRTONNÉ (PÉTER ANNA) *(1931-)* pedagógus. Az MKP, majd az MDP tagja, 1956-ban az ELTE Neveléstudományi Intézetének tanársegédje. 1957-ben állásából elbocsátották, középiskolai tanárként dolgozott, majd tudományos kutató a Pikler Emmi Intézetben. 1956 után pártonkívüli, Péter György leánya.

TÁNCZOS GÁBOR *(1928-1979)* filozófus, tanár. 1945 után az MKP, majd az MDP tagja. Népi kollégista, diákszövetségi vezető, egyetemi tanársegéd az ELTE-n, a DISZ-főiskola oktatója. 1956-ban a Petőfi Kör titkára. 1956 novemberében a Nagy Imre-csoporttal együtt Romániába deportálják, 1958-ban 15 évi börtönbüntetésre ítélik. 1962-es szabadulása után oktatásszociológiával, s az erdélyi magyarság kérdésével foglalkozott. Öngyilkos lett.

TIHANYI LAJOS adatait nem ismerjük.

VADÁSZ ZOLTÁN 1956-ban az Országos Tervhivatal főosztályvezetője.

ZALA JÚLIA *(1928-)* közgazdász. Az MKP, majd az MDP tagja. 1956-ban a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese, 1956 után az MSZMP tagja, a hatvanas évektől a Központi Statisztikai Hivatal Gazdaságkutató Intézetének igazgatója.

Rövidítések:

DISZ – Dolgozó Ifjúság Szövetsége
ELTE – Eötvös Loránd Tudományegyetem
HNF – Hazafias Népfront
KV – Központi Vezetőség
MDP – Magyar Dolgozók Pártja
MKP – Magyar Kommunista Párt
MSZMP – Magyar Szocialista Munkáspárt
MTA – Magyar Tudományos Akadémia

Névmutató

Ács Lajos 98
Andics Erzsébet 19, 20
Almási István 102
Antos István 12, 100
Antos László 102
Bajcsy-Zsilinszky Endre 18
Balogh Miklós *125*, 128, 129, 136, 137, 138, 147, 148, 150, **195**
Balogh Sándor 102
Bartók Béla 21
Becski Hanna 30
Benjámin László 30
Berecz István *132*, **195**
Berecz János 31
Berei Andor 104, 164
Bessenyei György 10, 11, 29
Bíró Gerd *61*, 67, 70, *78*, **195**
Blum, lásd Lukács György
Bohó Róbert 12, 32
Borhi András *81*, **195**
Brodszky Dezső 121, 165
Csanádi Györgyné *41*, **195**
Csatár Imre 22
Csatári Dániel 12, 27
Darvas József 20
Déry Tibor 23, 25, 31
Ditrói Ákos *41*, **195**
Donáth Ferenc 15, 34, 35, 37, *70*, 76, 83, 84, *92*, 101, 178, 179, 180, **195**
Dörnyei József *129*, *130*, 152, **196**
Engels, F. 55
Erdős Tamás *146*, **196**
Ember Mária 179, 180
Farkas Mihály 24

Fehér Kálmán 164
Fekete Ferenc 12, *46*, **196**
Fekete Miklós 96
Fekete Sándor 22
Ferenczy Noémi 26
Földes István 97
Friss István 30, 72, 101, 179
Füst László *112*, 112, **196**
Gál Éva *67*, **196**
Gál Imre 164
Galgóczi Erzsébet 31
Gandhi, M. 102
Gergely Erzsébet 20
Gergely Mihály 27
Gerő Ernő 9, 20, 21, 24, 26, 29, 34, 35, 100, 166, 178
Gheorgiu-Dej, Gh. 9, 29
Gyenes Antal 24
Gyenyikin 9
Győrffy Béla *76*, 93, 120, 165, **196**
Győrffy Sándor 12, 15, 33, *97*, 45, 49, *63*, 67, 69, 70, 84, 98, **196**
Hajdú Gyula 20
Harasztí Sándor 30, 35
Hardy Gyula *143*, **196**
Hartay András 97
Hegedűs András 24, 26, 36, 178
Hegedűs B. András 7, 12, 27, 36, *83*, 93, 103, *103*, *111*, *129*, 136, *143*, *149*, *152*, *162*, **196**
Hegedűs László 8
Hegel, G. F. 19
Helm Károly *149*, **197**
Hoch Róbert 31
Hodssa, E. 24, 31
Hollós Ervin 9, 22, 29
Horthy Miklós 30, 106
Horváth Márton 20, 22

Hruscsov, N. Sz. 34, 38, 46, 53, 64, 99, 100
Hussár István 102
Hussár Tibor 23
Illyés Gyula 12
Institoris Róbert 97
Jánossy Ferenc 112, *113*, *114*, 126, 135, 139, 145, **197**
Jászi Oszkár 18
Jendrassik György 165
Jóboru Magda 24
Joffe, A. F. 144, 165
Joliot-Curie, F. 144, 165
Jónás Pál 28
Jóssa *73*, **197**
Jóssef Attila 18
Kádár Iván *38*, *73*, 92
Kádár János 9, 27, 29, 35
Kállai Gyula 9, 29, 35
Karcsag Imre *88*, **197**
Kardos László 17, 25, 28
Károlyi Mihály 18
Kásmér Sándor 12
Keynes, J. M. 57, 100
Király István 12
Kiss Árpád 24, 100
Kolcsak 9
Kónya László 97
Kopátsy Sándor 102
Kornai János 34, *39*, 165, **197**
Kosáry Domokos 19, 31
Kovács Imre *76*, **197**
Kovács Lajos 164
Köböl József 27
Krassó Miklós 97
Kucska Péter 22
Lackó István *159*, **197**

Lackó László 143
Lakatos Andor *121*, **198**
Lakatos István 10, 11, 13
Láng Istvánné 143
Lányi Kamilla 26, 34, *39*, *123*, 173, **198**
Lázár Tibor 97
Lenin, V. I. 9, 55, 56, 57, 59, 92, 100, 150, 154, 166, 183, 185
Lévai Tamás 164
Lipcsey Attila 149
Lipták Tamás 112, 165
Liska Tibor 31
Losonczy Géza 9, 21, 22, 23, 31, 32, 35
Lőwinger Ottó 97
Lu Ting-ji 9
Lukács György 9, 10, 19, 22, 25, 29, 31, **198**, 193
Lukács Ottó 137, 165
Margócsi István 32
Markos György 18, 31, 35, *78*, 96, 103, 104, 112, 113, *114*, 116, *116*, 118, 121, 123, 124, 126, *128*, *129*, *130*, 130, 132, 135, 136, 138, 147, *147*, *149*, 149, 155, 159, 162, *162*, *163*, 164, 165, 166, 185, 189, **198**
Márkus István 97
Márton János *138*, *139*, *140*, 147, 148, 159, **198**
Marx, K. 24, 55, 56, 59, 105, 183, 189, 190, 198
Máté György 12, *43*, 99, **198**
Maxwell 100
Méray Tibor 22
Mérei Ferenc 25
Mihály András 21
Mikojan 24
Mocsári József 164
Mód Aladár 15
Mód Aladárné *45*, 48, 54, **198**
Nagy András 97, **198**
Nagy Balázs 7, 10, 12, 24

Nagy Imre 9, 10, 11, 12, 13, 16, 19, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 99, 100
Nagy Péter 22
Nagy Tamás 15, 34, 37, 40, 41, 43, 47, *52*, 56, *71*, *93*, 99, 100, 102, 127, 165, 167, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, **198**
Nehru, 102
Nemes György 22
Németh Gyula 97
Németh László 193
Nógrádi Sándor 22
Ollé Lajos 165
Orbán László 27
Pap Gábor 24, 97, *116*, *117*, *119*, 123, **199**
Pap Simon 18
Párniczky Gábor *99*, **199**
Pataki Ferenc 12
Pető Iván 101
Petőfi Sándor 11, 29, 32
Pécsi Kálmán 12
Péter György 24, 25, 72, 101, 200
Piukovich Sándor *136*, 147, 148, 165, **199**
Rajk László 18, 35
Rajk Lászlóné (Júlia) 20, 35
Rákos Jenő 97
Rákosi Mátyás 9, 11, 19, 20, 21, 23, 24, 27, 34, 35, 65, 97, 98, 100, 101, 165, 191
Révai József 9, 20, 25, 29
Révész Gábor *62*, 97, **199**
Rezi Károly 18, 31
Roosevelt, F. D. 18
Rosta *41*, **199**
Sánta Ferenc 12
Sebestyén Péter *82*, **199**
Sipos Gyula 24, 31
Sipos János 164
Siroky, V. 65, 101

Somló Béla 123
Somodi István *75*, **199**
Somogyi Árpád 24
Somogyi Vera 143
Sós György 164
Szabó Kálmán 15, 35, 37, *48*, 52, 62, *67*, 78, 82, *91*, 95, 119, *119*, *152*, *155*, 163, *163*, 178, 179, 180, 183, 184, **199**
Szakasits Árpád 22
Szakács Sándor 101
Szalai András 21
Szalai Béla 98
Szálasi Ferenc 30
Szekér Gyula *149*, **199**
Szenes Imre 164
Szerbin Pál 96
Szerényi (Sas) Sándor 20, 31
Szigeti József 10, 29
Sziklai Imre *84*, **199**
Sziklai László 31
Szőke László 96
Sztálin, J. V. 34, 36, 39, 56, 58, 73, 83, 98, 99, 102, 183
Tábori András 22
Tardos Márton 22, *76*, *80*, 91, **200**
Tardos Mártonné *76*, **200**
Tánczos Gábor 7, 10, 11, 12, 14, 16, 28, 29, 30, 33, 37, **200**
Tihanyi Lajos *62*, **200**
Tilajka Sándor 96
Tímár János 97
Tito, J. B. 18
Tőkés Ottó 32
Trockij, L. 9
Újhelyi Szilárd 21, 35
Ulbicht, W. 9, 29
Vadász Zoltán *159*, *162*, 162, **200**
Vágó Antal 143

Vajda Miklós 97
Váradi János 152
Varga Domokos 97, 183
Varga Edit 39, 84, 99
Varga Jenő 60, 100
Vas Zoltán 22, 26
Vasvári Pál 11, 29
Verő István 97
Zala Júlia *86*, 91, **200**
Zsigmond László 15

A SOROZAT TOVÁBBI KÖTETEI:

II. Filozófusvita
III. Történészvita
IV. Partizántalálkozó – Sajtóvita
V. Két gazdaságpolitikai vita
VI. Pedagógusvita
VII. Iparművészvita

KELENFÖLD KIADÓ - ELTE

80,-